RUSKÁ KNIHOVNA

DÍL III.

SPISY
Hrab. Lva Nikol. Tolstého.

SVAZEK III.

Vydavatel J. Otto v Praze

RUSKÁ KNIHOVNA.

Výbor belletristických prací nejpřednějších ruských spisovatelů.

Pořádá **Jaromír Hrubý.** — Vydává **J. Otto** v Praze.

I. Tolstoj hr. Lev Nik., **Spisy.** Sv. 1. **Albert.** Povídka. (Přel. dr. J. Režábek.) — **Statkářovo jitro.** Povídka. (P. Kaňka.) **Zápisky markérovy.** (E. V.) — **Ze zápisek knížete Něchljúdova. Lucern.** (B. Sokolova.) — **Tři smrti.** Povídka. (K. Špecingrová-Baušová.) — **Dva husaři.** Povídka. (Dr. P. Durdík.) — **Kozáci.** Kavkazská povídka. (B. V. — L. K.) — Hr. L. N. Tolstoj. Napsal J. V. Kalaš. Za 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 kr., velín. vyd. skv. váz. 2 zl. 50 kr.

II. Tolstoj hr. Lev Nik., **Spisy.** Sv. II. **Vpád.** Vypravování dobrovolníkovo. (O. Z.) — **Kácení lesa.** Povídka kadetova. (J. L.) - **Setkání s moskevským známým ve vojště.** Z kavkazských zápisek kníž. Něchljúdova. (J. K. Pravda.) — **Sevastopol.** Válečné obrazy. (J. D. Lužnický.) — **Metelice.** Zimní črta. (J. Ježek.) — **Rodinné štěstí.** Román. (T. Malochyňská.) — **Polykuška.** Povídka. (V. P.) — **Cholstoměr.** Historie koně (Dr. P. Durdík.) Za 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 kr., velín. vyd. skv. váz. 2 zl. 50 kr.

III. Tolstoj hr. Lev Nik., **Spisy** Sv. III. **Dětství, chlapectví a jinošství.** Přeložili J. K. Pravda a E. Hlavina Za 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 kr., velín. vydání skvostně váz. 2 zl. 50 kr.

IV.—VI. Tolstoj hr. Lev Nik., **Spisy.** Sv. IV.—VI. **Anna Karenina.** Román o osmi částech. Přeložil J. Hrubý. Třetí vyd. Díl I. Za 1 zl., váz. 1 zl. 30 kr., velín. vyd. váz. 2 zl. Díl II. Za 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 kr., velín. vyd. skv. váz. 2 zl. 50 kr. — Díl III. Za 1 zl. 20 kr., váz. 1 zl. 50 kr., velín vyd. skv. váz. 2 zl. 20 kr.

VII. Tolstoj hr. Lev Nik, **Spisy.** Sv. VII. **Dekabristé.** (K. Štěpánek.) — **Smrt Ivana Iljiče.** (Jar. Hrubý.) — **Zpověď hrab L. N. Tolstého.** (Ig. Hošek.) — **V čem je má víra?** (Kr. V. Křížek.) Za 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 kr., velín. vyd. skv. váz. 2 zl. 50 kr.

VIII. Turgeněv Ivan Serg., **Spisy.** Sv. I. **Lovcovy zápisky.** První české vydání úplné. Přel. dr. P. Durdík a K. Štěpánek. — I. S. **Turgeněv.** Napsal J. Hrubý. Za 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 kr., velínové vydání skv. váz. 2 zl. 50 kr.

IX. Dostojevskij Feodor Michajl., **Spisy.** Sv. I. **Zápisky z mrtvého domu.** (Přeložil H. Jaroš.) — F. M. **Dostojevskij.** Napsal J. Hrubý. Za 1 zl. 20 kr., váz. 1 zl. 50 kr., velínové vydání skv. váz. 2 zl. 20 kr.

X. Gogol Nikolaj Vasiljevič, **Spisy.** Sv. I. **Dobrodružství Čičikova aneb Mrtvé duše.** (Přeložil Ig. Hošek.) — N. V. **Gogol.** Napsal J. Hrubý. Za 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 kr., velínové vydání skv. váz. 2 zl. 50 kr.

XI. Turgeněv Ivan Serg., **Spisy.** Sv. II. **Rudin.** Román. (Dr. P. Durdík.) — **Mumu.** Povídka. (K. Štěpánek.) — **Zájezdní**

hospoda. Povídka. (K. Štěpánek.) — **Faust.** Povídka. (J. K. Pravda.) — **Jarní vody.** Novella. (J. Hrubý.) Za 1 zl. 50 kr., vázané 1 zl. 80 kr., velín. vydání skv. váz. 2 zl. 50 kr.

XII. Dostojevskij Fedor Michajl., **Spisy.** Sv. II. **Chudí lidé.** Román. — **Pan Procharčin.** Povídka. — **Paní domácí.** Novella. — **Polzunkov.** Povídka. — **Slabé srdce.** Novella. — **Ze zápisek neznámého.** Přeložil H. Jaroš. — **Román v devíti dopisech.** Přeložil K. Štěpánek. Za 1 zl. 50 kr.. váz. 1 zl. 80 kr., velínové vydání skv. váz. 2 zl. 50 kr.

XIII. Gogol Nikolaj Vasiljevič, **Spisy.** Sv. II. **Večery na dědince blízko Dikaňky.** — **Revizor.** Veselohra o 5 jednáních. — **Rozuzlení Revizora.** Přeložil Ign. Hošek. Za 1 zl. 30 kr., váz. 1 zl. 60 kr., velínové vydání skvostně váz. 2 zl. 30 kr.

XIV. Turgeněv Ivan Serg., **Spisy.** Sv. III. **V předvečer.** Román. (J. Veselovský.) — **První láska.** (Bronisl. Herbenová.) — **Šlechtické hnízdo.** Román. (J. Hrubý. Za 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 kr., vel. vyd. skv. váz. 2 zl. 50 kr.

XV. Saltykov (Ščedrin) Michal Jevgrafovič, **Spisy.** Sv. I. **Páni Golovlevi.** Román. Přel J. K. Pravda. — **M. J. Saltykov.** Napsal J. Hrubý. Za 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 kr, vyd. velín skv. váz. 2 zl. 50 kr.

XVI. Gogol Nikolaj Vasiljevič, **Spisy.** Sv. III. **Mirgorod,** Povídky, které jsou pokračováním Večerův na dědince blízko Dikaňky. — **Novelly a Arabesky.** Přeložil Ign. Hošek. Za 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 kr., velín. vyd skv. váz. 2 zl. 50 kr.

XVII.–XVIII. Pisemskij Alekšej Feofilaktovič, **Spisy.** Sv. I **Rozbouřené moře.** Román. Přeložil V. Mrštík. — **A. F. Pisemskij.** Napsal J. Hrubý. Díl I. Za 1 zl., váz. 1 zl. 30 kr., velín. vydání váz. 2 zl. — Svazek II. Díl II. Za 1 zl., váz. 1 zl. 30 kr., velínové vydání skv. váz. 2 zl.

XIX.—XXI. Dostojevskij Fedor Michajlovič, **Spisy.** Sv. III.—V. **Bratři Karamazovi.** Román ve čtyřech částech s epilogem. Přeložil J. Hrubý. Díl I. Za 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 kr., velín. vyd. skv. váz. 2 zl. 50 kr. — Díl II. Za 1 zl. 20 kr., váz. 1 zl. 50 kr., velínové vyd. skv. váz. 2 zl. 20 kr. — Díl III. Za 1 zl. 40 kr., váz. 1 zl. 70 kr., velín. vyd. skv. váz. 2 zl. 40 kr.

XXII. Turgeněv Ivan Sergěj., **Spisy.** Sv. IV. **Otcové a děti.** Román. (Ig. Hošek.) — **Žid.** Novella. (K. Štěpánek.) — **Pětuškov.** Novella. (Bron. Herbenová.) — **Deník zbytečného člověka.** Novella. (K. Štěpánek.) — **Trojí setkání.** Novella. (L. Trnovská.) — **Dva přátelé.** Novella. (P. Papáček.) Za 1 zl. 60 kr., váz. 1 zl. 90 kr., velín. vyd. skv. váz. 2 zl. 60 kr.

XXIII. Tolstoj hr. Lev Nik., **Spisy.** Sv. VIII. **Kráčejte ve světle, dokud je světlo.** (Julius.) Povídka z dob prvního křesťanství. (Ig. Hošek.) — **Vláda tmy** čili Jen drápek uvíz' a ztracen je celý ptáček. Drama v 5 jedn. (V. Mrštík.) — **Hospodář a čeledín.** Povídka. (J. Hrubý.) — **O životě.** (J. Černý.) Za 1 zl. 30 kr., váz. 1 zl. 60 kr., velín. vyd. skv. váz. 2 zl. 30 kr.

XXIV. Turgeněv Ivan Serg., **Spisy.** Sv. V. **Dým.** Román. (Přel. Olga Kalašova.) — **Zátiší.** Novella. (P. Papáček.) — **Korrespondence.** Novella. (P. Papáček.) — **Jakub Pasynkov.** Novella. (L. Trnovská.) — **Jízda do Polesí.** (M. N.) Za 1 zl. 40 kr., váz. 1 zl. 70 kr., velín. vyd. skv. váz. 2 zl. 40 kr.

XXV. Dostojevskij Fedor Michajl., **Spisy.** Sv. VI. **Dvojník.** Petrohradské poema. (Přeložil J. Hrubý.) — **Nětička Nezvánova.** Úryvky ze vzpomínek. (J. Hrubý.) — **Malinký hrdina.** Z neznámých memoirů. (Kl. Špecingrová-Baušová.) Za 1 zl. 60 kr., váz. 1 zl. 90 kr., velín. vyd. skv. vázané 2 zl. 60 kr.

XXVI. Turgeněv Ivan Serg., **Spisy.** Sv. VI. **Novina.** Román. (Přel. K. Štěpánek.) — **Asja.** Novella. (Přel. Ad. Černý.) Za 1 zl. 30 kr., váz. 1 zl. 60 kr., velín. vyd. skv. váz. 2 zl. 30 kr.

XXVII. Tolstoj hr. Lev Nik., **Spisy.** Sv. IX. **Paedagogické stati.** Přeložil J. Černý. Za 1 zl. 20 kr., váz. 1 zl. 50 kr., velínové vydání skvostně váz. 2 zl. 20 kr.

XXVIII. Pisemskij Alekšej Feofilaktovič, **Spisy.** Svazek III. **Hňup.** Povídka. — **Bojarština.** Román. Přel. V. Mrštík. Za 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 kr., velín. vyd. skv. váz. 2 zl. 50 kr.

XXIX. Turgeněv Ivan Serg., **Spisy.** Sv. VII. **Povídky z let šedesátých.** (Přízraky. Dosti. Pes. Přel. O. Kalašova.) — Historie lieutenanta Jergunova. — Brigádník. — Nešťastná. Přeložil P. Papáček. — Podivná historie. — Stepní král Lear. Přel. J. Veselovský. — Ťuk! Ťuk! Ťuk! Přeložila O. Kalašova. Za 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 kr., velín. vyd. skv. váz. 2 zl. 50 kr.

XXX. Dostojevskij Fedor Michajl., **Spisy.** Sv. VII. **Zločin a trest.** Román. Přeložil K. Štěpánek. Část. I. Za 1 zl. 20 kr., váz. 1 zl. 50 kr., velín. vyd. skv. váz. 2 zl. 20 kr.

XXXI. Puškin Alex. Sergěj., **Spisy.** Svazek I. **Kapitánova dcerka a ostatní povídky prosou.** Kapitánova dcerka. (Přel. Bor Prusík.) Povídky Bělkina (Přel. Olga Kalašová.) 1. Výstřel 2 Metelice. 3 Obchodník s rakvemi. 4 Správce poštovní stanice. 5 Slečna selka — Dubrovský. (Přel Olga Kalašova.) — Piková dáma. (Přel. Kar. Štěpánek.) — Kirdžali. — Zlomky. (Přel. Olga Kalašová.) 1. Mouřenín Petra Velikého. 2. Kronika vsi Gorochina. 3. Roslavlev. 4. Egyptské noci. — Aleksandr Sergějevič Puškin. Životopis. Za 1 zl. 50 kr., váz. 1 zl. 80 kr., velín. vyd. váz. 2 zl. 50 kr.

XXXII. Gončarov Ivan Alexandr, **Spisy.** Sv. I. **Obyčejná historie.** Román. Přel Bron. Herbenová. Za 1 zl 40 kr., váz. 1 zl. 70 kr., velín. vyd. skv. váz 2 zl. 40 kr.

XXXIII. Tolstoj hr. Lev Nik., **Spisy.** Sv. X. **Vzkříšení.** Román. Přeložil P. Papáček. Za 1 zl. 80 kr., váz. 2 zl. 10 kr., velín. vyd. skv. váz. 2 zl. 80 kr.

(U vydávání se stále pokračuje.)

Ruská knihovna je na skladě v každém knihkupectví, jakož i v

Nakladatelství J. Otty v Praze.

RUSKÁ KNIHOVNA III.

SPISY

Hraběte Lva Nikolajeviče Tolstého.

Dle desátého vydání pořádá **J. V. Kalaš.**

Svazek 3.

Dětství, chlapectví a jinošství.

Vydání druhé.

RUSKÁ KNIHOVNA III.

SPISY

Hraběte Lva Nikolajeviče Tolstého.

Dle desátého vydání pořádá

J. V. Kalaš

Svazek 3.

DĚTSTVÍ, CHLAPECTVÍ A JINOŠSTVÍ.

Přeložili

J. K. Pravda a E. Hlavina.

Druhé opravené vydání.

NÁKLADEM J. OTTY V PRAZE

KARLOVO NÁMĚSTÍ Č. 34.

1901.

Tiskem České grafické společnosti „Unie“ v Praze.

DĚTSTVÍ.

Povídka.

(R. 1852.)

89173
T58
Jk12
v.3

I.

Učitel Karel Iványovič.

Dvanáctého srpna r. 18 . ., právě třetího dne po dni mých narozenin, kteréhož mně minulo deset let a já obdržel překrásné dárky, v sedm hodin ráno Karel *) Iványovič probudil mne, udeřiv přímo nad mou hlavou po mouše plácačkou — z papíru z obalu cukrového na hůlce. Udělal to tak neobratně, že zavadil o obrázek mého anděla strážce, jenž visel na dubové pelesti postele, a že zabitá moucha spadla mně zrovna na hlavu. Vystrčil jsem nos pod pokryvkou, zadržel rukou obrázek, který ještě se houpal, shodil mrtvou mouchu na zem a ospalý sice, avšak hněvivý zrak jsem upřel na Karla Iványoviče. A on v pestrém, vatou podšitém županu, podpásaný pasem z tétéž látky, v červené, pletené čepičce s třapcem, v měkkých kozlových botách, obcházel dále okolo stěn, mířil a tloukl.

„Nu, myslil jsem si, ať si jsem maličký, ale proč mne bouří? Proč nebije much u postele Vláďovy? A co je jich tam! Ano, Vláďa je starší mne; a já jsem nejmladší ze všech: proto mne i trápí. Na nic jiného nemyslí po všechen život," šeptal jsem si, „než jak by mne zlobil. Ví velmi dobře, že mne probudil a polekal, ale tváří se, jakoby ničeho nepozoroval... protivný člověk! I župan, i čepička i střapec — vše je protivné!"

*) Jméno Karel považuje se na Rusi výhradně za německé; Karel Karlovič posměšně tolik jako Němec.

V okamžiku, co jsem tak v mysli projevoval nevůli proti Karlu Ivánoviči, přistoupil ke své posteli, podíval se na hodinky, jež visely nad ní ve střevíčku vyšívaném korálky, zavěsil plácačku na hřebík, a jak patrno, s nejspokojenější myslí obrátil se k nám.

„Auf, Kinder, auf!... s'ist Zeit. Die Mutter ist schon im Saal,“*) křikl silným německým hlasem, pak přikročil ke mně, sedl si u mých nohou a vyňal z kapsy tabatěrku. Tvářil jsem se, jakobych spal. Karel Ivánovič si napřed šňupl, utřel nos, luskl prsty a pak se obrátil teprve ke mně. Usmívaje se, šimral moje paty. — „Nun, nun, Faulenzer (lenochu)!“ pravil.

Jakkoliv jsem se bál lehtání, nevyskočil jsem z postele a neodvětil jsem mu, ale ještě hlouběji jsem zaryl hlavu do peřin, kopal jsem vší silou nohami a namáhal jsem se, abych se nedal do smíchu.

„Jak je hodný a jak nás má rád, a já o něm špatně smýšlel!“

Mrzel jsem se i na sebe, i na Karla Iváoviče, bylo mi do smíchu i do pláče: nervy byly rozčileny.

„Ach, lassen Sie (dejte pokoj), Karle Iváoviči!“ zvolal jsem se slzami v očích, vystrkuje hlavu z podušek.

Karel Iváovič zarazil se, nedotkl se již mých šlapadel a znepokojen se mne tázal, co je mi? Zdali se mi něco škaredého nezdálo?... Jeho dobrácký, německý obličej a účast, s kterouž chtěl uhodnouti příčinu mých slz, způsobily, že mi tekly slzy ještě hojněji: činil jsem si výčitky a nepochopoval jsem, jak jsem před chvilkou mohl zanevříti na Karla Iváoviče a jak mohlo se mi zdáti, že jest protivný jeho župan, čepička i střapec; nyní vše to naopak zdálo se mi velmi milým, i střapec zdál se mi býti důkazem jeho dobroty. Řekl jsem mu, že pláču proto, že jsem měl ošklivý sen — jakoby byla maminka zemřela a nesli ji do hrobu. Vše to jsem si vymyslil, nepamatoval jsem si nic z toho, co se mi zdálo v noci; když však Karel Iváovič, pohnut

*) Vstávejte, děti!... Je čas, maminka jest již v saloně.

mým vypravováním, jal se mne těšiti a konejšiti, připadalo mně, že jsem měl skutečně takový sen, a počal jsem plakati již pro jinou příčinu.

Když Karel Iványovič mne opustil, a já, povstav na posteli, jal se obouvati punčošky na své malinké nožky, slzy poněkud se utišily, ale chmurné myšlénky o vymyšleném sně mne neopustily. Vešel ďaďka*) Nikoláj — malý, čisťoučký človíček, vždy vážný, spořádaný, uctivý a veliký přítel Karla Iványoviče. Nesl naše šaty a obuv: Vládovi boty a mně ještě neobnošené střevíčky s mašlemi. Před ním jsem se ostýchal plakati; při tom ranní slunéčko vesele svítilo do oken, a Vláďa, škádle Marii Iványovnu (vychovatelku sestřinu), tak vesele a hlasitě se smál, stoje nad umyvadlem, že i vážný Nikoláj, s ručníkem na rameni, mýdlo v jedné a žínku v druhé ruce, pravil usmívaje se:

„To by tak, Vladimíre Petroviči, račte se mýti.“

Já se úplně rozveselil.

„Sind Sie bald fertig (budete brzo hotovi)?“ bylo slyšeti hlas Karla Iványoviče z učebny.

Hlas jeho byl přísný a nejevil již výrazu dobroty, jenž mne dojal k slzám. V učební síni Karel Iványovič se změnil docela: byl učitelem. Rychle jsem se oblekl, umyl a drže ještě kartáček v rukou, hladě mokré vlasy, dostavil jsem se na jeho zavolání.

Karel Iványovič, s brejlemi na nose a knihou v ruce, seděl na obvyklém místě, mezi dveřmi a oknem. Na levo ode dveří byly dvě poličky: jedna — naše, dětská, druhá — Karla Iványoviče — vlastní. Na naší byly knihy všeho druhu — učební i neučební: jedny stály, druhé ležely. Jen dva veliké svazky „Histoires de voyages“ (cestopisů) v červených deskách opíraly se ozdobně o stěnu; pak následovaly dlouhé, tlusté, velké i malé knihy, — desky bez knih, a knihy bez desek; sem se nahází a naloží všecko, když rozkáží po učení, dáti do pořádku knihovnu, jak Karel Iványovič okázale nazýval tuto poličku. Sbírka knih na vlastní, ač

*) Sluha, jenž má dítky na starosti (doslova „strýček“).

nebyla tak veliká jako na naší, byla ještě rozmanitější. Vzpomínám si na tři knihy: německou brožuru, jak zahrady se hnojí ke kapustě — nebyla vázaná; jeden díl dějin sedmileté války v pergaméně, propáleném na rohu, a celý spis o hydrostatice. Karel Iványovič strávil většinu svého času čtením, až si zrak pokazil; ale ničeho nečítal mimo tyto knihy a „Severní Včelu“. Z věcí, jež ležely na poličce Karla Iványoviče, jedna mně zvláště na něho upomíná. Byl to kruh ze silného papíru, postavený na dřevěné nožce, na niž se opíral dřevěnými tyčinkami. Na kruhu byl přilepen obrázek, jakási karikatura paní a holiče. Karel Iványovič velmi dobře nalepoval, a kruh ten sám si vymyslil a udělal, aby chránil slabý svůj zrak proti ostrému světlu.

Jakoby přede mnou stála, vidím dlouhou postavu ve vatovaném županě a v červené čepičce, pod níž viděti řídké, šedivé vlasy. Sedí u stolku, na němž stojí kruh s holičem, vrhaje stín na jeho obličej; v jedné ruce drží knihu, druhá opírá se o příčku křesla; vedle něho leží hodinky s malovaným myslivcem na ciferníku, kostkovaný šátek, černá, kulatá tabatěrka, zelené pouzdro na brejle, kratiknot na stružce. Vše to je tak přesně, leží na svém ustanoveném místě, že již podle tohoto pořádku možno poznati, že Karel Iványovič má svědomí čisté a duši klidnou.

Někdy, když do syta jsem se vyběhal dole v salonu, přikradl jsem se na špičkách nahoru, do učebny; koukám, Karel Iványovič sedí samotinký ve svém křesle a s pokojným, vážným výrazem čte některou svou zamilovanou knihu. Někdy jsem ho zastal i v okamženích, když nečetl: brejle se svezly níže po velkém, orlím nose; modré, polozavřené oči hleděly s jakýmsi zvláštním výrazem a rty se usmívaly bolestně. V komnatě ticho: slyšeti pouze jeho rovnoměrný dech a tikání hodinek s myslivcem. Někdy mne nezpozoroval, a já stojím u dveří a myslím si: ubohý, ubohý stařec! Nás je mnoho, hrajeme si, je nám veselo, a on je sám, samotinký a nikdo ho nepomiluje. Pravdu má, že je sirotek. I osud jeho života jaký jest krutý! Vzpomínám si, jak jej vypravoval Nikoláji — jest to hrozné vmysliti se v jeho postavení! A tak

je ho líto, že jsem někdy přistoupil k němu, vzal ho za ruku a řekl: „Lieber Karel Iványovič!“ Byl rád, když jsem ho oslovil; pokaždé mne pohladil a byl patrně pohnut.

Na protější stěně visely mapy; byly skoro všecky potrhané, ale uměle podlepené rukou Karla Iványoviče. Na třetí stěně, uprostřed níž byly dvéře vedoucí dolů, na jedné straně visela dvě pravítka: jedno — rozřezané naše, druhé nové, vlastní, jehož užíval více pobízeje než linkuje; na druhé straně — černá tabule, na níž se znamenaly kolečky naše větší přestupky a křížky — menší. Na levo od tabule byl kout, do něhož nás posílali klečet.

Jak památný jest mi onen kout! Vzpomínám na dvířka u kamen, větrníček v nich a jak skřípal, když jej otáčeli. Klečel jsem, klečel v koutě, až kolena a záda bolela, i myslil jsem si: zapomněl na mne Karel Iványovič; jemu dobře se sedí na měkkém křesle a čte hydrostatiku, — ale co já? A začneš, abys na sebe upozornil, po tichoučku otvírati a zavírati dvířka, aneb škrabati omítku se stěny; ale upadne-li najednou větší kousek na zem, tuť strach jest horší trestu. Ohlédneš se na Karla Iványoviče, — a on si sedí s knihou v ruce a jakoby nepozoroval ničeho.

Uprostřed komnaty stál stůl, pokrytý roztrhaným černým plátnem voskovaným, pod nímž vykukovaly na mnoha místech kraje, rozřezané perořízky. Okolo stolu stálo několik prostých a dlouhým užíváním ohlazených židlí. V poslední stěně byla tři okna. Vyhlídka z nich byla takováto: přímo pod okny šla cesta, na níž každý výmol, každý kamének, každá kolej dávno mně byly známy a mily; za cestou — přistřižené lipové stromořadí, za nímž tu a tam pletený plot prokmitává; přes stromořadí viděti jest luh, s jedné strany jest humno a naproti les; daleko v lese chaloupka hajného. Z okna na pravo je viděti kus terasy, na níž dospělí domácí sedávali obyčejně před obědem. A co Karel Iványovič opravoval arch s cvičením pravopisným, díváš se tam v tu stranu, vidíš černou hlavičku maminčinu, něčí záda a smutně naslouchaš jejich hovoru a smíchu; je ti tak krušno, že tam nemůžeš býti, a myslíš si: Až budu velký, přestanu se učiti a stále

budu sedčti ne u knih, ale s těmi, jež mám rád! Mrzutost přechází v tesknotu, a bůhví proč a o čem, tak se zadumáš, že ani neslyšíš, jak Karel Ivánovič se zlobí pro chyby.

Karel Ivánovič svlékl župan, oblekl tmavomodrý frak, jenž krčil a sbíral se mu na prsou, upravil před zrcadlem šátek na krku a odvedl nás dolů — pozdravit matinku.

II.

Maman.

Matinka seděla ve vítacím pokoji a rozdávala čaj; jednou rukou přidržovala čajník, druhou kohoutek samovaru, z něhož přetékala voda přes čajník na podnos. Ač upírala pevně zrak, nepozorovala, že jsme vešli.

Tak mnoho vzniká vzpomínek z minulosti, když snažíš se vzkřísiti v obraznosti rysy milé bytosti, že skrze tyto vzpomínky, jako skrze slzy, smutně je vidíš. Jsou to — slzy obraznosti. Když se namáhám, pomníti matinku tak, jaká byla v onu dobu, vidím jen její začervenalé oči, jevící vždy stejnou dobrotu a lásku, pihu na šíji, poněkud níže toho místa, kde se vijí malinké vlásky, šitý, bílý límeček, něžná, suchá ruka, jež mne tak často laskala, a již jsem tak často celoval; ale celkový obraz mně mizí.

Na levo od divanu stál starý anglický royal (piano); před royalem seděla smědá moje sestřička Ljubóčka a růžovými prstíčky, právě umytými studenou vodou, patrně namáhavě, hrála etudy Clementovy. Bylo jí jedenácte let; chodila v kratinkých šatičkách, plátýnkových, bělounkých, krajky vroubených kalhotkách, a oktávy mohla bráti jen „arpeggio“. Vedle ní, poloobrácena seděla Marie Ivánovna, v čepci s růžovými pentlemi, v modré kacabajce, s červeným, hněvivým obličejem, kterýž ještě se stal přísnějším, jakmile vkročil Karel Ivánovič. Hrozně se podívala na něho, a neodpovídajíc na jeho pozdrav, počítala dále, poklepávajíc nohou: un, deux, trois, un, deux, trois (ráz, dva, tři) ještě hlasitěji a velitelštěji než před tím.

Karel Iványovič, nevšímaje si toho nikterak, podle zvyku svého německy pozdraviv, přistoupil přímo k ručce matinky. Ona se vzpamatovala, potřásla hlavou, jakoby chtěla pohybem tím zapuditi truchlivé myšlénky, podala ruku Karlu Ivánoviči a políbila ho na vráskovitý spánek, kdežto on políbil její ruku.

„Ich danke, lieber Karle Ivánoviči," a, mluvíc dále německy, otázala se:

„Dobře-li spaly dítky?"

Karel Iványovič byl hluchý na jedno ucho a nyní pro hluk za pianem zcela nic nerozuměl. Nahnul se blíže k divanu, jednou rukou se opřel o stůl, stoje na jedné noze, a s úsměvem, jenž zdál se mi býti tehdy vrcholem dvornosti, pozvedl čepičku nad hlavou a řekl:

„Odpustíte, Natálie Ivánovno?"

Karel Iványovič, aby nenastudil si holou svoji hlavu, nikdy nesňal červené čepičky, ale pokaždé, vejda do jídelny, prosil proto za dovolení.

„Jen nechte na hlavě, Karle Ivánoviči... Ptám se vás, spaly-li dítky dobře?" řekla maman, nakloniviši se k němu, a dosti hlasitě.

Opět nic nerozuměl, pokryl pleš červenou čepičkou a ještě přívětivěji se usmíval.

„Počkejte na okamžik, Mimi," pravila s úsměvem maman Marii Ivánovně: „není ničeho slyšeti."

Když matinka se usmála — jakkoliv pěkný byl její obličej, stal se neobyčejně krásnějším a kolem vše jakoby se bylo zveselilo. Kdybych v těžkých okamženích života mohl jenom letmo uzříti tento úsměv, nevěděl bych, co jest to hoře. Mně připadá, že jediné v úsměvu spočívá to, čemu se říká krása obličeje: dodává-li úsměv obličeji vnady, jest to obličej velmi krásný; nezmění-li jej, jest obyčejný; zkazí-li jej, jest ošklivý.

Pozdravivši se se mnou, maman vzala oběma rukama moji hlavu a nadzvedla ji nazpět, potom pohlédla na mne upřeně a řekla.

„Ty's dnes plakal?“ Já neodvětil. Políbila mne na oči a otázala se německy: „Proč jsi plakal?“

Když s námi hovořila přátelsky, mluvívala vždy tímto jazykem, jejž dokonale znala.

„Plakal jsem ze spaní, maman,“ řekl jsem, vzpomínaje si ve všech podrobnostech na vymyšlený sen a bezděčně se chvěje při této vzpomínce.

Karel Ivánovič potvrdil slova má, ale o snu mlčel. Pohovořili ještě o počasí — rozmluvy účastnila se i Mimi, — maman položila na podnos šest kousků cukru, pro některé vážnější služebníky,*) vstala a popošla k napinadlu na vyšívání, jež stálo u okna.

„Nuž, jděte nyní k papa, děti, a řekněte mu, aby jistě ke mně zašel dříve, než odejde na humno.“

Hudba, počítání a hrozné pohledy opět začaly a my šli k papa. Prošedše komnatu, jež nazývala se ještě od dob dědečkových officiantská, vešli jsme do pracovny.

III.

Papa.

Stál u psacího stolku a, ukazuje na jakési obálky, listy a hromádky peněz, zlobil se a horlivě vykládal cosi správci Jakóvu Michájlovu, kterýž stál na svém obvyklém místě — mezi dveřmi a tlakoměrem — složil ruce za zády a velmi rychle pohyboval prsty různými směry.

Čím více tatínek horlil, tím rychleji pohybovaly se prsty, a naopak, umlkl-li papa, i prsty stanuly; ale když Jakóv sám jal se mluviti, tu zmocnil se jeho prstů veliký nepokoj a prudce sebou zmítaly na všecky strany. Zdálo se mi, že možno uhodnouti dle jejich pohybů tajné myšlénky Jakóvovy; tvář jeho však byla stále klidna, jevila vědomí své důstojnosti a zároveň podřízenosti, to jest: já mám pravdu, a ostatně dělejte si, co chcete!

*) Čaj pije prostý lid na Rusi bez cukru.

Otec uzřev nás, pouze řekl: „Počkejte, hned!“ A posuňkem ukázal na dvéře, aby je někdo z nás zavřel.

„Ach, Bože můj milostivý! Tak co myslíš, Jakóve!“ pokračoval ku správci, krče rameny (to měl ve zvyku). „Do této obálky vlož 800 rublů“ ...

Jakóv vzal účty, napsal 800 rublů a upřel zrak do neurčita, čekaje, co bude dále.

... „na vydání v hospodářství, až odjedu. Rozumíš? Ze mlýna obdržíš 1000 rublů ... je-li pravda? Na zápůjčky z důchodu máš dostat zpět 8000; za seno, jehož dle tvého odhadu můžeme prodati 7000 pudů — počítám po 45 kopejkách — obdržíš 3000; tak tedy budeš míti všech peněz, kolik? — 12.000 ... je-li pravda?“

„Ano, tak jest,“ odvětil Jakóv.

Avšak dle toho, že prsty rychle se pohybovaly, zpozoroval jsem, že chtěl činiti námitky; papa však mu vskočil do řeči.

„Nu, z těchto peněz pošleš 10.000 do banky za Petrovské. — Teď peníze, jež se nacházejí v důchodě,“ pokračoval papa (Jakóv škrtl předešlých 12.000 a napsal 21.000): ty mi přineseš a zaneseš dnešním dnem do vydání (Jakóv škrtl součet a obrátil jej, chtěje tím bezpochyby ukázati, že ani 21.000 rublů nestačí). Tuto obálku s penězi odevzdej mým jménem adressátovi.“

Stál jsem poblíže stolu a pohledl na adressu. Zněla: „Karlu Ivánoviči Mauerovi.“

Bezpochyby, že zpozoroval, že jsem četl, do čeho mi nic nebylo, papa položil mi ruku na rámě a lehkým pohybem ukázal mi, abych se postavil pryč od stolu. Nerozeznal jsem, zdali mne chtěl pohladiti, nebo poučiti, já však, ať už bylo tak či onak, poceloval velikou, žilnatou ruku spočívající na mém rameni.

„Rozumím,“ pravil Jakóv. — „A co se má státi s penězi z Chabarovky?“

Chabarovka byla vesnice matinčina.

„Ostanou v důchodě, a nepoužije se jich nijak, dokud nepřikážu.“

Jakóv pomlčel několik vteřin; pak náhle prsty jeho počaly se pohybovati neobyčejně prudce, a on sám, změniv výraz poslušné obmezenosti, s níž vyslechl rozkazy panské, na vlastní sobě výraz prohnané vypočítavosti, vzal k sobě účty a jal se mluviti:

„Dovolte doložiti, Petře Alexandroviči, že jak si přejete, bance v čas zaplatiti nelze. — Ráčíte povídati," pokračoval táhle, „že dojdou peníze ze záloh, ze mlýna a za seno. (Jmenuje tyto položky, hodil je na roh stolu.) Jak se obávám, abychom se nepřepočítali," dodal, pomlčev nemnoho a hlubokomyslně pohlednuv na otce.

„Proč?"

„A tak, račte uvážiti: co se týče mlýna, přišel ke mně mlynář už dvakráte prosit za sečkání, a zaklínal se Pánem Kristem, že peněz nemá... a je tu právě opět: nebylo by vám libo, promluviti s ním sám?"

„Cože povídá?" otázal se papa, kroutě hlavou, že s mlynářem nechce mluviti.

„To je známá věc, co říká! Že prý nebylo mletí, peníze co měl, že všecky praskly na hráz. A když ho propustíme, pane, zdaž při tom lépe pochodíme? Co se týče zápůjček, ráčil jste vzpomenouti, ale já vám už, jak se mi zdá, oznámil, že peníze naše snědli, a že je hned tak zpět nedostaneme. Tyto dny právě poslal jsem do města Ivanu Afanasiči vůz mouky a upomínku v té příčině: a tam říkají, že by rádi vyhověli Petru Alexandryči, ale že to není v jejich moci, a že, jak ze všeho patrno, sotva za dva měsíce váš účet bude vyřízen. — Dejme tomu, jak jste ráčil o seně říci, že prodá se za 3000..."

Ukázal na položku 3000 a minutku mlčel, pohlížeje tu na účty, tu do očí papa, jakoby chtěl říci:

„Vždyť sám vidíte, že je to málo! A za seno také méně utržíme, budeme-li je hned prodávati, vždyť ráčíte znáti..."

Měl patrně ještě větší zásobu námitek; a proto ho asi papa přerušil.

„Rozhodnutí svých nezměním," pravil: ale kdyby peníze v čas se nesešly, není jiné pomoci, vezmeš z chabarovských, co se nedostane."

„Rozumím."

Obličej i prsty Jakóva jevily, že toto poslední nařízení velmi ho potěšilo.

Jakóv byl nevolník, člověk velmi horlivý a oddaný; byl jako všickni dobří správcové nad míru skoupý na prospěch svého pána, a měl o tom, co pánovi prospívá, pravzláštní názory.

Neustále staral se jen o to, jak by rozmnožil statek pána svého na účet majetku panina, a snažil se dokázati, že jest třeba užiti veškerých důchodů z její statků pro Petrovsko (vesnici, v níž jsme žili). V tomto okamžiku slavil vítězství, protože se mu to úplně povedlo.

Papa, přijav nás, pravil, že bychom na vsi jen hlouposti dělali, že už nejsme malincí, a že je čas, abychom vážně se chopili učení.

„Snad už víte, že hodlám odjeti dnes v noci do Moskvy a že vás vezmu s sebou," doložil. „Budete u babičky, a maman s děvčaty zde ostane. A pamatujte si, že bude jí jedinou potěchou — když uslyší, že se učíte dobře a že jsou spokojeni s vámi."

Ačkoliv podle příprav, jež bylo pozorovati již po několik dní, jsme očekávali něco neobyčejného, přece nás tato novinka hrozně překvapila. Vláďa se začervenal a s chvějícím hlasem vyřizoval poručení od matinky.

„Tak vida, co mi zvěstoval můj sen!" pomyslil jsem si, „dej Bůh, aby nepřišlo ještě něco horšího."

Bylo mi velmi, velmi líto matinky, a zároveň mne těšila myšlénka, že už jsme skutečně také velcí.

„Odjedeme-li dnes, to už nebudeme míti školu, to je dobrá!" pomyslil jsem si... Ale líto mi bylo Karla Ivánoviče. Propustí ho asi, jinak by pro něho nepřipravovali peníze do obálky... Raději bych se pořáde učil a nejel pryč, abych neodešel od matinky a aby neublížili ubohému Karlu Ivánoviči. Jest i tak velice nešťasten!"

Tyto myšlénky probíhaly mi hlavou: nehnul jsem se s místa a upřeně jsem hleděl na černé mašličky na svých střevíčkách. Otec promluviv ještě s Karlem Ivánovičem několik slov o tom, že tlakoměr klesl, a poručiv Jakóvu, aby nekrmili psův, že na rozloučenou po obědě zkusí mladé chrty, poslal nás mimo mé očekávání, abychom se šli učit, ale potěšil nás slibem, že vezme nás s sebou na hon.

Cestou nahoru zaskočil jsem na terasu. U dveří na slunci podřimuje ležel zamilovaný chrt otcův — Milka. „Miločko," pravil jsem, hladě ji a líbaje, „my odjedeme; měj se dobře, už se nikdy neuvidíme."

Tak jsem byl dojat, že jsem zaplakal.

IV.

Na hodině.

Karel Iványič byl velmi sklíčen. Bylo to možno pozorovati dle zježeného obočí i dle toho, jak mrštil svým svrchníkem do kufru a jak rozhořčeně se opásal a jak prudce podškrtl nehtem v knize rozmluv, aby naznačil místo, až kam se máme naučiti na paměť. Vláďa učil se pořádně, ale já byl tak roztržit, že jsem nebyl nijak s to něco dělati. Dlouho jsem bezmyšlénkovitě hleděl do knihy rozmluv, ale nemohl jsem čísti pro slzy, jež se mi draly do očí při vzpomínce na nastávající odjezd: a když přišel čas, abych je odříkal Karlu Iványičovi, který mne poslouchal zamračeně (a to bylo zlé znamení) zvláště na tom místě, kde jeden praví: Wo kommen Sie her? (Odkud přicházíte?) a druhý odpovídá: Ich komme vom Kaffeehause (Přicházím z kavárny), nemohl jsem déle zdržeti slzy a pro vzlykot nemohl jsem vysloviti: Haben Sie die Zeitung nicht gelesen? (Nečetl jste novin?) Když došlo na krasopis, já v slzách, jež kanuly na papír, nadělal tolik kaněk, jako kdybych psal vodou na obálkovém papíře.

Karel Iványič se rozzlobil, dal mne klečeti, pravil, že je to svéhlavost, komedie s pimprlaty (to náramně rád říkal),

hrozil lineálem a požadoval, abych ho odprosil, ačkoliv jsem nemohl pro slzy ani slova promluviti. Naposledy, bezpochyby že pocítil svou nespravedlnost, odešel do světnice Nikolájovy a bouchl dveřmi.

Z učební světnice slyšeti bylo rozmluvu v pokoji „strýčkově".

„Slyšel jsi, Nikoláji, že dítky pojedou do Moskvy?" řekl Karel Iványovič vcházeje do komnaty.

„Ovšem, že slyšel."

Bezpochyby chtěl Nikoláj vstáti, protože Karel Iványovič řekl: „Seď, Nikoláji," a na to zavřel dvéře. Vstal jsem z koutka a šel poslouchat ke dveřím.

„Zavděčuj se lidem, čím chceš, buď jim oddán sebe více, ovšem díků čekati nemůžeš, Nikoláji," pravil Karel Iványovič pohnutě.

Nikoláj sedě u okna za verpánkem souhlasně přikývl hlavou.

„Dvanáct let žiju v tomto domě a mohu říci před Bohem, Nikoláji," pokračoval Karel Iványovič zvedaje oči a tabatěrku ke stropu: „že jsem je miloval a zabýval se jimi více než kdyby to byly moje vlastní dítky. Pamatuješ se, Nikoláji, když Vláděnka měl horečku, pamatuješ se, jak jsem devět dní seděl u jeho postele oka nezamhouřiv. Ano, tehdy jsem byl milý, dobrý Karel Iványovič, tehdy mne potřebovali; a nyní," dodal ironicky se usmívaje, „nyní děti odrostly, musí se vážně učiti. Jakoby se tady neučily, Nikoláji?"

„Jak pak se ještě mají učiti? to se snadno řekne," doložil Nikoláj položiv šídlo a vytahuje oběma rukama dratve.

„Ale teď jsem se stal zbytečným, teď jen mne vyhnati; a kde jsou sliby, kde vděčnost? — Natálie Nikolájevny si vážím a ctím ji, Nikoláji," pokračoval klada ruku na prsa: „Ale co je ona?... její vůle v tomto domě, to je tolik jako toto;" při tom s významným posuňkem hodil na zem odřezek kůže. „Vím, čí je to kousek a proč jsem se stal zbytečným; protože já nepochlebuji a nekývám ke všemu jako jiní lidé. Zvykl jsem vždy a před každým mluviti

pravdu," řekl sebevědomě — „Bůh s nimi. Až já budu pryč, proto nezbohatnou a já, Bůh je milostiv, najdu si kousek chleba, není li pravda, Nikoláji?"

Nikoláj pozvedl hlavu a pohlédl na Karla Ivánoviče tak, jako kdyby se chtěl přesvědčiti, může-li si skutečně najíti kousek chleba, ale nic neřekl.

Mnoho a dlouho takto mluvil Karel Iványič; vypravoval, jak lépe ocenili jeho zásluhy u jakéhosi generála, kde dříve žil (a to mne velmi bolelo, když jsem to slyšel), vypravoval o Sasku, o svých rodičích, o svém příteli krejčím Šenhajtovi atd. atd.

Cítil jsem jeho hoře a bolelo mne, že otec a Karel Iványič, jež oba jsem skoro stejně miloval, navzájem se nepochopili; vrátil jsem se opět do koutka, sedl na bobeček a přemýšlel o tom, jak bych mohl mezi nimi sjednati souhlasu.

Když Karel Iványič se vrátil do učební síně, poručil mi, abych vstal a připravil sešit na diktando.

Když vše bylo hotovo, usedl majestátně do svého křesla a hlasem, kterýž, jak se mi zdálo, vycházel z jakési hlubiny, začal diktovati toto: Von al-len Lei-den-schaf-ten die grau-sam-ste ist .... „haben Sie geschrieben?" Tu se zastavil a zvolna si vzal šňupec a pokračoval s novou silou: die grausamste ist die Un-dank-bar-keit ... „Ein grosses U." *) Čekaje pokračování, když jsem napsal poslední slovo, pohlédl jsem na něho.

„Punctum," řekl usmáv se, že to bylo sotva pozorovati a pokynul nám, abychom mu odevzdali sešity.

Několikráte měně při tom hlas a projevuje neobyčejnou spokojenost, přečetl diktando, jež obsahovalo jeho nejvnitřnější myšlénku, potom nám uložil úlohu z dějepisu a sedl si k oknu.

Tvář jeho nebyla tak zasmušilá jako před tím: jevila spokojenost člověka, který důstojně se pomstil za utrpěnou křivdu.

*) Ze všech vášní jest nejukrutnější ... „Už jste napsal?" jest nejukrutnější nevděčnost. „Velké U."

Bez pátnácti minut uplynula již hodina; ale Karlu Ivánoviči, jak se zdálo, ani nenapadlo, aby nás pustil, naopak dával nové úkoly. Mrzutost a chuť k jídlu rostly stejnou silou; já co nejnetrpělivěji pozoroval jsem veškeré známky, jež nasvědčovaly, že bude brzy oběd. Tu jde služka s močalkou*) mýt talíře, je slyšeti, jak přendavají nádobí v byfetě, jak rovnají stůl, přistavují židle, už i Mimi s Lubočkou i Káťenkou (Katěnka byla dvanáctiletá dceruška Mimi) jdou ze sadu, ale nevidím Foka, nádvorního Foka, který vždy přichází oznamovat, že je jídlo hotovo. Tu teprve možno odhoditi knih a bez ohledu na Karla Ivánoviče běžeti dolů.

V tom slyšeti kroky po schodech: ale není to Foka! Znám jeho kroky a vždycky poznám, když vrzají jeho boty. Dvéře se otevřely a v nich se objevila postava mně naprosto neznámá.

V.

Blázen.

Do světnice vešel člověk padesátník s bledým, neštovicemi zďobaným, podlouhlým obličejem, dlouhými šedými vlasy a řídkou ryšavou bradou. Byl postavy tak veliké, že musil skloniti nejen hlavu, ale sehnouti se vším tělem, když chtěl vstoupiti do dveří. Oděn byl něčím roztrhaným, co se podobalo kabátu i podřasníku, v ruce držel ohromnou hůl; vešed v komnatu, vší silou udeřil jí o podlahu a stáhnuv obočí a silně otevřev ústa zachechtal se strašně a nepřirozeně. Na jedno oko byl slepý a bělmo oka mrskalo sebou ustavičně a dodávalo jeho beztoho nehezkému obličeji ještě odpornějšího výrazu.

„Aha, už mám!“ zvolal, bčže malými krůčky k Vláďovi, chopil ho za hlavu a jal se pozorně prohlížeti její témě, — potom se zcela vážným vzezřením odstoupil od něho, popošel ke stolu, začal foukati pod voskovou pokryvku a znamenati ji křížem.

*) Vymočené lýko.

„Oh, oh, je líto! Oh, och, bolí!... Drahoušková... uletí," promluvil pak hlasem v slzách se třesoucím, soucitně zahleděl se na Vláďu a jal se rukávem utírati slzy, jež mu skutečně vytryskly.

Hlas jeho byl hrubý a chraplavý, pohyby kvapné, nesouměrné, řeč nesouvislá a beze smyslu (neužíval žádných zájmen), ale přízvuk byl tak dojemný a jeho ohyzdný obličej vyjádřoval chvílemi takové upřímně zarmoucené vzezření, že při pohledu naň nebylo možno zdržeti se jakéhosi smíšeného pocitu soustrasti, bázně a lítosti.

Byl to bláznivý poutnický tulák Grjiša.

Kdo byl, kdo byli jeho rodiče, proč si zvolil potulný život, jejž vedl, to nikdo nevěděl. Vím pouze, že od svého patnáctého roku byl znám jako blázen, kterýž chodil v zimě v létě bos, navštěvoval kláštery, dával obrázky těm, jež měl rád, pronášel záhadná slova, jež někteří lidé považovali za prorokování, nikdo ho nikdy neviděl jiným, zřídka kdy zašel k babičce a jedni říkali, že jest nešťastny syn bohatých rodičů a poctivá duše, druzí, že jest obyčejný prosťáček a lenoch.

Konečně se objevil dlouho očekávaný a přesný Foka a my sešli dolů. Grjiša vzlykaje a povídaje dále rozličné nesmysly, šel za námi tluka berlou po stupních schodů. Papa i maman procházeli se, držíce se pod paží, po přijímací síni a zticha o čemsi rozmlouvali. Marie Ivánovna seděla zaujatě na jednom z křesel, jež stála souměrně pod pravým úhlem proti lenošce, a přísným, ale přitlumeným hlasem dávala napomenutí děvčátkům vedle ní sedícím. Jakmile vešel Karel Ivánovič do komnaty, pohlédla naň, ihned se odvrátila a z její tváře bylo lze vyčísti asi toto: „Nevšímám si, že jste přišel, Karle Iváno viči." Z očí děvčátek bylo lze poznati, že velmi rády chtěly nám co nejdříve oznámiti nějakou velmi důležitou zprávu: ale kdyby byly vyskočily ze svých míst a přistoupily k nám, byly by porušily pravidla Mimi. Nejdříve jsme my musili přistoupiti k ní, říci: „Bon jour, Mimi!" (dobrý den Mimi), šoupnouti nohou, a pak teprve bylo dovoleno začíti rozhovor.

Jaká to protivná osoba byla Mimi! V přítomnosti její nebylo možno o ničem mluviti: podle ní bylo vše nezpůsob. Mimo to ustavičně naléhala: Parlez donc français (Mluvte přece francouzsky), a nám zatím jako naschvál se chtělo žvatlati rusky. Anebo u oběda — sotva že člověku zachutná nějaké jídlo a chtěl by jísti nikým nevytrhován, zcela jistě z ní vyhrklo — Mangez donc avec du pain (přikusujte chleba) nebo Comment-ce que vous tenez votre fourchette? (Jak pak to držíte vidličku?) A co je jí do nás, pomyslíš si. Ať ona si učí svá děvčata, my máme na to Karla Ivánoviče. Úplně jsem sdílel jeho nenávist k některým lidem.

„Popros matinku, aby nás vzali na hon," pravila šeptem Kátěnka, zadrževši mne za kabátek, když starší vešli napřed do jídelny.

„Dobrá, přičiním se."

Grjiša obědval v jídelně, ale u zvláštního stolku; nepozvedl očí se svého talíře, chvílemi vzdychl, hrozně se pitvořil, a mluvil jakoby sám k sobě: líto!... ulétla... uletí holub do nebes... och, na hrobě kámen! ... a podobně.

Mama od rána byla zarmoucena; přítomnost, slova i chování Grjišovo patrně sesilovaly tuto její náladu.

„Ach ano, málem bych byla zapomněla poprositi tě o něco," pravila, podávajíc otci talíř s polévkou.

„Co pak?"

„Rozkaž, prosím tě, aby zavírali tvé hrozné psy, div že nepokousali ubohého Grjišu, když šel přes dvůr; vždyť mohou se tak vrhnouti i na děti."

Grjiša slyše, že se o něm mluví, obrátil se ke stolu a jal se ukazovati roztrhané kusy svého oděvu a žvýkaje pravil: „Chtěl, aby roztrhali... Bůh nedopustil. Hřích, štváti psy! Veliký hřích. Nebij člověka... proč bíti? Bůh odpustí... nejsou takové časy."

„Cože povídá?" tázal se papa upřeně a ostře ho prohlížeje. „Ničemu nerozumím."

„Ale já rozumím," odvětila matinka: „on mi povídal, že jakýsi myslivec schválně na něj pustil psy, a proto tedy

říká ‚chtěl aby mne roztrhali, ale Bůh nedopustil' a prosí tě, abys ho za to netrestal."

„Ale to je divné!" odvětil papa. „Jakž pak ví, že chci potrestati onoho myslivce? Ty víš, že já vůbec nejsem velikým přítelem těchto pánů," pokračoval francouzsky: „ale tento se mi zvlášť nelíbí, je to zajisté . . ."

„Ach nemluv to, můj milý," přerušila ho maman, jako by se byla něčeho zalekla: „Jak to víš?"

„Mně se zdá, že jsem měl dost příležitosti poznati lidi tohoto druhu — chodí jich k tobě tolik — jsou všickni na jedno brdo. Věčně stejná historie . . ."

Bylo zřejmo, že matinka byla v této věci zcela jiného mínění a že nechtěla odporovati.

„Podej mi, prosím, pirůžek," řekla „A což, jsou dnes dobré?"

„Ne, mne dopaluje," pokračoval papa, vzav do ruky pirůžek, ale drže ho tak daleko, by ho maman nemohla dosáhnouti: „ne, mne dopaluje, když vidím, že rozumní a vzdělaní lidé dají se klamati."

A udeřil vidličkou o stůl.

„Prosila jsem tě, abys mi podal pirůžek," opětovala matinka, natahujíc ruku.

„A dobře dělají," pokračoval papa, oddaluje ruky, „že takové lidi odevzdávají policii. Nejsou leda k tomu, aby rozrušili již i tak slabé čivy některých lidí," doložil s úsměvem zpozorovav, že tato rozmluva nijak se nelíbí matince, a podal jí pirůžek.

„Řeknu ti na to jen tolik: jest těžko věřiti, že by člověk, ač má svých šedesáte let, v zimě v létě chodil bos a nosil pod oděvem, nesnímaje jich, na dva pudy řetězů, a kterýž nejednou odepřel, když mu nabídli klidný život i vše, co potřeboval — těžko věřiti, že by takový člověk vše to dělal jen z lenosti. Co se týče předpovídání," dodala vzdychnouc a nemnoho se zamlčevši: „mám toho zkušenost; tuším, že jsem ti vypravovala, jak Grjiša na den a na hodinu předpověděl nebožtíku tatínkovi jeho smrt."

„Ah, co pak jsi mi to vyvedla!“ pravil papa, usmáv se a přiloživ ke rtům ruku se strany, na kteréž seděla Mimi. (Kdykoliv to dělával, čekal jsem napjatě a pozorně, že přijde něco k smíchu.) — „Proč jsi mi připomenula jeho nohy? Podíval jsem se a teď nebudu nic jísti.“

Oběd schyloval se ke konci. Ljubočka a Kátěnka ustavičně na nás mrkaly, vrtěly se na svých seslích a vůbec jevily silný nepokoj. Mrkání to znamenalo: „Proč pak neprosíte, aby nás vzali na hon?“ Já strčil loktem Vláďu, Vláďa opět mne a konečně se rozhodl: z počátku nesmělým hlasem, potom dosti pevně a hlasitě vykládal, že když teď odjedeme, že bychom si přáli, aby děvčátka společně s námi jela ve vozíku na hon. Po krátké úradě rozřešena otázka tato v náš prospěch, a což ještě nám bylo milejší, — matinka řekla, že sama pojede s námi.

VI.

Přípravy k honu.

Když jsme jedli sladké pečivo,*) byl povolán Jakóv, dány mu rozkazy ohledně vozíku, psů a jízdných koní, vše co nejdůkladněji a nejpodrobněji, každý kůň byl zvlášť svým jménem jmenován. Vláďův koník kulhal; papa nařídil osedlati proň koně loveckého. Slova „lovecký kůň“ zněla matince jaksi podivně: zdálo se jí, že „lovecký kůň“ je něco asi jako vzteklé zvíře a že najisto ujede s Vláďou a zabije ho. Ačkoliv dokazoval tatínek i Vláďa, jenž mluvil s podivuhodnou odvahou, že to nic není a že velice rád jezdí na koni, chudák matinka stále opakovala, že bude mít strach po vší dobu výletu.

Bylo po obědě; druzí šli do pracovny pít kávu a my dítky běžely do sadu šoupat nohami po pěšinkách pokrytých napadaným žlutým listím a povídat si. Počalo se mluviti o tom, že Vláďa pojede na loveckém koni, o tom, že je to

*) Poslední jídlo.

hanba, že Ljubočka běhá tišeji než Kátěnka, o tom, jak by to bylo hezké podívati se na řetězy Grjišovy a podobně; ale o tom, že se rozloučíme, nikdo ani nemukl. Hovor náš se přerušil hrčením přijíždějící bryčky, za níž seděli dva hoši z domácí čeledi. Za bryčkou jeli lovci se psy, za lovci kočí Ignát na koni určeném pro Vláďu, drže za uzdu mého starého Klepera. Z počátku jsme všichni běželi ke plotu, odkudž bylo viděti všechny tyto zajímavé věci, a potom křičíce a dupajíce klusali jsme nahoru se obléci, a obléci se tak, abychom vypadali co nejvíce jako lovci. Hlavně k tomu dopomohlo zastrčení nohavic do bot. Nijak nemeškajíce dali jsme se do této práce a chvátali jsme, abychom byli co nejdříve hotovi a běželi na podjezd, potěšit se pohledem na chrty, koně a hovorem s myslivci.

Byl parný den. Bílé mraky podivných tvarů od rána okazovaly se na obzoru; potom sháněl je vždy blíž a blíže malý větřík, tak že chvilkami zahalovaly slunce; jakkoli se přeháněly a temněly mraky, přece nemělo se státi, aby se shlukly v bouři a pokazily naposledy naše vyražení. K večeru opět se rozcházely, bledly, řídly a rozplynuly se po obzoru; jiné přímo nám nad hlavou proměnily se v bílé beránky, a jen jediný černý velký oblak stanul na východě. Karel Ivánovič vždy věděl, kam který oblak půjde; prohlásil, že tento mrak půjde k Máslovce, pršeti že nebude, a že bude výtečná pohoda.

Foka, nehledě na svá stará kolena, seběhl velmi rychle a hbitě se schodů a zvolal: „Pojeď!“ a rozkročiv se, pevně se postavil uprostřed mezi průjezdem na místě, kam měl přijeti kočí s bryčkou a zápražím a stál jako člověk, jemuž není třeba připomínati jeho povinnost. Dámy sestoupily a po malé hádce o tom, na kterou stranu která si má sednouti a koho se držeti (ač jsem si myslil, že vůbec nebylo třeba, aby se držely) usedly, rozepjaly slunečníky a jely. Když bryčka se hnula, maman, ukazujíc na „loveckého koně“, tázala se chvějícím hlasem kočího: „To je kůň pro Vladimíra Petroviče?“

A když kočí přisvědčil, máchla rukou a odvrátila se. Nemohl jsem se dočkati, vylezl jsem na svého koníka, díval jsem se mu mezi uši a prováděl jsem po dvoře různé evoluce.

„Neračte pošlapati psů," řekl mi kterýs myslivec.

„Neboj se, nejedu ponejprv," odvětil jsem hrdě.

Vláďa sedl na „loveckého koně" a ačkoliv byl smělý hoch, poněkud se chvěl a prohlíželo ho několikrát se otázal: „Je to tichý kůň?"

Na koni byl velmi hezký, jako starý jezdec. Napjatá jeho stehna spočívala na sedle tak pěkně, že jsem mu až záviděl, zvláště proto, že jsem, pokud se dalo souditi po stínu, ani z daleka tak pěkně nevypadal.

Již bylo slyšeti kroky otcovy na schodech, psovod sháněl rozběhlé stavěcí psy, myslivci zavolali chrty a sedali. Štolba přivedl koně ke schodišti, smečka psů otcových, jež před tím leželi v různých malebných polohách okolo, vrhla se mu vstříc. Jemu v patách, majíc perlový obojek na krku a chřestíc řetízkem, vesele běžela Milka. Když vyšla, vždy se pozdravovala s ostatními psy. S tím zahraje, toho očuchá neb naň zavrčí a některým hledá blechy.

Papa sedl na koně a jeli jsme.

VII.

Na honě.

Psovod, jménem Turka, sedě na sivém, hrbonosém koni, v huňaté beranici, s ohromným rohem na zádech a nožem za pasem, jel přede všemi napřed. Dle zamračeného a urputného zevnějšku toho muže mohlo se spíše mysliti, že jede do boje vražednho a ne na hon. Kolem zadních nohou koně jeho běželi v pestrém, zmítajícím se klubku svázaní psi stavěcí. Bolno bylo patřiti, jakého smutného údělu se dostalo nešťastníku, jemuž napadlo ostati pozadu. Musil nejprve s velikým úsilím vytáhnouti svého spřežence a podařilo-li se to, tu některý z honců přeměřil ho kocourem,

volaje: „Dohromady.“ Když jsme vyjeli ze vrat, poručil otec myslivcům a nám, abychom jeli cestou, a sám se dal žitništěm.

Žeň obilí byla právě v plném proudu. Nepřehledný, leskle žlutý lán pouze na jedné straně byl semknut vysokým, temnomodrým lesem, jenž se mi zdál tenkráte býti náramně dalekým, tajemným místem, za nímž buď svět končí, aneb počínají neobydlené kraje. Všecko pole poseto bylo mandeli a lidmi. Ve vysokém, hustém žitě prokmitala tu a tam na vyžaté prostoře ohnutá záda žneček, švih klasů, když překládaly hrstě mezi prsty; žena klonící se ve stínu nad děckem a konejšící je, jakož i rozházené snopy po strništi, posetém chrpou. Dále opět mužíci pouze v košilích, stojíce na vozech, nakládali mandele až se prášilo na suchém vyprahlém poli. Starosta v botách a v hazuce z velbloudí srsti přes plece přehozené, maje v rukou podávky z daleka již spatřil otce, sňal klobouk z beránčí vlny, utíral si šátkem zrzavou hlavu i bradu a popohánĕl žnečky. Ryzák koník, na němž otec seděl, vykračoval si lehkým, hravým krokem, časem klonil hlavu ke hrudi, vytahuje uzdu a zaháněje hustým ohonem ovady a mouchy, jež se líply naň hltavě. Dva chrti, vzepjavše ohony obloukovitě jako srpy a nadzvedajíce vysoko nohy, svižně poskakovali po vysokém strništi v patách za ryzákem; Milka běžela napřed a ohlížejíc se čekala nějakou pochoutku. Hovor lidu, dupot koní a vozů, veselý tlukot křepelek, bzukot hmyzu, jenž v nehybných chumáčích vířil ve vzduchu, vůně pelyňku, obilí, výpar koní, tisíce rozmanitých květin a stíny, jež rozlévalo palčivé slunce po světle žlutém strništi, modrotemná dálava lesa a bělavá oblaka, bílé babí léto, jež poletovalo vzduchem aneb chytalo se po strništi — vše to jsem viděl, slyšel a cítil. Když jsme přijeli ke Kalinovu lesu, bryčka tam už byla a mimo vše nadání ještě vůz s jedním koněm, uprostřed něhož seděl náš číšník. Pod senem vykukoval: samovar, kbelík s mraženým a ještě jakési lákavé uzlíčky a balíčky. Nebylo pochybnosti: bude čaj pod širým nebem, zmrzlina a nakládané ovoce. Zhlédnuvše vůz, vypukli jsme v bujný jásot, proto, že po-

važovali jsme za největší požitek píti čaj na trávě v lese a vůbec na takovém místě, kde nikdo jakživ nepil čaje.

Turka přijel k lesu, zastavil, pozorně vyslechl otcovy podrobné rozkazy, kde se zastavit a kam jít (ostatně on nikdy rozkazů těch nedbal, dělal vždy podle svého) odepjal psy, nechvátaje příliš ovinul jim kol krku smečky, sedl na koně a pohvizduje zmizel mezi mladými břízkami. Pušťění psi především projevili svou spokojenost vrtíce ohony, otřepali, urovnali se a potom již volně běžíce a větříce i ohony mávajíce rozběhli se na všechny strany.

„Máš šátek?“ otázal se papa.

Vyňal jsem z kapsy a ukázal mu.

„Tak tedy si vezmi na šátek tohoto šedého psa.“

„Žirana?“ odvětil jsem s tváří znalce.

„Ano, a běž po cestě. Až přijdeš k mýtině, zastav a dávej pozor: ať se mi nevrátíš bez zajíce!“

Ovinul jsem šátkem huňatý krk Žiranův a o překot letěl jsem k ustanovenému místu. Papa dal se do smíchu a křičel za mnou: „Honem, honem, sice zmeškáš!“

Žiran neustále zastavoval, naslouchal zvedaje uši, jak myslivci štvou. Nemohl jsem jím hnouti s místa a začal jsem ho volat: „Atů, atů!“ A tu Žiran trhal sebou tak prudce, že jsem ho vší silou sotva udržel a několikrát se převalil, než jsem se dostal na stanoviště. Vybrav mezi kořeny vysokého dubu stinné a rovné místo, lehl jsem na trávu, usadil vedle sebe Žirana a čekal jsem. Obrazotvornost má, jak už to vždy bývá v podobných případech, předstihla daleko skutečnost: už se mi zdálo, že štvu třetího zajíce a zatím se v lese teprv poprvé ozval stavěcí pes. Hlas Turkův rozléhal se silněji a horlivěji lesem, stavěcí psi čím dále tím častěji se ozývali a k nim připojoval se druhý hlubší hlas, pak třetí, čtvrtý. Tu štěkot umlkal, tu opět jeden druhý překonával. Hlomoz ustavičně rostl, stával se nepřetržitým a konečně splynul v jediný plný ryk. Les ozýval se pokřikem honců a lajem psů.

Slyše to, já ostal na svém místě jako pěna. Upřev zraky na kraj lesa, usmíval jsem se, nevěda proč, pot lil se

ze mne potůčkem a ačkoliv kapky jeho sbíhajíce po krku mne štípaly, ani jsem jich neutřel. Zdálo se mi, že nemůže přijíti rozhodnější okamžik než nyní. Napjetí mé bylo příliš nepřirozené a nemohlo dlouho trvati. Psi ozývali se tu u samého kraje lesa, tu opět znenáhla se vzdalovali ode mne: ale zajíc ani jeden. Počal jsem se ohlížeti kolem. Žiranovi vedlo se podobně: z počátku sebou škubal, kňučel, pak ulehl vedle mne, položil si mordu na má kolena a utišil se.

Kolem holých kořenů dubu, pod nímž jsem seděl, po šedé vyschlé zemi, mezi šedým dubovým listím, žaludy, suchým, žlutozeleným mechem obrostlými větvičkami a zřídka kde prorážející tenkou zelenou travou jenjen se hemžilo mravenci. Jeden za druhým chvátali po vyšlapaných hladkých svých pěšinkách. Někteří s nákladem, jiní jen na prázdno. Vzal jsem do rukou větvičku a zahradil jí pěšinu. To byla podívaná, jak jedni, nedbajíce nebezpečí, podlézali, druzí přelézali; a někteří, zvláště ti, co nesli břemena, byli naprosto na rozpacích a nevěděli, kudy kam: zastavili, chtěli obejíti, aneb se vraceli zpět neb lezli po větvičce k mé ruce a hodlali patrně dostati se pod rukáv mého kabátu. Z tohoto zajímavého pozorování vyrušil mne motýl se žlutými křídly, jenž neobyčejně svůdně prohánĕl se přede mnou. Jakmile jsem se k němu obrátil, odlétl ode mne na dva kroky, zatočil se nad bílým, skoro uvadlým květem jetele a usedl na něm. Nevím, hřál-li se na slunéčku, anebo sál-li med z rostlinky — jen to bylo patrno, že jest mu velmi dobře. Jen málo kdy pohnul křídly, přitisknul se k papičce a na konec úplně ztichl. Položil jsem hlavu na obě ruce a s potěšením díval jsem se na něj.

Náhle Žiran zavyl a vytrhl se s takovou silou, že jsem se div nepřekotil. Ohledl jsem se. Na kraji lesa spustiv jeden a zvednuv druhý sluch, hopkoval zajíc. Krev hnala se mně ke hlavě, v okamžice tom zapomněl jsem na všechno, vykřikl jsem cosi nepřirozeným hlasem, pustil jsem psa a dal se na útěk. Sotva jsem to udělal, už mne to mrzelo: zajíc sedl na bobek, udělal skok a více jsem ho nespatřil.

Ale jak jsem se styděl, když za psy již na můj výkřik vyrazili na kraj lesa, mezi stromy se objevil Turka! Viděl mou chybu, jež spočívala v tom, že jsem nevydržel, a pohlednuv na mne pohrdlivě, řekl jen: „Eh, panoušku!“ Ale musili byste věděti, jak to řekl! Bylo by mi lépe, kdyby mne byl pověsil jako zajíce na sedlo.

Dlouho jsem stál, div nezoufaje, na témže místě, psa jsem nevolal a jen jsem opakoval třepaje si na stehna:

„Bože můj, co jsem to vyvedl!“

Slyšel jsem, jak lovečtí psi dál se hnali, jak zarazili na druhé straně lesa, jak zaskočili zajíce, jak Turka svým ohromným rohem svolával psy, — ale pořádc jsem se ani nehýbal s místa...

VIII.

Hry.

Hon skončil. Ve stínu mladých břízek byl rozložen koberec a na něm v kruhu seděla všecka společnost. Číšník Gavrilo, zválev kolem sebe zelenou, šťavnatou trávu, utíral talířky a vybíral z krabice v listech zavinuté blumy a broskve. Zelenými větvemi mladých bříz prokmitalo slunce a vrhalo na vzorky na koberci, na mé nohy a i na plešatou, uhřátou hlavu Gavrilovu světlá, pohyblivá kola. Lehký větérek, probíhaje listím stromů, po mých vlasech a zapoceném obličeji, neobyčejně mně osvěžoval.

Když nás podělili mraženým a ovocem, nebylo na koberci již co dělati, a my, nedbajíce šikmých, žhoucích paprskův slunečních, vstali a šli jsme si hrát.

„Nu, co budeme hráti?“ řekla Ljubočka, zaclánějíc se proti slunci a poskakujíc po trávě. — „Budeme si hráti na Robinsona.“

„A ne... to je nudné,“ pravil Vláďa, lenivě se převaluje na trávě a okusuje listí: „pořád jen na Robinsona! Když už si chcete hráti, postavme si raději besídku.“

Vláďa počínal si nápadně vážně, bezpochyby si na tom zakládal, že přijel na „loveckém koni“, a tvářil se, jakoby byl silně unaven. Snad už také byl příliš pokročilého a zdravého smyslu, a měl velmi málo obrazotvornosti, aby se mohl opravdu potěšiti hrou na Robinsona. Hra ta sestávala z představení výstupů z „Robinsona švýcarského“, jejž jsme četli nedávno před tím.

„Nu, poslouchej, proč nám nechceš udělati tuto radost,“ prosila děvčátka. „Můžeš býti buď Karel, neb Arnošt aneb otec — jak chceš,“ pravila Kátěnka, snažíc se zvednouti jej ze země za rukáv kabátku.

„Ale když se mi nechce — je to nudné!“ řekl Vláďa, protahuje se a zároveň samolibě se usmívaje.

„Tak jsme mohli raději seděti doma, když nikdo nechce si hráti,“ řekla plačky Ljubočka.

Bylať hrozné brečidlo.

„Teda pojďme, jen neplač, prosím tě, nemohu to vystát!“

Blahosklonnost Vláďova způsobila nám velmi málo potěšení; jeho lenivý, mrzutý pohled pokazil veškeré kouzlo hry. Když jsme se posadili na zem a dělali, že plujeme chytat ryby, a ze všech sil jsme počali veslovati, Vláďa seděl, ruce založené a ani dost málo se nepodobal rybáři. Vytkl jsem mu to; ale odpověděl mi, že ani nic nezískáme, ani neztratíme, budeme-li pohybovati rychleji neb volněji rukami; a že beztoho daleko nedojedeme. Bezděky jsem s ním souhlasil. Když jsem dělal, jakobych šel na hon a ubíral se s holí na rameni do lesa, Vláďa si lehl na znak, složil ruce pod hlavou a řekl, že si myslí, že také jde. Takovéto jednání a řeči ochladily naši chuť ke hře a byla velmi nemilá, a to tím více, že jsem nemohl v mysli nesouhlasiti s Vláďou, že má vlastně pravdu.

Sám jsem také věděl, že holí ani ptáka nezabiju ani že z ní vystřeliti nelze; že je to hra. Když by se tak rozumovalo, nemohlo by se ani na stoličce jezditi; ale Vláďa, vím to dobře, sám se pamatuje, jak jsme za dlouhých zimních večerů pokryli křeslo šátky, udělali z něho kolesku, jeden

si sedl jako kočí, druhý byl lokajem, děvčátka jsme posadili do prostřed, tři stoličky byla trojka koní, — a vyjeli jsme. A co se všecko na té cestě neudálo! A jak vesele a rychle ubíhaly zimní večery!... Půjde-li to tak jako dnes, tak si už nebudeme nikdy hráti; a nebudeme-li si hráti, co potom zbude?...

IX.

Cosi jako první láska.

Ljubočka tváříc se, jakoby trhala se stromu jakési americké ovoce, utrhla na jednom lístku housenku moc velikou, s hrůzou ji hodila na zem, zvedla ruce do výšky a uskočila, jakoby se obávala, aby z ní něco nevystříklo. Hra přestala; my všickni, hlavy pohromadě, vrhli se na zem a prohlíželi si tuto vzácnost.

Díval jsem se přes rámě Kátěnčino, jež se namáhala pozvednouti housenku na lístku, kterýž podstrkovala jí do cesty.

Povšiml jsem si, že mnohá děvčátka mají ve zvyku, krčiti rameny, snažíce se uvésti pohybem tím na předešlé místo oblek, kterýž po odkryté šíji se sveze. Pamatuji si rovněž, že Mimi se vždy zlobila, když děvčátka si pomáhala tímto pohybem ramenou, a že říkala: „C'est un geste de femme de chambre.“ *) Nahnuvši se nad housenkou, Kátěnka pohnula se týmž způsobem, a v témž okamžiku vítr nadzvedl copánek na jejím bělounkém krčku. Rámě bylo při pohybu tomto na dva prsty od mých rtů. Já už nepohlížel na housenku, ale hleděl jsem, hleděl a ze vší síly jsem políbil rámě Kátěnčino. Neohledla se, ale já zpozoroval, že se krček její a uši zaćervenaly. Vláďa nepozvednuv ani hlavy, pravil opovržlivě:

„Abyste se nemazlili!“

*) To dělají jen služky.

Mně vyhrkly slzy z očí.

Nespouštěl jsem zraku s Kátěnky. Již dávno zamiloval jsem si její svěží, bělounký obličejík a vždy jsem ho rád viděl; ale nyní jsem se zhlížel do něho pozorněji a zamiloval si jej ještě více. Když jsme přišli k ostatním, tatínek oznámil k největší naší radosti, že odjezd na prosbu matinčinu odložen až na zítřek ráno.

Jeli jsme domů spolu s bryčkou. Vláďa a já, chtějíce jeden druhého předčiti uměním jízdeckým a statností, proháněli jsme se kolem ní. Stín můj byl delší než dříve, a proto jsem se dle toho domníval, že vypadám jako dosti hezký jezdec; ale pocit spokojenosti, jejž jsem zakoušel, brzy byl rozrušen následující okolností. Chtěje rozhodně zalíbiti se všem, kdož seděli ve bryčce, ostal jsem poněkud v zadu a pak jsem bičíkem a nohami rozehnal svého koně, přijal na se nenuceně ztepilé vzezření a chtěl jsem jako vichr proletěti kolem nich, s té strany, kde seděla Kátěnka. Jen jsem nevěděl, co bude lépe: projeti mlčky aneb vykřiknouti? Ale protiva koník, sotva že dojel na roveň s bryčkou, zastavil se, ač jsem ho všemožně popoháněl, a zarazil tak nenadále, že jsem poposkočil se sedla na krk a div dolů nesletěl.

X.

Jaký člověk byl můj otec.

Byl to muž minulé doby a měl společnou mládeži věku toho nevystižitelnou povahu rytířskosti, podnikavosti, sebevědomí, dvornosti a hýřivosti. Na nynější pokolení nové pohlížel s opovržením a názor tento prýštil se právě tak z vrozené mu hrdosti, jako z tajené nevrlosti, že nyní nemůže dosíci ani toho vlivu ani těch úspěchů jako v době svého mládí. Nejhlavnější dvě vášně jeho života byly karty a ženy; za života svého vyhrál několik milionů a měl styky s nekonečným množstvím žen ze všech tříd.

Veliký, statný vzrůst, zvláštní chůze drobnými krůčky a zvyk krčiti ramenem, malé vždy usmívavé oči, veliký orlí nos, nesouměrné rty, jež se jaksi neobratně, ale příjemně skládaly; chybná výřečnost — přišeptával a veliká pleš přese vší hlavu: hle toť zevnějšek mého otce z oné doby, jak jsem jej zachoval v paměti, zevnějšek, s nímž nejenom dovedl státi se proslulým a býti mužem a bonnes fortunes (zámožným), ale líbiti se všem lidem bez rozdílu stavu a jmění, zejména pak těm, jimž se chtěl zalíbiti.

Dovedl vyniknouti ve stycích s každým. Ač nebyl nikdy člověkem velmi vysokého světa, přece vždy býval s lidmi tohoto kruhu a vedl si tak, že si ho vážili. Znalť ony meze hrdosti a sebevědomí, jež neurážejíce jiné povznášely ho v mínění společnosti. Byl samorostlým, ale ne vždy, a užíval této vlastnosti jakožto prostředku, kterýmž časem nahrazoval jak vyšší společnost tak bohatství. Nic na světě nebylo s to vzbuditi v něm pocit podivení; ať se nacházel v sebe skvělejších poměrech, vždy se zdálo, že je pro ně jako zrozen. Dovedl tak dobře ukrývati před zraky jiných lidí a zastírati každému známou temnější stránku života, přeplněnou drobnými mrzutostmi a protivenstvími, že nebylo možno nezáviděti mu. Byl znalec všeho, co mohlo přispěti k pohodlí a požitku, a dovedl toho užiti. Koníčkem jeho byly skvělé známosti, jež měl jednak příbuzenstvem mé matky, jednak přátely z mládí, na něž se v duši zlobil proto, že ho daleko předstihli v hodnostech, kdežto on navždy zůstal bývalým gardovým poručíkem.

Jako všichni bývalí vojáci neuměl se ani můj otec oblékati podle mody, za to však oblek jeho byl svérázný a vybraný. Oděv nosil vždy široký a lehký, velmi vkusné prádlo, veliké, rozevřené manžety a límce... Ostatně vše to velmi dobře slušelo jeho velikému vzrůstu, silnému tělu, plešaté hlavě a klidným, sebevědomým pohybům. Byl citlivý, ano i slzám přístupný. Začasté, četl-li něco nahlas a přišel k nějakému pohnutému místu, počal se hlas jeho chvěti, ukázaly se slzy a on rozmrzen odložil knihu. Měl rád hudbu, zpíval provázeje se sám na pianě písně svého přítele A...,

cikánské písně a některé motivy z oper; ale učenou hudbu neměl rád a nevšímaje si nijak všeobecného mínění přímo říkal, že Beethovenovy sonaty naň přivádějí spánek a nudu a že nezná nic lepšího nad píseň „Nebuďte mne mladou“, jak ji zpívala Semenová, aneb „Ne samojediná“, jak ji zpívala cikánka Táňuše. Jeho povaha náležela k těm, jež při dobrém díle potřebují nezbytně společnost. A on považoval pouze to za dobré, co společnost dobrým nazývala. Bůh ví, měl-li nějaké mravné přesvědčení? Život jeho byl tak přeplněn zaměstnáním všeho druhu, že neměl času, utvořiti si je, a byl v životě tak šťastným, že toho neuznal zapotřebí.

V pokročilém věku utvořil si stálá a nezměnitelná pravidla a názor o věcech, — avšak pouze dle nabyté zkušenosti; skutky a způsob života, jež mu zjednávaly štěstí aneb spokojenost, považoval za dobré, a domníval se, že tak vždycky mají jednati všichni. Mluvil velice úchvatně a tato vlastnost, jak se mi zdá, sesilovala pružnost jeho pravidel. Uměl tutéž událost vylíčiti jako velmi milý žertík i jako mizernou hanebnost.

XI.

Zaměstnání v pracovně a v jídelně.

Už se smrákalo, když jsme přijeli domů. Matinka usedla za pianem a my děti přinesly papír, tužky, barvy a rozložily se kresliti u kulatého stolu. Měl jsem jenom modrou barvičku, ale přes to hodlal jsem nakresliti hon. Namalovav velmi živě modrého hošíka na modrém koni i modré psy, nebyl jsem si zcela vědom, mohu-li namalovati i modrého zajíce, a běžel jsem do pracovny, aby mě papa poradil. Papa četl cosi a na moji otázku, jsou-li taky modří zajíci, odvětil, hlavy nepozvednuv: „Bývají, drahoušku, bývají.“ Navrátiv se ke kulatému stolu, já namaloval modrého zajíce, ale pak jsem uznal za nutno předělati zajíce v keř. Keř se mi také nelíbil, udělal jsem z něho strom, ze stromu mandel, z mandele mrak a naposled jsem tak pomazal všecek papír

modrou barvou, že jsem ho rozmrzen roztrhal a šel si dřímnout do volterovského křesla.

Maman hrála druhý koncert Fieldův — byl to její učitel. Dřímal jsem a v mysli mé vznikaly jakési lehké, světlé, průzračné vzpomínky. Zahrála vážnou sonatu Beethovenovu, a já si vzpomínal na cosi smutného, těžkého, pochmurného. Matinka často hrála tyto dva kousky a proto se dobře pamatuji na dojem, jaký vzbuzovaly ve mně. Dojem ten se podobal vzpomínkám; ale jaké to byly vzpomínky? Zdálo se mi, že si vzpomínám na něco, co nikdy nebylo.

Proti mně byly dvéře do pracovny, a já viděl, jak tam vešli Jakóv a ještě nějací zarostlí muži v kaftanech; dvéře se za nimi ihned zavřely. „Aha, začala práce," pomyslil jsem si. Mně se zdálo, že nemůže býti na všem světě důležitějšího zaměstnání nad to, jež se konalo v pracovně, v této myšlénce utvrzovalo mne i to, že ke dveřím pracovny obyčejně všichni přicházeli šeptajíce a po špičkách. Odtamtud bylo slyšeti silný hlas otcův, a bylo cítiti vůni doutníku, kteráž mne vždy, ani nevím proč, velmi lákala. V polospaní mne náhle vyrušilo známé skřípání bot, Karel Ivánovič po špičkách sice, ale s tváří zamračenou a rozhodnou, drže jakési zápisky v ruce, přikročil ke dveřím a zlehka zaklepal. Vpustili ho a dvéře opět přirazili.

„Jen aby se neudála nějaká nehoda," napadlo mi, „Karel Ivánovič je rozzloben a na vše odhodlán . . ."

Opět jsem usnul.

Nehoda však nestala se žádná; asi za hodinu probudily mne opět tytéž vrzající boty. Karel Ivánovič utíraje šátkem slzy, jež jsem zpozoroval na jeho tvářích, vyšel ze dveří a bručе si něco do vousů, šel nahoru. Za ním vyšel otec a vešel do jídelny.

„Víš, co jsem právě teď vyřídil?" řekl veselým hlasem, položiv ruku na rámě matinky.

„Co, můj drahý?"

„Vezmu Karla Iványoviče s dětmi. V bryčce je místa dosti; přivykly mu, on jest jim, jak se zdá, upřímně oddán;

a 700 rublů ročně vlastně nic neznamená, a upřímně řečeno, je to od kosti dobrák," pravil francouzsky.

Nemohl jsem nijak pochopiti, proč nazývá papa Karla Ivánoviče francouzsky „un très bon diable", což se mi zdálo býti nadávkou.

„Jsem velmi ráda," řekla maman: „bude to i pro děti i pro něho dobře; vždyť je to hodný staroch."

„Kdybys věděla, jak byl pohnut, když jsem mu řekl aby si nechal oněch 500 rublů jako dar... ale nejzajímavější byl — účet, jejž mi přinesl. To stojí za podívanou," dodal, usmívaje se a podávaje jí lístek, psaný rukou Karla Ivánoviče. „Toť skvostné!"

Účet zněl takto:

Dva udice pro dítky 70 kopejky.

Barevný papír, pozlátko, lepidlo a panák na škatulka; dárečky — 6 rublů 55 kopejky.

Kniha a luk, dárek pro děti 8 rublů 16 kopejky.

Pantalon pro Nikoláje 4 rubly.

Petr Alexandrovič slíbil r. 18... z Moskva zlaté hodinky 140 rublů.

Dostane tedy Karel Mauer mimo plata — 159 rublů 79 kopejky.

Kdo by přečetl tento účet, jímž žádá Karel Iványovič, aby mu zaplatili všechny peníze, jež vydal za dárky, a by mu také zaplatili slíbený dar, myslil by, že Karel Iványovič nebyl než bezcitný a zištný sobec — ale mýlil by se.

Vešed do pracovny s účtem v ruce a s připravenou řečí v hlavě, hodlal řečnicky vyložiti otci veškeru nespravedlnost, již utrpěl v našem domě; ale když počal mluviti s týmž dojatým hlasem a s týmiž významnými přízvuky, jak obyčejně nám předříkával diktando: jeho řeč působila nejvíce naň samého, tak že, když přišel na místo, kdež pravil: „Ačkoliv mně bude velmi těžko rozloučiti se s dětmi," úplně se popletl, hlas jeho se třásl a musil vytáhnouti z kapsy kostkovaný šátek.

„Ano, Petře Alexandryči," pravil vzlykaje (a to vůbec nebylo v jeho připravené řeči), „tak jsem přivykl dětem, že ani nevím, co si počnu bez nich. Raději Vám budu sloužiti bezplatně," dodal, utíraje si jednou rukou slzy a druhou podávaje účet.

Že Karel Iványovič v tomto okamžiku mluvil upřímně, mohu dosvědčiti, protože znám jeho dobré srdce; ale jak uvésti v souhlas účet s jeho slovy, to mi zůstalo tajemstvím.

„Je-li vám smutno, bylo by mi ještě smutněji rozejíti se s vámi," řekl papa, potřepav ho po rameni: „Já jsem se teď rozmyslil."

Nedlouho před večeří vstoupil do komnaty Grjiša. Od onoho okamžiku, co vstoupil do našeho domu, nepřestával vzdychati a plakati, což podle mínění těch, kdož věřili, že umí předpovídati, bylo předzvěstí jakési nehody, jež náš dům stihne. Počal se loučiti a pravil, že půjde zítra ráno dále.

Já mrkl na Vláďu a vyšel ze dveří.

„Co chceš!"

„Chcete-li se podívati na Grjišovy řetězy, pojďme hned nahoru do čeledníku, Grjiša bude spáti nahoře ve světnici a my můžeme pěkně seděti v komoře a vše uvidíme."

„Výborně, počkej tu, já zavolám děvčata."

Děvčátka vyběhla a šli jsme nahoru. Pohádali jsme se, kdo má vejíti první do tmavé komory, ale pak jsme se usadili a jali se čekati.

XII.

Grjiša.

Bylo nám všem po tmě úzko; tlačili jsme se jeden ke druhému a ani nedutali. Skoro v patách za námi přišel tichým krokem Grjiša. V jedné ruce držel hůl, ve druhé lojovou svíčku v měděném svícně. Ztajili jsme dech.

„Hospodine Ježíši Kriste! Máti přesvatá Bohorodičko! Otci i Synu i Duchu svatému . . ." lapaje po vzduchu odří-

kával měně hlas a skracuje slova způsobem vlastním lidem, kteří často opakují tato slova.

Modle se, postavil svoji hůl do kouta a pohlédl na postel i jal se svlékati. Odloživ starý, černý pás, zvolna svlékal roztrhanou nankynovou kazajku. Bedlivě ji složil a pověsil na lenoch židle. Obličej jeho nyní nejevil jako obyčejně ukvapenost a tupost; naopak byl klidný, zamyšlený, ano důstojný, pohyby jeho byly volné a rozvážné.

Zůstav jen v košili, tiše usedl na postel, požehnal ji na všechny strany a, jak bylo patrno, namáhavě (protože při tom zkřivil tvář) urovnal si pod košilí řetězy. Poseděv chvilku a starostlivě prohlédnuv košili na některých místech roztrhanou, vstal, modle se nadzvedl svíčku do výše kivotu,*) na němž stálo několik obrazů svatých, pokřižoval se před nimi a obrátil svíčku světlem dolů. Svíčka prskajíc, zhasla.

Do oken obrácených k lesu svítil měsíc skoro v úplňku. Dlouhá, bílá postava bláznova byla osvětlena s jedné strany bledými, stříbrnými paprsky měsíce, s druhé strany padal její černý stín, jenž spolu se stíny rámů rozkládal se po podlaze a stěnách a sahal až do stropu. Na dvoře ponocný udeřil do měděné desky.

Složiv ohromné své ruce na prsou, svěsiv hlavu a stále těžce vzdychaje, Grjiša mlčky stál před ikonami (obrazy), pak namáhavě klekl na kolena a modlil se.

S počátku tiše odříkával známé modlitby, pronášeje důrazně jen některá slova, pak je opakoval, ale hlasitěji a s větším pohnutím. Jal se mluviti vlastní slova a bylo patrno, že se namáhal, aby vyslovoval po staroslovansku. Slova jeho byla nesouvislá, ale dojemná. Modlil se za všechny dobrodince své (tak nazýval ty, kdož ho pohostili), mezi nimi za matinku, za nás, modlil se za sebe a prosil, aby Bůh mu odpustil jeho těžké hříchy, a odříkával: Bože odpusť nepřátelům mým! Stenaje vstal, opakuje opět a opět tatáž slova, klesal k zemi a opět vstával, nedbaje tíže řetězů, jež vydávaly suchý, ostrý zvuk, dopadajíce na zem.

*) Jakýsi oltářík v koutě pod obrazy.

Vláďa mne štípl velmi bolestně do nohy, ale já se ani neohlédl a otřel jen rukou to místo a dále s pocitem dětského udivení, soustrasti i zbožnosti sledoval jsem veškeré pohyby i slova Grjišovy.

Místo zábavy a smíchu, jež jsem očekával, vcházeje do komory, pociťoval jsem, že se chvěju a že mi srdce zmírá.

Dlouho ještě Grjiša trval v tomto stavu náboženského vzrušení a improvisoval modlitby. Tu opětoval několikráte za sebou: „Hospodine pomiluj," ale pokaždé s novou silou a výrazem, tu říkal: „Prosti mě Hospodine, nauči mě, co jest mi dělati... nauči mě, co jest mi dělati Hospodine!" s takovým výrazem, jako kdyby ihned očekával odpovědi na svá slova; tu zas bylo slyšeti pouze žalobné vzlykání... Pozvedl se na kolenou, složil ruce na prsou a umlkl.

Já potichounku vystrčil hlavu ze dveří a ani jsem nedýchal. Grjiša sebou ani nepohnul, z prsou jeho draly se těžké vzdechy a v kalné zřítelnici jeho jediného oka, do něhož svítil měsíc, zaleskla se slza.

„Buď vůle tvá," zvolal náhle způsobem, jenž se nedá vypodobniti, padl lebkou k zemi a zaplakal jako dítě.

Mnoho vody uplynulo od té doby, mnohé vzpomínky z minulosti ztratily pro mne svého významu a staly se nejasnými představami. Také i potulný Grjiša dávno skončil své poslední putování, ale dojem, jejž ve mně způsobil, a pocit, jejž ve mně vzbudil, nikdy nezaniknou v mé paměti.

Ó veliký křesťane Grjišo, víra tvá byla tak silná, že jsi pociťoval blízkost Boha; láska tvá tak veliká, že slova sama sebou plynula z úst tvých — ty jsi o nich nerozumoval... a jak vznešenou chválu vzdal jsi Jeho velebnosti, když, nenalézaje slov, v slzách klesl jsi k zemi!...

Pocit slitování, s nímž jsem poslouchal Grjišu, nemohl dlouho trvati, jednak proto, že zvědavost má byla ukojena, jednak proto, že sedě na jednom místě, přeseděl jsem si nohy a chtělo se mi účastniti se společného šepotu a škádlení, jež bylo slyšeti za mnou v temné komoře. Někdo mne

vzal za ruku a šeptem se tázal: „Čí je to ruka?“ V komoře byla úplná tma, však z pouhého tohoto dotknutí a šepotu, jenž se dotýkal skoro mých uší, poznal jsem ihned Kátěnku.

Zcela bezděčně chopil jsem se její ruky v krátkých před loket sahajících rukavičkách a přiblížil se k ní rty. Kátěnka zajisté se podivila tomuto jednání, vytrhla ruku: tím pohybem vrazila do polámané židle, jež stála v komoře. Grjiša pozvedl hlavu, tiše se ohlédl a odříkávaje modlitby, počal dělati kříže do všech koutů. Vyběhli jsme, šumně šeptajíce, z komory.

XIII.

Natálie Savišna.

V polovici minulého století prohánčla se po statcích obce Chabarovky v oděvu z režného plátna, bosonohá a veselá, tlustá, červenolící dívčina Natáška. Děd můj ji vzal do panského dvora pro zásluhy a prosby otce jejího, klarinetisty Savy — nachází se v ženské čeledi babiččině. Panská Natáška vyznamenala se v této hodnosti tichými způsoby a pilností. Když se narodila matinka a bylo třeba chůvy, vložili tuto povinnost na Natášku. I na této nové dráze získala si pochvalu a uznání za svoji pracovitost, věrnost a příchylnost ku mladé dámě. Než napudrovaná hlava a punčochy s přezkami mladého, statečného Foky, jenž ve službě své často se stýkal s Natálií, zaujaly její prosté, ale milující srdce. Ano, i sama se odhodlala, že půjde k dědečkovi a poprosí ho za svolení, by si mohla vzíti Foku. Dědeček považoval její přání za nevděčnost, rozhněval se a poslal nebohou Natálii z trestu do stepní vesnice, do dvora, kdež se choval dobytek. Avšak za půl léta, když nikdo nedovedl nahraditi Natálii, dostala se zpět do dvorce a do své bývalé hodnosti. Vrátivši se z vyhnanství v prosté režné haleně, předstoupila před dědečka, klesla mu k nohám a prosila, aby jí vrátili bývalou přízeň a příchylnost a zapo-

mněli na hloupost, jež ji napadla a jež, jak se zaříkala, už se více nevrátí. A skutečně Natáška dostála svému slovu.

Od té doby se stala z Natášky — Natálie Savišna a nosila čepec; veškeru lásku, již v sobě chovala, přenesla na svou velitelku.

Když u matinky místo její zaujala vychovatelka, odevzdali jí klíče od špižírny, a její rukám svěřeno prádlo a veškeré zásoby. Nové své povinnosti konala s toutéž horlivostí a láskou. Všecka žila pro panstvo a jeho majetek, ve všem nalézala nehospodářství, plýtvání, kažení a snažila se ze všech sil tomu překážeti.

Když maman se provdala, chtěla nějak odvděčiti se Natálii Savišně za její dvacetiletou péči, namáhání a příchylnost, zavolala ji k sobě a projevivši jí slovy nejlichotivějšími veškeré své uznání a lásku, odevzdala jí do ruky list opatřený vtištěným kolkem, na němž bylo dáno propuštění Natálie Savišny z nevolnictví, a oznámila jí, že bez ohledu na to, bude-li ještě dále sloužiti v našem domě, na vždy bude dostávati roční pensi 300 rublů. Natálie Savišna vyslechla vše to mlčky, potom vzavši do ruky listinu, zlostně podívala se na ni, zabručela cosi mezi zuby a vyběhla z komnaty, bouchnuvši dveřmi. Nepochopujíc příčiny takového podivného chování, maman za malou chvíli vešla do komnatky Natálie Savišny. Seděla s uplakanýma očima na truhle, žmolila v prstech šátek na nos a upřeně patřila na kousky roztrhaného svobodného listu, jež se válely před ní po podlaze.

„Co se to s vámi děje, holubuško Natálie Savišno?“ otázala se matinka, vzavši jí za ruku.

„Ale to nic není, mátuško,“ odvětila: — „bezpochyby jsem vás něčím omrzela, že mne z domu vyháníte ... Což, já půjdu.“

Vytrhla svou ruku a sotva zadržujíc slzy, chtěla odejíti z komnaty. Maman ji zadržela, objala a obě daly se do pláče.

Od té doby, co pamatuji sám sebe, pamatuji se i na Natálii Savišnu, její lásku a přítulnost; ale teprve nyní ji

dovedu oceniti, — tenkráte mi ani ve snu nenapadlo, jaká vzácná, podivuhodná bytost byla tato stařenka. Nejen že nikdy o sobě nemluvila, ale zdá se mi, že ani nemyslila na sebe: všecek její život byl láska a sebeobětování. Tak jsem uvykl její nezištné, něžné lásce k nám, že mi ani nenapadlo, že by to mohlo býti jinak; nijak jsem ji nebyl vděčným a nikdy jsem si nedal otázky: A což, jest šťastna? jest spokojena?

Někdy, tváře se, jakoby to byla nezbytná potřeba, přiběhl jsem z hodiny do její komnaty, sedl jsem si a jal se nahlas vykládati své myšlénky, nijak si nevšímaje její přítomnosti. Vždy něčím se zabývala: buď pletla punčochy, buď se přebírala v truhlách, jimiž byla naplněna její komnata, aneb zanášela prádlo a poslouchajíc všeliké nesmysly, jež jsem povídal, „jak, až budu generálem, si vezmu za ženu nejhezčí krasavici, koupím si ryzáka, vystavím skleněný dům a vezmu k sobě rodiče Karla Ivánoviče ze Saska“ a podobné; ona říkávala: „Ano, můj bařuško, ano!“ Obyčejně, když jsem vstal a chystal se odejíti, otevřela modrou truhlu, na spodu víka jejíhož ve vnitř — jak si nyní vzpomínám — byly nalepeny: červený jakýsi husar, obrázek to odlepený se kbílku s pomádou, a pak výkres Vládův — vyňala z truhly voňavé listí, zapálila je a pálajíc jím, říkala:

„To je, bařuško, voňavé listí ještě z Očakova. Když náš nebožtík dědeček — dej mu Pán Bůh věčnou slávu — na Turky táhl, tak je odtud ještě přivezl. Ale už zbyl jen poslední kousíček,“ dodala a vzdychla si.

V truhlách, jichž byla plná její komnata, skutečně bylo všecko. Ať potřeboval kdokoliv cokoliv, obyčejně říkávali: „Poproste Natálii Savišnu,“ a vskutku chvilku hledala a, nalezši žádanou věc, říkávala: „Dobře, že jsem to schovala.“ V truhlách těch bylo na tisíce takových věcí, o nichž v domě mimo ni nikdo nevěděl a o ně se nestaral.

Jednou jsem se na ni rozhněval. Stalo se to takto. Při obědě, nalévaje si kvasu, upustil jsem láhev a polil ubrousek.

„Zavolejte Natálii Savišnu, aby měla radost ze svého mazlíčka!“ řekla matinka.

Natálie Savišna vešla a uviděvši louži, již jsem udělal, zakývala hlavou, potom jí maman cosi šeptala do ucha, a ona, pohrozivši mi odešla.

Po obědě ubíral jsem se do sálu, jsa v nejlepším rozmaru a vesele si hopkuje, ana tu náhle za dveřmi vyskočí Natálie Savišna, držíc v ruce ubrousek, chytla mne a ač jsem se zoufale bránil, jala se mi mokrým ubrouskem potírati tvář a pravila: „Nemaž ubrousky, nemaž ubrousky!“ Mne to tak urazilo, že jsem zlostí až řval.

„Jak že!“ hovořil jsem sám s sebou, chodě sálem a zalévaje se slzami: „Natálie Savišna, vlastně jen Natálie, říká mi ty, a ještě mne bije do obličeje mokrým ubrouskem jako nějakého kluka z čeledníku. Ne, to je hrozné!“

Když Natálie Savišna viděla, že jsem řval plným hrdlem, dala se na útěk a já přecházeje dále sem tam, uvažoval o tom, jak bych se pomstil drzé Natálii za to, že mi ublížila.

Za několik minut vrátila se Natálie Savišna, ostýchavě přistoupila ke mně a začala mě těšiti:

„Už dost, můj baťuško, neplačte, . . . odpusťte mně, hloupé důře . . . já jsem chybila . . . už mně odpusťte — můj holoubku — vezměte si to.“

A vyňala ze šátku kornout z malovaného papíru, v kornoutě byly dvě cukrovinky a jedno zrnko z hrozníčku, a podala mi jej rukou třesoucí. Neodvážil jsem se podívati se do tváře dobré starušky; odvrátiv se, přijal jsem dárek a slzy vyhrkly mi ještě silněji, však ne již ze vzteku, ale z lásky a studu.

XIV.

Loučení.

Druhého dne po událostech mnou vylíčených, v dvanácte hodin v poledne stála koleska a bryčka v průjezdě. Nikoláj byl v cestovním oděvu, měl totiž kalhoty v botách

a starý svrchník pevně byl podpásaný šálem. Stál v bryčce a rovnal pláště a podušky za sedadla; zdálo-li se mu to moc vysoko, sám se posadil na podušky a povyskakuje, stlačil je níže.

„Pro všecko na světě vás prosím, Nikoláji Dmitrjiči, není vám možno uložiti ještě pánovu škatuli?“ pravil udýchaný komorník otcův, vylézaje z kolesky; — „je jen malinká . . .“

„Proč pak jste to neřekl dříve, Micheji Iványči,“ odvětil Nikoláj rychle a mrzutě, a hodil vší silou jakýsi uzlík na dno bryčky. „Ach Bože, vždyť mně i tak jde hlava kolem, a tu ještě přijdete vy se svými škatulemi,“ dodal, nadzvednuv čapku a utíraje si se zahřátého čela veliké kapky potu. Dvorní čeleď v kabátech, kaftanech, košilích, bez čepic, ženské v kanafaskách, velikých šátcích, s dětmi na rukou, a bosonohá mládež stáli kolem schodů, prohlíželi si ekypáže a hovořili mezi sebou. Jeden kočí — shrbený stařec v zimní beraničce a v haleně — držel v rukou oj kolesky, popojížděl s ní tahaje ji a vážně se díval na její pohyb; druhý statný mladý hoch, maje na sobě pouze bílou košili s červenými, bavlněnými vlaštovicemi (vložkami) na ramenou, v černém beránčím klobouku v týle, kterýž, podrbuje se v bílých vlasech, postrkoval tu k tomu, tu ke druhému uchu, hodil svou halenu na kozlík, zavěsil tamtéž oprati a praskaje pleteným bičíkem, díval se buď na své boty, buď na čeledíny, kteří mazali bryčku. Jeden z nich, napjav se, nadzvedl vůz, a druhý, nahnuv se nad kolem, pozorně mazal osu a čep — a aby nepřišla na zmar kolomaz, jež ostala na štětci, mázl ještě jednou z dola po kruhu. Poštovské, nestejnobarevné, schvácené koně, stáli u řebřin a oháněli ohony mouchy. Jedni, vybočivše své kosmaté, roztažené nohy, přimhouřili oči a dřímali, druzí, nudíce se, třeli se jeden o druhého nebo okusovali listí a výhonky tvrdého, temnozeleného kapradí, jež rostlo u prahu. Několik chrtů, ležících na slunci, těžce oddychovalo, ostatní procházeli se ve stínu pod koleskou a bryčkou a olizovali lůj na nápravách. Všude ve vzduchu ležela jakási dusná

mlha, obloha byla bledošedě zbarvena, ale na obzoru nebylo viděti ani jediného obláčku. Silný západní vítr zvedal sloupy prachu po cestách a polích, hýbal vrcholy vysokých lip a bříz v sadě a daleko zanášel padající žluté listí. Já seděl u okna a netrpělivě očekával konce všech příprav.

Když se všichni sešli v přijímací síni u kulatého stolu, abychom ještě naposled pospolu strávili několik minut, ani mi nenapadlo, jaký smutný okamžik nám nastává. Nejvšednější myšlénky kroužily mou hlavou; kladl jsem si otázky, který jamščík pojede s bryčkou a který s koleskou, kdo pojede s otcem, kdo s Karlem Ivánovičem, a proč mne chtějí zabaliti do houně a do vatovaného burnusu.

„Což pak jsem tak choulostivý? snad nezmrznu. Kdyby se to raději vše rychle skončilo: nejlépe si sednouti a jeti.“

„Komu mám odevzdati seznam dětského prádla?“ pravila přicházející Natálie Savišna, obrátivši se k matince, majíc oči uplakané a seznam v ruce.

„Dejte je Nikoláji a potom přijďte se rozloučit s dětmi.“

Staruška chtěla cosi říci, ale v tom se zarazila, zakryla obličej šátkem a máchnuvši rukou vyšla z komnaty. Mně to trochu sevřelo srdce, když jsem uviděl tento pohyb, avšak nedočkavost, abychom již jeli, byla silnější nad tento pocit, a já poslouchal zcela lhostejně dále rozmluvu otce s matkou. Mluvili o věcech, jež nezajímaly patrně ani jednoho ani druhého: co bude třeba nakoupiti pro dům, co vyříditi kněžně Žofii a madame Julii a bude-li cesta dobrá.

Vešel Foka a právě týmž hlasem, jímž oznamoval, že „je prostřeno“, zastaviv se mezi dveřmi, řekl: „Je zapřaženo“. Zpozoroval jsem, že maman se zachvěla a zbledla při té zprávě, jako by to bylo něco neočekávaného pro ni.

Fokovi poručeno, aby zavřel všechny dvéře do komnaty. To mi bylo velice směšno, připadalo mi to, jako kdyby se všichni před někým chtěli uschovati.

Když všichni usedli, Foka si také přisedl na kraj sesle, ale sotva tak učinil, dvéře skříply a všichni se ohlédli. Do komnaty rychle vešla Natálie Savišna a nepozdvihnuvši ani

očí, přikrčila se u dveří na jedné židli s Fokou. Jako by to teď bylo, vidím plešatou hlavu, svraštělý, nehybný obličej Fokův a shrbenou, dobrou postavičku v čepci, z něhož vykukují šedivé vlasy. Tlačí se na jedné sesli a oběma je nevolno.

Byl jsem stále bez starosti a netrpěliv. Deset vteřin, jež jsme proseděli při zavřených dveřích, zdálo se mi býti jako celá hodina; konečně všichni vstali, udělali si navzájem kříž a loučili se. Papa objal matinku a několikráte ji políbil.

„Nu dost, má drahá," pravil otec, „vždyť se neloučíme na věky."

„A když je přece smutno," pravila matinka hlasem v slzách se třesoucím.

Když jsem uslyšel tento hlas, uviděl její chvějící se rty a oči plné slz, zapomenul jsem na všechno a tak mi bylo úzko, bolestně a hrozně, že bych byl raději utekl, nežli se s ní loučil. Pochopil jsem v okamžice tom, že objímajíc otce, loučí se již s námi.

Tolikráte jala se celovati Vláďu a znamenati ho křížky, že já, domnívaje se, že se nyní obrátí ke mně, tlačil se ku předu; ale ona ještě a ještě ho žehnala a tiskla na prsa. Konečně objal jsem ji a přitisknuv se k ní, plakal jsem, plakal na nic nemysle než na své hoře.

Když jsme si šli sednout v předsíni, přišla loučit se a obtěžovat nás čeleď. Jejich „podejte ručičku", mlaskavé polibky na šíji a zápach namazaných vlasů jejich vzbudil ve mně pocit, jaký dovede málem rozhořčiti lidi prchlivé. Pod vlivem tohoto pocitu velice chladně poceloval jsem Natálii Savišnu na čepec, když ona loučila se se mnou, celá tonouc v slzách.

Je to podivné, že tak jasně jakoby nyní vidím všechny obličeje čeledi a mohl bych je nakresliti se všemi nejmenšími podrobnostmi, ale tvář a vzezření matinky naprosto mizí z mé paměti: snad proto, že po vší onu dobu ani jednou nemohl jsem si dodati mysli, pohlédnouti na ni. Zdálo se mi, kdybych to byl učinil, že by její i můj zármutek byl dosáhl nemožné meze.

Vrhl jsem se dříve než všichni do kolesky, usedl na místo vzadu. Protože stříška byla zvednuta, nic jsem neviděl, ale něco mi pravilo, že matinka tu ještě jest.

Mám se na ni ještě podívati, čili nic? ... Nu, naposledy! Sám jsem si řekl a nahnul se z kolesky k zápraží. Matinka v témž okamžiku a s touže myšlénkou přistoupla s druhé strany ke kolesce a zavolala mne jménem. Uslyšev její hlas za sebou, obrátil jsem se k ní, ale tak rychle, že jsme se srazili hlavami; bolestně se usmála a pevně, pevně pocelovala mne naposledy.

Když jsme poodjeli několik sáhů, odhodlal jsem se pohlédnouti na ni. Vítr nadzvédal modrý šáteček, kterýmž měla hlavu povázanou; svěsivši hlavu a zakryvši obličej rukama, volně vystupovala po schodech. Foka ji podporoval.

Papa seděl vedle mne a nic nemluvil, já pak tak rozplýval se v slzách a cosi tak mi svíralo hrdlo, že jsem se bál, abych se nezalkl ... Když jsme vyjeli na silnici, viděli jsme bílý šáteček, jimž kdosi mával s balkonu. Jal jsem se odpovídati svým šátečkem a tento pohyb mne poněkud upokojil. Plakal jsem ustavičně a napadlo mi, že slzy mé jsou důkazem mé citlivosti, což mě upokojilo a zjednalo mi útěchu.

Když jsme ujeli asi verstu, usedl jsem klidněji a s napjatou pozorností pohlížel jsem na nejbližší předmět před mými zraky, na zadek náručního koně, jenž běžel po mé straně ... Hleděl jsem, jak tento strakatý kůň oháněl se ohonem, jak tloukl jednu nohu o druhou, jak ho přes ni švihl pletený bič jamščíkův a jak obě nohy najednou počaly skákati; díval jsem se, jak na ní poskakovalo řemení a na něm kroužky, a díval jsem se tak dlouho, až řemen kol ohonu se pokryl pěnou.

Potom jsem se díval do kola na vlnící se pole se zralým obilím, na tmavé strniště, na němž tu a tam bylo viděti ruchadlo, sedláka, koně s hříbátkem, na verstové sloupy, podíval jsem se též na kozlík, abych se přesvědčil, který jamščík s námi jede; a slzy ještě na obličeji mém

neoschly, když myšlénky mé byly daleko od mateře, s níž jsem se snad navždy rozloučil. Ale každá vzpomínka mne opět přivedla v myšlénkách k ní. Vzpomněl jsem si na hříbek, jejž jsem podvečer našel v březovém stromořadí, vzpomněl jsem si na to, jak se hádala Ljubóčka s Kátěnkou, která jej má utrhnouti. Vzpomněl jsem si též, jak plakaly, když se s námi loučily.

Líto mi jich bylo, i Natálie Savišny mi bylo líto i březové aleje i Foky mi bylo líto, ano i zlé Mimi, i té mi bylo líto. Všeho, všeho mi bylo líto. A nebohá matinka? A slzy opět hrnuly se do očí, však ne nadlouho.

XV.

Dětství.

Šťastná, šťastná doba mládí, jíž nelze vrátiti! Jak nemilovati, jak nechovati vzpomínky na ni? Vzpomínky ty osvěžují, povznášejí duši mou a jsou mi pramenem nejkrásnějších požitků.

Když jsem se do syta naběhal, jak jsem sedával za stolem s čajem na své vysoké sesličce; už je pozdě, již dávno jsem vypil svoji číšku mléka s cukrem, spánek tlačí oči, ale s místa se nehýbám, sedím a poslouchám, a jak bych neposlouchal! Matinka rozmlouvá s někým a zvuky hlasu jejího jsou tak sladké a tak přívětivé. Již tyto zvuky samy tak mnoho hovoří mému srdci! Zraky dřímotou zastřenými upřeně pohlížím na její obličej a náhle zdá se mi všecka malinká, malinká — obličej její není větší než penízek; ale přece jest mi stále stejně zřetelný, vidím, jak na mne pohlédla a jak se usmála. Rád ji vidím tak drobounkou. Přimhuřuju ještě více oči a ona není o nic větší než postavičky, jež bývá viděti ve zřítelnicích. Ale hnul jsem se a — okouzlení se rozplynulo; přimhuřuju oči, vrtím sebou, všemožně se starám obnoviti je, ale marně.

Vstanu, skrčím nohy a útulně se rovnám na křesle.

„Však ty opět usneš, Nikolenko," praví mi matinka: „kdybys raději šel spat."

„Mně se nechce spáti, mamičko," odvětím jí, a nejasné, ale sladké sny naplňují obrazotvornost, zdravý dětský spánek zamyká víčka, za chvilenku zapomeneš se a spíš, dokud tě neprobudí. Cítíváš ve spánku, jak něčí něžná ruka se tě dotýká, ale z jediného dotknutí poznáš ji a ještě ze spaní bezděky chopíš se této ruky a pevně, pevně přitiskneš ji ke rtům.

Všichni už se rozešii; jediná svíčka hoří v přijímací síni, matinka řekla, že mne sama probudí. To ona přisedla ku křeslu, v nímž spím, svojí zázračně něžnou ručkou pohladila moje vlásky a nad uchem mým zazní přemilý, známý hlas:

„Vstávej, moje dušinko, je čas spáti."

Ničí lhostejné zraky jí nepřekážejí; neostýchá se věnovati mně veškerou svou něžnost a lásku. Ani sebou nehnu a ještě silněji celuji její ruku.

„Vstávej, můj andílku."

Druhou rukou béře mne kolem krku a prstíky její rychle se pohybují a lehtají mne. V komnatě je ticho, polotemno, čivy mé jsou probuzeny lehtáním a procitnutím; matinka sedí až vedle mne samého. Jsem jí nadšen, cítím její dech i hlas. Vše to nutí mne, abych vyskočil, objal ji rukama kolem krku, přitulil hlavu k její prsům a sotva dechu popadaje, řekl:

„Ach, milá, milá matinko, jak tě mám rád!"

Usmívá se svým smutným, čarovným úsměvem, béře do obou rukou mou hlavu, líbá mne na čelo a pokládá na klín.

„Tak ty mne máš moc rád?" a mlčí chvilenku, potom povídá: „Hled, vždy mne měj rád, nikdy na mne nezapomeň, až nebude tvé matinky, nezapomeneš na ni, nezapomeneš, Nikolenko?"

A ještě něžněji mne líbá.

„A jdi, ani to neříkej, holoubku můj, dušinko má," zvolám, líbaje její kolena; a slzy potůčkem tekou z mých očí — slzy lásky a nadšení.

A potom, když jsem přicházíval nahoru do pokojíka a poklekl před ikonami ve svém vatou podšitém župánku, jaký podivuhodný pocit jsem zakoušel, modle se: „Opatruj, Hospodine, tatínka i matinku.“ Když opakoval jsem modlitby, jež poprvé žvatlala moje ústa dětská za drahou mateří, láska k ní a láska k Bohu jaksi zázračně splývala v jediný cit.

Pomodliv se, zavinul jsem se do pokryvky a v duši je tak lehce, světle a radostně. Jedna myšlénka stíhá druhou, ale čeho se týkají? Nelze jich zachytiti, jsou však plny čisté lásky a naděje na jasné štěstí. I na Karla Ivánoviče jsem vzpomínal, na jeho trpký osud — byl to jediný člověk, o němž jsem věděl, že jest nešťastným, a tak mi ho bývalo líto, tak jsem si ho zamiloval, že slzy vyhrkly z očí a myšlénka mi napadá: „Dej mu Bůh štěstí, dej, abych mohl mu pomoci, ulehčiti jeho hoři, milerád vše proň obětuji.“ A pak si vzpomínám na zamilovanou porculánovou hračku — zajíčka nebo psíčka. Zavineš jej do rohu prachové podušky a libuješ si, jak se mu tam dobře, teple a útulně leží. Ještě se pomodlíš za to, aby Bůh dal všem štěstí, aby všichni byli spokojeni, aby bylo zítra hezky na procházku, obrátíš se na druhý bok, myšlénky a dumky se pletou, splývají, a usínáš klidně, pokojně, s tváří ještě od slz vlhkou.

Vrátí-li se ještě někdy ta svěžest, bezstarostnost, potřeba lásky a síla víry, jež jsi choval v dětství? Který čas může býti lepší onoho, kdy dvě nejkrásnější ctnosti — nevinná radost a nekonečná potřeba lásky — byly jedinými zpružinami života!

Kde jsou ony vřelé modlitby, kde nejkrásnější vlastnost, ony čisté slzy soucitu? Přilétl anděl strážce s úsměvem, utíral slzy ty a vnukal sladké touhy do nezkažené mysli dětské.

Či zanechal život takové těžké stopy v srdci mém, že mne na věky opustily ony slzy a nadšení? Či neostalo nic než vzpomínky?

XVI.

Verše.

Asi za měsíc potom, co jsme přijeli do Moskvy, seděl jsem nahoře v babiččině domě za velkým stolem a psal jsem; proti mně seděl učitel kreslení a končil opravu hlavy jakéhosi Turka s turbanem, nakreslenou černou křídou. Vláďa, natahuje krk, stál za učitelem a hleděl mu přes rameno. Hlava ta byla první práce Vláďova černou křídou a teď v den babiččiných jmenin měla se jí odevzdati.

„A sem nepřiděláte ještě stínu?“ pravil Vláďa učiteli, vystupuje na špičky a ukazuje na krk Turkův.

„Nikoli, není třeba,“ odvětil učitel, ukládaje křídu a rysovadlo do vysouvací skřínky; „teď je výtečná, a vy už se jí ani nedotýkejte. Nu a vy, Nikolenko,“ dodal vstávaje a dívaje se dále se strany na Turka, — svěřte nám konečně své tajemství. Copak dáte babičce k svátku? Zajisté bylo by bývalo nejlépe také hlavičku. S Bohem, pánové!“ řekl, vzal klobouk, poukázku a odešel.

V tomto okamžiku také jsem si myslil, že by byla lepší hlavička než to, s čím jsem se já mořil.

Když nám oznámili, že budou brzo jmeniny babiččiny a že jest třeba, abychom k tomu dni přichystali nějaké dárky, napadlo mi, že jí napíšu příležitostní báseň, a ihned napsal jsem dva verše s rýmy, doufaje, že také tak rychle doplním ostatní. Zcela nic se nepamatuju, jak mně napadla tato myšlénka dětské hlavě cizí, ale vzpomínám si, že se mi velmi líbila, a na všechny otázky o věci té jsem odpovídal, že jistojistě babičce dám dárek, ale že nikomu nepovím, co to bude.

Mimo vše nadání stalo se, že jsem kromě dvou veršů, jež jsem za tepla vymyslil, přes veškeré úsilí nebyl s to nic dále sepsati. Pročítal jsem básně, které byly v našich knihách, než ani Dmitrijev ani Deržávin mi nepomohli, naopak ještě více mne utvrdili v mé nezpůsobilosti. Věda, že Karel Ivánovič rád opisoval básně, počal jsem kradmo šťárati

v jeho papírech a mezi mnoha německými básněmi našel jsem jednu ruskou, jež byla bezpochyby plodem jeho vlastního péra.

Paní L... Petrovské, 1828. 3. června.

Pomněte blízko,
Pomněte daleko,
Pomněte mého
Ještě nyní i na vždy,
Pomněte ještě až do mého hrobu,
Jak věrně já milovati umím.

Karel Mauer.

Básnička tato, napsaná krásným okrouhlým písmem na tenkém listovním papíře, zalíbila se mi dojemným citem, jímž byla proniknuta. Ihned naučil jsem se jí napamět a rozhodl jsem se, že si ji vezmu za vzor. Věc se dařila mnohem snáze. V den jmenin bylo dvanáctiveršové pozdravení hotovo a já sedě za stolem v učební světnici, přepisoval jsem je na velinový papír.

Už jsem zkazil dva archy papíru... ne proto, že bych byl pomýšlel na tom něco změniti, verše se mi zdály býti znamenité. Ale od třetí řádky zahýbaly se jejich konce čím dál tím výše, tak že již zdaleka bylo viděti, že je to křivě napsáno a že to není k ničemu.

Třetí aršík byl právě tak křivý jako ostatní, ale rozhodl jsem se, že už přepisovati nebudu. V básni své já pozdravil babičku, přál jí stálé zdraví a skončil jsem takto:

Péčí naší bude potěšiti
A milujem jako rodnou máti.

Zdálo se mi, že to není zlé, ale poslední verš jaksi cize urážel můj sluch.

„A milujem jako rodnou máti," předříkával jsem si potichu. — Jaký jiný rým dáti místo máti? hráti, stláti?... Eh, ujde to! Je to lepší než verše Karla Ivánoviče.

UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIBRARY
AT URBANA CHAMPAIGN

A napsal jsem poslední verš. Potom jsem v ložnici přečetl nahlas všecku svou skladbu, s citem a posuňky. Verše byly ovšem beze všeho rozměru, ale to mi nevadilo: poslední však ještě silněji a nepříjemněji se mne dotkl. Posadil jsem se na postel a zamyslil se...

Proč jsem napsal „jako rodnou máti?“ vždyť tu není, tak nebylo třeba vzpomínati jí, pravda, já babičku mám rád, ctím ji, ale ona přece není... proč jsem to napsal, proč jsem lhal? Ovšem, jsou to verše, přece však toho nebylo třeba.

V tom okamžiku vešel krejčí a přinesl nové fráčky.

„Inu, už je to!“ řekl jsem velice roztrpčen, mrzutě strčil jsem verše pod podušku a běžel jsem zkoušet moskevské šaty.

Moskevské šaty se osvědčily výborně. Fráčky skořicové barvy s bronzovými knoflíčky byly ušity podle míry a ne tak, jak nám šili ve vsi jen podle vzrůstu; černé kalhotky pěkně uzounké, radost byla se podívati, jak dobře objímaly svaly a přiléhaly na boty.

Konečně tedy i já mám kalhoty s podponkami, opravdové! myslil jsem si, jsa bez sebe radostí a prohlížeje své nohy se všech stran. — Ač mi bylo v novém oděvě velmi těsno a nevolno, nicméně jsem to zatajil všem a naopak řekl jsem, že je mi velmi pohodlný a že, jestli ten oblek má nějakou vadu, tak leda tu, že je trochu volný. Potom jsem velmi dlouho česal svou silně napomáděnou hlavu, stoje před zrcadlem, ale ať jsem dělal, co chtěl, nebyl jsem nijak s to uhladiti vlasy na temeni: jakmile jsem, chtěje zkusiti jejich poslušnost, přestal tlačiti je kartáčem, ihned se zvedly a stály na všechny strany, dodávajíce mému obličeji velmi směšného vzezření.

Karel Ivánovič oblékal se v druhém pokoji a učební síní nesli mu modrý frak a ještě jakési kousky prádla. U dveří, jež vedly dolů, ozval se hlas jedné z babiččiných panských; vyšel jsem, abych zvěděl, co chce. Ona držela v rukou do tuha naškrobenou náprsničku a povídala mi, že ji nese Karlu Ivánoviči a že nespala celou noc, aby byla

*

s ní v čas hotova. Řekl jsem, že odevzdám náprsničku, otázal jsem se, vstala-li babička?

„Jak pak ne! Už kávu vypila, i protopop už přišel... Jak vám to sluší!“ dodala s úsměvem pohlížejíc na mé nové šaty.

Při poznámce té jsem se začervenal, otočil jsem se na jedné nožce, luskl prsty a poposkočil, chtěje jí dáti pocítiti, že ani ještě dobře neví, jaký jsem já skutečně chlapíček.

Když jsem přinesl náprsenku Karlu Ivánoviči, už jí nepotřeboval: vzal si jinou a nahnuv se nad malým zrcátkem, jež stálo na stole, držel si oběma rukama veliké cípy svého šátku na krku a zkoušel, volně-li do něho vchází a vystupuje jeho podbradek hladce oholený. Srovnav se všech stran naše šaty a poprosiv Nikoláje, aby mu učinil totéž, vedl nás k babičce. Je mi až k smíchu, když si vzpomenu, jak my tři jsme silně voněli pomádou, když jsme sestupovali po schodech.

Karel Ivánovič nesl v rukou krabičku vlastní práce, Vláďa — výkres, a já — verše; každému z nás tkvěl na jazyku pozdrav, s kterýmž odevzdá svůj dárek. V okamžiku, když otevřel Karel Ivánovič dvéře sálu, duchovní oblékal řízu a ozvaly se první zvuky modlitby.

Babička byla již v sále: nahnuvši a opřevši se o lenoch židle, stála vedle stěny a nábožně se modlila; vedle ní stál otec. Obrátil se k nám a usmál se, zpozorovav, jak jsme chvatně schovávali za záda přichystané dárky a snažili se, aby nás nezpozorovali, i zastavili jsme se u samých dveří. Všechen účinek překvapení, na nějž jsme počítali, byl ztracen.

Když se jali líbati kříž, já nenadále pocítil, že nalézám se pod silným vlivem nepřekonatelné nesmělosti, jež mne zbavila vší odvahy, a cítě, že nijak neseberu tolik sil, abych mohl odevzdati svůj dárek, schoval jsem se za záda Karla Ivánoviče, kterýž pozdravil babičku nejvybranějšími slovy, přendal krabičku z pravé ruky do levé, odevzdal ji babičce a odstoupil na několik kroků, dělaje místo Vláďovi. Babička, jak se zdálo, byla u vytržení nad krabičkou, na rozích zlatem vylepenou, a co nejlaskavějším úsměvem pro-

jevila svůj dík. Bylo však možno pozorovati, že nevěděla, kam by tu krabičku postavila, a snad proto požádala otce, aby se podíval, jak ku podivu uměle je udělána.

Papa uspokojiv svou zvědavost, odevzdal krabičku protopopovi, jemuž se ta hříčka, jak se zdálo, neobyčejně líbila: kýval hlavou a zvědavě pohlížel tu na krabičku, tu na mistra, který dovedl udělati takový překrásný kousek. Vláďa odevzdal svého Turka a dostalo se mu také všestranné, nejlichotivější pochvaly. Přišla řada na mne: babička obrátila se ke mně s povzbuzujícím úsměvem.

Kdo zkusil, co je to nesmělost, ví, že pocit ten roste v přímém poměru k času, a že odvaha v obráceném poměru klesá, to jest, čím déle takový stav trvá, tím méně jej lze překonati a tím méně zbývá odvahy.

Poslední zbytky smělosti a rozhodnosti opustily mne právě, když Karel Ivánovič a Vláďa odevzdávali své dárky, a nesmělost má dostoupila nejvyššího vrcholu; cítil jsem, jak se mi krev žene ustavičně od srdce do hlavy, jak jsem ve tváři měnil barvu a jak mi na čele a na nose vystupovaly veliké krůpěje potu. Uši mi hořely, po všem těle jsem se třásl a co chvíli přešlapoval jsem s nohy na nohu a nehýbal se s místa.

„Nu, ukaž pak, Nikolenko, co máš — krabičku či výkres?“ řekl mi papa. Nebylo pomoci. Třesoucí se rukou odevzdal jsem smačkaný osudný závitek; ale hlas mi úplně selhal a já mlčky stanul před babičkou. Nemohl jsem se zpamatovati při myšlénce, že místo očekávaného výkresu u přítomnosti všech přečtou mé verše, jež za nic nestojí, a slova „jako rodnou máti“, kteráž jasně dokážou, že jsem jí nikdy nemiloval a zapomněl na ni. Jak mám vypovědět své útrapy v tom okamžiku, když babička počala čísti nahlas mou báseň a když nerozlišujíc, zastavila uprostřed verše, aby s úsměvem na otce pohlédla, což se mi tehdy zdálo býti jakoby posměch; když nečetla tak, jak bych byl já to chtěl, a když pro slabost zraku, nedočetši do konce, odevzdala papír otci a poprosila ho, aby jí vše přečetl s počátku? Myslil jsem, že to udělala proto, že ji omrzelo

čísti takové špatné a křivě napsané verše, a proto, aby papa mohl sám pročísti poslední verš, jenž tak patrně svědčil o mé bezcitnosti. Očekával jsem, že mne třepne těmi verši přes nos a řekne: „Mizerný kloučku, nezapomínej na matinku, tu máš, co ti patří!“ Ale nic podobného se nestalo. Naopak, když bylo vše přečteno, babička řekla: „Charmant“ (rozkošné) a políbila mne na čelo.

Krabička, výkres a verše s dvěma batistovými šátky a tabatěrkou s podobiznou matinčinou položeny vedle sebe na vysouvací tabuli volterovského křesla, v němž babička vždy sedávala.

„Kněžna Varvara Iljinična,“ ohlásil jeden z obou velikánů lokajů, již sedávali za babiččiným kočárem.

Babička zamyslivši se, zadívala se na podobiznu zasazenou do želví tabatěrky a nic neodvětila.

„Poroučíte, aby vstoupila, vaše jasnosti?“ opětoval lokaj.

XVII.

Kněžna Kornaková.

„Ano,“ pravila babička a usadila se hlouběji do křesla.

Kněžna byla paní asi pětačtyřicetiletá, malička, slabého zdraví, suchá, sežloutlá, měla šedozelené, nepříjemné oči, jejichž výraz zřejmě odporoval drobným ústům nepřirozeně se usmívajícím. Pod sametovým kloboučkem a pštrosím pérem bylo viděti světle zrzavé vlasy: brvy a řasy byly ještě světlejší a zrzavější na nezdravé barvě její tváře. Přes to celkem postava její činila dojem jaksi ušlechtilý a energický, což bylo bezpochyby proto, že pohybovala se nenuceně, měla drobounké ručky a že byla zvláště suchá ve všech rysech.

Kněžna hovořila velmi mnoho a dle své povídavosti náležela k tomu druhu lidí, kteří vždy tak mluví, jako by jim někdo odporoval, třeba nikdo ani slovem nehlesl: tu

hlas povýšila, tu postupně jej mírnila, náhle s novou silou počala mluviti a ohlížeti se po přítomných, kteří neúčastnili se společného rozhovoru, jako kdyby se chtěla posilniti tímto pohledem.

Ačkoliv kněžna políbila babiččinu ruku a ustavičně ji nazývala ma bonne tante (má dobrá tetinka), zpozoroval jsem, že babička byla s ní nespokojena: jaksi zvlášť podivně zvedala obočí, poslouchajíc, jak vypravuje o tom, proč kníže Michajlo nikterak nemohl sám přijeti babičce přát, ač to byla jeho největší touha; a odpovídajíc rusky na francouzskou řeč kněžninu pravila protahujíc zvlášť slova svá:

„Jsem vám velice vděčna, moje drahá, za vaši pozornost; — a že kníže Michajlo nepřijel, proč o tom zvláště mluviti... on je vždy mnoho zaměstnán; a konečně jakou by měl zvláštní potěchu z toho seděti se stařenou?“

A nedavši kněžně ani času, aby její slova vyvrátila, pokračovala:

„Což, jsou zdrávy vaše dítky, má drahá?“

„Ano, chvála Bohu, ma tante, rostou, učí se, hrají si... zvláště Etěn — ten nejstarší, je takový rozpusta, že nic není na svém místě; ale chytrý je — un garçon qui promet“ (slibný hoch). „Jen si pomyslete, mon cousin,“ pokračovala obracejíc se výhradně k otci, protože babička nikterak nevěnovala pozornost tomu, co vypravovala kněžna o svých dětech, ale chtějíc se pochlubiti sama svými vnuky pozorně vyndala moji báseň z pod krabičky a počala ji rozvinovati, — „pomyslete si jen, mon cousin, co tyto dny nevyvedl...“

A kněžna nahnuvši se k otci vypravovala mu něco velice horlivě. Ukončivši vypravování, jež jsem já neslyšel, dala se ihned do smíchu a pohlížejíc tázavě na otcův obličej pravila: „Takový je můj hoch, mon cousin. Zasloužil si výprask za to; ale jeho nápad je tak chytrý a zábavný, že jsem mu odpustila, mon cousin.“

A kněžna, upřevši zraky na babičku, nic nehovoříc, dále se usmívala.

„Což vy bijete své dítky, má drahá?“ tázala se babička, významně pozvedujíc obočí a zvlášť důrazně pronášejíc slovo bijete.

„Ah, ma bonne tante,“ odvětila dobroučkým hláskem kněžna, při čemž bystře pohlédla na otce, — „vím, jaký máte o tom náhled; ale dovolte mi, abych v této jediné věci s vámi nesouhlasila: co jsem se napřemýšlela, co načetla, co jsem se naradila o této záležitosti, předce jen zkušenost mne přiměla k tomu, že jsem se přesvědčila, jak jest to nezbytno působiti na děti strachem. — Má-li z dítěte něco býti, je třeba strachu ... není-li tak, mon cousin? a čeho, prosím vás, bojí se děti více než metly?“

Při tom podívala se tázavě na nás, a přiznám se, že mi bylo v tom okamžiku jaksi nevolno.

„Mluvte si co chcete, ale hoch do dvanáctého, ano i do čtrnáctého roku je pořáde ještě dítětem; ovšem holčička — to je něco jiného.“

„To je štěstí,“ myslil jsem si, „že nejsem její syn.“

„Ano, to je velmi hezké, má drahá,“ pravila babička svinujíc mé verše a ukládajíc je pod krabičku, jako kdyby po tomto výkladu nepovažovala kněžnu za hodnou, aby takový plod slyšela, — „to je velmi hezké, jen mi rcete, prosím vás, jaké ušlechtilé city můžete pak očekávati od svých dítek?“

A považujíc tento důvod za nezvratný, babička dodala, aby rozhovor ukončila: „Ostatně v záležitosti této může míti každý svůj zvláštní názor.“

Kněžna neodvětila a pouze se usmívala blahosklonně dávajíc tím na jevo, že omlouvá tyto podivné předsudky osoby, jíž si tolik váží.

„Ach ano, seznamte mne přec s vašimi mladými lidičkami, pravila pohlížejíc na nás a příjemně se usmívajíc.

Vstali jsme a upřevše zraky na obličej kněžnin, nijak jsme nevěděli, co bychom měli dělati, abychom osvědčili, že jsme se seznali.

„Pocelujte pak ruku kněžně,“ řekl papa.

„Mějte rádi starou tetičku," pravila kněžna líbajíc Vláďu na vlasy, — „třeba jsem vaší vzdálenou tetičkou," doložila, „ale já počítám podle přátelských styků a ne podle stupně příbuzenství," dodala obracejíc se hlavně k babičce; ale babička neustávala býti s ní nespokojenou a odvětila:

„Eh, moje drahá, což se nyní počítá takové příbuzenstvo!"

„Tu ten, to bude mladík do světa," řekl papa, ukazuje na Vláďu — „a tento básník," dodal, právě když jsem líbal malinkou, suchou ručku kněžninu a neobyčejně jasně jsem si v mysli představoval, jak ta ruka drží metlu, pod metlou je lavice atd. atd.

„Který?" otázala se kněžna, držíc mne za ruku.

„Ale ten malinký s šešulkou," odvětil papa, vesele se usmívaje.

„A co mu udělaly moje vlasy... což není o čem jiném mluviti?" pomyslil jsem si a odešel do koutka.

O kráse měl jsem prazvláštní pojem, — i Karla Ivánoviče jsem považoval za prvního krasavce na světě; ale velmi dobře jsem věděl, že sám nejsem hezký, a v tom jsem nebyl na omylu; proto každá narážka na můj zevnějšek bolestně mne rmoutila.

Pamatuji se velmi dobře, jak kdysi u oběda — bylo mi tehdy šest let — mluvili o mém zevnějšku, jak matinka se namáhala nalézti cosi dobrého v mém obličeji; tvrdila, že mám rozumná očka, příjemný úsměv, ale naposledy ustupujíc samozřejmým důvodům otcovým, musila uznati, že jsem ošklivý; a potom, když jsem jí děkoval za oběd, potřepala mne po tváři a pravila:

„Věz a pamatuj si, Nikolenko, že si tě nikdo nezamiluje pro tvou tvář; proto musíš dbáti, abys byl moudrým a dobrým hošíkem."

Tato slova nejen mne přesvědčila o tom, že nejsem krasavec, ale i o tom, že se stanu zcela jistě dobrým a rozumným hošíkem.

Přes to vše často na mne přicházely okamžiky zoufalosti: zdálo se mi, že na světě není štěstí pro člověka

s takovým širokým nosem, tlustými rty a malinkýma šedýma očima, jako jsem měl já; modlil jsem se k Bohu, aby udělal zázrak — změnil mne v krasavce, a byl jsem hotov vše, co jsem měl nyní, a vše, co bych mohl míti budoucně, dáti za krásnější obličej.

XVIII.

Kníže Ivan Ivánovič.

Když kněžna vyslechla verše a zasypala tvůrce jejich pochvalami, babička zmírnila se, počala s ní mluviti francouzsky, přestala ji oslovovati vy, moje drahá, a pozvala ji na večer, aby přijela k nám se všemi dítkami, s čímž kněžna souhlasila a pověděvši ještě nemnoho, ujela.

Hostí s přáním přijíždělo tak mnoho toho dne, že stálo na dvoře u průjezdu celé dopoledne ustavičně po několika ekypážích.

„Bon jour, chère cousine," řekl jeden z hostí vešed do komnaty a líbaje babiččinu ruku. Byl to muž sedmdesátník, vysoké postavy, ve vojenském stejnokroji, s velkými epoletami, pod jehož límcem visel veliký bílý kříž, — obličej jeho byl klidný a otevřený. Volnost a prostota jeho pohybů mne překvapily; ač toliko vzadu v týlu zbyl mu polokruh řídkých vlasů a ačkoliv poloha vrchního rtu dokazovala, že nemá zubů, přece obličej jeho byl ještě velmi krásný.

Kníže Ivan Ivánovič, na konci předešlého století učinil, jsa ještě velice mlád, skvělou karieru pro svou ušlechtilou povahu, krásný zevnějšek, znamenitou statečnost, slavné a mocné příbuzenstvo, zvláště pro štěstí. On sloužil dále a brzy ctižádost jeho byla ve směru tom tak ukojena, že mu v ohledu tom nezbývalo již nijakého přání. Již od samého mládí choval se tak, jako by se chystal zaujati ve světě ono skvělé místo, na něž osud později ho postavil; a proto, ač v jeho skvělém a poněkud chlubném životě, jak už to bývá v životě každém, vyskytly se některé nehody, sklamání a nepříjemnosti, ani jednou nezpronevěřil se své vždy klidné

povaze, ani povznešenému způsobu smýšlení, ani základním pravidlům náboženství a mravnosti a získal si všeobecné vážnosti ani ne tak na základě svého vynikajícího postavení, jako pro svou důslednost a pevnost. Neměl přílišného důvtipu, ale zaujímaje postavení, kteréž mu dovolovalo hleděti s vysoka na veškeré marnivé zmítání života, řídil se v názorech svých stanoviskem povýšenějším. Byl dobrý a citlivý, ale chladný a poněkud hrdý v obcování. To se stávalo proto, že svoji chladností snažil se ohraditi před ustavičnými prosbami a lichocením lidí, kteří hleděli použiti pouze jeho vlivu, protože se nacházel v takovém postavení, v němž mohl mnohým státi se prospěšným. Chladnost tato však se mírnila blahosklonností dvorného člověka, jenž náležel k velmi vysoké společnosti. Měl dobré vzdělání a byl sečtelý, ale vzdělání jeho přestalo na tom, čemu se naučil z mládí, to jest koncem předešlého století. Přečetl vše, co napsáno bylo ve Francii pozoruhodného v oboru filosofie a dialektiky osmnáctého století, znal důkladně veškeré přední spisy francouzské literatury, tak že mohl a často rád citoval místa z Racina, Corneille, Boileaua, Molliéra, Montaigne,*) Fénélona; měl důkladné vědomosti z mythologie a s prospěchem poznal z francouzských překladů staré památky výpravných básní, měl dostatečné známosti z dějin, jež čerpal ze Segura, ale neměl nijakého ponětí o mathematice, pokud přesahovala počtářství, ani o silozpytu, ani o souvěké literatuře; on dovedl v rozmluvě způsobně mlčeti anebo prohoditi několik povšechných frasí o Göthovi, Schillerovi a Byronovi, ale nikdy jich nečetl. Ačkoliv měl takovéto francouzsko-klassické vzdělání, jehož zástupcův již tak málo nyní zbylo, byl rozhovor jeho nicméně prostý, a prostota ta stejně zakrývala jeho neznalost v některých věcech, jakož svědčila o dobrém tonu a snášelivosti. Byl veliký nepřítel každé svéráznosti a říkal, že původnost jest chytráctví lidí špatného tonu. Společnost byla mu nezbytnou, ať žil kdekoli; v Moskvě neb za hranicí, všude žil stejně důstojně a celé město při-

*) vyslov: Rasina, Boalóva, Moljéra, Monténě, dále Segýra.

jímal v určité dny. Požíval takového jména ve městě, že pozvání jeho mohlo se považovati za vstupenku do všech přijímacích síní; že mnohé mladinké a hezounké dámy velmi ochotně klonily k němu svoje růžové tvářinky, jež on líbal jako by s otcovskou starostlivostí, a že někteří na pohled velice vážní a spořádaní lidé byli nevýslovně potěšeni, když byli připuštěni ke kruhu knížete.

Málo už jen zbylo knížeti takových lidí, jako byla babička, kteří by s ním byli ze stejné společnosti, stejného vychování a názorů na svět i stejných let; proto si zvláště zakládal na svém dávném přátelském styku s ní a projevoval jí vždy největší vážnost.

Nemohl jsem se vynadívati na knížete: úcta, již všichni mu projevovali, veliké epolety, neobyčejná radost, již projevila babička, když ho spatřila, jakož i to, že on jediný, jak bylo patrno, se jí nebál, choval se k ní zcela nenuceně, ano odvážil se i nazvati ji ma cousine, to vše mi vnuklo k němu úctu stejnou, ne-li větší oné, již jsem pociťoval k babičce. Když mu ukázali mé verše, zavolal mne k sobě a řekl: „Kdož ví, ma cousine, snad to bude druhý Deržávin.“

Při tom mne tak bolestně štípl do tváře, že nevykřikl-li jsem, stalo se to jedině proto, že jsem se dovtípil považovati to za mazlení.

Hosté se rozjeli, papa i Vláďa odešli, v přijímacím saloně zbyli kníže, babička a já.

„Proč pak naše drahá Natálie Nikolajevna nepřijela?“ otázal se nenadále kníže Ivan Ivánovič po chvilkové pomlčce.

„Ah mon chèr,“ odvětila babička klesnuvši hlasem a položivši ruku na rukáv jeho uniformy: „zajisté by byla přijela, kdyby měla vůli dělati, co chce; píše mi, že prý Pierre ji vybídl, aby jela, ale ona sama že odřekla z té příčiny prý, že u nich letos nebylo žádného důchodu; a píše: ‚Mimo to není ani, proč bych letos se vším domem jela do Moskvy. Ljubočka je ještě příliš malá, a co se týče hochův, kteří budou žíti u vás, jsem ještě klidnější, nežli kdyby byli u mne.‘ Vše to je velmi hezké,“ pokračovala babička takovým hlasem, kterýž jasně svědčil, že ani dost málo ne-

shledávala, že by to bylo velmi hezké; — „hochy už dávno měli sem poslati, aby se mohli něčemu naučiti a přivykli společnosti; jaké pak jim mohli dáti vzdělání ve vsi... vždyť je staršímu hnedle třináct let a druhému jedenáct. Vy jste zpozoroval, mon cousin, jsou tu zcela jako u vyjevení... ani do komnaty neumějí vejíti.“

„Já však nepochopuji,“ odpovídal kníže, „nač stálé ony nářky na neurovnané poměry? Vždyť on má velmi pěkné jmění a Natášinu Chabarovku, v níž jsme spolu svého času hrávali divadlo, znám jako svých pět prstů — toť rozkošný statek a zajisté nese vždy znamenitý důchod.“

„Povím vám, jako upřímnému příteli,“ přerušila ho babička, smutně se tváříc, — „mně se zdá, že vše to jsou pouhé výmluvy jen proto, aby on mohl zde žíti sám, chodit po klubech, po návštěvách a Bůh ví co ještě; ale ona nic ani netuší. Vždyť víte, jaká je to andělská dobrota, ona jemu ve všem věří, namluvil jí, že třeba odvésti dítky do Moskvy, a ona s hloupou guvernantkou že má zůstati sama ve vsi — uvěřila; kdyby jí řekl, že děti musí býti bity tak, jako své dítky bije kněžna Varvara Iljinična, snad by i tu, jak se zdá, souhlasila,“ řekla babička, — obracejíc se ve svém křesle s pohledem naprostého opovržení, „Ano, příteli můj,“ pokračovala babička po malé přestávce a vzala do ruky jeden z dvou šátků, aby si utřela slzu, jež se ukázala, — „často si myslím, že on není s to ani ji oceniti, ani pochopiti ji, a že při vší její dobrotě, lásce k němu a snaze ukryti vlastní hoře — vím to velmi dobře — ona s ním šťastna býti nemůže; vzpomeňte si na má slova, jestli on ne...“ Babička zakryla obličej šátkem.

„Eh ma bonne amie“ (dobrá přítelkyně), pravil kníže s výčitkou, „vidím, že jste o nic nezmoudřela — věčně se trápíte a naříkáte v domnělém hoři. Ale jak to můžete říci, já ho dávno znám a znám ho jako pozorného, dobrého a výtečného muže a hlavní věc jako muže velmi šlechetného, un parfait honête homme.“

Bezděky vyslechnuv rozhovor, jejž jsem neměl slyšeti, vyšel jsem po špičkách z komnaty silně rozechvěn.

XIX.

Ivini.

„Vláďo, Vláďo! Ivini!“ vzkřikl jsem vida z okna tři hochy v modrých kabátcích s bobrovými límci, kteří jdouce za mladým, šviháckým vychovatelem přecházeli s protějšího chodníku k našemu domu.

Ivini byli naši příbuzní a byli s námi skoro ve stejných letech. Seznámili a skamarádili jsme se s nimi brzy po příjezdu svém do Moskvy.

Prostřední Ivin — Seréža — byl smědý, kučeravý hošík. Měl vyhrnutý, tupý nosík, velmi svěží, krásné rtíky, jež však málo kdy zakrývaly poněkud vystupující vrchní řadu zubů, měl temnomodré, překrásné oči a neobyčejně smělý výraz obličeje. Nikdy se neusmíval, ale pohlížel buď zcela vážně anebo se smál z plna hrdla svým hlučným, výrazným a neobyčejně milým smíchem. Jeho rázovitá krása zaujala mne na první pohled. Pocítil jsem k němu nepřekonatelnou příchylnost, viděti ho stačilo k mému štěstí, a jedné doby veškeré mohutnosti duše mé soustřeďovaly se v této touze; stalo-li se, že minuly tři, čtyři dni a já ho neviděl, počal jsem tesknit, a bylo mi smutno až k slzám, veškeré mé touhy ve spánku i ve bdění nesly se k němu. Když jsem šel spat, přál jsem si, aby se mi zdálo o něm, zakrývaje oči, viděl jsem ho před sebou a mazlil se s jeho podobou jako s největším požitkem. Nikomu na světě byl bych se neodhodlal svěřiti svůj pocit, tak mnoho jsem si na něm zakládal. Snad proto, že ho to omrzelo pociťovati, jak můj nepokojný zrak ustavičně na něm spočívá, anebo prostě proto, že nepociťoval ke mně nijaké příchylnosti, patrně mnohem raději hrál a mluvil s Vláďou nežli se mnou; ale já byl přece spokojen, ničeho jsem nežádal, ničeho si nepřál od něho a hotov jsem byl vše proň obětovati. Vedle vášnivé náklonnosti, kterouž ve mne vzbudil, přítomnost jeho působila ve mně neméně silný, jiný pocit — obavu, abych ho nerozhněval, ničím neurazil, nebo nelibost jeho nevzbudil,

snad proto, že obličej jeho měl výraz hrdý, či proto, že já opovrhuje svým zevnějškem, příliš jsem si cenil v jiných lidech převahy krásy, anebo, což je asi pravdě nejpodobnější, protože to jest nezbytný příznak lásky, já pociťoval k němu neméně lásky než strachu před ním. Když Seréža poprvé se mnou pohovořil, tak jsem pozbyl rozvahy v tomto nenadálém štěstí, že jsem zbledl, začervenal se a nebyl s to nic mu odpověděti. Měl zlozvyk, že upřel oči na jedno místo, když se zamyslil, a že ustavičně mrkal pohybuje při tom nosem a obočím. Všichni říkali, že tento návyk velice ho zohyzďuje, ale já shledal jej tak milým, že jsem bezděky přivykl dělati totéž a za několik dní, když jsme se spolu seznámili, babička se mne otázala, nebolí-li mne oči, že jima mžourám jako sova. Mezi námi neproneslo se nikdy ani slova o mé příchylnosti, ale on pocítil svou moc nade mnou a nevědomky, ale tyransky užíval jí v našich dětských stycích; já pak, ačkoliv jsem si přál vyjeviti mu vše, co jsem měl v duši, příliš jsem se ho bál, abych se byl odhodlal k přímosti; snažil jsem se zdáti se lhostejným a bez reptání jsem se mu podroboval. Někdy se mi zdál vliv jeho těžkým, nesnesitelným, ale vymknouti se z něho nebylo v mé moci.

Je mně těžko vzpomenouti si na tento čistý, překrásný pocit nezištné a bezměrné lásky, kterýž zanikl, neprojeviv se a nenaleznuv soucitu.

Podivno, proč já, pokud jsem byl děckem, snažil jsem se vypadati jako velký, a proč od té doby, co jsem přestal jím býti, často si přeji podobati se mu. Kolikráte toto přání, — abych nevypadal jako malinký — zastavilo v mých stycích se Seréžou pocit, kterýž chtěl propuknouti, a nutilo mne ku přetvářce. Já nejen neodvážil jsem se políbiti ho, což bych byl někdy velmi rád učinil, vzíti ho za ruku, říci mu, jak rád ho vidím, ale já neodvážil se ani nazývati ho Seréžou, ale vždy jen Sergjéjem: tak už mezi námi to utkvělo. Každý projev citu dokazoval dětství a že, ten kdo si ho dovolil, byl ještě chlapečkem. Neprobravše se ještě těmi trpkými zkušenostmi, jež vedou dospělé k ostražitosti

a chladnosti ve společenských stycích, připravili jsme se o nevinný požitek něžné dětské přítulnosti pouze pro to podivné přání, napodobovati dospělé.

Již v předsíni potkal jsem Iviny, svítal se s nimi a skokem jsem letěl k babičce; ohlásil jsem jí, že přijeli Ivini, s takovým výrazem hlasu, jako kdyby tato zpráva měla učiniti babičku zcela šťastnou. Potom nespouštěje očí se Seréži šel jsem s ním do přijímacího salonu a nespouštěl jsem s očí ani jediný jeho pohyb. Když babička řekla, že velmi vyrostl a upřela na něho pronikavý zrak, zakoušel jsem pocit strachu a naděje, jaký zakouší asi umělec, jenž očekává výrok váženého soudce o svém díle.

Mladý vychovatel Iviných, Herr Frost, sestoupil s námi s přivolením babičky do ohražené zahrádky, usedl na zelenou lavičku, složil malebně nohy, postavil mezi ně hůlku s bronzovou hlavičkou a zapálil si doutník, maje při tom vzezření člověka se svým jednáním velice spokojeného.

Herr Frost byl Němec, ale Němec zcela jiného rázu než náš dobrý Karel Ivánovič: za prvé mluvil správně rusky, francouzsky se špatnou výslovností a požíval vůbec zvlášť mezi dámami pověst muže velmi učeného; za druhé měl zrzavé kníry, velikou rubínovou jehlici v černém atlasovém nákrčníku, jehož konce byly zastrčeny pod šle, světle modré kalhoty s portami a podponami; za třetí byl mlád, měl hezký, samolibý zevnějšek a neobyčejně nápadné, svalnaté nohy. Bylo znáti, že si zvláště zakládá na této posléze jmenované přednosti. Považoval její působnost za neodolatelnou, zejména ohledně osob ženského pohlaví, a bezpochyby také proto snažil se ukazovati své nohy s nejnápadnějšího místa a ať seděl nebo stál, vždy pohyboval svými lýtky. Byl to typ mladého ruského Němce, kterýž chtěl býti jonákem a švihákem.

V zahrádce bylo velmi veselo, hra na loupežníky dařila se výborně, ale jediná okolnost málem by byla pokazila vše. Seréža dělal loupežníka, hnal se za cestujícím, zakopl, v plném běhu udeřil kolenem o dřevo tak silně, že jsem se domníval, že si nohu rozbil nadobro. Ačkoliv jsem byl

četníkem a povinností mou bylo ho chytiti, já přistoupil k němu a soucitně jsem se ho vyptával, bolí-li ho to. Seréža se na mne rozhořčil: zaťal pěstě, dupl nohou a hlasem, jenž zřejmě dokazoval, že se velmi citelně udeřil, křikl na mne:

„Nu, co je to, takhle to není žádná hra, proč pak mne nechytáš, proč mne nechytáš?“ opakoval několikráte, hledě úkosem na Vláďu a staršího Ivina, kteří dělali cestující a poskakujíce jako na koních běželi po pěšině, a náhle zahvízdl a s hlučným smíchem vrhl se za nimi, chtěje je dohnati.

Nejsem s to popsati, jak mne překvapil a jak mne dojal tento hrdinský kousek; ač trpěl strašnou bolest, nejen že nezaplakal, ale ani znáti nedal, že ho to bolí, a ani na okamžik nezapomenul na hru.

Brzy po této příhodě, když do naší společnosti přibyl ještě Iliňka Grap a my před obědem odešli nahoru, naskytla se Seréžovi příležitost ještě více mne uchvátiti a překvapiti svou podivuhodnou statečností a pevností povahy.

Iliňka Grap byl syn chudého cizince, jenž žil kdysi u mého děda, byl mu čímsi zavázán a považoval nyní za svou naprostou povinnost posílati k nám hodně často svého syna. Měl-li za to, že známost s námi poskytuje jeho synu jakousi čest anebo zábavu, zcela se mýlil v tomto ohledu, protože jsme my s Iliňkou nejenom neměli, ale všímali jsme si ho jen tehdy, když jsme si z něho chtěli ztropiti smích. Iliňka Grap byl třináctiletý hošík, hubený, vysoký, bledý, s ptačím obličejíčkem a dobrodušně pokorným výrazem. Byl velmi chudobně oblečen, za to však vždy tak hojně napomáděn, že jsme říkávali, když je slunečno, že Grapovi pomáda teče za límec. Vzpomínám-li si nyní na něho, shledávám, že to byl velmi úslužný, tichý a dobrý hošík, ale tenkráte zdál se mi takovým opovržlivým tvorem, že nestál ani za to, abych ho politoval, neb jen na něho myslil.

Když hra na loupežníky přestala, šli jsme nahoru, začali jsme dováděti a vychloubati se jeden před druhým různými tělocvičnými kousky. Iliňka se skromným úsměvem

podivu hleděl na nás, a když jsme ho vyzývali, by to také zkusil, zdráhal se namítaje, že nemá žádné síly. Seréža byl ku podivu milý; shodil kabátek, tváře i oči jeho plály — ustavičně se smál a vymýšlel nové žerty. Skákal přes tři stolice do řady postavené, válel se přes celou komnatu jako kolo, postavil se na hlavu na slovnících Tatiščeva, složiv je jako podstavec uprostřed komnaty, a při tom prováděl nohama takové čiperné kousky, že nebylo lze zdržeti se smíchu. Po této poslední produkci se zamyslil, mrkl očima a náhle s velmi vážným obličejem přistoupil k Iliňkovi: „Zkuste to také udělati, opravdu, není to nic těžkého.“ Grap zpozorovav, že na něho zraky nás všech se upírají, začervenal se a ujišťoval hlasem sotva slyšitelným, že to nedovede nijak udělati.

„A proč vlastně nechce nic prováděti? Co je to za panenku ... musí se nyní buď jak buď postaviti na hlavu.“

A Seréža vzal ho za ruku.

„Ano, ano, na hlavu,“ křičeli jsme všichni, obstoupivše Iliňku, který v tom okamžiku nápadně se zalekl a zbledl, chopili jsme ho za ruce a vlekli ho ke slovníkům.

„Pusťte mne, půjdu sám, kabát mi roztrháte,“ křičela nešťastná naše oběť; ale tento výkřik zoufalosti ještě více nás pobádal, smíchem jsme pukali, zelený kabátek praskal ve všech švech.

Vláďa a starší Ivin sehnuli mu hlavu a postavili ji na slovníky; já a Seréža chytli jsme nebohého hocha za tenounké nožky, jimiž máchal na všechny strany, shrnuli jsme mu kalhoty ke kolenům a hlučně se smějíce vztyčili jsme je vzhůru; mladší Ivin podporoval rovnováhu jeho těla.

Avšak po hlučném smíchu stalo se, že jsme náhle všichni zamlkli, a v komnatě bylo tak ticho, že nebylo slyšeti leč těžké dýchání nešťastného Grapa. V okamžiku tom nijak jsem nebyl přesvědčen, že by vše to bylo velmi směšno a veselo.

„Vidíš, teď jsi jonák,“ pravil Seréža a třepl ho rukou.

Iliňka mlčel a namáhaje se, aby se vyrval, házel nohama na všechny strany; jedním takovým zoufalým pohybem udeřil opatkem Seréžu do oka tak prudce, že Seréža ihned

pustil jeho nohy, chytl se za oko, z něhož vytryskly bezděčné slzy, a ze všech sil udeřil Iliňku. Iliňka námi již nepodporován, jakoby v něm nebylo jiskry života, svalil se na zem a pro slzy nemohl než říci:

„Proč mne tak týráte?“

Smutná postava ubohého Iliňky s uplakaným obličejem, rozcuchanými vlasy a vyhrnutými kalhotami, pod nimiž bylo viděti neleštěné holínky, dojala nás; mlčeli jsme všichni a nutili jsme se do úsměvu.

První se vzpamatoval Seréža.

„To je baba, nimera,“ řekl lehce se ho dotýkaje nohou, „nerozumí žertu ... tak už dost, vstávejte.“

„Povídám, žes nezvedený kluk,“ vyrazil Iliňka a odvrátiv se hlasitě zastenal.

„A — a! Opatky kopati a ještě nadávati!“ křikl Seréža, chytil do rukou slovník a zvednul ho nad hlavou nebohého chlapce, kterýž ani nepomýšlel na obranu a jen zakrýval hlavu rukama.

„Tu máš, tu máš ... nechme ho, když nerozumí žertům, ... pojďme dolů,“ řekl Seréža, dav se do nuceného smíchu.

Soucitně pohlížel jsem na ubožáka, kterýž ležel na podlaze a schouliv obličej do slovníků, plakal tak, že se zdálo, že mnoho neschází a že zemře lítostí, kteráž škubala vším jeho tělem.

„Eh, Sergéji,“ řekl jsem mu, „proč jsi to udělal?“

„Dobře mu tak ... neplakal jsem, doufám, dnes, když jsem si rozbil nohu skoro až do kosti.“

„Ano, to je pravda,“ pomyslil jsem si; „Iliňka není nic než mazlík, ale Seréža — to je chlapík ... jaký to je moloděc! ...“

Nenapadlo mi, že ubožáček plakal bezpochyby ne tak pro tělesnou bolest, jako pro myšlénku, že pět hošíků, jež snad měl rád, zcela beze vší příčiny společně ho nenávidělo a odstrkovalo.

Skutečně si nemohu nijak vysvětliti ukrutnost svého jednání. Jak se to stalo, že jsem nepřistoupil k němu, ne-

ujal se ho a nepotěšil ho? Kam poděl se cit soustrasti, kterýž mne jindy přiměl k pláči hořkému, když jsem viděl, že vyhodili z hnízda kavku, anebo když nesli štěně, aby je vyhodili za plot, anebo když kuchař nesl slepici na polívku?

Zdaliž tento vznešený pocit nebyl ve mně přehlušen láskou k Seréžovi a snahou, abych se zdál býti v jeho očích takovým molodcem, jakým jest on sám? Nehezká byla tato láska i tato snaha, státi se statečným junákem! Ona zanechala jediné temné skvrny na stránkách mých dětských upomínek.

XX.

Hosté se sjíždějí.

Soudě po zvláštní čilosti, jaká jevila se v byfetě, po skvělém osvětlení, jež dodávalo jakýsi nový, slavnostní ráz veškerým, mně již dávno známým předmětům v přijímacím saloně a v jídelně, a zvláště podle toho, že kníže Ivan Iványč neposlal asi pro nic za nic hudbu svoji, čekal se nemalý počet hostí na večer.

Kdykoliv zahučela některá přijíždějící ekypáž, běžel jsem k oknu, opřel ruce o spánky a o sklo a pohlížel jsem s netrpělivou zvědavostí na ulici. Z temnoty, jež z počátku zahalovala veškeré předměty v okně, znenáhla vystupovaly: protější, mně dobře známý krám se svítilnou, napříč dlouhý veliký dům s dvěma dole osvětlenými okny, v středu ulice nějaký Vaňka s dvěma pasažéry, anebo prázdná koleska vracející se krokem domů; a tu přijel ke schodišti kočár, a já jsa pevně přesvědčen, že jsou to Ivini, kteří slíbili, že záhy přijedou, běžím jim v ústrety do předpokoje. Místo Ivinych objevily se za rukou v livreji, jež otevřela dvéře, dvě osoby ženského pohlaví: jedna veliká v modrém salupě, se sobolím límcem, druhá — malinká, všecka zavinutá do zeleného šálu, z něhož vykukovaly pouze malinké nožky v kožešinových botinkách. Nevěnujíc mé přítomnosti v předpokoji žádné pozornosti, ačkoliv jsem považoval za povin-

nost svou, když se ty dvě osoby objevily, ukloniti se jim, malinká mlčky přistoupila k velké a postavila se před ní. Velká rozmotala šátek, zahalující všecku hlavu malinké, rozepjala jí salup, a když lokaj v livreji převzal tyto věci do své ochrany a zul jí kožešinové botinky, ze zahoulené osobičky vyklubala se hezounká dvanáctiletá dívka v kratičkých, otevřených kopřivových šatičkách, bílých kalhotkách a droboučkých černých střevíčcích. Na běloučkém krčku byla černá sametová stužka. Hlavička byla plná temně rusých kudrnek, jež šly z předu tak dobře k jejím překrásným tvářičkám a vzadu k holým raménkům, že bych byl nikomu, ani samému Karlu Ivánoviči neuvěřil, že se proto tak kadeří, že byly ráno ovinuty okolo kousků Moskevských Vědomostí, a že je přižíhali rozpálenými želízky. Zdálo se, že už tak s tou kadeřavou hlavinkou se narodila.

Překvapujícím rysem v jejím obličeji byly neobyčejně veliké, polozakryté, oblé oči, kteréž tvořily podivuhodný, ale příjemný kontrast drobounkým ústům. Rtíky byly sevřeny a oči pohlížely tak vážně, že celkový dojem jejího obličeje byl takový, od něhož neočekáváš úsměvu a jehož úsměv tím více očaruje.

Snaže se, abych nebyl pozorován, proklouzl jsem do dveří salonu a uznal za nutné, procházeti se sem a tam a tvářiti se, jakobych byl zamyšlen a docela nic o tom nevěděl, že přijeli hosté. Když hosté popošli do polovice salonu, já, jakobych se byl vzpamatoval, zašoupal jsem nohama a oznámil jsem jim, že babička jest v jídelně. Paní Valachyná, jejíž obličej se mi velice zalíbil zvláště proto, že jsem v něm nalezl velikou podobu s obličejem její dcery Sónička, pokynula mi blahosklonně hlavou.

Babička, jak se podobalo, velice ráda uviděla Sóničku; zavolala ji blíže k sobě, srovnala na její hlavě jeden prstének, kterýž spadl na čelo, a upřeně se jí dívajíc ve tvář řekla: „Quelle charmante enfant“ (jaká to rozkošná dívčinka). Sónička se usmála, zarděla a byla tak milounká, že jsem se také začervenal, dívaje se na ni.

„Doufám, že se nebudeš u mne nuditi, miláčku," řekla babička, nadzvednuvši za bradičku její obličej — „prosím baviti se a tancovati co možná nejvíce. — Vždyť už tu máme jednu dámu a dva kavalíry," doložila obracejíc se k paní Valachiné a dotýkajíc se mne rukou.

Toto seznámení bylo mi tak příjemno, že jsem se ještě jednou začervenal.

Cítě, že ostýchavost má roste a zaslechnuv hrkot opět přijíždějícího kočáru, uznal jsem za dobré odběhnouti. V předpokoji našel jsem kněžnu Kornakovou se synem a pravdě nepodobným množstvím dcer. Dcery všechny měly stejný obličej — byly podobny kněžně a ošklivy; proto ani jedna neobrátila na se pozornost. Snímajíce salupy a kožešiny, všechny najednou mluvily tenounkými hlásky, dělaly si marné starosti a smály se něčemu, — bezpochyby tomu, že jich bylo tak mnoho. Etěn byl hoch patnáctiletý, vysoký, silný s hubeným obličejem, vpadlýma očima dole zamodralýma a na svá léta s ohromnýma rukama a nohama; byl neohrabaný, měl nepříjemný a nestejný hlas, ale zdál se býti s sebou velice spokojen a byl právě takovým, jak podle mého domnění asi mohl vypadati hoch, který dostával bití.

Stáli jsme dosti dlouho naproti sobě a nemluvíce ani slova, prohlíželi jsme se; potom popošedše k sobě blíže, bezpochyby jsme se chtěli políbiti, ale pohlédnuvše ještě jednou jeden druhému do očí, nějak jsme si to rozmyslili. Když šaty všech sester kolem nás zašustěly, otázal jsem se, abych nějak začal rozmluvu, nebylo-li jim v kočáře těsno.

„Nevím," odvětil mi nedbale — „vždyť já nikdy nejezdím v kočáře, protože jakmile sednu, ihned se mi udělá nanic. A maměnka to ví. Když někam jedeme večer, já si sednu vždycky na kozlík — je to mnohem veselejší, — a všecko je viděti. Filip mne nechá jeti a někdy i sám bič držím, a víte tak, když někoho potkáme . . . někdy," dodal s významným pohybem, „je to znamenité."

„Vaše jasnosti!" řekl lokaj, vcházeje do předpokoje, „Filip se ptá, kam jste ráčil dáti bič."

„Kam pak bych ho dal, jemu jsem jej dal.“

„Povídal, že jste mu jej nedal?“

„No tak jsem ho pověsil na svítilnu.“

„Filip povídá, že ani na svítilně není, a vy raději řekněte, že jste jej vzal a ztratil, a Filip svými penězi musí nahraditi vaši bujnost,“ pokračoval rozmrzelý lokaj, čím dál tím více se zlobě.

Lokaj, kterýž na pohled byl člověk řádný a bručivý, patrně vřele se ujímal Filipa a byl odhodlán buď jak buď záležitost tu objasniti. Z mimovolného pudu delikátnosti já odešel stranou, jako kdybych ničeho nepozoroval; ale přítomní lokajové chovali se zcela jinak: popošli blíže a souhlasíce pohlíželi na starého sluhu.

„No, když jsem ztratil, tak jsem ztratil,“ pravil Etěn vyhýbaje se dalším výkladům: — „co ho bič stojí, tak já to zaplatím. — Je to k vzteku!“ dodal blíže se ke mně a táhna mne s sebou do salonu.

„Nikoliv, dovolte, bárine, čím pak zaplatíte; vím já, jak platíte: vždyť už Mariji Vasilevně osmý měsíc pořád platíte dvougrivenník*) a mně také tuším už na druhý rok, Petruškovi ...“

„Budeš-li mlčeti,“ vzkřikl mladý kníže, zblednuv zlostí — „počkej, vše to povím!“

„Všecko povím, všecko povím,“ pokračoval lokaj, „není to hezké, vaše jasnosti,“ doložil zvlášť důrazně, právě když jsme vcházeli do sálu, a šel se salupy ke skříni.

„Tak je to dobře,“ bylo slyšeti za námi čísi pochvalný hlas v předpokoji.

Babička měla zvláštní dar užívati se zvláštním přízvukem a za jistých okolností zájmena množného i jednotného čísla druhé osoby chtějíc projeviti svůj úsudek o lidech Ačkoliv užívala slov ty a vy jinak, než vešlo všeobecně v obyčej, nabyly v jejích ústech tyto odstíny zcela zvláštního významu. Když mladý kníže k ní přistoupil, promluvila k němu několik slov vykajíc mu, ale pohlédla na něho

*) Dvacet kopejek.

s výrazem takové nevážnosti, že kdybych já byl na jeho místě, byl bych ostal zcela bez sebe, ale Etěn nebyl, jak patrno, hoch takového druhu. Nejen že si nijak nevšiml, jak ho babička přivítala, ale nevšiml si ani její osoby a uklonil se veškeré společnosti, ne-li obratně, tož zcela nedbale. Sónička zajímala veškerou moji pozornost, a pamatuji se, že když Vláďa, Etěn a já jsme rozmlouvali v sále na takovém místě, odkudž bylo viděti Sóničku, a ona mohla viděti a slyšeti nás, že jsem mluvil s potěšením. Když jsem měl říci, jak jsem za to měl, něco veselého nebo odvážného, řekl jsem to hlasitěji a ohlížel jsem se ke dveřím jídelny; když jsme ale poodešli na jiné místo, odkudž nás nebylo lze slyšeti ani viděti z jídelny, mlčel jsem a nenacházel již žádné záliby v rozhovoru.

Jídelna i sál znenáhla naplnily se hosty, mezi nimiž, jak to vždy bývá na dětských večerech, bylo i několik dospělejších dětí, které nechtěly opominouti příležitost pobaviti se a zatancovati si, ale jakoby pouze jen proto, aby učinily radost hostitelce.

Když přijeli Ivini, místo radosti, kterou jsem obyčejně zakoušel, setkávaje se se Seréžou, já pocítil proti němu jakousi zvláštní nevrlost, že uvidí Sóničku a že se jí zalíbí.

XXI.

Před mazurkou.

„Eh! Jak vidím, bude se tančiti u vás," řekl Seréža, vycházeje z jídelny a vyndavaje z kapsy pár nových bílých zámišových rukaviček, „třeba obléci rukavičky."

„To bude pěkné! A my rukaviček nemáme," pomyslil jsem si, „musím jíti nahoru — hledat."

Ačkoliv jsem přeházel veškeré skříně, nalezl jsem pouze v jednom šupleti — naše zelené rukavice, co jsme měli na cestu, a v druhém jednu zámišovou rukavičku, jež však nebyla mi nic platna, za prvé proto, že byla moc stará a špi-

nava, a za druhé, že mi byla příliš velika, a hlavně proto, že jí scházel prostřední prst, jejž bezpochyby už dávno uřízl Karel Ivánovič, když měl bolavou ruku. Oblékl jsem však přece tuto rukavičku na ruku a upřeně jsem se díval na ono místo prostředního prstu, jež bylo vždy zamazáno inkoustem.

„Škoda, že tu není Natálie Savišna, zajisté by také našla ve své truhle rukavičky. Dolů takto jíti nelze, protože nevím, co bych odvětil, kdyby se mne otázali, proč netancuju. A zde také nemohu ostati, protože mne najisto pohřeší. Co si mám počíti?“ mluvil jsem, rozkládaje rukama.

„Co pak ty tady děláš,“ řekl Vláďa vběhnuv do komnaty, „jdi, zamluv si dámu ... hned se začne.“

„Vláďo,“ odvětil jsem mu ukazuje ruku, ve špinavou rukavičku oděnou, do níž jsem dva prsty vstrčil a pronesl jsem slova ta hlasem, jenž naznačoval můj skoro zoufalý stav, — „Vláďo, na to jsi ani nevzpomenul!“

„Nač?“ řekl netrpělivě. „A, na rukavičky,“ dodal zcela lhostejně, povšimnuv si mé ruky, — „ale v pořádku to není, optáme se babičky ... co ona řekne?“ A ani dost málo neváhaje, odběhl dolů.

Chladnokrevnost, s níž pojednal o věci, kteráž se mi zdála býti vážnou, upokojila mne a já chvátal do jídelny zcela zapomenuv na ošklivou rukavičku, již jsem si natáhl na levou ruku.

Opatrně přikročil jsem k babiččině křeslu a lehce se dotknuv její mantily, pravil jsem jí šeptem:

„Babičko! Co máme dělati? Nemáme rukaviček!“

„Cože, můj drahoušku?“

„Nemáme rukaviček,“ opakoval jsem, šouraje se stále blíže a blíže a položil jsem obě ruce na lenoch křesla.

„Ale, co pak toto znamená,“ řekla náhle, mne uchopivši za ruku. „Voyez ma chère,“ pokračovala, obracejíc se k paní Valachiné, „voyez, comme ce jeune homme s'est fait élégant pour danser avec votre fille (pohleďte, má drahá, jak tento mladý panáček se nafintil k tanci s vaší dceruškou).“

Babička mne pevně držela za ruku a vážně, ale tázavě pohlížela na přítomné tak dlouho, dokud zvědavost všech hostí se neukojila a nepropukl všeobecný smích.

Byl bych se velmi zlobil, kdyby mne byl viděl v tomto okamžení Seréža, kterak jsem se marně namáhal vyrvati svoji ruku, studem se mrače, ale před Sónička, která se tak rozesmála, že jí až slzy do očekvstoupily a že všechny její kudrlinky rozběhly se kolem zardívajícího se obličeje, jsem se nikterak neostýchal. Pochopil jsem, že její smích jest příliš hlučný a upřímný, a že nemůže býti posměchem; naopak, že jsme se společně zasmáli a jeden na druhého pohlíželi, to jakoby mne s ní sblížilo. Ačkoliv tato episoda s rukavičkou mohla skončiti špatně, způsobila mi výhodu tu, že mne postavila na vlastní nohy na místě, jež zdálo se mi vždy býti nejhroznějším — v saloně; už jsem tu nepociťoval ani nejmenších rozpaků a ostýchavosti.

Útrapy lidí ostýchavých pocházejí odtud, že nevědí, jaké mínění lidé si utvořili o nich; jakmile toto mínění určitě se projeví — nechť jest již jakékoliv — jest konec trápení.

Co to, že byla tak roztomilou Sónička Valachina, když proti mně tancovala francouzskou čtverylku s neohrabaným mladým knížetem? Jak líbezně se usmívala, když mně podávala v „řetěze“ ručku! Jak příjemně do taktu poskakovaly jí na hlavě rusé kudrlinky, jak naivně dělala „jeté— assemblé“ svými drobounkými nožkami! V páté figuře, když má dáma odeběhla ode mne na druhou stranu a když já, vyčkávaje taktu, hotovil se provésti solo, Sónička vážně stiskla rty a pohlížela stranou. Ale zbytečně se o mne strachovala: já směle provedl šasé v před, šasé do zadu, glissadu a v okamžiku, když jsem k ní přistupoval, hravým pohybem jsem jí ukázal rukavičku, z níž koukaly dva prsty. Dala se do bujného smíchu a ještě roztomileji zamíhaly se její nožky po parketách. Ještě si vzpomínám, když jsme tvořili kruh a všickni se chopili za ruce, jak nahnula hlavinku, a nevyjímajíc ruky své z ruky mé počesala se nosíkem o svou rukavičku. Vše to vidím, jakoby dnes před svými

zraky, a ještě slyším čtverylku z „Děvy Dunaje“, při jejíž zvucích všecko toto se dálo.

Počala i druhá čtverylka, kterouž jsem tancoval se Sónička. Posadiv se vedle ní, pocítil jsem neobyčejnou neobratnost a skutečně jsem nevěděl, o čem s ní hovořiti. Když mlčení moje již přes příliš dlouho trvalo, počal jsem se obávati, aby mne nepovažovala za hlupáka, a rozhodl jsem se buď co buď, že ji musím vyvésti z takového omylu o sobě. „Vous êtes une habitante de Moscou (Jste Moskvičanka)?“ řekl jsem jí, a když odvětila, že ano, já pokračoval: „et moi, je n'ai encore jamais fréquenté la capitale (a já ještě nikdy nenavštívil hlavní město),“ a přitom jsem si zvláště zakládal na slově „fréquenter“. Pociťoval jsem však, že to byl sice velmi skvělý začátek a že úplně dokazoval moji dokonalou znalost francziny, že ale nebudu s to v tomto směru v rozhovoru pokračovati. Ještě nebyla hned tak na nás řada tančiti a již opětně mlčení se dostavilo: hleděl jsem znepokojen na ni, přeje si poznati, jaký dojem jsem na ni učinil, a očekávaje, že mi pomůže. „Kde pak jste našel takovou rukavičku k popukání,“ otázala se mne v tom, a otázka ta mne velice potěšila a velmi mi ulehčila. Vysvětloval jsem jí, že rukavička náležela Karlu Ivánoviči, počal jsem jí vykládati dosti široce a s jakousi ironií o Karlu Ivánoviči, o tom, jak bývá směšným, když snímá s hlavy červenou čepičku, o tom, jak jednou v zeleném burnuse spadl s koně — přímo do lokáče atd. Čtverylka minula, ani jsme nepozorovali. Vše to bylo velmi hezké, ale proč jsem mluvil posměšně o Karlu Ivánoviči? Zdaliž bych byl klesl v dobrém mínění Sóničky, kdybych jí byl o něm vypravoval s takou láskou a úctou, jakéž jsem pociťoval k němu?

Když čtverylka končila, Sónička mi řekla „merci“ s takým rozmilým hlasem, jako kdybych si byl skutečně zasloužil její vděčnosti. Byl jsem u vytržení, ani jsem nevěděl o sobě radostí a sám jsem se nepoznával: kde se vzala ve mně smělost, sebedůvěra, ano i odvážnost? „Není na světě nic, co by mně dovedlo způsobiti rozpaky!“ myslil

jsem si, bezstarostně se procházeje po sále, „já jsem na vše připraven!“

Seréža mi navrhl, abych byl jeho protějškem. „Dobrá,“ řekl jsem, „ačkoliv nemám dámy, však si ji najdu.“ Mrknuv po sále rozhodným pohledem, zpozoroval jsem, že jsou všecky dámy zadány, kromě jedné veliké dívky, kteráž stála u dveří jídelny. Ubíral se k ní vysoký mladík, jak jsem si myslil proto, aby ji požádal o tanec; byl od ní ještě asi na dva kroky, a já — na protějším konci sálu. V okamžiku, graciosně sklouzaje po parketách, já proletěl všecku prostoru, jež mne od ní dělila, a šoupnuv nohou, požádal jsem ji pevným hlasem za tanec. Veliká dívka blahosklonně se usmívajíc podala mi ruku, a mladý onen člověk ostal bez tanečnice.

Takové jsem měl vědomí své síly, že jsem si ani dost málo nevšímal nevrlosti mladíkovy; ale později jsem se dověděl, že onen mladík se vyptával, kdo to je ten rozježený klouček, který ho předběhl a vzal mu před nosem tanečnici.

XXII.

Mazurka.

Mladík, jemuž jsem vzal dámu, tancoval mazurku v prvním páru. Vyskočil se svého místa, drže tanečnici za ruku a místo, co by udělal „baskický krok“, jak nás tomu naučila Mimi, běžel prostě ku předu; doběhnuv do rohu, stanul, roztáhl nohy, udeřil opatky, otočil se a poskakuje běžel dále!

Protože jsem na mazurku neměl tanečnice, seděl jsem za vysokým křeslem babiččiným a dával jsem pozor.

„Co pak to dělá?“ pravil jsem sám k sobě, „vždyť to naprosto není to, čemu nás učila Mimi: ona říkala, že mazurku tančí každý na špičkách, lehce a do oblouku obkro-

čuje nohami; ale tu, jak patrno, tancujou zcela jinak. Hle i Ivini i Etěn a všickni tancujou, ale ‚baskických kroků' nedělají; i náš Vláďa chopil se nového způsobu! To je hezké!... Ale Sónička jak je roztomila! Hle, teď šla..." A bylo mi neobyčejně veselo.

Mazurka se končila; několik starších pánů a dam přišlo loučit se s babičkou a odjeli; lokajové, vyhýbajíce se tancujícím, opatrně snášeli příbory do zadních komnat; babička byla patrně unavena. Mluvila, jakoby nechtěla a velmi zdlouhavě; hudebníci po třicáté počali lenivě opět týž kousek. Veliká dívka, s níž jsem tancoval, dělaje protějšek, zpozorovala mne a zrádně se usmívajíc — bezpochyby že se chtěla tím zavděčiti babičce — přivedla ke mně Sóničku a jednu z nespočetných kněžen. „Růži nebo kopřivu?" pravila mi.

„Ach, ty jsi tady," řekla babička obracejíc se ve svém křesle, — „jdi, miláčku, jdi."

Ačkoliv bych byl v tom okamžiku raději schoval hlavu pod babiččino křeslo, nežli vylezl za ním, co jsem měl dělati? — Vstal jsem, řekl jsem „růži" a nesměle pohledl jsem na Sóničku. Ještě jsem se ani nevzpamatoval, již se octla něčí ruka v bílé rukavičce v mé ruce, a kněžna pustila se s nejpřívětivějším úsměvem ku předu, nijak netušíc, že jsem naprosto nevěděl, co mám si při tomto tanci počíti se svýma nohama.

Věděl jsem, že „baskický krok" není tu na místě, že je nevhodný, ano že mi může i docela způsobiti ostudu; ale známé zvuky mazurky doléhajíce k mému sluchu daly známý směr mým sluchovým nervům, jež, jak na ně došlo, opět převedly tento pohyb nohám; a tyto zcela bezděčně a ku překvapení všech diváků počaly prováděti osudné lehké, obloukovité kroky na špičkách. Pokud jsme šli přímo, šlo to ještě jakž takž, ale při obratě jsem zpozoroval, že jistojistě předběhnu svou tanečnici, neučiním-li náležité opatření.

Abych se vyhnul takovéto nepříjemnosti, zastavil jsem se v úmyslu, že udělám tytéž kroky, jež tak krásně pro-

váděl mladík v prvním páru. Ale kněžna v témž okamžiku, co jsem se rozkročil a chtěl již vyskočiti, rychle běžela kolem mne a pohlížela s výrazem tupé zvědavosti a podivení na moje nohy. Tento pohled mne dorazil. Tak jsem se zapomněl, že maje tancovati, počal jsem dupati nohami stoje na jednom místě, takovým podivným způsobem, že to nešlo ani do taktu, ani to nic nebylo, a naposledy jsem zůstal docela státi. Všickni pohlíželi na mne: někteří se divili, druzí jevili zvědavost, jiní se posmívali anebo jevili soucit; jenom babička dívala se docela lhostejně.

„Il ne fallait pas danser, si vous ne savez pas!“ (Neměl jsi tancovati, když neumíš), ozval se hněvivý hlas otcův nad mým uchem a lehce mne odstrčiv, vzal ruku mé tanečnice, dokončil s ní túru po starém způsobu, a uvedl jí na místo za všeobecné hlučné pochvaly diváků. A v tom již mazurka končila.

„Bože! Proč mne tak hrozně trestáš!“ . . . . .

. . . . . .

„Všickni mnou opovrhují a budou opovrhovati . . . mám všude zavřenou dráhu: ku přátelství, lásce, důstojenství . . . vše ztraceno!! Proč mi dával Vláďa znamení, jež každý viděl a kteráž mi nemohla prospěti? Proč ta protivná kněžna se podívala na moje nohy? Proč Sónička . . . roztomilá Sónička? Proč se smály, proč se začervenal papa a chopil mne za ruku? Či i on se styděl za mne? Ó, to jest hrozné! Ach, kdyby tu byla mamička, nečervenala by se pro svého Nikolenku . . .“ A mysl má zalétla daleko za tímto milým zjevem. Vzpomněl jsem si na luh před domem, na sad s košatými lipami, na průzračný rybník, nad nímž poletují vlaštovice, na modré nebe, na němž se vznášejí bílé, průhledné obláčky, na vonné kupy čerstvého sena, a ještě mnoho spokojených, utěšených vzpomínek probíhalo mou rozechvěnou myslí.

XXIII.

Po mazurce.

Mladík, jenž tancoval v prvním páru, sedl si k večeři za náš dětský stůl a věnoval mně zvláštní pozornost, což by bylo nemálo zalichotilo mé samolibosti, kdybych byl býval schopen pocítiti něco po nehodě, jež se mi stala. Mladík však, jak se zdálo, chtěl mne stůj co stůj rozveseliti: žertoval se mnou, nazýval mne molodcem a nepohlížel-li nikdo z dospělých na nás, naléval mi do číšky vína z různých láhví a nutil mě vypiti je. Když na konec večeře dvorecký mi nalil pouze čtvrt poháru šampaňského z láhve do ručníku zavinuté a když mladík naléhal na to, aby mi nalil plný a donutil mne, abych je jedním douškem vypil, pocítil jsem příjemnou teplotu po všem těle, zvláštní přízeň ke svému veselému protektorovi a čemusi silně jsem se rozřehtal.

V tom zazněly ze sálu zvuky sousedské a vstávali jsme od stolu. Přátelství mé s mladíkem tu také ihned vzalo za své; odešel k dospělým a já neodvažuje se ho následovati, zvědavě přikročil jsem k paní Valachiné, abych zaslechl, co si povídá se svou dcerou.

„Ještě půlhodinky," přesvědčivě dokazovala Sónička.

„Do opravdy není možná, můj anděle."

„Ale udělejte mi to k vůli, prosím," pravila, lichotíc se.

„Nu a budeš snad ráda, budu-li zítra churava?" pravila paní Valachiná, při čemž neopatrně se usmívala.

„A, dovolila! zůstaneme?" zvolala Sónička, skákajíc radostí.

„Co si mám s tebou počíti, jdi si tedy a tancuj ... tu máš i kavalíra," dodala, ukazujíc na mne. Sónička mi podala ruku a běželi jsme do sálu.

Vypité víno, přítomnost a veselost Sóniččina způsobily, že jsem docela zapomenul na nešťastnou příhodu při mazurce. Prováděl jsem nohami nejveselejší kousky: tu jsem napodoboval koně, a běžel drobným cvalem, pyšně zvedaje

nohy do výše, tu jsem jimi dupal na jednom místě jako beran, který se zlobí na psa, při tom jsem se z plna hrdla smál a nijak jsem se o to nestaral, jaký dojem způsobím u diváků. Sónička se také nepřestávala smáti; smála se tomu, že jsme se točili, vzavše se za ruce, rozřehtala se, pohlížejíc na jakéhos starého pána, kterýž zvedaje pomalu nohy, překročil šátek, tváře se při tom, že udělati to mu bylo velmi za těžko, a div se smíchem nepřetrhla, když jsem vyskakoval skoro až do stropu, abych ukázal svou obratnost.

Když jsem šel skrze babiččinu komnatu, já pohledl do zrcadla: obličej můj byl upocený, vlasy rozházeny a šešulka na temeni stála ještě výše než kdykoliv jindy; ale celkový výraz obličeje byl tak veselý, dobrý a zdravý, že jsem se sám sobě zalíbil.

„Kdybych byl vždy takový jako nyní," pomyslil jsem si, „snad bych se ještě mohl líbiti."

Ale když jsem opětně pohlédl na krásný obličejík své tanečnice, bylo v něm mimo onen výraz veselosti, zdraví a bezstarostnosti, jež se mi líbily na mém obličeji, ještě tolik vzácné a jemné krásy, že jsem sám na sebe zanevřel: pochopil jsem, jak to je hloupé, doufám-li, že obrátím na sebe pozornost takového rozkošného stvoření.

Nemohl jsem doufati ve vzájemnou přízeň, a také jsem na ni ani nemyslil: duše má již i tak přeplněna byla štěstím. Nepochopoval jsem, že lze za pocit lásky, kterýž naplňoval duši moji útěchou, žádati ještě většího štěstí a přáti si ještě něčeho jiného kromě toho, aby cit tento nikdy nepřestal. Mně bylo i tak dobře. Srdce mi bušilo jako kladivo, krev k němu ustavičně se hnala, a bylo mi do pláče.

Když jsme šli po chodbě, kolem tmavé komory pod schody, pohlédl jsem tam a pomyslil jsem si: co by to bylo za štěstí, kdyby bylo možno stráviti s ní všecek život v této tmavé komoře, a kdyby nikdo nevěděl, že tam žijeme.

„Není-li pravda, že je dnes velmi veselo?" řekl jsem chvějícím se hlasem a sesílil jsem kroky své, zaleknuv se ne tak toho, co jsem řekl, jako toho, co jsem hodlal říci.

„Ano ... velmi!“ odvětila ona, obrátivši ke mně hlavinku s takovým upřímně dobrým vzezřením, že jsem přestal míti obavy.

„Zejména teď po večeři ... Ale kdybyste věděla, jak je mi líto (chtěl jsem říci smutno, ale neosmělil jsem se), že už brzy odjedete a že se již neuvidíme.“

„Proč pak bychom se neuviděli?“ pravila, upřeně se dívajíc na konečky svých střevíčkův a pohybujíc prstíkem po síťové mříži, kolem níž jsme se ubírali: každý úterek a pátek jezdíme s mamašou na Tverský bulevard. Což vy nechodíte na procházku?“

„Najisto si vezmu dovolenou v úterý, a nepustí-li mne, sám uteku — bez čepice. Cestu už znám.“

„Víte co,“ řekla nenadále Sónička, „já chlapečkům, co k nám jezdívají, vždy tykám, říkejme si také ty. Chceš?“ dodala, pohodivši hlavinkou a pohlednuvši mi přímo do očí.

Právě jsme vcházeli do sálu, a počínala druhá, veselá část sousedské. „Pojď—te,“ pravil jsem v okamžiku tom, když hudba a hluk přehlušiti mohly slova má.

„Pojď ty, a nikoliv pojďte,“ opravila Sónička a zasmála se.

Tanec se končil a já nedovedl říci ani jediného slova s „ty“, ačkoliv jsem pořáde myslil na takové věci, při nichž se zájmena tohoto dá užiti několikráte za sebou. Nedostávalo se mi k tomu smělosti. „Chceš, pojď,“ hučelo mi ustavičně v uších a způsobovalo jakési opojení: nic a nikoho jsem neviděl kromě Sóničky. Viděl jsem, jak sebrali její kadeře a shrnuli je za uši, a odkryli tak části čela a spánků, jichž jsem ještě neviděl; viděl jsem, jak ji zabalili do zeleného šálu tak důkladně, že nebylo viděti leč konečekjejího nosíku, — zpozoroval jsem, že kdyby svými růžovými prstíky nebyla udělala trochu volnosti kolem rtíků, zajisté by se udusila, a viděl jsem, kterak sestupujíc po schodech za svou mateří, rychle se k nám obrátila, kyvnula hlavinkou a zmizela za dveřmi.

Vláďa, Ivini, mladý kníže, já, všichni zamilovali jsme se do Sóničky a stojíce na schodech, sledovali jsme ji očima.

Komu vlastně kyvnula hlavinkou, nevím; ale v onom okamžiku jsem byl pevně přesvědčen, že se to stalo pro mne.

Když jsem se loučil s Ivinými, mluvil jsem velmi nenuceně, ano poněkud i chladně se Seréžou a stiskl mu ruku. Pochopil-li, že dnešním dnem ztratil moji lásku a svoji moc nade mnou, zajisté toho litoval, ač se snažil na oko býti zcela lhostejným.

Poprvé v životě stal jsem se nevěrným své lásce a poprvé jsem zakusil sladkost tohoto pocitu. Rád jsem zaměnil obnošené city navyklé oddanosti za svěží cit lásky, plný tajemnosti a čehosi neznámého. Mimo to v jednom a témž okamžiku se rozejíti a zamilovati: toť znamená milovati dvojnásobně vřeleji než dříve.

XXIV.

V posteli.

„Jak jen jsem mohl tak vášnivě a tak dlouho míti rád Seréžu?“ uvažoval jsem, leže v posteli. „Nikoliv! on nikdy nepochopoval, ani vážiti si neuměl a nebyl hoden mé lásky ... a Sónička? Jaká je rozkošna! „Chceš? Ty počínáš.“

Vyskočil jsem na všech čtyrech, živě si představuje její obličejík, přikryl jsem si hlavu pokryvkou, podhrnul ji kolem dokola a když už nikde neostalo otvoru, ulehl jsem a pociťuje příjemnou teplotu, pohroužil jsem se do sladkých myšlének a vzpomínek. Upřev oči nepohnutě na podšívku prošívané pokryvky, viděl jsem ji právě tak jasně, jako před hodinkou; v myšlénkách rozprávěl jsem s ní, a rozhovor tento, ač neměl vlastně skoro pražádného smyslu, poskytoval mi nevyslovitelnou radost, a požitek, protože v něm stále přicházela slova ty, tobě, s tebou, tvůj.

Myšlénky mé byly tak jasné, že jsem nemohl rozkošným rozechvěním ani usnouti a rád bych byl s někým se podělil o přebytek svého štěstí.

„Miloušku!“ řekl jsem skoro nahlas, prudce se obraceje na druhý bok, „Vláďo! Ty spíš?“

„Ne,“ odvětil mi ospalým hlasem: „co je?“

„Zamiloval jsem se, Vláďo! zcela rozhoďně jsem zamilován do Sóničky.“

„Nu tak co,“ odpověděl mi, protahuje se.

„Ach, Vláďo! Ty si nedovedeš pomysliti, co se děje se mnou... poslouchej, jak jsem teď ležel, zavinutý do pokryvky, a tak jasně, tak zřetelně jsem ji viděl, hovořil s ní, že je to zkrátka ku podivu. A víš ještě co? Když tak ležím a myslím na ni, — Bůh ví proč, je mi smutno a hrozně je mi do pláče.“

Vláďa sebou pohnul.

„Jenom to jediné bych si přál,“ pokračoval jsem, „totiž to, abych s ní vždy byl, vždy ji viděl, a více ničeho. A což ty, jsi zamilován? přiznej se dle pravdy, Vláďo!“

Podivno, že jsem si přál, aby všickni byli do Sóničky zamilováni, aby to každý vypravoval.

„A co je ti do toho?“ řekl Vláďa, obraceje se ke mně obličejem, „dost možná.“

„Tobě se nechce spát, ty jsi se přetvářel!“ zvolal jsem, zpozorovav po jeho jiskřícím zraku, že nijak nepomýšlel na spánek, a že odhodil pokryvku. „Raději o ní povídejme. Není-li pravda, že je roztomilá?... Tak roztomilá, že kdyby mi řekla: ‚Nikolenko, vyskoč oknem, aneb se vrhni do ohně,‘ nu, víš, na mou pravdu,“ pravil jsem, „ihned vyskočím a s radostí. Ach, jak je krásná!“ dodal jsem živě si ji představuje, a abych její podobou ještě více se potěšil, obrátil jsem se rychle na druhou stranu a vstrčil jsem hlavu do podušky. „Hrozně bych rád zaplakal, Vláďo!“

„Jsi ty hloupý!“ řekl na to usmívaje se, a potom pomlčev nemnoho, „já tak zcela jinak než ty: myslím si, kdyby bylo možná, že bych nejdříve chtěl seděti vedle ní a rozprávěti...“

„Ale! Tak ty jsi se také zamiloval?“ přerušil jsem ho.

„Potom," pokračoval Vláďa, něžně se usmívaje, „potom bych zlíbal její prstíky, očka, rtíky, nosík, nožky — všecku bych zulíbal."

„Nesmysl!" křičel jsem pod poduškou.

„Ty ničemu nerozumíš," opovržlivě dodal Vláďa.

„Nikoliv, já rozumím a ty nerozumíš a povídáš hlouposti," pravil jsem v slzách.

„Ale proč pak plakati, toť dívka, jaká má býti!"

XXV.

Psaní.

Dne 16. dubna, asi za šest měsíců po dni mnou vylíčeném, přišel k nám nahoru otec, právě když jsme se učili, a oznámil nám, že ještě dnes v noci pojedem s ním na venek. Cosi mně sevřelo srdce při této zprávě. Myslil jsem ihned na matinku.

Příčinou nenadálého tohoto odjezdu bylo následující psaní:

„V Petrovsku, 12. dubna.

Právě okolo desáté hodiny večer obdržela jsem Tvůj milý dopis ze dne 3. dubna, a jak to mám vždy ve zvyku ihned odpovídám. Fëdor přivezl jej už včera z města, ale protože už bylo pozdě, odevzdal jej dnes ráno Mimi. Mimi pak pod záminkou, že jsem byla chorobná a rozladěna, nedávala mi ho celý den. Měla jsem skutečně malou horečku a abych se ti upřímně přiznala, je to už čtvrtý den, co nejsem jaksi zdráva a nevycházím z lože.

Prosím Tě, milý druhu, abys se nelekal; je mi dosti dobře a dovolí-li Ivan Vasiljič, hodlám zítra povstati.

V pátek minulého téhodne vyjela jsem s dětmi na procházku; ale hned při výjezdu na silnici, tam u toho můstku, jehož jsem se vždy bála, uvízli koně v blátě. Den byl překrásný, a mně napadlo projíti se pěšky až k silnici, zatím co vytahovali kolesku. Když jsem přišla ke kapličce,

byla jsem velmi unavena a usedla jsem si pooddechnouti, — ale protože to trvalo asi půl hodiny, než sešli se lidé, aby vytáhli kočár, počalo mi býti chladno, zejména na nohy, protože jsem měla botky s tenkými podešvy, a já je promočila. Po obědě pocítila jsem nastuzení a horečku, ale chodila jsem, jak je to mým zvykem, a po čaji zasedla jsem s Ljubočkou hráti na pianě na čtyry ruce. (Ani ji nepoznáš, jakých úspěchů ve hře docílila!) Ale představ si mé podivení, když jsem zpozorovala, že nedovedu počítati takt! Několikráte jala jsem se počítati, ale v hlavě se mi vše silně pletlo a já pociťovala podivné hučení v uších. Počítala jsem: ráz, dva, tři; potom najednou: osm, patnáct a hlavní věc — viděla jsem, že to motám, a nijak jsem se nemohla sebrati. Konečně mně přispěla Mimi ku pomoci a skoro násilím mne uložila do postele. Tak vidíš, drahý druhu, to je podrobná zpráva o tom, jak jsem se roznemohla a jak jsem to zavinila sama. Druhého dne jsem měla dosti silnou horečku, a přijel náš dobrý, starý Ivan Vasiljič, kterýž jest dosud u nás a slibuje, že mne brzo opět pustí na boží svět. Podivuhodný jest to starec, tento Ivan Vasiljič! Když jsem měla horečku a blabolila jsem, on po celou noc, ani oka nezamhouřiv, vyseděl u mé postele; nyní pak, když ví, že píšu, sedí s děvčátky v pokojíku a já slyším do ložnice, jak jim vypravuje německé pohádky, a jak ony, poslouchajíce ho, smíchy se válejí.

„La belle Flamande“ (krásná Vlámka), jak jí říkáš, jest u mne již na druhý týden návštěvou, protože maminka její odjela někam, byvši pozvána, a péčí svou o mne dokazuje nejupřímnější příchylnost. Svěřila mi veškerá svá srdeční tajemství. Majíc krásnou tvář, dobré srdce a jsouc mladá, mohla by se státi všestranně hodným děvčetem, kdyby se nacházela v dobrých rukou; ale v té společnosti, ve kteréž žije, tak soudím podle jejího vypravování, najisto docela zahyne. Napadlo mi, že kdybych neměla sama tolik dítek, že bych učinila dobrý skutek, kdybych ji vzala k sobě.

Ljubočka Ti chtěla sama psáti, ale zkazila už třetí arch papíru, a povídá: „Vím, jaký je tatínek posměváček;

udělám-li jen jedinkou chybičku, všem to ukáže.“ Katěnka jest stále stejně roztomilá; Mimi stejně dobra a mrzuta.

A nyní promluvíme o vážných záležitostech: píšeš mi, že Tvoje záležitost letošní zimu se nedaří a že budeš nezbytně nucen, vzíti si peníze z Chabarovky. Je mi to až podivné, proč ještě žádáš k tomu mého souhlasu. Či to, co mně náleží, nenáleží rovněž i Tobě?

Jsi tak dobrý, drahý druhu, že z obavy, abys mne nezarmoutil, tajíš přede mnou skutečný stav svých záležitostí; ale já tuším, že jsi zajisté prohrál velmi mnoho a nijak mne tím nerozhněváš, dušuji se Ti na to. Proto, je-li možno záležitost tuto vyrovnati, tak prosím dlouho na to nemysli a netrap se zbytečně. Zvykla jsem tomu, že nepočítám na Tvoji výhru pro dítky, ale, odpusť mi to, nepočítám pro ně vůbec na Tvoje veškeré jmění. Mne právě tak málo potěší Tvá výhra, jako mne málo dojímá prohra. Mne jenom trápí Tvoje nešťastná vášeň ke hře, jež mne zbavuje z části Tvé něžné příchylnosti a nutí Tě mluviti takové trpké pravdy jako nyní — ale Bůh ví, jak mne to bolí! Nepřestanu modliti se k němu za to jediné, aby nás osvobodil — nikoliv od chudoby (co jest to chudoba?) ale od onoho strašného okamžiku, kdy zájmy a prospěchy dítek, jichž budu nucena se zastati, octnou se v rozporu s postavením naším. Doposud Hospodin vyslechl modlitby mé: abys nepřekročil onu hranici, kdy budeme nuceni buď obětovati své jmění, jež nepatří vlastně již více nám, ale našim dítkám, anebo ... i pomysliti na to jest hrozno, a toto děsné neštěstí stále a vždy nám hrozí. Ano, jest to těžký kříž, jejž Hospodin seslal na nás oba!

Píšeš mi také o dítkách a vracíš se k našemu dávnému sporu: chceš, abych svolila k tomu, aby přišli hoši do nějakého školního ústavu. Víš, že jsem rozhodně zaujata proti podobnému vychování ...

Nevím, druhu drahý, souhlasíš-li se mnou; ale v každém případě Tě prosím, slib mně z lásky ke mně, že pokud budu živa a ani po mé smrti, bude-li Bohu libo, aby nás rozloučil, nikdy se to nestane.

Píšeš mi, že jsi naprosto nucen zajeti v našich záležitostech do Petrohradu. Bůh Tě ochraňuj, drahoušku můj, jeď a brzo se navrať. Nám je tu všem bez tebe tak nudno! Jaro jest ku podivu krásné: dvéře na balkon už odkryli, pěšinka oranžerií před čtyřmi dny už byla docela sucha, broskve jsou v plném květě, pouze tu a tam leží ještě sníh, vlaštovky již přiletěly a právě dnes mi přinesla Ljubočka první jarní kvítka. Lékař povídá, že budu za tři dny docela zdráva a že budu moci nadýchati se čerstvého vzduchu a sluniti se na dubnových paprscích. Buď s Bohem, druhu milý: neznepokojuj se ani mojí nemocí ani svojí prohrou; ukonči co nejrychleji svoje záležitosti a přijeď k nám i s dětmi na celé léto. Dělám už znamenité plány, jak léto strávíme, a nescházíš než Ty, aby se staly skutkem.“

Následující část dopisu psána byla francouzsky, hustým a nestejným písmem na jiném kousku papíru. Překládám ji tuto do slova:

„Nevěř tomu, co jsem Ti napsala o své nemoci: nikdo ani netuší, jak jest vážna. Vím jen, že již z postele nevstanu. Neztrácej ani minutky, přijeď ihned a vezmi dítky s sebou. Snad že mi bude dopřáno ještě je objati a požehnati jim: to už je mým jediným, posledním přáním. Vím, jakou strašnou ránu Ti zasazuji: ale vše je stejné: dříve či později, ode mne, neb od jiných lidí dověděl bys se totéž; postarejme se nésti pevně a důvěřujíce milosrdenství Božímu neštěstí toto. Pokořme se Jeho vůli.

Nemysli si, že to, co píšu, jest blabolením chorobné obraznosti: naopak, mysl má jest neobyčejně jasna v tomto okamžení, a já jsem zcela klidnou. Netěš se marnou nadějí, že jsou to klamné, nejasné představy duše bázlivé. Nikoliv, pociťuji to, vím to — a vím to, protože Bohu se zalíbilo odhaliti mi to, — já budu již jen velmi krátce živa.

Skončí-li s životem mým láska moje k Tobě a k dítkám? Pochopila jsem, že to není možná. Já příliš hluboce pociťuji v této chvíli, než abych se domnívala, že tento pocit, bez něhož nemohu si pomysliti život a bytí, mohl by někdy přijíti na zmar. Duše moje nemůže obstáti bez lásky

k Vám; ale já vím, že bude žíti věčně, již jedině proto, že takový cit, jako jest láska moje, nemohl by vzniknouti, kdyby měl opět někdy přestati.

Nebudu už mezi Vámi; ale pevně důvěřuji, že Vás láska moje nikdy neopustí, a tato myšlénka tak potěšuje srdce mé, že klidně a bez bázně očekávám blížící se smrt.

Jsem klidna, a Bohu jest povědomo, že vždy jsem hleděla a pohlížím na smrt jakožto na přechod k lepšímu životu; ale proč mne slzy svírají hrdlo? Proč dítky mají ztratiti milovanou mateř? Proč způsobiti Tobě takovou těžkou, nenadálou ránu! Proč mám umírati, když láska Vaše život můj činila mi nekonečně šťastným!

Buď Jeho svatá vůle!

Nemohu více pro slzy psáti. Možná, že Tě již nespatřím. Děkuji Ti, můj předrahý druhu, za veškeré štěstí, jímž jsi mne obklopil v tomto životě; budu na onom prositi Boha, aby Tě odměnil. Bud s Bohem, milý druhu; vzpomeň si, že mne nebude, ale že moje láska nikdy a nikde Tě neopustí. Buď s Bohem, Vláďo, Buď s Bohem! buď s Bohem anděle můj, Benjamine — můj Nikolenko!

Zdaliž oni někdy na mne zapomenou?!...“

V dopise tomto byl vložen francouzský lístek Mimi následujícího obsahu:

„Smutné předtuchy, o nichž Vám píše, příliš se potvrzují slovy lékařovými. Včera v noci poručila, aby byl dopis tento dodán ihned na poštu. Domnívajíc se, že to nařídila blabolíc, čekala jsem až dnes do rána a písmo jsem otevřela. Sotva že jsem je rozpečetila, Natalie Nikolajevna se mne otázala, co jsem učinila s dopisem, a poručila mi, abych ho spálila, neodeslala-li jsem jej. Neustále o něm mluví, a tvrdí, že Vás dopis ten ubije. Neodkládejte svého odjezdu, chcete-li spatřiti tohoto anděla, pokud nás ještě neopustí. Odpusťte, že tak čmárám, nespala jsem tři noci. Víte, jak ji zbožňuji!“

Natálie Savišna, jež celou noc 11. dubna strávila v ložnici matinčině, vypravovala mi, že když napsala první

část dopisu, matinka jej položila vedle sebe na stolek a odpočívala.

„Já sama," vyprávěla Natálie Savišna, „zdřímla na křesle a punčocha vypadla mi z rukou. Jen slyším ze spaní — asi kolem jedné hodiny — jakoby něco hovořila; otevru oči, dívám se: ona, moje holubička, sedí na posteli, složila takhle ruce, a slzy třemi proudy jen se řinou. „Tak všemu je konec?" pouze řekla a zakryla tváře rukama.

Vyskočila jsem, a jala jsem se tázati: co je vám? „Ach, Natálie Savišno, kdybyste věděla, koho jsem právě nyní viděla?"

„Ačkoliv jsem se naléhavě tázala, již mi ničeho neřekla, pouze poručila, abych přistavila stolek, napsala ještě něco, poručila, aby se dopis před ní zapečetil a ihned odeslal. Potom bylo již stále hůře a hůře.

XXVI.

Co nás očekávalo ve vesnici.

25. dubna vystoupili jsme z cestovního kočáru u schodiště Petrovského panského domu. Když vyjížděli jsme z Moskvy, byl otec velmi zádumčiv a když se ho Vláďa otázal: není-li maman nemocna? pohlédl na něho smutně a mlčky kyvl hlavou. Cestou patrně nabyl klidu, ale čím více jsme se blížili k domovu, přijímal obličej jeho na sebe vždy smutnější a smutnější výraz a když, slézaje z kolesky, se otázal Foky, jenž vyběhl, sotva dechu popadaje: Kde jest Natálie Nikolajevna? hlas jeho byl nepevný a do očí mu vstoupily slzy. Dobrý stařec Foka pokradmu pohlédl na nás, sklopil oči a otvíraje dvéře do předsíně, odvrátiv se, řekl:

„Už na šestý den neráčila vyjíti z ložnice."

Milka, kteráž, jak jsem později se dověděl, od onoho dne, co se matinka rozstonala, neustala žalostně výti, vesele vrhla se na otce — skákala na něho, kničela a lízala jeho

ruce; ale on ji odstrčil a vešel do přijímací síně, odtud do komnaty, kde se odpoledne pil čaj, odkudž vedly dvéře přímo do ložnice. Čím blíže přicházel k této komnatě, tím více bylo možno pozorovati podle všech pohybů těla, že jest znepokojen: vešed do čajovny, šel po špičkách, sotva že dýchal, a udělal dříve kříž, nežli se odhodlal vzíti za kliku zavřených dveří. V tomto okamžení vyběhla z chodby zarmoucená, uplakaná Mimi: „Ach, Petře Aleksandryči!“ řekla šeptajíc, s výrazem upřímného zoufalství, a pak pozorujíc, že otec tlačí na kliku u dveří, dodala sotva slyšitelně: „Tudy nelze projíti — vchod je z druhých dveří!“

Ó, jak těžce vše toto doléhalo na mou dětskou, k hoři strašnou předtuchou naladěnou mysl!

Vešli jsme do komnaty dívčí: na chodbě setkali jsme se s hloupým Akimem, jenž nás vždycky bavíval svými posuňky; než v tomto okamžení nejen že se mi nezdál býti směšným, ale nic mne tak bolestně nedojalo, jako vzezření jeho blbě-lhostejného obličeje. V světnici dvě služky, jež seděly u jakési práce, povstaly, aby se nám uklonily, ale učinily to s takovým zarmouceným vzezřením, že mi bylo strašně. Prošed ještě komnatou Mimi, papa otevřel dvéře ložnice a vešli jsme. Na pravo od dveří byla dvě okna zastřená šátky; u jednoho z nich seděla Natálie Savišna, majíc brejle na nose a pletla punčochu. Nešla nás políbit, jak to obyčejně dělávala, ale jenom povstala a pohlížela na nás přes brejle a slzy jí vyhrkly proudem. Tuze se mi nelíbilo, že všickni při prvém pohledu na nás dávají se do do pláče, kdežto před tím byli zcela klidni.

Na levo od dveří stála španělská stěna, za stěnou — postel, stolek, skříňka s léky rozestavenými, a veliké křeslo, na němž dřímal lékař; vedle postele stála mladá, velice bělovlasá dívka pozoruhodné krásy v bílém, ranním obleku a zahrnuvši si nemnoho rukávy, přikládala led ku hlavě matinky, již jsem v tom okamžení nemohl vidčti. Dívka tato byla la belle Flamande, o níž psala maman a kteráž později hrála takovou vážnou úlohu v životě veškeré naší

rodiny. Jakmile jsme vešli, odňala jednu ruku od matinčiny hlavy a urovnávala na prsou záhyby svého kabátce, pak řekla šeptem: neví o sobě.“

Pociťoval jsem v této chvíli silné hoře, ale bezděky zpozoroval jsem veškeré podrobnosti. V komnatě bylo skoro tma, horko a vonělo zároveň mátou, kolínskou vodičkou, hofmanskými kapkami a heřmánkem. Vůně tato mne pronikla, že nejenom když ji cítím, ale jenom když si na ni vzpomenu, obrazotvornost mne ihned zanese do oné zasmušilé, dusné komnaty a obnovuje ve mně představy do nejmenší podrobnosti onoho hrozného okamžení.

Oči matinčiny byly otevřeny, ale ničeho neviděla... Ó, nikdy nezapomenu na onen hrozný pohled! V něm jevilo se tolik strádání!

Odvedli nás.

Když jsem se potom tázal Natalie Savišny na poslední okamžiky matinčiny, vypravovala mi toto:

„Když vás odvedli, ještě dlouho sebou zmítala, moje holubička, jakoby ji zde něco dusilo; pak ji sklesla hlavička s podušek a ona usnula tak tiše, spokojeně, jako anděl nebeský. Jen jsem povyšla podívat se, proč nenesou nápoje, — vrátím se, a už ona, můj drahoušek, vše kolem sebe odházela a ustavičně volá k sobě vašeho tatínka; tento se k ní nahne, ale už neměla patrně dosti sil vysloviti, co měla na srdci: pouze otevře rty a počne opět vzdychati: ‚Bože můj! Hospodine! Kde jsou děti! Děti!‘ Chtěla jsem pro vás běžeti, ale Ivan Vasiljevič zadržel mne slovy: ‚To ji ještě více pobouří, raději jich nepřivádějte.‘ Potom už jenom pozvedla ručky, a opět ji spustí. A co tím chtěla, Bůh ví! Já si myslím, že ona vám tak v duchu žehnala; ano, patrno, nedopustil Hospodin, aby ještě naposledy pohlédla na své dětičky. Potom se pozvedla, moje holubička, takto udělala rukama a náhle zvolala takovým hlasem, že si ani vzpomenouti nesmím: ‚Máti Boží, neopouštěj jich!...‘ A tu jí bolest přikročila k samému srdci, na očích bylo znáti, že ubohá hrozně vytrpěla: sklesla do podušek, cho-

pila se zuby za pokryvku, a slzy jí, můj baťuško, jen jen hrčely.“

„A potom?“ otázal jsem se.

Natálie Savišna nebyla s to dále vypravovati: odvrátila se a hořce zaplakala.

Matinka zemřela ve hrozných bolestech.

XXVII.

Hoře.

Druhého dne, pozdě večer, chtěl jsem se ještě jednou na ni podívati: překonav bezděčný pocit strachu tiše otevřel jsem dvéře a vkročil na špičkách do sálu.

Uprostřed komnaty na stole stála rakev, dokola rozžaté svíčky ve vysokých stříbrných svícnech; v zadu v koutě seděl ďaček (diakon) a tichým, jednotvárným hlasem četl žaltář.

Stanul jsem u dveří a díval jsem se, ale oči mé byly tak uplakány a nervy tak rozčileny, že jsem nebyl s to nic rozeznati; všecko jaksi podivně splývalo dohromady, světla, zlatotkaný brokát, samet, veliké svícny, růžová, dokola krajky obšívaná poduška, věnec, čepeček s pentlemi a ještě cosi průzračného, barvy voskové. Postavil jsem se na sesli, abych si prohledl její tvář; ale na tom místě, kde bývala, opět jsem spatřil týž bledožlutý, průhledný předmět. Nebyl jsem s to uvěřiti, že by to byl její obličej. Počal jsem na ni pohlížeti upřeněji a ponenáhlu poznával jsem v něm známé, milé rysy. Zachvěl jsem se hrůzou, když jsem poznal, že to byla ona; ale proč jsou zavřené oči tak vpadlé? Odkud je ta hrozná bledost a na jedné tváři načernalá skvrna pod průzračnou pletí? Proč je výraz všeho obličeje tak přísný a chladný? Proč jsou ústa tak bledá a leží tak krásně, tak majestátně a projevují takovou nadpozemskou spokojenost, že chladný mráz probíhá mi po zádech a po vlasech, když se na ně zadívám?...

Díval jsem se a cítil jsem, že jakási nepochopitelná, nepřekonatelná síla přitahuje oči mé k tomuto obličeji bez života. Nespouštěl jsem s něho zraků, a mysl má kreslila mi obrazy kvetoucí životem a štěstím. Zapomínal jsem, že mrtvé tělo, kteréž leželo před námi a na něž jsem bezmyšlénkovitě zíral jako na věc, jež nemá nic společného s mými vzpomínkami, byla ona. Myslil jsem si ji tu v tom, tu v jiném postavení, živou, veselou, usmívající se; pak mne nenadále zarazil jakýsi rys v bledé tváři, na němž utkvěly mé zraky: vzpomenul jsem si na hroznou skutečnost, zachvěl se, ale neustal jsem patřiti na ni. A opět vidiny změnily přítomnost a znova poznání skutečnosti zapudilo snění. Na konec vidiny zmizely, přestaly mne klamati; seznání přítomné skutečnosti také zmizelo, a já se úplně zapomněl. Nevím, jak dlouhou chvíli jsem ostal v tomto postavení, ani nevím, v čem sestávalo; vím jenom tolik, že jsem na okamžik pozbyl vědomí svého bytí, a zakoušel jsem jakýsi vysoký, nevýslovně příjemný, ale smutný pocit.

Snad že odlétajíc do lepšího světa překrásná duše její zarmouceně ohlédla se na tento svět, na kterémž nás zanechala, uzřela moji žalost, slitovala se nad ní a na křídlech lásky s nebeským úsměvem soucitu snesla se na zem, aby mne potěšila a požehnala.

Dvéře skříply, a do komnaty vkročil ďáček vystřídat se. Tento pohyb mne probudil, a první myšlénka, co mě napadla, byla že když nepláču a stojím jako socha, nejevě a nemaje na sobě nic dojemného, ďáček bude snad se domnívati, že jsem bezcitný hošík, který ze žalosti neb zvědavosti vylezl nahoru: udělal jsem kříž, uklonil se a zaplakal jsem.

Vzpomínám-li nyní na své dojmy, shledávám, že pouze jediný onen okamžik zadumání a sebe zapomenutí byl hořem opravdovým. Před pohřbem i po pohřbu nepřestal jsem plakati a byl jsem smutný, ale jen s výčitkami svědomí vzpomínám si na tento zármutek, protože se k němu vždy pojil nějaký samolibý pocit: buď snaha, abych ukázal, že jsem

zarmoucen nade všecky, tu starost, jaký dojem vzbuzuju v ostatních, tu bezúčelná zvědavost, jež mne ponoukala, abych pozoroval čepec Mimin a přítomné lidi. Opovrhoval jsem sebou proto, že nepociťuji pouze jediný pocit hoře a snažil jsem ukryti všecky ostatní: a proto zármutek můj byl neupřímný a nepravdivý. Nad to jsem pociťoval jakési potěšení, věda, že jsem nešťasten; snažil jsem se vzbuditi vědomí neštěstí, a tato sobecká myšlénka více než ostatní přehlušila ve mně opravdový zármutek.

Prospav tuto noc pevně a spokojeně, jako vždycky bývá po velikém zármutku, probudil jsem se s očima uschlýma a s nervy upokojenými. V deset hodin nás zavolali na panychidu, již sloužili, než vynesli rakev. Komnata naplněna byla panskou čeledí i sedláky, kteří všichni slzíce přišli se rozloučit se svou paní. V době obřadu já pěkně plakal, dělal kříž, skláněl se až k zemi, ale nemodlil jsem se v duši a byl jsem dosti chladným; myslil jsem na to, že nový polofráček, co mi oblékli, mne příliš tísní pod paží, přemýšlel jsem o tom, abych si neumazal mnoho kalhoty na kolenou a kradmo jsem pozoroval veškeré přítomné osoby. Otec stál u hlavy rakve, byl bledý jako stěna a s patrným namáháním zadržoval slzy. Vysoká jeho postava v černém frace, bledý, výrazný obličej a jako vždy ušlechtilé a sebevědomé pohyby, když dělal kříž, když se skláněl, dotýkaje se rukou země, když bral svíčku z rukou duchovního aneb se blížil rakvi, byly neobyčejně působivé; ale nevím proč se mi na něm nelíbilo zvláště to, že mohl se zdáti takovým effektním v tomto okamžení. Mimi stála, opírajíc se o stěnu a jak se zdálo, sotva držela se na nohou; oděv její byl pomačkaný a zaprášený, čepec pošoupnut k jedné straně; opuchlé oči zarudlé, hlava se třásla; neustávala bědovati hlasem, jenž duši pronikal, a neustále zakrývala si tvář šátkem a rukama. Mně se zdálo, že to dělá proto, aby zakrývajíc obličej před diváky, mohla na okamžik si oddechnouti v úlisném bědování. Vzpomněl jsem si, kterak na večer povídala otci, že jest smrť matinčina takovou úžasnou ranou, již nedoufá nijak vydržeti, že ji

pozbavila všeho, že tento anděl (tak ona jmenovala matinku) ani před samou smrtí na ni nezapomenul, a projevil snahu zabezpečiti na vždy budoucnost její i Katěnčinu. Prolévala hořké slzy, vyprávějíc to, a snad cit zármutku jejího byl opravdový, ale nebyl čistý a výhradní. Ljubočka v černých, smutečně olemovaných šatičkách, všecka v slzách majíc hlavinku skloněnou, jen málokdy pohlédla na rakev a obličej její nejevil při tom leč dětský strach. Katěnka stála vedle své matky a ačkoliv byl obličej její poněkud vytáhlý, byla tak červeňoučká jako kdy jindy. Přímá povaha Vláďova byla otevřenou i v žalu: stál buď zadumán upíraje nepohnutě zraky na nějaký předmět, tu rty jeho náhle se počínaly křiviti a on rychle se pokřižoval a skláněl. Všichni cizí lidé, co přišli na pohřeb, byli mi protivní. Frásovité útěchy, jež pronášeli k otci — že jí tam bude lépe, že nebyla pro tento svět, — způsobovala ve mně jakousi nevrlost.

Jaké oni měli právo mluviti o ní a plakati pro ni? Někteří, hovoříce o nás, nazývali nás sirotami. Jako bychom bez nich nevěděli, že nazývají dítky, jež nemají matky, tímto jménem! Jim se bezpochyby líbilo, že oni poprvé nás tak nazývají, právě tak, jako obyčejně každý chvátá, aby dívku, jež se právě provdala, poprvé mohl osloviti paní.

Opodál v koutě sálu, skoro se ukrývajíc za dveřmi byfetu, klečela na kolenou shrbená, šedá stařenka. Sepjavši ruce a pozvednuvši oči k nebesům, neplakala, ale modlila se. Duše její mířila k Bohu a ona prosila ho, aby jí spojil s onou, již milovala nade vše na světě, a doufala pevně, že se to stane co nejdříve.

„Hle, kdo opravdově ji miloval!“ pomyslil jsem si a sám za sebe jsem se styděl.

Panychida se končila; obličej zesnulé byl odhalený, a všichni přítomní, vyjímaje nás, jeden za druhým přistupovali k rakvi a líbali kříž.

Jedna z nejposlednějších přistoupila rozloučit se s nebožkou jakási selka, držíc hezounké pětileté děvčátko na

rukou, které sem přinesla bůh ví proč! V tom jsem nepozorovaně upustil svůj mokrý šátek a chtěl jej zvednouti; ale sotva že jsem se nahnul, zarazil mne takový strašný, pronikavý výkřik, přeplněný takovou hrůzou, že nikdy naň nezapomenu, i kdybych žil sto let, a že když si vzpomenu naň, vždy studený mráz probíhá mi tělem. Pozvedl jsem hlavu — na stupátku vedle rakve stála táž selka a sotva v rukou držela dívku, jež bráníc se ručkami a obrátivši zpět ustrašený obličejík i upřevši vypoulené oči na tvář zesnulé křičela strašným nepřirozeným hlasem. Já vykřikl hlasem, kterýž, tak si aspoň myslím, byl ještě hroznější onoho, jenž mne zarazil, a vyběhl jsem z komnaty.

Teprve v tomto okamžiku jsem pochopil, odkud vychází onen těžký, silný puch, jenž splývá s dýmem kadidla a naplňuje komnatu; a myšlénka, že obličej, jenž před několika dny ještě byl pln krásy a něžnosti, že obličej té, již miloval jsem nade vše na světě, byl s to vzbuditi úžas, jakoby poprvé mi odhalila hořkou pravdu a naplnila duši mou zoufalstvím.

XXVIII.

Poslední smutné vzpomínky.

Matinky už nebylo a život náš ubíral se stále týmž pořádkem: chodili jsme spat a vstávali jsme ve stejnou hodinu a v téže komnatě; ranní, večerní čaj, oběd, večeře — vše bylo v obvyklý čas; stoly, židle, stály na týchž místech, nic se v domě a ve způsobě našeho života nezměnilo; pouze jí nebylo . . .

Mně se zdálo, že po takovém neštěstí všecko se musí změniti; obvyklý způsob našeho života zdál se mi býti zneuctěním její památky a příliš živě připomínal její nepřítomnost.

Den před pohřbem chtělo se mi po obědě spáti a já odešel do komnaty Natálie Savišny, počítaje, že se schoulím

na její posteli na měkké prachové podušce pod teplou prošívanou pokryvkou. Když jsem vešel, Natálie Savišna ležela na své posteli a bezpochyby spala; uslyševši ozvěnu mých kroků nadzvedla se, shodila vlněný šátek, jímž hlava její před mouchami byla zakryta, a rovnajíc si čepec usedla na kraji postele.

Ježto se i dříve dosti často stávalo, že jsem po obědě přicházíval podřímnout si do její komnaty, uhodla, proč jsem přišel, a řekla mi vstávajíc na posteli:

„Což, zajisté jste si přišel oddechnout, můj holoubku, lehněte si.“

„Copak vás to napadá, Natálie Savišno,“ řekl jsem zadržuje ji za ruku: „já proto docela nepřišel... já jen tak přišel... a vy jste sama unavena; raději si lehněte sama.“

„Nikoliv, baťuško, já už se vyspala,“ odpověděla mi (já však věděl, že nespala tři noci), „a také mi ani není nyní do spaní,“ dodala hluboce vzdychnuvši.

Rád bych byl promluvil s Natálií Savišnou o našem neštěstí; znal jsem její upřímnost a lásku a proto bych byl s ní rád poplakal, abych si ulehčil.

„Natálie Savišno,“ řekl jsem, pomlčev chvilku a sedaje si na postel, „očekávala jste to?“

Stařenka pohlédla na mne překvapeně a zvědavě, bezpochyby že nechápala, nač se jí potom tážu.

„Kdo by to byl očekával!“ opětoval jsem.

„Ach, můj baťuško,“ řekla obrátivši se ke mně pohledem nejněžnějšího soucitu, „a nejenom že se toho nadíti nikdo nemohl, ale já ještě i nyní nesmím si na to pomysliti. Ale už bych já stařena měla dávno čas, abych uložila kosti své v pokoji, ale tak, čeho jsem se všeho nedožila; starého pána — vašeho dědečka, budiž mu věčná paměť, knížete Nikoláje Michajloviče, dva bratry, sestru Anušku, všechny jsem pochovala, a všichni byli mladší než já, můj baťuško. A nyní, jak patrno, za své hříchy i jí musím pře-

žíti. Ale budiž jeho svatá vůle. On ji proto vzal k sobě, že toho byla hodna, a jemu i tam jest dobrých třeba.“

Tato prostá myšlenka potěšila a překvapila mne a já blíže poposedl k Natálii Savišně. Složila ruce na prsou a pohlédla vzhůru; vpadlé vlhké její oči projevovaly veliký, ale klidný zármutek. Pevně důvěřovala, že Bůh nerozloučil ji na dlouho s tou, na niž po tolik let soustřeďovala se veškerá síla její lásky.

„Ano, můj baťuško, dávno-li, tak se mi to zdá, co jsem ji ještě chovala, do plének zavíjela, a ona mi říkala Náša. A tu někdy přiběhla ke mně, objala mne ručkami a počne mne líbati a hovořiti:

‚Nášíku můj, miláčku ty můj, slepičko ty moje.‘ Ale já si zažertovala a říkávala jsem:

‚Vždyť to není pravda, mátuško, vy mne nemáte ráda, jen počkejte, až vyrostete a budete veliká, provdáte se a i na Nášu svoji zapomenete.‘ Ona se tu zamyslila. ‚Nikoliv,‘ povídá, ‚raději se ani neprovdám, kdyby nebylo možno vzíti s sebou Nášu; já Nášu nikdy neopustím,‘ a hle, už opustila a nedočkala se. A milovala mne nebožka! Ano, koho ona by byla nemilovala, abych pravdu řekla! Ano, baťuško, na svoji matičku nesmíte zapomenouti; ona nebyla člověkem, ale byla andělem nebeským. Až duše její octne se v carství nebeském, ona i tam bude vás milovati a bude se tam z vás radovati.“

„A proč pak pravíte, Natálie Savišno, až bude v carství nebeském?‘ otázal jsem se; „vždyť ona, jak myslím, už tam nyní i jest.“

„Nikoliv, baťuško,“ pravila Natálie Savišna tišším hlasem a přisedajíc ke mně blíže na posteli, — „nyní jest její duše tady.“

A ona ukázala vzhůru; mluvila skoro šeptem a s takovým citem a přesvědčením, že jsem bezděky pozvedl zraků a pohlížel na římsy a cosi jsem hledal. „Prve nežli duše spravedlivého v ráj vejde, ještě projde čtyřiceti pokušeními, můj baťuško, čtyřicet dní může ještě pobyti ve svém domě . . .“

Dlouho ještě mluvila tímto způsobem a hovořila tak prostě a s takovou důvěrou, jako kdyby vypravovala věci nejvšednější, kteréž sama viděla a o nichž nikomu ani na mysli nemohlo vzniknouti nejmenší pochybnosti. Naslouchal jsem jí přitajiv dech a ačkoliv jsem dobře nerozuměl tomu, co vyprávěla, věřil jsem jí úplně.

„Ano, baťuško, nyní je tady, pohlíží na nás a snad i slyší, co si povídáme," doložila Natálie Savišna.

A svěsivši hlavu zamlčela se, potřebovala šátku, aby si utřela kanoucí slzy; vstala, pohlédla mi přímo do obličeje a pravila mi hlasem, rozechvěním se třesoucím:

„O mnoho stupňů pozvedl mne tím k sobě Hospodin. Co pak mi tu nyní zbývá? Pro koho mám žíti? Koho milovati?"

„A což pak nás nemáte ráda?" řekl jsem vyčítavě sotva zadržuje slzy.

„Bohu je povědomo, jak vás mám ráda své holoubky, ale tak jako ji jsem milovala, nikoho jsem nemilovala a ani nemohu milovati."

Nemohla dále mluviti; odvrátila se ode mne a hlasitě zaúpěla.

Nemyslil jsem již na spánek, oba mlčky jsme seděli jeden proti druhému a plakali jsme.

Do komnaty vstoupil Foka a zpozorovav naše postavení a nepřeje si bezpochyby znepokojiti nás, mlčky a skromně pohlížeje zastavil se u dveří.

„Co pak chceš, Fokášo?" otázala se Natálie Savišna, otírajíc se šátkem.

„Hrozinek půldruhé, cukru čtyři libry, rýže tři libry na kutí." *)

„Hned, hned, baťuško," řekla Natálie Savišna, rychle si šňupla a hbitými krůčky přistoupila ke truhle.

Poslední stopy zármutku, způsobenčho naší rozmluvou zmizely, jakmile přistoupila ku své povinnosti, již považovala za velmi důležitou.

*) Pohřební pokrm.

„Nač pak čtyři libry," pravila vrčivě, vydávajíc cukr a vážíc ho na přezmeni, — „však bude půl čtvrta dost."

A vzala s váhy několik kousků.

„A co to má býti, vždyť jsem včera teprve osm liber rýže vydala, a už opět chtějí; dělej co chceš, Foko Demidyči, ale rýže ti nedám. Ten Vaňka má radost, že je teď v domě zmatek. Myslí si, snad to nespozorujou, ale já nedám panského jmění zkrátiti. Zdaliž to kdy kdo viděl — osm liber."

„Jaká pomoc," odpovídal, „vše se spotřebovalo."

„Nu, na, vem si, ať si to vezme!"

Mne překvapil tenkráte tento přechod od dojemného soucitu, s kterýmž se mnou rozprávěla, k této vrčivé a drobné spořivosti. Když jsem o tom později přemýšlel, pochopil jsem, že měla dosti duchapřítomnosti, nehledíc na to, co dělo se v její mysli, věnovati se své povinnosti, a že síla návyku táhla ji k obyčejnému jejímu zaměstnání. Zármutek tak silně na ni působil, že ani nepotřebovala míti za nutno zakrývati, že jest s to zabývati se vedlejšími záležitostmi; ano ona by ani nepochopila, jak by koho taková myšlénka mohla napadnouti.

Marnivost jest pocit, kterýž nijak nedá se smířiti s upřímným zármutkem, a zároveň jest vlastnost tato tak těsně sloučena s povahou lidskou, že málo kdy podaří se i nejsilnějšímu hoři zapuditi ji. Marnivost v hoři projevuje se touhou zdáti se buď rozhořčeným neb nešťastným anebo tvrdým; a tyto nízké snahy, ku kterým se nepřiznáváme a kteréž skoro nikdy — ani v největším hoři — nás neopouštějí, zbavují hoře toto síly důstojnosti a upřímnosti. Avšak Natálie Savišna byla tak hluboce dojata svým neštěstím, že neostalo v duši její ani jediného přání, a ona chovala se pouze podle svého zvyku.

Vydavši Fokovi potřebnou špíži a připomenuvši mu, že je třeba připraviti piroh ku pohostění duchovenstva, propustila ho, vzala punčochu a opět se usadila vedle mne.

Rozhovor počali jsme o téže záležitosti, ještě jednou jsme poplakali a ještě jednou utřeli slzy.

Rozmluvy s Natálií Savišnou opětovaly se každodenně; tiché její slzy a klidné, nábožné řeči způsobovaly mi útěchu a úlevu.

Ale záhy nás rozloučili. Za tři dny po pohřbu přijeli jsme na dobro do Moskvy a mně bylo souzeno, abych jí nikdy již neuviděl.

Babička obdržela hroznou zvěst až s naším příjezdem a žal její byl neobyčejný. Nás k ní nepustili, protože byla po celý týden bez vědomí, lékaři obávali se o její život a to tím více, že nechtěla přijímati ani žádných léků, ale ani s nikým nemluvila, nespala a ničeho nejedla. Někdy sedíc sama v komnatě na svém křesle, náhle vypukla ve smích, pak počala vzlykati beze slz, přicházely na ni záchvaty a ona křičela nepřirozeným hlasem nesmyslná a strašná slova. To byl první hluboký zármutek, kterýž ji zdrtil, a hoře toto přivedlo ji v zoufalství. Měla zapotřebí obviniti někoho ze svého neštěstí a pronášela strašná slova, hrozila někomu s neobyčejným důrazem, vyskakovala se křesla, chodila rychlými, velkými kroky po komnatě a potom sklesla bez vědomí na zem.

Jednou vkročil jsem do její komnaty, seděla jak obyčejně ve svém křesle a zdálo se, že byla klidna, ale zarazil mě její pohled. Oči její byly silně otevřeny, ale pohled byl neurčitý a tupý: pohlížela přímo na mne, ale patrně mne neviděla, rty její počaly se pomalu usmívati, a ona hovořila úchvatným něžným hlasem:

„Pojď sem, můj miláčku, pojď sem, můj andílku.“

Já se domníval, že se to obrací ke mně a popošel jsem blíže, ale ona na mne nepohlížela.

„A kdybys věděla, duše má, jak jsem se trápila a jak jsem nyní ráda, že jsi přijela...“ — já pochopil, že myslila, že vidí maman, a zastavil jsem se. „A mně vypravovali, že už tě není,“ pokračovala zachmuřivši se, „co to

bylo za nesmysl! Jakoby jsi mohla dříve umříti než já?“ a zachechtala se strašným hysterickým smíchem.

Pouze lidé způsobilí hluboce milovati mohou zakusiti i hluboké rozhořčení, ale tatáž potřeba lásky slouží jim za protiváhu proti zármutku a léčí je. Proto jest mravní přirozenost člověka ještě silnější přirozenosti hmotné. Hoře nikdy neubíjí.

Za týden babička mohla plakati a bylo jí lépe. První myšlénkou její, když přišla k sobě, byli jsme my a láska její k nám vzrůstala. Neodcházeli jsme od jejího křesla, ona tiše plakala, hovořila o matince a něžně nás laskala.

Nikomu nemohlo přijíti na mysl, kdo zřel zármutek babiččin, že by jej byla zvětšovala, a výraz toho zármutku byl silný a dojemný; ale nevím, proč jsem více cítil s Natálií Savišnou, a doposud jsem přesvědčen, že nikdo tak upřímně a tak čistě nemiloval a nelitoval matinky, jako tato prostá, milující osoba.

Smrtí matinčinou skončila pro mne šťastná doba dětství a počala nová doba — doba chlapectví; ale poněvadž vzpomínky na Natálii Savišnu, jíž jsem již nespatřil, a kteráž měla takový silný a blahý vliv na směr a rozvoj mé citlivosti, náležejí k první době, povím ještě několik slov o ní a o její smrti.

Po našem odjezdě, jak mi potom lidé vypravovali, kteří ostali ve vsi, velice se trápila nemajíc nic na práci; ačkoliv všecky zásobné truhly ostaly v jejích rukou a ona neustala přerývati se v nich, překládati, rozvěšovati a rozkládati, však nedostávalo se jí ruchu a starostí panského, pány obývaného venkovského sídla, čemuž od mládí přivykla. Zármutek, změna způsobu života a nedostatek starostí denních, brzy přinesly jí nemoc stařeckou, k níž byla náchylna. Právě za rok po smrti matinčině dostavila se u ní vodnatelnost a ona ulehla na postel.

Mám za to, že těžce se žilo Natálii Savišně samotné a že ještě tížeji jí bylo umírati samotné ve velikém Petrovském domě, bez příbuzných, bez přátel. Všichni v domě

milovali a vážili si Natálie Savišny, ale ona s nikým neudržovala přátelství a pyšnila se tím. Měla za to, že v jejím postavení — jakožto hospodyně, kteráž požívá důvěry svých pánův a jež má v rukou tolik skříní a truhel s rozličným majetkem, přátelství s kýmkoliv nutně by ji zavedlo k ústupkům z přízně a svedlo by ji k zločinné blahosklonnosti; buď proto, anebo snad proto, že neměla nic společného s ostatními služebnými, vzdalovala se jich a říkávala, ona že v domě nemá ani kmotrů, ani strýčků a že když jde o panský statek, nad nikým oka nepřimhouří.

Svěřujíc Bohu ve vřelé modlitbě své pocity, hledala a nalézala útěchy; ale někdy v okamžicích slabosti, jimž všichni podléháme, a když nejlepší útěchu člověku poskytují slzy a soucit živého tvora, ona brala k sobě na postel svého psíka mopslíka (jenž jí lízal ruce upíraje na ni své žluté oči), hovořila s ním a tiše plakala a laskala jej. A když mopslík počal žalostně výti, ona snažila se jej upokojiti a říkávala: „Už dost, vždyť já vím i bez tebe, že brzy umru.“

Měsíc před svou smrtí vyndala ze své truhly bílé kaliko, bílé kopřivové plátno a růžové stužky. S pomocí své služky ušila si bílý oblek, čepeček a do nejmenších podrobností opatřila vše, co bylo třeba k jejímu pohřbu. Ano prohlédla i panské skříně a do nejmenší podrobnosti podle seznamu odevzdala je správcové; pak vyňala dvoje hedbávné šaty, starý šál, jež jí kdysi dala babička darem, dědečkův starý vojenský mundur, vyšitý zlatem, kteryž také dostala ve své úplné vlastnictví. Díky její péči vyšívání a porty na munduru zachovaly se zcela čisty a sukna se ani mol nedotkl.

Než zemřela, projevila přání, aby jeden z těchto obleků, růžový, odevzdal se Vláďovi na župan anebo na bešmet, druhý, kostkovaný mně k témuž účelu, a šál Ljubočce. Mundur odkázala tomu z nás, kdo bude nejdříve důstojníkem. Veškeré ostatní své jmění a peníze až na čtyřicet rublů, jež ustanovila na pohřeb a na zádušní modlitby, odkázala svému bratrovi. Bratr její, již dávno na svobodu

propuštěný, žil kdesi v daleké gubernii a vedl život nepořádný; proto za svého života neudržovala s ním žádných styků.

Když přišel bratr Natálie Savišny převzít dědictví a veškerý majetek nebožky obnášel dvacet pět rublů papírových, nechtěl tomu věřiti a povídal, že není možno, aby stařena, jež žila šedesát let v bohatém domě a všecko ve svých rukou měla a po celý svůj věk žila skoupě a na každý hadýrek se třásla, aby byla nic nezachovala. A bylo tomu vskutku tak.

Natálie Savišna dva měsíce trpěla svou nemocí a snášela strádání v pravdě s křesťanskou trpělivostí, nevrčela, nebědovala a jenom podle svého zvyku ustavičně vzpomínala na Boha. Hodinu před svou smrtí s klidnou radostí se vyzpovídala, přijímala a přijala poslední pomazání.

Všechny domácí prosila, aby jí prominuli urážky, jichž se snad proti nim dopustila, a prosila duchovního svého, otce Vasilije, aby nám všem vyřídil, že neví, jak by nám poděkovala za naše dobrodiní a že nás prosí, abychom jí prominuli, rozhněvala-li v prostotě své někoho, „ale nikdy jsem nekradla a mohu říci, že jsem si ani panské niti neosvojila.“ To byla jedna vlastnost, na níž si zakládala.

Oblekši se do kapotu a čepce a opřevši se lokty o podušky až do své smrti neustala rozmlouvati s duchovním; vzpomněla si, že nezanechala nic chudým, vyňala deset rublů a prosila ho, aby je rozdal ve farnosti, potom udělala kříž, ulehla, naposledy vzdychla s radostným úsměvem vyslovujíc jméno Boží.

Opouštěla život bez žalu, neobávala se smrti a přijala ji jako dobro. Často se to říká, ale jak zřídka kdy se to stává! Natálie Savišna mohla nebáti se smrti, protože umírala s neochvěnou vírou a vyplniv zákon Evangelia. Veškerý život její byla čistá, nezištná láska a sebeobětování.

Či snad proto, že nemohla býti její víra vyšší a že její život nemohl směřovati ke vznešenějšímu cíli: zdaliž tato čistá duše proto je méně důstojná lásky a podivu?

Ona vyplnila nejlepší a nejvznešenější úkol v tomto životě — umřela bez žalu a obavy.

Pochovali ji dle jejího přání nedaleko kaple, jež stojí na hrobě matinčině. Kopřivou a lopuchou zarostlý rovek, pod nímž leží, ohrazen jest černou mříží, a já nikdy nezapomínám z kaple zajíti k této mříži, a pokloniti se až k zemi.

Někdy mlčky zastavím se mezi kaplí a černou mřížkou. V duši mé náhle probouzejí se těžké vzpomínky. A přichází mi na mysl: zdali Prozřetelnost mne nesloučila pouze proto s těmito dvěma bytostmi, abych musil věčně jich želeti? . . .

CHLAPECTVÍ.

Povídka.

(R. 1854.)

I.

Zdlouhavá jízda.

Opět stála dvojí ekypáž u schodiště Petrovského panského domu; jeden kočár, do něhož usadili se Mimi, Kátěnka, Ljubočka, panská a sám správce Jakóv na kozlíku, — druhá bryčka, v níž jedeme my s Vláďou a nedávno přijatý z obroku lokaj Vasilij.

Papa, kterýž o několik dní později než my hodlal též přijeti do Moskvy, stojí bez čapky na schodech a dělá rukou kříž k oknu kočáru a k bryčce.

„Nu, Kristus s vámi! Jeď.“

Jakóv i oba kočové (jedeme se svými vlastními), pozvedují čapky a poznamenávají se křížem. „No, no, s Bohem!“

Korba kočáru i bryčka počínají vyskakovati po nerovné cestě, a břízy veliké aleje jedna za druhou ubíhají kolem nás. Není mi nijak smutno; duševní má pozornost neobrací se k tomu, co opouštím, ale k tomu, co mne očekává. Dle toho, jak se vzdalujeme od předmětův, souvisících s těžkými vzpomínkami, kteréž až doposud naplňovaly moji mysl, vzpomínky tyto ztrácejí svoji sílu a rychle zaměňují se radostným pocitem vědomí života, plného síly, svěžesti a nadějí.

Málo kdy jsem strávil několik dní — nechci říci vesele, bylo mi ještě jaksi nevolno odevzdati se veselí — ale tak příjemně, dobře jako čtyři dni našeho cestování. Neměl jsem před očima ani uzavřených dveří komnaty matinčiny, kolem

nichž jsem nemohl projíti, abych se nezachvěl, ani přikrytého piana, k němuž nejenom nikdo nepřistupoval, ale na něž jsme i pohlíželi s jakousi bázní, ani smutečních oděvů (všickni jsme měli prosté cestovní šaty), ani veškerých věcí oněch, kteréž živě mi připomínaly nenahraditelné ztráty a nutily mne vystříhati se každého projevu života z obavy, abych neurazil něčím památky její. Tu naopak pontají mne ustavičně nové, malebné krajiny a předměty a jímají moji pozornost, a jarní příroda zapouští v srdci utěšující pocit spokojenosti se stavem nynějším a světlé naděje do budoucnosti!

Záhy, velmi záhy ráno, nelítostný a, jakož vždycky bývají lidé v nové hodnosti, příliš horlivý Vasilij strhuje s nás pokryvku a ubezpečuje, že jest čas jeti a že už je vše hotovo. Krč se, jak chceš, vymýšlej kteroukoliv lest, zlob se, abys ještě na čtvrt hodiny prodloužil sladký ranní spánek, na rozhodné tváři Vasilije vidíš, že je neúprosným a že jest odhodlán ještě dvacetkrát strhnouti pokryvku, vyskočíš a běžíš se ven umyt.

V předsíni již kypí samovar, kterýž rozdmychuje červený jako rak sluha Miťka; na dvoře jest chladno a mlhavo a jako by pára vystupovala ze zapáchajícího hnoje; sluníčko jasným, veselým světlem osvěcuje východní část nebe a sl'aměné přístřeší velikého okapu, jež jde kolem dvora, leskne se rosou, kteráž je pokrývá. Viděti pod střechou naše koně přivázené u žlabu a slyšeti jest jejich odměřené žvýkání; jakýsi huňatý pejsek, jenž se ulebedil před paprsky slunečními na suché hromadě hnoje, lenivě se protahuje a kroutí ohonem i volně klusaje běží na druhou stranu dvora. Starostlivá hospodyně otvírá skřípající vrata, vyhání zádumčivé krávy na ulici, kdež již slyšeti tepot, bučení a mečení stáda, a prohodí slovo k ospalé sousedce. Filip, maje vyhrnuté rukávy u košile, vytahuje kolem okov z hluboké studně a čistou, šplouchající vodu vylévá do dubového koryta, okolo něhož v louži již se třepají vyspalé kachny; a já s potěšením dívám se na výrazný, rozložitým vousem obrostlý obličej Filipův, i na silné žíly a svaly, jež ostře

vynikají na jeho holých rukou, kdykoliv je napíná v úsilovnější práci.

Za příčkou, kde spala Mimi a děvčátka, přes niž jsme večer si vypravovali, slyšeti jest ruch, Máša s různými předměty, kteréž snaží se ukryti zástěrkou před naší zvědavostí, častěji a častěji vybíhá kolem nás, konečně se otevrou dvéře a nás volají, abychom šli pít čaj.

Vasilij v návalu přílišné horlivosti ustavičně vbíhá do komnaty, odnáší tu to, tu ono, pohledem nás pobízí a všemožně naléhá na Marii Ivánovnu, abychom brzy vyjeli. Koně jsou zapřaženi, projevují svou netrpělivost občas chřestíce rolničkami. Kufry, truhly, krabice a škatulky znova se nakládají, a my usedáme na svá místa, ale pokaždé nalézáme v bryčce kopec místo sedadla, tak že nijak nemůžeme pochopiti, jak to vše bylo včera uloženo a kterak se nyní posadíme. Zvláště jedna ořechová čajová bednička s trojhranným víkem, již ukládají do naší bryčky a strkají pod naše nohy, způsobuje mi velkou mrzutost. Ale Vasilij povídá, že se to srovná, a já mu musím věřiti.

Slunce jen co se podňalo nad nízkým bílým oblakem pokrývajícím východ, a všecko okolí ozářeno jest klidným veselým světlem. Vše jest tak krásné okolo mne, a duši jest tak lehce, spokojeně... Silnice vine se širokou, křivolakou stuhou v před uprostřed polí se schnoucím žnivem a lesklou rosou pažitu, tu a tam podle cesty vyskytuje se smutná rokyta a mladá břízka s drobnými lepkavými lístky, vrhajíce dlouhý, nehybný stín na zaschlé jílovité koleje a drobnou zelenou travičku na cestě... Jednotvárné hrčení koles a rolniček nepřehlušuje píseň skřivánků, kteří krouží ihned vedle silnice. Zápach sukna moli prožraného, prachu a jakési kyseliny, kterýmž vyznačuje se naše bryčka, dusí se vůní jitra, a já pociťuji v duši radostný neklid a touhu něco vykonati — známku to opravdového požitku.

Neměl jsem času pomodliti se v zájezdním hostinci, ale poněvadž již nejednou jsem zpozoroval, že onoho dne, budiž z jakékoliv příčiny, kdy zapomenu vykonati tento obřad, mne stihne jakási nehoda, snažím se napraviti svoji

chybu: snímám beraničku a obraceje se do koutka bryčky odříkávám modlitby a znamenám se pod kabátkem křížem tak, aby toho nikdo neviděl. Ale tisíceré různé předměty odvracejí moji pozornost, a já několikráte v roztržitosti za sebou opětuji tatáž slova modlitby. Tam na pěšince, podél cesty se vinoucí, viděti jest jakési volně se pohybující postavy — jsou to poutnice. Hlavy jejich jsou zahaleny špinavými šátky, na zádech mají krosničky z krskové břízy, nohy zamotány jsou do špinavých, rozedraných onucí a obuty v těžké laptě. Rovnoměrně pohybujíce berlami a sotva se na nás ohlížejíce, volným, těžkým krokem pohybují se ku předu jedna za druhou, a mne zajímají otázky: kam a proč jdou, dlouho-li bude trvati jejich pouť, a brzo-li již jejich dlouhé stíny, jež dopadají na cestu, spojí se se stínem rokyty, kolem níž musí projíti? Tu koleska s poštovní čtverspřeží rychle letí nám vstříc. Trvá to dvě vteřiny a obličeje, jež se ve vzdálenosti dvou loket přívětivě a zvědavě na nás dívaly, již mihly se kolem, a jesti to jaksi podivno, že tito lidé nejsou mi ničím blízcí a že jich snad nikdy již nespatřím.

Tam opodál cesty běží dva upocení, kosmatí koně v chomoutech s prostraňky za řemeny zaklesnutými a vzadu za nimi, svěsiv dlouhé nohy ve velikých botách po obou stranách koně, jenž má zavěšenou na kštici duhu a zřídka kdy sotva znatelně poklepává zvonkem, jede mladý hoch, jamščík, a stlačiv na jedno ucho klobouk z beránčí vlny prozpěvuje jakousi táhlou píseň. Obličej i postava jeho jeví tolik líné a nerušené spokojenosti, že se mi zdá býti největším štěstím býti jamščíkem, jezditi na koni a pěti smutné písně. Tam daleko za roklinou ční ke světle modrému nebi vesnický chrám se zelenou střechou, tam opět víska, červená střecha panského domu a zelený sad. Kdo asi žije v onom domě, jsou-li v něm dítky, otec, máť, učitel? Mohli bychom zajeti do tohoto domu a seznámiti se s jeho majiteli. Tu dlouhý oboz ohromných vozů, do nichž zapřaženy jsou trojky dobře krmených, tlustonohých koní, nutí nás, abychom objeli stranou. „Co vezete?“ táže se Vasilij

prvního vozky, kterýž spustiv ohromné nohy se stupátka a švihaje bičem dlouho upřeně bezmyšlénkovitým pohledem nás provází a povídá cosi až pak, když už ho není slyšeti. „S jakým zbožím jedete?“ obrací se Vasilij ke druhému vozu, na jehož přikrytém předku pod novou rohoží leží druhý vozka. Rusá hlava s červeným obličejem a ryšavou bradou na okamžik se vysuje z pod rohožky, lhostejně opovržlivým pohledem přeměří naši bryčku a opět se schovává, a mně napadá myšlénka, že asi tito vozkové nevědí, kdo jsme a odkud a kam jedeme?...

Půl druhé hodiny zahloubán různým pozorováním nevšímám si křivých číslic napsaných na verstových sloupech, ale slunce již počíná silněji páliti do mé hlavy a do zad, na cestě je víc a více prachu, trojhranné víko čajnice počíná mně silně vaditi a já několikráte poposedám; je mi horko a nepříjemno a nevolno. Všecka moje pozornost obrací se na verstové sloupy a na číslice na nich napsané. Podnikám rozličné výpočty o čase, kdy se asi dostaneme k nejbližší stanici. Dvanáct verst to je třetina třiceti šesti, a do Lipce je jedenačtyřicet verst, ujeli jsme tedy třetinu a kolik ještě? atd.

„Vasiliji,“ povídám, když pozoruji, že počíná na kozlíku tlouci špačky, „pusť mne na kozlík, holubčíku.“ Vasilij souhlasí. Zaměníme si místa; ihned začne chrápati a rozvalí se tak, že v bryčce už pro nikoho nezbývá místa; a přede mnou rozkládá se s výše, kterouž zaujímám, velice příjemný pohled: naše čtyři koně, Neručinská, Ďáček, Levá podsední a Apatykář, jež všecky znám do nejmenších podrobností a odstínů vlastností každého z nich.

„A proč je dnes Ďáček na pravé straně a ne na levě, Filipe?“ ptám se poněkud nesměle.

„Ďáček?“

„A Neručinská nic netáhne,“ povídám.

„Ďáčka nelze na levo zapřáhnouti,“ dokládá Filip nevšímaje si mé poslední poznámky, „není to takový kůň, aby se zapřáhl na levou stranu. Na levou stranu musí býti takový kůň, aby to byl slovem kůň, a ne takovýto kůň.“

A Filip při těchto slovech nahýbá se na pravou stranu a trhaje vší silou opratěmi počne mrskati ubohého Ďáčka po ohonu i po nohou jakýmsi zvláštním obratem zdola, a ačkoliv Ďáček se činí ze všech sil a táhne celou bryčku, Filip neustává v tomto manevru, až když se mu zdá, že by si měl oddechnouti a popošoupnouti, nevím proč, svůj klobouk na stranu, ačkoliv mu až doposud dobře a těsně přiléhal na hlavě. Používám tohoto šťastného okamžiku a poprosím Filipa, aby mne dal jeti. Filip mi dá napřed jednu oprať, pak druhou; konečně ociťuje se všech šest opratí a bič v mých rukou a já jsem zcela šťasten.

Všemožně se snažím napodobiti Filipa a poptávám se ho, je-li to dobře, ale obyčejně končí se to tím, že není se mnou spokojen: povídá, že ten táhne mnoho a ten že nic netáhne, natahuje ruku přes má prsa a odebírá mi oprati.

Parno je čím dále tím větší, obláčky počínají se zvedati jako mýdlové bublinky, výš a výše se shlukují a dostávají temnošedý stín. Z okna kočáru vysouvá se ruka s láhví a uzlíčkem, Vasilij s obdivuhodnou hbitostí seskakuje mezi jízdou s kozlíku a přináší nám pokroutek a kvasu.

Na příkrém svahu všichni vystupujeme z ekypáží a někdy běžíme o závod až k mostu, zatím co Vasilij a Jakóv založivše kola zadržují z obou stran kočár, jako by byli s to udržeti ho, kdyby padl. Potom se svolením Mimi buď já nebo Vláďa přestupujeme do kočáru a Ljubočka nebo Kátěnka sedají si do bryčky. Toto přesedání způsobuje veliké potěšení děvčátkům, protože zcela správně nacházejí, že je v bryčce mnohem veseleji. Časem v parnu, když jedeme lesem, ostáváme za kočárem, nalámeme zelených větví a děláme si v bryčce besídku. Jedoucí besídka plným cvalem dohání kočár, a Ljubočka při tom piští co nejpronikavějším hlasem, což neopomine nikdy učiniti, kdykoliv se naskytne nějaký případ, jenž jí působí zvláštní potěšení.

Však už je tady i vesnice, v níž budeme obědvati, a odpočineme si; již je cítiti z vesnice dým, dehet a pečivo, doléhají k nám zvuky rozhovoru, kroků a kol, rolničky na

koních již tak nezvoní jako v širém poli, z obou stran zakmitnou kolem nás chaloupky se slaměnými došky, vyřezávanými tesovými schůdky, malinkými okny s červenými a zelenými okenicemi, z nichž tu a tam vyhlíží obličej zvědavé ženy. Tu vesničtí hoši a děvčátka v pouhých košilkách daleko vyvalivše oči a roztáhnuvše ruce nehybně stojí na svém místě anebo rychle capajíce v prachu bosými nožkami a nedbajíce výhrůžných posuňků Filipových, klusají za ekypážemi a snaží se vylézti na kufry vzadu přivázané. Tu již i zrzaví hostinští z obou stran přibíhají k ekypážím a lákavými slovy a pokyny snaží se jeden před druhým přivábiti cestující. Prrr! Vrata skřípnou, závory zastrkují se za křídla a my vjíždíme do dvora. Čtyři hodiny oddychu a volnosti!

II.

Bouře.

Slunce sklánělo se k západu a šikmými, žhavými paprsky nesnesitelně mne pálilo do krku a do tváře. Nebylo možno ani dotknouti se rozpáleného kování bryčky, hustý prach zvedal se po cestě a naplňoval vzduch. Nebylo ani nejmenšího větérku, který by jej byl odnesl. Před námi v stejné vzdálenosti volně pohybovala se vysoká, zaprášená korba kočáru, za níž občas viděti bylo bič, jímž máchal kočí, pak jeho klobouk a Jakóvova furažka.

Nevěděl jsem již kam se podíti; už mně ani do černa zaprášený obličej Vláďův, jenž vedle mne dřímal, ani pohyby zad Filipových, ani dlouhý stín naší bryčky, jenž se táhl za námi šikmým úhlem, neposkytovaly zábavy. Veškerá moje pozornost věnovala se verstovým sloupům, jež jsem z daleka pozoroval, a oblakům, jež dříve byly roztroušeny po nebesklonu, kteréž však nyní, přijavše zlověstné černé stíny, shlukovaly se v jediný veliký, temný mrak. Občas v dálce zahřmělo; tato poslední okolnost zvláště a nejvíce sesilovala

moji netrpělivost, abychom co nejdříve dorazili do zájezdního hostince. Bouře působila ve mně nevýslovně těžký pocit úzkosti a strachu.

Do nejbližší vesnice zbývalo ještě deset verst, a veliký, temně modravý mrak, jenž se tu náhle vzal bůh ví odkud, rychle se k nám přibližoval, ač nebylo ani nejmenšího větru. Slunce, oblaky ještě nezahalené, ostře osvěcuje jeho mračný tvar a šedé pruhy, kteréž od něho jdou přes celý obzor. Tu a tam daleko vyšlehne blesk, je slyšeti slabý hukot znenáhla rostoucí, blížící se a přecházející v přerývané údery, jež duní po vší obloze. Vasilij povstává na kozlíku a zvedá pokrov bryčky, kočí oblékají pláště a po každém úderu hromu snímají čepice a znamenají se křížem; koně střihají ušima, rozdouvají nozdry, jako kdyby chtěli lapati svěží vzduch, jejž bylo cítiti z blížících se mraků, a bryčka rychleji uhání po zaprášené cestě. Dělá se mi nevolno a pociťuji, jak krev bystřeji koluje mými žilami. V tom již přední oblaka počínají zahalovati slunce, již vyhledlo naposledy, ozářilo strašně zamračenou oblohu a skryl ...je. Všecko okolí náhle se mění a dostává mračný ráz. Již se zachvívá osykový les; listí nabývá jakési bělezakalené barvy, kteráž se ostře odráží od temné půdy mraků, šumí a zmítá se; vrcholy velikých bříz počínají se klátiti a chumáče suché trávy letí přes cestu. Rorejsové a jiřičky, jako by chtěli nás zastaviti, plují kolem bryčky a prolétají až okolo samé hrudi koní; kavky s roztaženými křídly jaksi bokem letí po větru; kraje kůže, kterou jsme se pokryli, počínají se zvedati a propouštěti na nás nárazy vlhkého větru a odhrnujíce se narážejí o korbu bryčky. Blesk vyšlehuje již jako by u samé bryčky, oslepuje pohled a na okamžik ozařuje šedé sukno, lem a krčící se do kouta postavu Vláďovu. V témž okamžení právě nad hlavou rozléhá se velebný rachot, kterýž jako by se zvedal stále výš a výše, šíř a šíře po ohromné spirále postupně roste a přechází v ohlušující třesk, kterýž bezděčně tebou otřásá a zatajuje dech. Hněv boží! Jak mnoho poesie spočívá v tomto prostonárodním ponětí!

Kola otáčejí se rychleji a rychleji a ze zad Vasilijových a Filipových, kterýžto netrpělivě potrhuje opratěmi, pozoruji, že i oni mají strach. Bryčka prudce se žene s vrchu a drkotá po trámech mostových. Bojím se i pohnouti sebou a z okamžiku na okamžik očekávám společnou naši zkázu.

Prrr! Utrhl se prostraněk a jsme nuceni zastaviti na mostě, ačkoliv neustávají nepřetržité, ohlušující údery hromu.

Já nakloniv hlavu ke kraji bryčky a se srdcem zmírajícím i s utajeným dechem beznadějně sleduju pohyby tlustých černých prstů Filipových, kterýž pomalu zaklesává uzel a rovná prostraňky a bije náručního koně pěstí i bičištěm.

Pobouřené pocity úzkosti a strachu zmáhaly se ve mně spolu s rostoucí bouří, ale když nadešel velebný okamžik ticha, jak obyčejně předchází udeření hromu, pocity tyto dosáhly takového stupně, že kdyby tento stav potrval ještě čtvrt hodiny, jsem jist, že bych byl umřel rozechvěním. V témž okamžiku z pod mostu náhle objevuje se v pouhé špinavé děravé košili jakýsi lidský tvor s opuchlým, bezvýrazným obličejem, s hýbající se obnaženou hlavou, s křivými nohami beze svalů a s jakýmsi červeným lesklým pahýlem místo ruky, jejž natahuje přímo do bryčky.

„Ba-a-ško! U-bo-žá-ko-vi, pro Kri-sta, dá-rek," zvučí bolestný hlas a žebrák při každém slově znamená se křížem a sklání se po pás.

Nemohu vysloviti dojem mrazivé hrůzy, jež se mne zmocnila v tom okamžiku. Mráz mi běžel až po vlasech, a oči vyděšeně upíraly se na žebráka ...

Vasilij, jenž rozdával po cestě almužnu, poučuje Filipa, jak upevniti prostraněk, a teprve, když jest již vše hotovo, a Filip sbírá oprati a leze na kozlík, — počíná cosi vyndavati z postranní kapsy. Ale sotva že se hneme, oslepující blesk na okamžik naplňuje ohnivým světlem veškerý prostor, zarazí koně, a beze vší zastávky provází ho takový ohromující třesk hromu, že se zdá, že všecek svod nebes nad námi se řítí. Vichru ještě přibývá. Hříva a ohony koní, plášť Vasilijův, kraje pokrovu, vše to jde jedním směrem a hrozně se zmítají nárazy zuřícího vichru. Na kůži na bryčku

těžce dopadla veliká kapka deště ... druhá, třetí, čtvrtá a pak najednou, jakoby někdo nad námi zabubnoval a všecko okolí zvučelo rovnoměrným šumem padajícího deště. Dle pohybu loktů Vasilijových pozoruji, že rozvazuje váček; žebrák, znamenaje se stále křížem a ukláněje se, běží vedle samých kol, tak že div ho nezajedou. „Dej-pro-Kri-sta!“ Konečně měděný groš letí kolem nás a nebohý tvor v košili na niť promoklé, jež jeho hubené údy zahalovala, vrávoraje větrem, zaraženě zůstává státi uprostřed cesty a ztrácí se mi s očí.

Šikmý déšť poháněný silným větrem lil se jak z konve. Z ohnutých zad Vasilijových tekly potoky do louže kalné vody, jež se utvořila na kožené pokryvce. Prach z počátku dopadajícími kapkami sražený, proměnil se v řídké bláto, jež kola promíchávala; drkot vozu stával se slabším a hlinitými kolejemi valily se kalné bystřiny. Blesk zářil rozložitěji a bleději a hřmění hromu už nepůsobilo tak děsně v pravidelném šumu deště.

V tom déšť řidne, mraky počínají se rozdělovati ve volná oblaka, vyjasňují se na tom místě, kde stojí slunce, a skrze šedobílý okraj mraků sotva prokukuje kousíček modré oblohy. Za minutku ostýchavé světlo slunce již se odráží v loužích na cestě, na drobných provázcích deště, kterýž dopadá kolmo jako skrze síto i na oprané lesknoucí se zeleni trávy na cestě rostoucí. Černý mrak stále ještě hrozně zahaluje protější stranu nebesklonu, ale já se ho už nebojím. Pociťuju nevyslovitelně osvěžující naději životní, jež rychle zatlačuje ve mně pocit strachu. Duše má usmívá se právě tak, jako osvěžená, rozveselená příroda. Vasilij rozvírá límec pláště, snímá furažku a otřepává ji; Vláďa odhazuje koženou pokryvku; já natahuji se z bryčky a hltavě vpíjím do sebe osvěžený, vonný vzduch. Lesklá, omytá korba kočáru se zavazadly a kufry klátí se před námi, hřbety koní, řemení, opratě, ráfy kol — vše je mokré, blyští se ve slunci jako nalakované. S jedné strany cesty — nedohledné pole s ozimem, tu a tam rozryté nehlubokými ryhami a roklemi, leskne se mokrou zemí a zelení a rozkládá se jako stinný

koberec až po obzor; s druhé strany — osykový les zarostlý ořechovým a střemchovým podrostem jako by v nadbytku štěstí, stojí, nepohne se a pomalu roní se svých omytých větví jasné kapky deště na suché lonské listí. Se všech stran krouží s veselou písní a rychle dopadají chocholatí skřivánci; v mokrých keřích slyšeti starostlivý ruch malinkých ptáčků a z hlubiny lesní jasně dolétá hlas kukačky. A tak mocná jest podivuhodná tato vůně lesní po jarní bouři, vůně břízy, fialek, zetlelého listí, smrků, střemchy, že nemohu vydržeti v bryčce, seskakuju se stupátka, běžím ke keřům, a ačkoliv mne to zasypává kapkami deště, trhám mokré snítky rozvité střemchy, šlehám se jimi do obličeje, a vpíjím do sebe jejich podivuhodnou vůni. Nevšímám si ani toho, že na boty mé lípnou ohromné kusy bláta a že mám punčochy již dávno promočeny, ale brouzdaje se blátem běžím k oknu kočáru.

„Ljubočko, Kátěnko," křičím, podávaje jim několik větviček střemchy, „koukejte, to je krásné."

Děvčátka piští; Mimi křičí, abych šel pryč, sice že mne jistě zajedou.

„Ale jen čichněte, jak to voní," křičím já.

III.

Nový názor.

Kátěnka sedčla vedle mne v bryčce a sklonivši svou hezounkou hlavičku, zádumčivě stopovala cestu, jež ubíhala pod koly. Mlčky díval jsem se na ni a podivil se tomu výrazu nikoliv dětinsky truchlému, který jsem napoprvé shledal na jejím červeném obličejíčku.

„Ale už brzy přijedeme do Moskvy," řekl jsem, „co myslíš, jaká je Moskva?"

„Nevím, odvětila neochotně.

„Nu přece, co myslíš. Je větší než Serpuchov, či ne... co?"

„Já nic.“

Kátěnka však dle onoho pudu, kterýmž jeden člověk uhoduje myšlénky druhého, a který tvoří vodící pásmo rozmluvy, pochopila, že mne bolí její lhostejnost; pozvedla hlavu a obrátila se ke mně:

„Řekl vám papa, že budeme žíti u babičky?“

„Řekl; babička chce zcela s námi žíti.“

„A budeme tam všichni?“

„To se rozumí, my budeme nahoře v jedné polovici a vy v druhé a papa v křídle, ale obědvati budeme všichni pohromadě dole u babičky.“

„Maman povídala, že babička je taková vážná — hněvivá.“

„Nikoli, to se jenom tak z počátku zdá. Jest vážná, ale nijak hněviva, naopak je velmi dobrá a veselá; kdybys věděla, jaký jsme měli ples na její svátek!“

„A přece se jí obávám; a ostatně bůh ví, budeme-li my . . .“

Kátěnka se náhle zamlčela a opět se zamyslila.

„Co—o?“ otázal jsem se znepokojen.

„A nic, já jen tak.“

„Ba ne, co jsi to řekla: ‚Bůh ví‘ . . .?“

„Tak ty jsi povídal, jaký byl ples u babičky.“

„Ano, to je mi líto, že jste tam nebyly. Hostí tam bylo plnička, na tisíc lidí, hudba, generálové, a já taky tancoval . . . Kátěnko,“ řekl jsem náhle zastaviv se uprostřed svého líčení, — „ty neposloucháš?“

„Nikoli, poslouchám; povídal jsi, že jsi tancoval.“

„Proč jsi taková mrzutá?“

„Nemohu býti vždycky veselá.“

„Nikoliv, ty jsi se velice změnila od té doby, co jsme přijeli z Moskvy. Mluv pravdu,“ dodal jsem rozhodně, obraceje se k ní, „proč jsi se stala tak nějak divnou?“

„Což pak jsem divná?“ odvětila Kátěnka živě, což bylo důkazem, že poznámka moje ji zajímala, „nejsem nijak divna.“

„Ne, ty již nejsi taková jako dříve,“ pokračoval jsem, „jindy bývalo patrno, že jsi s námi ve všem za jedno, že

nás považuješ jako za rodné bratry a miluješ právě tak, jako my tebe, a nyní jsi se stala taková vážná, vzdaluješ se nás...“

„Ani dost málo...“

„Ba ne, nech mne domluviti,“ přerušil jsem ji, počínaje již pociťovati lehké svědění v nose, předzvěst to slz, jež se mi vždy tlačily do očí, kdykoliv jsem vyslovoval nějakou dávno zadržovanou důvěrnou myšlénku, — „ty se nás straníš a mluvíš toliko s Mimi, jako bys nás nechtěla ani znáti.“

„Ale vždyt nelze ostati vždy stejným; jest třeba někdy se i změniti“ odpovídala Kátěnka, jež měla ve zvyku vysvětlovati vše jakousi fatalistickou nezbytností, nevěděla-li, co má říci.

Vzpomínám si, že jednou pohněvavši se s Ljubočkou, kteráž jí řekla, že je hloupá holka, odpověděla: „Nemohou všichni lidé býti chytrými, musí býti i hloupí;“ mne však neuspokojila odpověď, že jest třeba se změniti, i jal jsem se dále dotazovati.

„A proč by to bylo třeba?

„Vždyť nebudeme žíti vždycky pohromadě,“ odvětila Kátěnka, lehce se červenajíc a upřeně se dívajíc na Filipova záda. „Maměnka mohla žíti u nebožky vaší maměnky, jež byla její přítelkyní, ale s hraběnkou, kteráž prý je taková hněvivá, bůh ví jestli se shodnou? A mimo to tak či jinak někdy se rozejdeme: Vy jste bohati — máte Petrovsko — a my chudy — maměnka nemá nic.“

„Vy jste bohati — my chudy“ Tato slova a pojmy s nimi sloučené zdály se mi neobyčejně podivné. Chudí podle mých tehdejších názorů mohli býti toliko žebráci a mužíci, a tento pojem chudoby nijak jsem nebyl s to spojiti ve své mysli s něžnou, hezounkou Kátěnkou. Domníval jsem se, že Mimi a Kátěnka, když vždy žily, že i vždy budou žíti s námi, a děliti se o vše na roveň. Jináče že ani býti nemohlo. Teď však tisíce nových nejasných myšlének ohledně jejich stejného postavení vyrojilo se v mé hlavě a tak mne to tísnilo, že my jsme bohati a ony chudy, že jsem se začervenal i nemohl se odhodlati pohlednouti na Kátěnku.

„To je toho, že my jsme bohati a ony chudy?“ myslil jsem si, — „a jakým způsobem z toho vyplývá nutnost našeho rozloučení? Proč bychom neměli rozděliti po rovnu, co máme?“ Ale pochopoval jsem, že není vhodno mluviti s Kátěnkou o tom, a jakýsi praktický pud, protivě se těmto rozumovým úvahám, již mi pravil, že má pravdu, a že by bylo nemístno vykládati jí svůj náhled.

„A což jistě od nás odjedeš?“ řekl jsem, „jak pak to budeme žíti po různu?“

„Což platno, mne to také bolí; ale stane-li se tak, vím, co udělám ...“

„Půjdeš snad k divadlu?... hlouposti,“ skočil jsem jí do řeči věda, že její zamilovanou myšlénkou vždy bylo státi se herečkou.

„Ba ne, to jsem říkávala, dokud jsem byla malinká ..“

„Tak co tedy učiníš?“

„Půjdu do kláštera a budu tam žíti, budu choditi v černých šatičkách, a v sametovém čepečku.“

Kátěnka zaplakala.

Přihodilo-li se vám, čtenáři, někdy v životě náhle zpozorovati, jak se váš názor na poměry úplně mění, tak jako by veškeré předměty, jež jste doposud vídal, náhle se k vám obrátily jinou, ještě neznámou stranou? Takového druhu mravní proměna udála se ve mně poprvé v době našeho cestování, pročež odtud počítám počátek svého chlapectví.

Mně poprvé vznikla v hlavě jasná myšlénka o tom, že nejenom pouze my sami, to jest naše rodina, jsme na světě živi, že ne všecky zájmy točí se kolem nás a že jest také jiný život lidí, kteříž nemají nic společného s námi, nestarají se o nás, ano ani nemají ponětí o tom, že jsme na světě. Zajisté jsem i dříve vše to věděl; ale nevěděl jsem to tak, jako jsem to seznal nyní, nebyl jsem si vědom, nepociťoval jsem.

Myšlénka přechází v přesvědčení pouze jedním uvědomujícím způsobem, často zcela neočekávaně a různě od způsobů a cest, kteréž vykonává mysl jiných lidí, aby dospěla k témuž přesvědčení. Rozmluva s Kátěnkou, jež se mne silně dotkla a přiměla mne zamysliti se nad jejím budoucím po-

stavením, byla mi touto cestou. Když jsem pohlížel na vísky a města, jimiž jsme projížděli, kdež v každém domě žila nejméně rovněž taková rodina jako naše; na ženy, dítky, jež s okamžitou zvědavostí pohlížely na ekypáž a navždy mizely s očí; na obchodníky, mužíky, kteří nejenom nás nepozdravovali, jak jsem zvykl to vídati v Petrovském, ano neuznali nás ani za hodny svého pohledu, mně poprvé ozvala se v hlavě otázka, co pak je může zajímati, když nijak nedbají o nás? Z otázky této vznikly jiné, jak a čím jsou živi, jak vychovávají své dítky, vyučují-li je, pouštějí je, aby si hrály, jak je trestají? a pod.

IV.

V Moskvě.

Příjezdem do Moskvy změna mého názoru na věci, osoby a můj poměr k nim stala se ještě makavější.

Když jsem poprvé uviděl opět babičku a uzřel její vychudlou, vráskovitou tvář a matný zrak, pocit nejponíženější úcty a strachu, jejž jsem k ní zakoušel, zaměnil se v soustrast; a když — vrhnuvši se tváří k Ljuboščině hlavě — zavzlykala tak, jako by před jejími zraky bylo tělo její milované dcery, tu soustrast má přecházela i v pocit lásky. Bylo mi nevolno viděti její žal při shledání se s námi; já pochopoval, že my sami o sobě ničím nejsme v její očích, že jsme jí drahými pouze co vzpomínky, pociťoval jsem, že každým polibkem, jimiž pokrývala moje tváře, jen jediná se projevovala myšlénka; jí není již, umřela, neuvidím jí již!

Papa, kterýž se skoro nijak námi nezabýval v Moskvě a přicházel k nám toliko k obědu s tváří věčně plnou starostí, buď v černém svrchníku nebo ve fraku, — spolu se svými velikými vyhrnutými límci u košile, se starosty, správci, procházkami v polích a hony, mnoho pozbyl v mých očích. Karel Ivánovič, jehož babička nazývala strýčkem, a kterýž najednou, bůh ví proč, smyslil si zaměniti svou ctihodnou,

mně povědomou pleš zrzavou parukou, s nitěnou cestičkou skoro uprostřed hlavy, zdál se mi býti tak zvláštní a směšný, že jsem se podivil, jak se mohlo státi, že jsem toho dříve nepozoroval.

Mezi děvčátky a námi také objevila se jakási neviditelná přehrada; ony i my měli již své tajnosti; a jako by se pyšnily před námi svými sukénkami, kteréž stávaly se delšími, a my svými kalhotami s podponkami. Mimi první neděli přišla k obědu v takovém pyšném šatě a s takovými stuhami na hlavě, že bylo ihned viděti, že nejsme na vesnici, a že teď bude vše choditi jinak.

V.

Starší bratr.

Byl jsem toliko o rok a několik měsíců mladší než Vláďa. Rostli, učili se a hráli jsme si vždy pohromadě. Mezi námi nedělali rozdílu starší a mladší; ale právě kolem té doby, o níž mluvím, počal jsem pochopovati, že Vláďa není mým druhem ani lety ani náklonnostmi ani způsobnostmi svými. Ano mně se i zdálo, že Vláďa sám jest si vědom svého prvenství a jím se pyšní. Takovéto přesvědčení, možná že i nesprávné, vnukalo mi samolibost, jež strádala při každé srážce s ním. Ve všem stál nade mnou: v zábavách, v učení, v hádkách, ve způsobu chování, a vše to mne vzdalovalo od něho a nutilo zakoušeti mně nepochopitelnou mravní trýzeň. Kdybych byl přímo řekl, když Vláďovi poprvé udělali holandské košile s límečky, že mně to velice mrzí, že nemám také takových; jsem jist, že by mi bylo volněji a nebyl bych si myslil pokaždé, když si rovnal límečky, že to dělá jedině proto, aby mne pokořoval.

Nejvíce mne ze všeho trápilo, že Vláďa, jak se mi někdy zdálo, mne chápal, ale snažil se utajiti to.

Kdož nepozoroval ony tajemné styky beze slov, jež se projevují v nepatrném úsměvu, pohybu aneb pohledu lidí,

kteří žijí ustavičně spolu: bratří, přátel, muže a ženy, pána a sluhy, zvláště když lidé ti nejsou si ve všem navzájem upřímni. Kolik nevyslovených přání, myšlének a obavy, že tě prohlédají — zračí se v jediném nahodilém pohledě, když nesměle a nerozhodně setkávají se vaše zraky!

Ale snad mne klamala v ohledu tom přílišná vnímavost a náklonnost vše rozebírati; snad Vláďa vůbec ani totéž nepociťoval, co já. Byl ohnivý, přímý a vrtkavý ve svých zálibách, dávaje se uchvátiti nejrůznějšími věcmi oddával se jim se vší svou duší.

Tu ho napadla záliba k obrázkům; počal sám kresliti, kupoval je za veškeré své peníze, žebronil o ně u učitele kreslení, otce i babičky; tu opět záliba k předmětům, jimiž ozdoboval svůj stolek, sbíraje je po všem domě; tu záliba k románům, jež si opatřoval potají a čítal je celé dny a noci... Bezděky dával jsem se unášeti jeho zálibami; ale byl jsem příliš hrdý, než abych kráčel v jeho šlepějích, a příliš mlád a nesamostaten, abych nalezl novou cestu. Ale nic jsem nezáviděl tak, jako jeho šťastnou, ušlechtile přímou povahu, jež zvláště ostře vynikala v hádkách, jež se mezi námi udávaly. Cítil jsem, že jedná dobře, ale nebyl jsem s to následovati ho.

Kdysi, když nejvíce zahořel touhou k ozdůbkám svým, já přistoupil k jeho stolu a rozbil neočekávaně prázdnou pestrobarevnou sklenku.

„Kdo tě prosil, abys se dotýkal mých věcí," řekl Vláďa vcházeje do komnaty a pozoruje nepořádek, jejž jsem způsobil v souladu rozličných výzdob jeho stolku, „a kde je sklenička, jistě jsi..."

„Neočekávaně upadla a rozbila se; jaká pak škoda?"

„Buď tak laskav, nikdy neopovaž se dotýkati se mých věcí," řekl sestavuje kousky rozbité skleničky a lítostně pohlížeje na ně.

„Dovol, nekomanduj," odpověděl jsem, „rozbil jsem, rozbil, nač tolik řečí!"

A já se usmál, ač jsem se nijak nechtěl usmáti.

„Ano, tobě je to jedno, ale mně nikoli," pokračoval Vláďa, dělaje posuněk, kterýž měl po otci, pokrčil totiž ramenem, „rozbil a ještě se směje, takový protivný klouček."

„Já jsem klouček, a tys velký, ale hloupý."

„Nechci se s tebou hádati," pravil Vláďa zlehka mne odstrkuje, „jdi!"

„Nestrkej!"

„Jdi!"

„A já ti povídám, nestrkej!"

Vláďa mne chopil za ruku a chtěl mne odtáhnouti od stolu; ale já již byl dopálen do nejvyšší míry, chytl jsem stůl za nohu a porazil.

„Tak, tu máš," a všecky emajlové a křišťálové ozdůbky s třeskotem letěly na zem.

„Protivný klouček!" vzkřikl Vláďa, snaže se zachytiti padající předměty.

„Nu, teď je všemu konec mezi námi," myslil jsem si odcházeje z komnaty, „na věky jsme se rozhněvali."

Do večera jsme spolu nemluvili; cítil jsem, že jsem vinným, bál jsem se naň pohlednouti a celý den jsem nemohl nic dělati; Vláďa však učil se dobře jako jindy, po obědě rozmlouval a smál se s děvčátky.

Sotva že učitel ukončil hodinu, já odešel z komnaty, bylo mi hrozně nevolno a tísnilo mne ostati sám jediný s bratrem. Po večerní hodině dějepisu vzal jsem sešity a ubíral se ke dveřím. Jda kolem Vládi, já nafoukl se, ačkoliv mne to pobádalo, abych k němu přikročil a s ním se smířil, a snažil jsem se tvářiti se hněvivě. Vláďa v témž okamžiku pozvedl hlavu a pohledl na mne směle s úsměvem sotva znatelným, dobromyslně vysměvavým. Oči naše se setkaly a já viděl, že mi rozumí, i to, že já vím, že mne prohledl; ale jakýsi nepřekonatelný pocit nutil mne, abych se obrátil.

„Nikolenko," oslovil mne prostým, nijak nehledaným hlasem, „už je dost hněvu. Odpusť mi, ublížil-li jsem ti."

A podal mi ruku.

Jako by stoupalo to stále výš a výše, cosi mne v tom počalo dusiti v prsou a zadržovati mi dech. Trvalo to však toliko okamžik. Z očí vyhrkly slzy, a bylo mi volněji.

„Od-pusť mi, Vlá-ďo," řekl jsem tiskna jeho ruku.

Vláďa však pohlížel na mne tak, jako by nijak nechápal, proč mám slzy v očích ...

VI.

M á š a.

Však ani jedna ze změn, jež se dály v mých názorech na svět, nebyla tak překvapující pro mne, jako ta, jejíž vlivem jsem přestal považovati jednu z našich panských za služebníka ženského rodu a počal jsem viděti ženu, na níž mohly záviseti některou měrou i má spokojenost i mé štěstí.

Od onoho okamžiku, co se pamatuju, pamatuji i Mášu v našem domě, a nikdy až do případu, kterýž úplně proměnil můj názor o ní, a o němž budu ihned vypravovati, — nevěnoval jsem jí ani nejmenší pozornosti. Máši bylo dvacet pět let, kdežto mně bylo čtrnáct; byla velmi krásná, ale bojím se vylíčiti ji, bojím se, aby obraznost má nevykouzlila mi znova čarovný a mámivý pohled, jenž utkvěl o ní v době mé touhy. Abych nepochybil, řeknu pouze, že byla neobyčejně bělounká, rozkošně rozvitá a že byla žena; a mně bylo čtrnácte let.

V jednom z těch okamžiků, kdy drže úlohu v rukou trávil jsem procházkou po pokoji, snaže se stoupati pouze po štěrbině podlahy, anebo popěvuje jakýsi nemožný motiv, anebo čmáraje inkoustem po kraji stolu, anebo opakováním bezmyšlénkovitým jakéhosi výrazu — slovem v jednom z těchto okamžiků, kdy mysl zdráhá se pracovati, a obraznost nabyvši vrchu vyhledává dojmy, já vyšel z učebny a beze všeho cíle sestupoval jsem na chodbu.

Kdosi ve střevících šel nahoru po druhém záhybu schodů. Rozumí se, že jsem chtěl věděti, kdo je to, ale

náhle pohyb kroků utichl, a já zaslechl hlas Mášin: „Počkejte, co nedáte pokoje, a přijde-li Marie Ivanovna, co tomu řekne?“

„Nepřijde,“ pravil šeptem hlas Vláďův, a ihned na to něco se pohnulo, jako kdyby Vláďa chtěl ji zadržeti.

„Nu, kam pak to saháte, nestydo?“ a Máša se šátkem na stranu stlačeným, pod nímž bylo viděti plnou bílou šíji, proběhla kolem mne.

Nemohu vysloviti, jakou měrou mne překvapil tento objev; avšak pocit překvapení brzy ustoupil souhlasu s jednáním Vláďovým; — mně už nebyl podivným skutek jeho sám, ale to, jak na to přišel, že jest takové konání příjemné. A já bezděky přál si následovati ho.

Po celé hodiny stál jsem mnohdy bezmyšlenkovitě na schodech, naslouchaje s napjatou pozorností nejmenšímu šustotu, jenž se nahoře ozýval; ale nikdy jsem nemohl se přiměti k tomu napodobiti Vláďu, ačkoliv se mi toho chtělo více, než čehokoli na světě. Někdy přikrčiv se u dveří s těžkými pocity závisti a řevnivosti naslouchal jsem kočkování, jež se ozývalo ze světnice panských a myslil jsem si, jak by se mi vedlo, kdybych já přišel nahoru a chtěl tak jako Vláďa políbiti Mášu? Co bych tak asi řekl se svým širokým nosem a zježenými vlasy, kdyby se mne otázala, co tu hledám? Někdy jsem zaslechl, jak řekla Máša Vláďovi: „Dobře vám tak! Proč pak vlastně se na mne lepíte, jděte odtud, rozpustilče takovej . . . proč pak Nikolaj Petrovič nikdy sem nepřijde a neblázní . . .“ Ale nevěděla, že Nikolaj Petrovič v tom okamžiku sedí pod schody a že by dal vše na světě za to, kdyby jen mohl býti na místě rozpusty Vládi.

Byl jsem od přírody stydlivý, ale stydlivost má ještě se zvětšila přesvědčením, že jsem ošklivý. Ale jsem přesvědčen, že nic nemá takového rozhodujícího vlivu na směr člověka, jako jeho zevnějšek, a nikoliv tak zevnějšek sám jako vědomí, že jest hezký nebo nehezký.

Byl jsem příliš samolibý, abych mohl přivyknouti svému zevnějšku, těšil jsem se však jako liška, namlouvaje si, že

jsou hrozny ještě zelené, t. j. snažil jsem se ještě opovrhovati všemi požitky, jakéž opatřuje příjemný zevnějšek, jichž před mýma očima užíval Vláďa, a jimž jsem z duše záviděl a napínal jsem veškeré síly své mysli a obraznosti, abych nalezl útěchu a náhradu v hrdém samotářství.

VII.

Broky.

„Bože můj, prach!“ ... vykřikla Mimi, zajíkajíc se rozčileným hlasem, „co to děláte? Vždyť zapálíte dům a zahubíte nás všechny ...“

A s nevýslovným výrazem odhodlanosti ducha poručila Mimi všem, aby odešli a velkými rozhodnými kroky kráčela k rozsypaným brokům a opovrhujíc nebezpečím, jež mohlo nastati nenadálým výbuchem, jala se udupávati je nohami. Když pak podle jejího náhledu nebezpečí minulo, zavolala Micheje a poručila mu, aby všechen tento prach někam daleko anebo nejlépe do vody vyhodil, a hrdě potřásajíc čepcem zaměřila do přijímací síně. „Je to na ně pěkný dohled, jen co je pravda,“ bručela.

Když papa přišel ze svého křídla a my šli společně s ním k babičce, v komnatě její již seděla Mimi u okna a s jakýmsi tajemně ouředním pohledem strašně se dívala mimo dvéře. V její rukou nalézalo se cosi zavinutého v několikerém papíře. Uhodl jsem, že to byly broky a že babička už všechno ví.

Mimo Mimi nalézala se v komnatě babiččině panská Gáša, jež, jak znatelno bylo na její hněvivém, zarudlém obličeji, byla silně rozčilena, a dr. Blumental, malinký, zdobaný človíček, jenž marně namáhal se upokojiti Gášu dávaje jí očima i hlavou tajné upokojivé pokyny.

Babička sama seděla poněkud na bok, rozkládala pasians „Poutníka“, což vždycky znamenalo velmi nepříznivou duševní náladu.

„Jak je vám teď, maman? Dobře jste spala?“ řekl papa uctivě celuje její ruku.

„Znamenitě, můj milý; vždyť vy asi víte, že jsem vždy zcela zdráva,“ odvětila babička takovým tonem, jako kdyby byla otázka otcova nejnemístnější a nejurážlivější otázkou. — „Což, dáte-li pak mi čistý šátek,“ pokračovala obracejíc se ke Gáši.

„Já vám podala,“ odvětila Gáša, ukazujíc na batistový, jako sníh bílý šátek, jenž ležel na opěradle křesla.

„Vezměte tu špinavou veteš a dejte mi čistý, moje milá.“

Gáša přistoupila ke skříni, vytáhla šuple a tak prudce jím strčila, že okna v komnatě zařinčela. Babička podívala se hrozně na nás všecky a sledovala upřeně veškeré pohyby panské. Když tato jí podala, jak se mně zdálo, tentýž šátek, babička řekla:

„A kdy pak mi rozetřete tabák, moje milá?“

„Až bude čas, rozetru.“

„Cože povídáte?“

„Ted hned.“

„Nechcete-li mi sloužiti, moje milá, tak jen to řekněte, já bych vás dávno propustila.“

„I propusťte, nebudu plakati,“ zabručela polohlasně panská.

V témž okamžiku doktor počal opět na ni mrkati, ale ona tak hněvivě a rozhodně se na něho podívala, že ihned sklopil oči a zabýval se klíčkem u svých hodinek.

„Vidíte, můj milý,“ pravila babička obracejíc se k otci, když Gáša neustále bručíc odešla z komnaty, „jak se mnou mluví v mém vlastním domě?“

„Dovolte, maman, já vám sám natru tabáku,“ řekl papa, uvedený patrně do velikých nesnází tímto nenadálým obratem.

„A ne, už já vám děkuju, vždyť ona je proto tak hrubá, že ví, že nikdo mimo ni neumí tak utříti tabák, jak já chci. Víte-li pak, můj milý,“ pokračovala babička po krátkém pomlčení, „že vaše děti teď málem dům nezapálily.“

Papa s uctivou zvědavostí pohlížel na babičku.

„Tu hle, čím si hrají. Ukažte jim," pravila obracejíc se k Mimi.

Papa vzal do rukou broky a nemohl neusmáti se.

„A to jsou broky, maman," řekl, „to není docela nic nebezpečno."

„Velmi jsem vám povděčna, můj milý, že mne poučujete, ale už jsem stará příliš..."

„Nervy, nervy!" zašeptal doktor.

A papa ihned obrátil se na nás.

„Kde jste to vzali? A jak můžete zahrávati takovými věcmi?"

„Nač se jich ptáti, ale třeba zeptati se jejich strýčka," řekla babička, obzvláště opovržlivě vyslovujíc slovo „strýčka", „jaký má dohled."

„Valdemar řekl, že sám Karel Ivánovič mu dal tento prach," chopila se slova Mimi.

„Nuž, tak vidíte, jaký jest hodný," pokračovala babička.

„A kde je on, ten strýček? Kam pak se poděl? Pošlete ho sem."

„Dovolil jsem ho na návštěvu," řekl papa.

„To není dobře, on tu má pořáde býti. Děti nejsou mé, ale vaše; a já nemám práva vám raditi, protože jste rozumnější než já, no, zdá se, že je na čase zjednati jim vychovatele a ne strýčka, německého sedláka. Ano, hloupého mužíka, který je ničemu naučiti nemůže, leda špatným způsobům a tyrolským písničkám. To je velmi zapotřebí, prosím vás, aby děti uměly zpívati tyrolské písničky? Ovšem teď není nikoho, kdo by o tom přemýšlel, a vy můžete dělati, jak je libo."

Slovíčko „teď" znamenalo, když nemají matky, a vzbudilo teskné vzpomínky v srdci babiččině. Sklopila zrak na tabatěrku s podobiznou a zamyslila se.

„Dávno jsem již na to pomýšlel," pospíšil doložiti papa, „a hodlal jsem se poraditi s vámi, maman, neměli-li bychom zjednati St. Jérôma, jenž nyní jim dává hodiny na poukázky?"

*

„Ah, výtečně uděláš, můj drahý," řekla babička už ne tím nespokojeným hlasem, jímž prve mluvila. „St. Jérôme jest aspoň vychovatel, který rozumí, jak se mají vésti dítky z dobrého domu, a nikoliv pouhý ‚menin'*) strýček, který se nehodí k ničemu, leda aby je vodil na procházku."

„Zítra promluvím s ním," řekl papa.

A skutečně za dva dny po tomto rozhovoru, ustoupil Karel Iványovič s místa svého mladému, šviháckému Francouzi.

VIII.

Historie Karla Iványoviče.

V pozdní hodině předvečeru onoho dne, když Karel Iványovič měl navždy odejeti od nás, stál ve svém vatovaném županě a červené čepičce vedle postele, a jsa sehnut nad kufrem, pozorně skládal do něho své věci.

Karel Iványovič zacházel s námi poslední dobou jaksi zvláště suše, jako kdyby se vyhýbal každému styku s námi A také teď, když jsem vstoupil do komnaty, pohlédl na mne ze spoda a opět si hleděl své práce. Ulehl jsem si na svou postel, ale Karel Iványovič, kterýž jindy přísně zakazoval to učiniti, nic mi neřekl, a myšlénka, že už nebude nás ani kárati ani zdržovati, že mu není teď nic do nás, živě mi připomenula nastávající rozloučení. Bylo mi líto, že na nás zanevřel, a chtěl jsem mu vyjádřiti tento pocit.

„Dovolte, já vám pomohu, Karle Iványoviči," řekl jsem jda k němu.

Karel Iványovič pohledl na mne a znova se odvrátil, ale ve zběžném pohledu, jejž na mne vrhl, vyčetl jsem ne snad lhostejnost, jíž jsem si chladnost jeho vykládal, ale upřímný soustředěný bol.

*) Komorník ve Francii, výhradně za průvodce korunnímu princi přidělený.

„Bůh vše vidí a vše ví a ve všem je jeho svatá vůle," řekl vzpřimuje se všeckou postavou a těžce vzdychaje. „Ano, Nikolenko," pokračoval, zpozorovav výraz nelíčené soustrasti, s níž pohlížel jsem na něho, „můj osud jest býti nešťastným hned od samého dětství až do rakve. Vždy mi zlem odpláceli dobré, jež jsem lidem konal, a odplata má není zde, ale tam odtud," řekl ukazuje k nebesům. „Kdybyste znal mé osudy a vše, co jsem přetrpěl na tomto světě!... byl jsem švec, byl jsem voják, byl jsem deserter, byl jsem továrník, byl jsem učitel a teď nejsem ničím! A já, jako Syn Boží nemám, kam bych položil hlavy své," dodal a zakryv tvář sklesl do svého křesla.

Pozoruje, že Karel Ivánovič nachází se v onom rozechvěném rozpoložení ducha, v němž, nehledě na to, zdali ho kdo slyší, sám sobě vykládal své nejvniternější myšlénky, já usedl mlčky na posteli a nespouštěl jsem očí s jeho dobré tváře.

„Nejste děckem, můžete to pochopiti. Povím vám své osudy i vše, co jsem zakusil v tomto životě. Někdy si vzpomenete na starého přítele, který vás velmi miloval, děti!..."

Karel Ivánovič opřel se loktem ruky o stolek, jenž stál vedle něho, vzal si šňupec tabáku a obrátiv zraky vzhůru počal oním zvláštním, odměřeným, hrdlovým hlasem, jímž nám obyčejně diktoval, svoje vypravování takto:

„Já byl nešasny ešte v utroba moje matky. Das Unglück verfolgte mich schon im Schosse meiner Mutter!" opakoval ještě pohnutěji.

Ježto mi Karel Ivánovič nejednou vždy v témž pořádku jedněmi a týmiž slovy a s nezměněnými, stejnými posuňky později svoji historii vykládával, doufám, že ji dovedu opětovati skoro do slova. Ovšem že pominu nesprávnosti řeči, o níž čtenář může si učiniti pojem dle první věty. Byly-li to skutečně jeho osudy, či výplod fantasie, vzniklý v době jeho osamoceného života v našem domě, jemuž sám již počal věřiti častým opakováním, či snad pouze vyzdobil fantastickými událostmi skutečné osudy svého života — to jsem ještě podnes nerozřešil. Jednak s příliš živým citem a sou-

stavnou důsledností, což bylo hlavní známkou pravděpodobnosti, vypravoval svoje osudy, že sotva bylo možno nevěřiti jim, jednak bylo mnoho básnických krás v jeho vypravování, tak že zejména tyto krásy způsobovaly pochybnost.

„V žilách mojich teče ušlechtilá krev hrabat Zommerblattů! In meinen Adern fliesst das edle Blut der Grafen von Sommerblatt! Narodil jsem se v šesti nedělích po svatbě. Muž mé matky (já ho nazýval tatínkem) byl pachtýřem u hraběte Zommerblatta. Nemohl zapomenouti na hanbu mé matky a neměl mne rád; měl jsem malého bratra Johanna a dvě sestry; ale já byl cizím ve své vlastní rodině. Ich war ein Fremder in meiner eigenen Familie! Když Johann něco vyvedl, tatínek říkával: ‚S tím hochem Karlem nebudu míti ani minuty pokoje!' a vadili se se mnou a trestali mne. Když se sestry pohněvaly, tatínek říkal: ‚Z Karla nikdy nebude poslušný chlapec', a vadili se se mnou a trestali mne. Jediná moje dobrá maminka milovala a laskala mne. Často mi říkávala: ‚Karle, pojď sem do mé světnice,' a potají mne celovala.

‚Ubohý, ubohý Karle,' říkala, ‚nikdo tě nemá rád, ale já tě za nic nedám. Jen o to tě prosí tvá maminka,' říkávala mi, ‚uč se pěkně a buď vždy poctivým člověkem, Bůh tě neopustí! Trachte nur ein ehrlicher Deutscher zu werden,' sagte sie, ‚und der liebe Gott wird dich nicht verlassen.' A já se přičinil. Když mi minulo čtrnácte let a já mohl přistoupiti k přijímání, maminka má řekla mému tatínkovi: ‚Gustave, Karel je už veliký; copak s ním počneme,' a tatínek odvětil: ‚Nevím.' Tu pravila maminka: ‚Dáme ho do města k panu Šulcovi, ať je z něho švec,' a otec řekl: ‚Dobrá', und mein Vater sagte: ‚Gut.'

Šest let a sedm měsíců žil jsem ve městě u ševcovského mistra a pán mne měl rád; říkal: ‚Karel je dobrý dělník a brzy bude u mne tovaryšem!' Ale... člověk míní a Pán Bůh mění... V roce 1792 ustanovena byla konskripce, a všichni, kdož mohli sloužiti od osmnácti do jednoho a dvaceti let, měli dostaviti se do města.

Tatínek a bratr Jan přijeli do města a šli jsme pohromadě losovati, kdo má býti vojákem a kdo nemá býti vojákem. Johann vytáhl špatné číslo, — má býti vojákem, — já vytáhl dobré číslo — já nemusím býti vojákem, a tatínek řekl: ‚Měl jsem jediného syna a jest mi s ním se rozloučiti! Ich hatte einen einzigen Sohn und von diesem muss ich mich trennen!‘

Vzal jsem ho za ruku a pravil jsem: ‚Proč pak tak mluvíte, tatínku, pojďte se mnou a já vám něco řeknu.‘ A tatínek šel. Tatínek šel a sedli jsme si v hospodě k malému stolku. ‚Dejte nám nějaký džbán piva,‘ poručil jsem, a přinesli nám. Vypili jsme po sklenici, a bratr Johann také vypil.

‚Tatínku‘ pravil jsem, ‚nemluvte tak, že jste měl jediného syna a že jest vám rozloučiti se s ním. Mně div srdce nevyskočí, když toto slyším. Bratr Johann nebude — sloužiti — já budu vojákem... Karel zde nikomu není potřebným a Karel bude vojákem.‘

‚Ty jsi hodný hoch, Karle Ivánoviči,‘ řekl mi otec a políbil mne. ‚Du bist ein braver Bursche,‘ sagte mir mein Vater und küsste mich!

A já byl voják.“

IX.

Pokračování.

„Tenkráte byly strašné doby, Nikolenko,“ pokračoval Karel Ivánovič, „tenkráte byl Napoleon. On chtěl dobyti Německa, a my hájili svoji vlast do poslední kapky krve! Und wir vertheidigten unser Vaterland bis auf den letzten Tropfen Blut.

Já byl u Ulmu, já byl u Slavkova, já byl u Vagramu, ich war bei Wagram.“

„Což vy jste také bojoval?“ otázal jsem se hledě na něho s podivením, „snad jste také nezabíjel lidí?“

Karel Iványovič mne v tom ohledu ihned upokojil.

„Kdysi francouzský granátník zůstal za svými a na cestě klopýtl. Já přiběhl s puškou, chtěje ho probodnouti, ale Francouz odhodil svou pušku a volal ‚Pardon‘ a já ho pustil!

U Vagramu Napoleon zahnal nás na ostrov a sevřel nás tak, že nebylo žádné spásy. Tři dni a tři noci neměli jsme proviantu, a my stáli ve vodě po kolena. Lotr Napoleon ani nás nejímal, ani nepouštěl! Und der Bösewicht Napoleon wollte uns nicht gefangen nehmen und auch nicht freilassen!

Čtvrtého dne nás chvála Bohu zajali a odvedli na pevnost. Já měl modré kalhoty, mundur z dobrého sukna, patnáct tolarů na penězích a stříbrné hodinky, dar mého tatínka. Francouzský voják mi všecko odebral. Na štěstí jsem měl tři dukáty, jež mi maminka zašila na prsou do košile. Nikdo jich nenašel.

V pevnosti nechtěl jsem dlouho pobyti a rozhodl jsem se, že uteku. Jednou na veliký svátek řekl jsem seržantovi, jenž nás střehl: ‚Pane seržante, dnes je veliký svátek, já ho chci oslaviti, přineste, prosím, dvě láhve Madejry a spolu je vypijeme.‘ A seržant odvětil: ‚Dobře.‘ A když seržant přinesl Madejra a my vypili po sklence, chopil jsem ho za ruku a řekl jsem: ‚Pane seržant, snad také máte otce a matku?‘ ... Odvětil: ‚Ano, pane Mauer‘. — ‚Můj otec a máť,‘ pokračoval jsem, ‚neviděli mne osm let a nevědí, jsem-li na živu, či zdali kosti mé dávno odpočívají v siré zemi. Ó pane seržant, mám dva dukáty, jež jsem měl zašité na prsou, vezměte si je a pusťte mne. Buďte mým dobrodincem a maminka moje po všecek život bude se za vás modliti k všemohoucímu Bohu.‘

Seržant vypil sklenku Madejry a pravil: ‚Pane Mauer, mám vás velmi rád a je mi vás líto, ale vy jste zajatec, a já jsem voják!‘ Stiskl jsem mu ruku a řekl: ‚Pane seržant, ich drückte ihm die Hand und sagte: ‚Herr Sergeant.‘

A seržant povídal: ‚Vy jste chuďas a já od vás peněz nevezmu, ale pomohu vám. Až odejdu spat, kupte vojákům soudek pálenky, i oni usnou. Já nebudu na vás koukati.‘

Byl to dobrý člověk. Já koupil soudek pálenky a když se vojáci opili, obul jsem boty, starý plášť a vyšel potichounku ze dveří. Vystoupil jsem na hradby a chtěl seskočiti, ale byla tam voda a já nechtěl zkaziti poslední oděv, a šel jsem ke bráně.

Stráž přecházela s puškou ‚auf und ab' a dívala se na mne.

‚Qui vive' (kdo je), zvolal voják a já mlčel.

‚Qui vive,' řekl po druhé, a já mlčel.

‚Qui vive,' řekl po třetí, a já se dal na útěk. Skočil jsem do vody, vylezl jsem na druhou stranu a zmizel jsem.

Po celou noc běžel jsem cestou a když se rozednívalo, bál jsem se, aby mne nepoznali, a schoval se do vysokého žita. Tam jsem klesl na kolena, sepjal ruce a děkoval Otci nebeskému za své vyváznutí a s myslí uspokojenou jsem usnul. Ich dankte dem Allmächtigen Gott für seine Barmherzigkeit und mit beruhigtem Gefühl schlief ich ein.

Zbudil jsem se k večeru a bral se dále. Tu mne veliký německý povoz s dvěma vranými koňmi dohonil. Na voze seděl dobře oblečený člověk, kouřil z dýmky a díval se na mne. Já šel pomalu, aby mne předejel, i vůz jel pomalounku, a muž se na mne díval; já šel rychleji, i vůz jel rychleji, a muž se na mne díval. Sedl jsem si u cesty, muž zastavil své koně i díval se na mne. ‚Mladý člověče,' pravil, ‚kam jdete tak pozdě?' Já odpověděl: ‚Já jdu do Frankfurtu.' ‚Sedněte si do mého vozu, místa je dost, dovezu vás... Proč nic s sebou nenesete, proč nejste oholen, a šat váš jest zablácen?' řekl mi, když jsem k němu usedl. ‚Jsem chuďas,' řekl jsem, ‚rád bych někde přijal v továrně dílo, a oblek můj je proto zablácen, že jsem na cestě upadl.' ‚Nemluvíte pravdu, mladý muži,' řekl mi, ‚vždyť jest nyní cesta suchá.'

Já mlčel.

‚Povězte mi ryzí pravdu,' řekl mi dobrý muž, ‚kdo jste a kam jdete? Obličej váš se mi zalíbil a jste-li poctivý člověk, pomohu vám.'

Já mu pověděl všecko, on podotkl: ‚Dobře, mladý muži, pojďte ke mně do mého provaznického závodu. Já vám dám práci, šaty, peníze a budete u mne.‘

A já odvětil: ‚Dobrá.‘

Přijeli jsme k provazníkovi, a dobrý muž pravil své ženě: ‚Tu ten mladý člověk, jenž bojoval pro vlast a uprchl ze zajetí, nemá ani domova, ani obleku, ani ničeho jísti. Zůstane u nás; dejte mu čisté prádlo a něco jísti.‘

Půl druhého roku žil jsem v provaznickém závodě a můj hospodář tak si mne zamiloval, že mne nechtěl propustiti, a měl jsem se dobře. Byl jsem tehda krásný muž, byl jsem mlád, vysoké postavy, modrých očí a římského nosu ... a madamme L... (nemohu prozraditi její jméno), žena mého pána byla mladoučká, hezoučká dáma a zamilovala si mne.

Když mne uviděla, pravila: ‚Pane Mauer, jak vám říká vaše maminka?‘

Já odvětil: ‚Karlchen.‘

A ona řekla: ‚Karlchen, posaďte se vedle mne.‘

Já si sedl vedle ní, a ona řekla: ‚Karlchen, dejte mi hubičku.‘

Já ji políbil, a ona řekla: ‚Karlchen, já vás mám tak ráda, že to nemohu déle vydržeti‘ a všecka se zachvěla.“

Tu Karel Ivánovič učinil delší přestávku a přimhouřiv své dobré, modré oči i volně pokyvuje hlavou, počal se usmívati tak, jak se usmívají lidé pod vlivem příjemných vzpomínek.

„Ano,“ jal se opět vypravovati poposedaje v křesle a přitahuje svůj župan; „mnoho jsem zkusil i dobrého i zlého ve svém životě; ale tu je můj svědek,“ pravil, ukazuje na obraz Spasitele, na atlase vyšitý, jenž visel nad jeho postelí, „nikdo nemůže říci, že by Karel Ivánovič byl nečestný člověk. Nechtěl jsem splatiti černým nevděkem dobrodiní, kteréž mi prokázal pan L..., a rozhodl jsem se, že odtud uprchnu. Večer, když šli všichni spat, napsal jsem psaní svému pánovi, i položil je na stůl ve své světnici, vzal svůj oděv, tři tolary na penězích a vyšel potichounku na ulici. Nikdo mne neviděl a já šel svojí cestou.“

X.

Další pokračování.

„Devět let jsem neviděl své maminky a nevěděl jsem, živa-li je, anebo zda její kosti leží již v siré zemi. Šel jsem do svého rodiště. Když jsem přišel do města, doptával jsem se, kde žije Gustav Mauer, kterýž býval nájemcem hraběte Zommerblatta? A povídali mi: ‚Hrabě Zommerblatt umřel a Gustav Mauer bydlí teď v hlavní ulici a má obchod s likéry.‘ Oblékl jsem svoji novou vestu, pěkný svrchník — dar mého pána — pěkně jsem učesal vlasy a šel do likérného obchodu svého otce. Sestra Mariechen seděla v krámě a tázala se, čeho si přeju! Řekl jsem: ‚Lze dostati skleničku likéru?‘ A ona řekla: ‚Vater! mladý muž žádá skleničku likéru,‘ a otec odvětil: ‚Dej mladému muži sklínku likéru.‘ Usedl jsem ke stolku, pil svou sklenici likéru, kouřil dýmku a pohlížel na tatínka, na Mariechen a Johanna, jenž také přišel do krámu. Za hovoru pravil mi otec: ‚Vy jistě víte, mladý muži, kde nyní stojí naše armáda.‘ Odvětil jsem: ‚Já sám jdu od armády a stojí u Vídně.‘ ‚Náš syn,‘ pokračoval tatínek, ‚byl vojákem a už devět let nám nepsal, a my nevíme, je-li živ či mrtev. Moje žena neustále pro něho pláče . . .‘ Kouřil jsem svou dýmku a pravil jsem: ‚Jak se jmenoval váš syn a kde sloužil? Možná, že ho znám . . .‘ ‚Jmenoval se Karel Mauer a sloužil u rakouských myslivců,‘ pravil můj tatínek.

Řekl jsem: ‚Znám vašeho Karla‘ — ‚Amalie,‘ sagte auf einmal mein Vater, ‚pojď sem, je tu mladý člověk a zná našeho Karla.‘ — A můj milý maminka pšide ze sadní dveše. Já ho net poznal. ‚Vy znáte naše Karl?‘ šekl, potyval se na mne a celý bledy se začás!... ‚Ano, viděl jsem ho,‘ řekl jsem, a neodvážil jsem se podívati se na ni, srdce div mi nevyskočilo. ‚Karel můj žije?‘ zvolala maminka, ‚Bohu díky! a kde je můj milý Karel? Umřela bych spokojeně, kdybych ještě jednou mohla ho spatřiti, svého milého syna, ale Bůh to nechce,‘ a dala se do pláče...

Už jsem to nevydržel... ‚Maminko,' řekl jsem, ‚já jsem váš Karel.' A on patla mi na ruka..."

Karel Ivánovič zakryl tvář, a rty jeho se chvěly.

„Mutter," sagte ich, „ich bin Ihr Sohn, ich bin Ihr Karl," und sie stürzte mir in die Arme," opakoval, poněkud se utišiv a utíraje veliké slzy, jež se řinuly po jeho tvářích.

„Ale nebylo Bohem souzeno, abych dokonal své dny ve svém rodišti. Mně osudem usouzeno neštěstí! Das Unglück verfolgte mich überall... byl jsem doma toliko tři měsíce. Jednou v neděli seděl jsem v kavárně, pil sklenici piva, kouřil svou dýmku, hovořil se svými známými o politice, o císaři Františkovi, o Napoleonovi, o vojně, a každý vykládal své náhledy. Vedle nás seděl neznámý pán v šedivém svrchníku, pil kávu, kouřil dýmku a nic s námi nerozprávěl. Er rauchte sein Pfeifchen und schwieg still. Když ponocný odtroubil deset hodin, vzal jsem klobouk, zaplatil útratu a šel domů. O půl noci zaklepal kdosi na vrata. Probudil jsem se a řekl jsem: ‚Kdo je to?' ‚Macht auf.' Řekl jsem: ‚Povězte, kdo jste, a já vám otevru.' Ich sagte: ‚Sagt, wer ihr seid, und ich werde aufmachen.' ‚Macht auf im Namen des Gesetzes,' (otevřte ve jménu zákona), znělo to za dveřmi. — Otevřel jsem. Dva vojáci s puškami stáli přede dveřmi a do světnice vstoupil neznámý muž v šedém svrchníku, kterýž seděl v kavárně vedle nás. Byl to tajný! Es war ein Spion! ‚Půjdete se mnou,' řekl tajný. ‚Dobrá,' odvětil jsem... Oblékl jsem boty a kalhoty a zapínal šle a přecházel po světnici. V srdci mi to vřelo; řekl jsem si: ‚Je to lotr,' a když jsem přišel ke stěně, kde visela moje šavle, náhle jsem ji chopil a zvolal: ‚Ty špion, braň se. Du bist ein Spion, vertheidige dich.' Ich gab einen Hieb na pravo, einen Hieb na levo a jedna rána na hlava. Spion klesl. Chopil jsem kufřík a peníze a vyskočil oknem. Ich kam nach Ems (přišel jsem do Emže) a tam jsem se seznámil s géneral Sazin. Zamiloval si mne, opatřil u vyslance pas a vzal mne s sebou do Ruska za učitele svým dětem. Když general Sazin umřel, vaše maminka vyzvala mne k vám. Ona řekla: ‚Karle Ivánoviči, svěřím vám své

dítky, milujte je, a já nikdy vás neopustím a postarám se o vaše klidné stáří.‘ Teď jí už není a vše zapomenuto. Za mou dvacetiletou službu čeká mne teď na stará kolena cesta do světa, abych si našel tvrdý kousek chleba. Bůh to vidí a ví a jest to Jeho svatá vůle. Jenom vás je mi líto, děti!“ ukončil Karel Ivánovič přitahuje mne k sobě za ruku a líbaje mne na hlavu.

XI.

Jednička.

Když uplynul smuteční rok, babička se poněkud vzpamatovala ze svého hoře, jež ji zkrušilo, a počínala pozvolna přijímati hosti, zvláště dítky, naše vrstevníky a vrstevnice.

O narozeninách Ljubočky 13. prosince už před obědem přijeli k nám kněžna Kornakova s dcerami, Valachina se Soničkou, Ilička Grap a dva mladší bratři Ivini.

Zvuky rozhovoru, smíchu a dovádění zalétaly k nám již zdola, kde se všecka tato společnost shromáždila, ale my nemohli se k ní připojiti dříve, pokud neukončíme ranní vyučování. Na tabulce, jež visela v učební síni, bylo napsáno: ‚V pondělí druhou a třetí hodinu učitel dějepisu a zeměpisu.‘ A tohoto učitele dějepisu musili jsme vyčkati, vyslechnouti a vyprovoditi dříve, než jsme měli volno. Už uplynulo dvacet minut a učitele dějepisu nebylo ještě ani slyšeti ani viděti na ulici, kterouž měl přijíti a na niž jsem pohlížel silně si toho přeje, abych ho nikdy neuhlídal.

„Mně se zdá, že Lebeděv dnes nepřijde,“ řekl Vláďa odvraceje se na okamžik od knihy Smaragdova, z níž dělal úlohu.

„Kdyby Pán Bůh dal... vždyť já zcela nic neumím... ale mně se zdá, že právě tam přichází,“ doložil jsem smutným hlasem.

Vláďa vstal a přikročil k oknu.

Ne, to není on, to je nějaký pán," řekl. „Počkáme, až bude půl," doložil, protahuje se a zároveň se počesávaje v týle, jak to obyčejně dělával, kdy na chvílečku si oddechl při práci. „Nepřijde-li ani do půl, můžeme říci St. Jérômu, aby odnesl sešity."

„A proč cho-o-dí," řekl jsem také se protahuje a potřásaje nad hlavou knihu Kajganovu, již jsem držel v obou rukou. Z dlouhé chvíle otevřel jsem knihu na tom místě, kde byla vykázaná úloha, a jal jsem se čísti. Úloha byla velká a těžká, já nic neuměl a viděl jsem, že už nijak neuspěju aspoň něco si z ní zapamatovati, a to tím méně, že jsem se ociťoval v onom rozčileném stavu, kdy mysl vzpírá se utkvěti na jakémkoliv předmětě.

Pro předešlý úkol z dějepisu, jenž se mi zdál býti vždy nejnudnějším a nejtěžším předmětem, Lebeděv si stěžoval na mne St. Jérômu a napsal mi do sešitu známek dvojku, což se považovalo za velmi špatnou známku. St. Jérôme už tenkráte mi povídal, dostanu-li z příštího úkolu méně než tři, že budu přísně potrestán. A teď právě očekával mne tento druhý úkol a přiznávám se, že jsem se velmi bál.

Tak jsem se zamyslil při čtení úkolu, jejž jsem neuměl, že mne zcela překvapil šramot v předsíni, jenž ozýval se nenadále při zouvání kaloší. Sotva že jsem se ohlédl, již se objevil ve dveřích zdobaný, mně protivný obličej a až příliš dobře mi známá, neobratná postava učitele v modrém, zapjatém frace s učenými knoflíky.

Učitel volně položil čepici na okno, sešity na stůl, rozhrnul oběma rukama šosy svého fraku (jako kdyby toho bylo zvláště třeba) a odfukuje posadil se na své místo.

„Tak což, pánové," řekl, tře jednu zapocenou ruku o druhou, „probeřme si napřed to, co bylo řečeno minulé hodiny, a pak vám vyložím další události středního věku."

To znamenalo: odříkávejte úkol.

Kdežto Vláďa odpovídal mu svobodně a s jistotou vlastní těm, kdož dobře znají svůj předmět, já beze všeho cíle vyšel na schody a protože nebylo možno sejíti dolů, zcela přirozeno, že jsem se nenadále ocitl, aniž jsem to sám pozoroval,

na zátočce u schodů. Sotva že jsem se však chtěl postaviti na obyčejné místo svých pozorování — za dvéře, již tu náhle Mimi, jež byla vždy příčinou mých nehod, na mne narazila. „Vy jste tady?“ řekla hrozně se dívajíc na mne, pak na dvéře světnice panských a potom opět na mne.

Pociťoval jsem, že jsem zcela vinným i v tom, že jsem nebyl na hodině, i v tom, že jsem se nacházel na takovém nenáležitém místě; proto jsem mlčel, sklopil hlavu a postava má byla výrazem nejpohnutlivějšího zkrušení.

„Ne, to už nijak nejde,“ řekla Mimi, „co jste tu dělal?“ Já ještě mlčel. „Ne, to tak neostane,“ opakovala, poklepávajíc konci prstů o zábradlí na schodech, „všecko povím hraběnce.“

Již bez pěti minut uplynula hodina, když jsem se vrátil do učebny. Učitel, jako by nepozoroval ani mé nepřítomnosti ani přítomnosti, vykládal Vláďovi následující úkol. Když pak, ukončiv výklad, jal se ukládati sešity a Vláďa odešel do druhé komnaty pro poukázku, napadla mi radostná myšlénka, že je už vše odbyto, že na mne zapomenou.

Nenadále však učitel s šibalským poloúsměvem obrátil se ke mně.

„Doufám, že umíte svůj úkol,“ pravil tra si ruce.

„Učil jsem se,“ odvětil jsem.

„Račte povědeti mi něco o křižácké výpravě Ludvíka Svatého,“ řekl houpaje se na židli a zamyšleně pohlížeje si pod nohy. „Nejprve mi vyložte příčiny, jež pohnuly krále francouzského, aby pozdvihl kříž,“ pravil vzvedaje obočí a ukazuje prstem na kalamář; „pak mi objasněte všeobecné charakteristické stránky této výpravy,“ dodal, dělaje při tom celou rukou takový pohyb, jako kdyby chtěl něco chytiti, „a potom, jaký vliv měla tato výprava vůbec na epropské státy,“ pravil, udeřiv při tom sešity o levou stranu, „a na francouzské království zvláště“ ukončil, udeřiv o kraj stolu a nakloniv hlavu na pravo.

Spolkl jsem několikráte sliny, pokašlával jsem, svěsil jsem hlavu na stranu a mlčel jsem. Potom vzav péro, jež leželo na stole, počal jsem jím čmárati a pořád jsem mlčel.

„Nechte ležeti péro," pravil učitel natahuje ruku, „však se ještě hodí. Tak tedy."

„Lud... krá... Ludvík Svatý byl... byl... dobrý a moudrý car..."

„Co že byl?"

„Car. Usmyslil si jíti do Jeruzalema a odevzdal otěže vlády svojí matce."

„Jak se jmenovala?"

„B... B... Blanka."

„Jak že? Bulanka?" *)

Uškliebl jsem se jaksi na křivo a neobratně.

„No, a nevíte snad ještě něco?" řekl posměšně.

Neměl jsem už co ztratiti, dokašlal jsem a počal plácati, co mi přišlo na jazyk. Učitel mlčel, smetal se stolu prach pérem, jež mi odebral, upřeně koukal kolem mého ucha a občas řekl: „Hezky, velmi hez-ky." Cítil jsem, že neumím pranic, že se nevyjadřuji tak, jak to má býti, a hrozně mne hnětlo, když jsem pozoroval, že mne učitel nepřerušuje a neopravuje.

„Proč pak si usmyslil jíti do Jeruzalema?" řekl opětuje moje slova.

„Protože... že... poněvadž... jelikož..."

Zcela jsem se pomátl, neřekl jsem již ani slova a cítil jsem, že, jestliže tento lotr-učitel třeba celý rok bude mlčeti a tázavě na mne pohlížeti, přece nebudu s to pronésti již ani slova. Učitel pohlížel na mne asi tři minuty, potom náhle se v obličeji jeho objevil výraz hlubokého žalu a procítěným hlasem řekl Vláďovi, kterýž v témž okamžiku vešel do komnaty:

„Podejte mi sešity, já napíšu známky."

Vláďa podal mu sešit a opatrně položil poukázku vedle něho.

Učitel otevřel sešit a namočiv ostražitě péro, napsal Vláďovi krásným tahem pětku v rubrice: prospěch a chování; potom zastaviv péro nad rubrikou, do níž se zapiso-

*) Hříčka slovní: Bulanka = plavá kobyla.

valy moje známky, podíval se na mne, odcákl inkoust a zamyslil se.

V tom ruka jeho udělala pohyb sotva znatelný a v rubrice objevila se krásně napsaná jednička a puntík; druhý pohyb — a v rubrice chování druhá jednička a puntík.

Pečlivě zavřev sešit známek, učitel vstal, popošel ke dveřím, jako kdyby nepozoroval můj pohled, v němž se zračila zoufalost, prosba a výčitka.

„Michajle Larionoviči," řekl jsem.

„Ne," odpověděl, pochopuje již, co jsem mu chtěl říci, „takto se učiti, to nejde; já nechci bráti peníze zadarmo."

Učitel obul kaloše, velbloudí svrchník a velice pečlivě opásal se šálem, jako kdyby ani nebylo možno pomysliti na to, co se se mnou událo. Jemu to bylo pouhý pohyb pérem a pro mne — největší neštěstí.

„Je po hodině?" otázal se St. Jérôme vstoupiv do komnaty.

„Ano."

„Učitel byl spokojen s vámi?"

„Ano," řekl Vláďa.

„Co jste dostal?"

„Pětku."

„A Nikolas?"

Já mlčel.

„Tuším, že čtyrku," řekl Vláďa.

Pochopiť, že mne musí zachrániti aspoň na dnešek. Ať mne potrestají, jen když ne teď, když máme hosti.

„Tak, pánové, voyons (St. Jérôme měl ve zvyku při každém slově říkati voyons = hleďme). Faites votre toilette et descendons (Oblečte se, půjdeme dolů)."

XII.

Klíček.

Sotva že jsme sešli dolů a pozdravili se se všemi hosty, již nás volali ke stolu. Papa byl velmi vesel (v době oné vyhrával), daroval Ljubočce drahý stříbrný příbor a při obědě si vzpomněl, že u něho v pokojích zůstala bonbonierka přichystaná také pro ni.

„Nač někoho posílati, jdi raději ty, Kolko," řekl mi — „klíče leží na velikém stole v mušli, víš?... tak je vezmi a největším klíčem otevři druhou skříň na pravo, nalezneš tam krabičku, cukroví v papíru a přineseš sem vše."

„A cigar ti nemám přinésti?" optal jsem se věda, že vždy po obědě pro ně posílá.

„Přines, ale ať mi tam na nic nesáhneš," volal za mnou.

Našel jsem klíče na naznačeném místě a chtěl jsem již otevříti skříň, když mne zadržela chtivost seznati, co vlastně otvírá malinký klíček, který visel v témž svazku. Na stole mezi tisíci nejrůznějších věcí stála vedle bradýlek stolových vyšívaná mapa s visutým zámečkem a já bych byl rád zkusil, jde-li k němu maličký klíček. Zkouška měla dokonalý úspěch. Mapa se otevřela a já v ní nalezl celou hromadu dopisů. Zvědavost mi tak přesvědčivě radila, abych se podíval, jaké jsou to dopisy, že jsem neměl času poslechnouti hlas svědomí a počal jsem prohlížeti, co se nachází ve vaku.

— — — — — — — — — — — — — — —

Dětský smysl naprosté úcty ke všem starším a zvláště k otci byl tak silně vyvinut, že důmysl můj bezděčně se vzdával toho, činiti nějaké úsudky z věcí, jež jsem viděl. Pociťoval jsem, že papa žije asi v kruhu zcela zvláštním, krásném, mně nedostupném a nedostižném a že vnikati v tajemství jeho života bylo by ode mne čímsi jako svatokrádeží.

Proto objevy, kteréž jsem nenadále učinil v listech tatínkových, nezanechaly ve mně nijakého jasného dojmu

mimo neurčité poznání, že jsem nejednal dobře. Styděl jsem se a bylo mi nevolno.

Pod vlivem tohoto pocitu chtěl jsem co nejrychleji opět zamknouti, ale patrně už mi bylo usouzeno zakusiti všemožné nehody v tento památný den: vstrčiv klíček do dírky zámku neotočil jsem ho na pravou stranu, a domnívaje se, že zámek jest už zamčen vytáhl jsem klíček a — hrůza! držel jsem v rukou pouze hlavičku klíčku. Marně jsem se namáhal, jak bych spojil polovičku, jež zůstala v zámečku, a jak bych pomocí nějakou čarodějnou ji odtud vytáhl; konečně jsem však musil smířiti se s hroznou myšlénkou, že jsem spáchal nový přestupek, jenž ihned teď, jakmile se otec vrátí do pokoje, vyjde na jevo.

Žaloba Mimi, jednička a klíček! Horšího se mi už nemohlo nic přihoditi. Babička — za žalobu Mimi, St. Jérôme — za jedničku, papa — za klíček . . . a to vše se na mne sesype nejpozději dnes večer.

„Co se bude díti se mnou?! A-a-ach, co jsem to vyvedl?!“ bědoval jsem hlasitě, procházeje se po měkkém koberci kabinetu otcova.

„Eh,“ pravil jsem sám k sobě, vybíraje cukroví a cigary, „co souzeno, tomu neujdeš . . .“ a běžel jsem zpět.

Toto fatalistické pořekadlo, jež jsem v dětství zaslechl z úst Nikolajových, ve všech trudných chvílích života mého mělo na mne blahodárný, dočasně upokojující vliv. Vstupuje do sálu nalézal jsem se poněkud v rozčilené a nezvyklé, ale neobyčejně veselé náladě duševní.

XIII.

Zrádkyně.

Po obědě počaly drobné hry a já se jich horlivě účastnil. Při hře „kočka-myška“ nějak jsem se neobratně rozběhl na guvernantku Kornakových, jež si s námi hrála, a nechtě šlápl jsem jí na šaty a utrhl je. Pozoruje, že to

všecka děvčátka a zvláště Sonička moc těšilo, když viděly, jak guvernantka s nešťastným obličejem šla do komnaty panských, sešit si šaty, rozhodl jsem se, že jim tuto radost ještě jednou způsobím. S takovýmto krásným záměrem jal jsem se, jakmile guvernantka se vrátila do komnaty, hopkovati kolem ní a prováděl tak dlouho tyto kousky, až se naskytl příhodný okamžik a já se znova zachytl opatkem za její sukni a roztrhl ji. Sonička a kněžny div že se smíchu udržely, což velmi příjemně zalichotilo mé samolibosti; ale St. Jérôme, jenž bezpochyby zpozoroval moje šprýmy, přistoupil ke mně a zachmuřiv obrví (což jsem nemohl ani cítiti), pravil, že jsem se, jak se zdá, nerozdováděl v čas a nebudu-li skromnější, že se postará, ačkoliv jest svátek, abych toho litoval.

Já však ociťoval se v rozčileném stavu člověka, jenž už více prohrál, nežli má v kapse, a který bojí se spočítati svou prohru a sází zoufalé karty bez naděje, že by se ještě vysekal, a to vše jenom proto, aby si sám neposkytoval času vzpamatovati se. Drze jsem se usmál a šel jsem od něho pryč!

Po „kočce-myšce“ kdosi vzpomněl na hru, jíž jsme říkali, nemýlím-li se, „lange Nase“. Hra spočívala v tom, že se postavily dvě řady seslí, jedna proti druhé, a že dámy i kavalíři rozdělili se na dvě strany a po chvilkách jeden druhého volil.

Mladší kněžna pokaždé vybírala mladšího Ivina, Katěnka vybírala buď Vláďu neb Iliňku a Sonička pokaždé Seréžu a nic se neostýchala, což mi bylo nad míru podivno, že Seréža přímo šel a posadil se proti ní. Smála se svým milým, zvonivým smíchem a kývla hlavičkou na znamení, že uhodl; a co nejvíc dráždilo mou samolibost, já poznal, že jsem přebytečný, lichý, a že vždycky při mně se ptali: „Kdo ještě zbývá? A ano, Nikolenka. Nu, tak si ho vezmi.“

A proto, když jsem byl na řadě, šel jsem přímo k sestře anebo k některé z nehezkých kněžen a, bohužel, nikdy jsem se nezmýlil. Sonička byla očividně tak zaujata

Seréžou Iviným, že jsem pro ni vůbec nebyl na světě. Nevím proč, ale já ji v duchu nazýval zrádkyní, ač mi nikdy neslíbila, že si vyvolí mne a nikoliv Seréžu. Ale byl jsem pevně přesvědčen, že vůči mně jedná co nejhanebněji.

Po hře jsem postřehl, že zrádkyně, jíž jsem opovrhoval, s níž jsem ale nemohl spustiti očí, se Seréžou a Kátěnkou odešli do koutka a že o něčem potají rokovali. Přikradl jsem se za fortepiano, abych vypátral jejich tajnosti, a uviděl jsem toto: Kátěnka držela za dva konce batistový šáteček jako záclonu, zaclánějíc jím hlavu Seréži a Soničky. „Ne, prohrála jste, tak teď plaťte!“ pravil Seréža. Sonička spustivši ruce stála před ním právě jako vinník a zardívajíc se pravila: „Ne, já neprohrála, není-li pravda, mademoiselle Catherine?“ „Já mám ráda pravdu,“ odvětila Kátěnka, „prohrála jste sázku, ma chère.“

Sotva že Kátěnka tato slova pronesla, již se Seréža nahnul a políbil Sónič.u. Tak bez okolků a políbil ji na růžové rtíky. A Sónička se zasmála, jako by to nic nebylo a jako by to bylo velmi zábavné. Toť hrozné!!! Ó potměšilá zrádkyně!

XIV.

Zatmění.

Náhle pocítil jsem opovržení ke všemu ženskému pokolení vůbec a k Sóničce zvlášť. Namlouval jsem si, že není nic zábavného v těchto hrách, že se hodí jenom pro děvčátka. A já neobyčejně zatoužil po tom zaskotačiti a provésti nějaký takový junácký kousek, aby se všichni divili. Příležitost se za nedlouho naskytla.

St. Jérôme pohovořiv o čemsi s Mimi, vyšel z komnaty, ohlas jeho kroků ozýval se s počátku po schodech a pak nad námi do učebny. Napadlo mi, že mu Mimi řekla, kde mne mezi hodinou viděla, a že se šel podívat do sešitů. V okamžiku tom nepředpokládal jsem žádný jiný účel

v životě St. Jérôma, nežli přání, aby mne potrestal. Četl jsem kdysi, že děti od 12 do 14 let, t. j. děti, jež se nacházejí v přechodném stáří chlapectví, mají zvláštní náklonnost založiti oheň anebo i zabiti. Zpomínaje na své chlapectví a zejména na stav svého ducha, v němž jsem se nalézal v onen nešťastný pro mne den, chápu zcela jasně možnost i nejhoršího skutku, beze všeho úmyslu a bez účelu uškoditi někomu, ale jen t a k — ze zvědavosti a bezděčné snahy po činnosti. Bývají okamžiky, kde budoucnost jeví se člověku v takové mračné podobě, že bojí se obrátiti k ní své duševní zření, zaráží v sobě úplně veškerou činnost rozumu a snaží se namluviti si, že budoucnost nebude a minulost že nebyla. V takových okamžicích, kde rozum neposuzuje napřed každé rozhodnutí vůle a kde jedinými zpružinami života ostávají tělesné pudy, pochopuji, že dítě nezkušené a zvláště nakloněné k takové náladě bez nejmenších rozpaků a obav s úsměvem zvědavosti zakládá a podpaluje oheň pod vlastním domem, v němž spí jeho bratři, otec, mát', kteréž něžně miluje. Pod dojmem této dočasné nepřítomnosti ducha — spíše roztržitosti — selský hoch sedmnáctiletý prohlížeje ostří sekery, právě nabroušené, stojí vedle lavice, na níž obličejem dolů obráceným spí jeho starý otec, náhle máchne sekerou a s tupou zvědavostí pohlíží, jak srčí pod lavici krev z rozťaté šije; pod vlivem takovétéž nepřítomnosti ducha a pudem vzbuzené zvědavosti člověk nalézá v tom jakýsi požitek stanouti na samém kraji rokle a pomysliti: „A což, abych tam skočil," anebo namířiti proti lebce nabitou pistol: „A což, abych smačkl kohoutek," anebo pohlédnouti na nějakou váženou osobu, k níž veškerá společnost chová neobmezenou úctu, a pomysliti si: „A což, abych k ní přistoupil, vzal ji za nos a řekl: he, kamarádíčku, pojďme."

Pod vlivem takovéhoto vnitřního rozechvění a nedostatku rozvahy, když St. Jérôme sešel dolů a řekl mi, že nemám práva dnes tu býti proto, že jsem se tak špatně choval a učil, abych ihned odešel nahoru, já na něho vyplázl jazyk a řekl jsem, že odtud neodejdu.

St. Jérôme v prvním okamžení nemohl pronésti ani slova překvapením a vztekem.

„C' est bien (dobrá),“ řekl běže za mnou, — „už jsem vám několikráte slíbil trest, od něhož vás chtěla osvoboditi babička. ale teď vidím, že vás kromě metly nic nedonutí k poslušnosti, a teď výprask docela zasluhujete.“

Mluvil to tak hlasitě, že všichni slyšeli jeho slova. Krev se hnala neobyčejnou silou k mému srdci, cítil jsem, jak prudce bije, jak ruměnec mizí z mé tváře a jak zcela bezděčně zachvěly se rty. Musil jsem vypadati hrozně v tom okamžiku, protože St. Jérôme, vyhýbaje se mému pohledu, bystře kráčel ke mně a uchopil mne za ruku. Ale sotva že jsem ucítil dotknutí jeho ruky, škublo to mnou tak prudce, že, jsa vztekem bez sebe, vytrhl jsem mu ruku a veškerou zásobou svých dětských sil jsem ho udeřil.

„Co pak to děláš?“ řekl Vláďa, přistupuje ke mně zaražen a překvapen vida můj čin.

„Jdi pryč!“ vykřikl jsem na něho v slzách, „nikdo mne nemáte rád a nechápete, jak jsem nešťasten. Všickni jste protivní, odporní,“ dodal jsem jaksi pohnutě obraceje se k veškeré společnosti.

Ale v této chvíli St. Jérôme rozhodně a bledý v obličeji znova přistoupil ke mně, a ještě jsem nebyl uchystán k obraně, když silným stisknutím jako kleštěmi sevřel obě moje ruce a vlekl mne kamsi. Hlava se mi točila pobouřením. Pamatuji se toliko, že jsem se zoufale bránil hlavou i nohama tak dlouho, pokud ve mně bylo síly, pamatuju se, že nos můj několikráte narazil na něčí stehna, že se mi několikráte dostaly do úst něčí šosy, že kolem mne se všech stran ociťovaly se něčí nohy, bylo cítiti prach a voňavku fialkovou, jíž se napouštěl St. Jérôme.

Za pět minut zavřely se za mnou dveře komory.

„Vasile,“ zvolal on odporným, vítězným hlasem, „přines metlu“ . . . . . .

. . . . . .

XV.

Vidiny.

Zdaliž jsem mohl mysliti oné chvíle, že přežiju všecky tyto nehody, jež mne stihly, a že nastane doba, kdy na ně budu klidně vzpomínati? . . .

Vzpomínaje si na to, co jsem vyvedl, nedovedl jsem si pomysliti, co se se mnou bude díti, ale smutně jsem tušil, že je po mně naprosto veta.

S počátku dole i kolem mne panoval svrchovaný klid, aneb se mi to aspoň tak zdálo pro přílišné vnitřní pohnutí, ale pomalu počal jsem rozeznávati rozličné zvuky. Vasilij přišel z dola, hodil na okno jakousi věc, cosi jako metlu, a zývaje natáhl se na truhlu. Dole bylo slyšeti silný hlas Augusta Antonyče (bezpochyby vypravoval o mně), potom dětské hlasy, potom smích, dovádění a za několik minut ocitlo se v domě vše v předešlých kolejích, jako kdyby nevěděl nikdo a nemyslil na to, že sedím v tmavé komoře.

Já neplakal, ale těžkého cosi jako kámen leželo mi na srdci. Myšlénky a představy s rostoucí rychlostí střídaly se v mé rozčilené obraznosti. Vzpomínka na nehody, jež mne stihly, ustavičně přerušovala jejich podivný řetěz, a já znova ocitl se v bezvýchodném labyrintu nejistoty toho, co mne očekává, zoufalství a strachu.

Tu mně připadá na mysl, že musí býti jakási neznámá příčina všeobecné nelásky ke mně, ano nenávisti. (Ve chvíli té jsem byl pevně přesvědčen, že všichni, počínaje babičkou až po kočího Filipa, mne nenávidí a nalézají zálibu v mých útrapách.) „Jsem bezpochyby nešťastný sirotek, nalezenec přijatý z milosti a nikoliv syn své mateře a svého otce a bratr Vláďův," hovořím sám sobě; a nehezká myšlénka tato nejenom že mi zjednává jakousi smutnou útěchu, ale zdá se mi zcela pravděpodobnou. Je mi útěchou domnívati se, že jsem nešťastným ne proto, co jsem zavinil, ale proto, že takový jest můj osud již od narození mého a že úděl můj podobá se údělu nebohého Karla Ivánoviče.

„Ale proč dále skrývají toto tajemství, když jsem již sám je pronikl?“ povídám si sám; „zítra půjdu k otci a řeknu mu: ‚Papa, marně tv přede mnou skrýváš tajemství mého původu, já je znám. On řekne: ‚Což dělat, můj milý, dříve či později bys se toho dověděl: nejsi můj syn, ale já tě přijal za vlastního, a budeš-li hoden lásky mé, nikdy tě neopustím,‘ a já mu řeknu: ‚papa, ačkoliv nemám práva jmenovati tě tímto názvem, avšak já jej nyní vyslovuji naposledy; vždy jsem tě miloval a budu milovati, nikdy nezapomenu, že jsi můj dobrodinec, ale nemohu déle ostati v tvém domě. Nikdo mne tu nemá rád a St. Jérôme se zařekl, že mne zničí; buď on nebo já opustíme tvůj dům, protože za sebe neručím — já tak velice nenávidím toho člověka, že jsem na všecko odhodlán. Já ho zabiju.‘ A jak řeknu: ‚papa, já ho zabiju,‘ papa počne mne prositi, ale já máchnu rukou a řeknu mu: ‚Ne, můj milý, můj dobrodinče, my nemůžeme ostati pospolu, ale propusť mne,‘ a obejmu ho a řeknu mu, nevím proč, francouzsky: ‚Oh, mon père, oh, mon bienfaiteur, donne moi pour la dernière fois ta bénédiction et que la volonté de Dieu soit faite!‘*) A sedě na truhlici v tmavé komoře pláču hlasitě při této myšlénce. Ale náhle vzpomínám si na zahanbující trest, kterýž mne očekává, skutečnost jeví se mi v pravém světle a vidiny okamžitě se rozptylují.

Tu si myslím, že jsem již na svobodě mimo náš dům. Dám se k husarům a jdu do vojny. Se všech stran hrnou se na mne nepřátele a já rozháním se šavlí a zabiju jednoho, máchnu po druhé, zabiju druhého, třetího, naposledy vysílen ranami a únavou klesám k zemi a volám: „Vítězství.“ General přijíždí ke mně a táže se: „Kde jest náš ochránce?“ Ukazují na mne, vrhá se mi kolem krku a slze radostí volá: „Vítězství!“ Uzdravuju se a s rukou ovázanou černým šátkem procházím se po Tverském bulevardu. Jsem generál! A tu mne potká Hosudar a táže se: „Kdo jest tento

*) Ó můj otče, můj dobrodinče, uděl mi naposledy své požehnání a nechť se děje vůle boží.

raněný, mladý muž?“ a odpovídají mu: „To je proslulý rek Nikolaj.“ Hosudar přistoupí ke mně a praví: „Děkuji ti, vše udělám, oč mne budeš žádati.“ Já se uctivě ukloním a opíraje se o šavli, pravím: „Jsem šťasten, veliký Hosudare, že jsem mohl proliti krev za svou vlast, a chtěl bych pro ni zemříti; ale chcete-li býti milostiv, dovolte mi, abych vás prosil, prosil jen o to jediné, dovolte, abych zahubil svého nepřítele, cizáka St. Jérôma. Rád bych zničil svého vraha St. Jérôma.“ Stanu hrozně před St. Jérômem a povídám mu: „Ty jsi zavinil mé neštěstí; na kolena!“; ale v tom mi napadá, že co okamžik může vejíti skutečný St. Jerôme s metlou, a já znovu nejsem generálem, kterýž zachraňuje vlast, ale ubohým, politování hodným tvorem.

Tu mi napadne myšlénka na Boha, a já směle se Ho tážu, proč mne kárá? Vždyť jsem přece neopominul se modliti ráno i večer, tak proč trpím? Určitě mohu říci, že první krok k náboženským pochybnostem, jež mne znepokojovaly v chlapectví, učinil jsem právě tuto, ne snad proto, že by mne neštěstí bylo ponoukalo k reptání a nevěře, ale že myšlénka, jak Prozřetelnost jest nespravedlivá, jež mi přišla na mysl v tomto okamžiku úplného duševního neladu a hodinného osamocení jako špatné zrno, jež po dešti padá na úrodnou zemi, rychle klíčila a zapouštěla kořeny. Tu zas mi napadá, že jistojistě umru, a živě jsem viděl, jak St. Jérôme se diví, když nalezl v komoře místo mne neživé tělo. Vzpomínaje na vypravování Natalie Savišny, že duše zemřelého po čtyřicet dní neopouští domu, já v myšlénkách vznáším se po smrti neviditelně po všech komnatách babiččina domu a naslouchám upřímným slzám Ljubočky, soustrasti babiččině a rozmluvě otcově s Augustem Antonyčem. „Byl to hodný hoch,“ řekne papa se slzami v očích. „Ano,“ odvětí St. Jérôme, „ale náramný mučema.“ „Měl byste míti úctu k mrtvým,“ řekne papa, „vy jste příčinou jeho smrti, vy jste ho polekal, on nemohl snésti pokoření, jakéž jste mu chystal . . . Pryč odtud lotře!“

A St. Jérôme klesne na kolena, bude plakati a prositi za odpuštění. Po čtyřiceti dnech duše má uletí do nebes.

Vidím tam cosi ku podivu krásného, bílého, průhledného, štíhlého, a cítím, že jest to matinka. A toto bílé mne obklopuje a láská, a já pociťuju nepokoj, jako kdybych jí nepoznával. „Jsi-li ty to skutečně," povídám, „zjev se mi jasněji, abych tě mohl objati." A hlas její mi odpovídá: „Zde jsme všichni takoví, já nemohu lépe tě objati; což ti to není tak dobře?" — „Nikoli, mně je to velmi milo, ale ty mne nemůžeš polehtati a já nemohu pocelovati tvé ruce . . ." „Není toho třeba, zde je i tak překrásně," odpovídá ona, a já pociťuji, že je skutečně překrásně, a společně letíme vždy výš a výše. A tu jako bych procitl, nacházím se opět na truhlici v temné komoře s tvářemi slzami zarosenými a opakuji bezmyšlénkovitě slova: „a my stále letíme výš a výše". Dlouho se namáhám všemožně, abych si objasnil své postavení, ale bezmyšlénkovému obzoru mému jeví se ve skutečnosti toliko jediná hrozná, mračná, neproniknutelná dálka. Snažím se znova vrátiti se k těm radostným, šťastným vidinám, jež přervala vzpomínka na skutečnost, ale k mému podivu, jakmile se obracím do kolejí předešlých představ, pozoruji, že jimi pokračovati nelze, a což nejdivnějšího, že mi to již nepůsobí žádné potěchy.

XVI.

Bylo — nebylo.

Přenocoval jsem v komoře a nikdo ke mně nepřišel; teprve ráno, totiž v neděli, převedli mne do malé komnatky vedle učebny a opět mne zamkli. Počal jsem doufati, že trest můj se odbude vězením, a mysl má vlivem sladkého, posilňujícího spánku, jasného slunce, jež se třpytilo na zamrzlých květech na oknech, a každodenního ruchu po ulicích stávala se klidnější. Ale samota přece jen byla velmi trapná; chtěl jsem se prohánětí, vypravovati někomu všechno, co se nakupilo v mé duši, a neměl jsem kolem sebe živého tvora. Postavení toto bylo ještě mnohem nepříjemnější, protože

jsem nemohl neslyšeti, jak St. Jérôme procházel se po své komnatě a pohvizdoval si zcela spokojeně jakési veselé nápěvy. Byl jsem zcela přesvědčen, že nijak se mu nechtělo hvízdati, ale že to dělal jedině proto, aby mne trápil.

Po druhé hodině St. Jérôme a Vláďa sešli dolů, a Nikolaj přinesl mi oběd a když jsem s ním o tom hovořil, co jsem natropil a co mne očekává, řekl:

„Eh, pane, nenaříkejte — bylo — nebylo.“ Toto přísloví, jež i později nejednou udržovalo pevnost mého ducha, poněkud mne sice upokojilo, však právě ta okolnost, že mi neposlali jen chleba a vodu, ale všecek oběd i cukroví, přiměla mne, že jsem se vážně zamyslil. Kdyby mně nebyli poslali cukroví a růžiček, znamenalo by to, že mne trestají vězením; ale teď vlastně vychází na jevo, že si ještě trest neodbývám, ale že jsem pouze odloučen od ostatních jakožto škodlivý člověk, a že mne trest očekává. V okamžiku, co jsem se zahloubal do řešení této otázky, v zámku mého vězení otočil se klíč a St. Jérôme s ostrou úřední tváří vkročil do komnaty.

„Pojďme k babičce,“ řekl nedívaje se na mne.

Chtěl jsem si očistiti rukávy kabátce, umazané křídou, než ještě vyjdu z komnaty, ale St. Jérôme mi řekl, že je to zcela zbytečno, jako bych se již nalézal v takovém pokleslém mravním stavu, že můj zevnějšek ani nestál za to, aby se o něj dbalo.

Kátěnka, Ljubočka a Vláďa pohlíželi na mne v okamžiku, když mne St. Jérôme za ruku vedl sálem, právě s takovým výrazem, jako jsme se obyčejně dívali na trestance, jež vodívali v pondělí kolem našich oken. Když pak jsem přikročil ku křeslu babiččinu, hodlaje jí políbiti ruku, odvrátila se ode mne a schovala ruku pod pláštík.

„Ano, můj milý,“ pravila po mlčení dosti dlouhém, zatím co mne změřila od paty až k hlavě takovým pohledem, že jsem nevěděl, kam podíti svoje oči a ruce, „to je pravda, velice si vážíte mé lásky a chystáte mi opravdové potěšení. Pan St. Jérôme, kterýž na moji prosbu,“ dodala protahujíc každé slovo, „ujal se vašeho vychování,

nechce už ostati v mém domě; a proč? pro vás, můj milý! Nadála jsem se, že budete vděčným," pokračovala, pomlčevši nemnoho, hlasem, jenž tomu nasvědčoval, že řeč svou zavčas připravila, „za jeho péči a namáhání, že dovedete oceniti jeho zásluhy, a vy mlékososе, kloučku, odvážil jste se zvednouti na něho ruku. To je tuze krásné! Překrásné!! Také si již počínám mysliti, že nejste schopen vážiti si slušného jednání s vámi, že je na vás třeba jiných, nižších prostředků . . . Pros ihned za odpuštění," dodala přísně velitelským tonem ukazujíc na St. Jérôma, „slyšíš?"

Pohlédl jsem směrem ruky babiččiny a uviděv kabát St. Jérômův, odvrátil jsem se a nehýbal se s místa, znova pociťuje, jak se mi srdce svírá.

„Což pak? Či neslyšíte, co vám povídám?"

Chvěl jsem se na všem těle, ale nehýbal se s místa.

„Koko," řekla babička zpozorovavši bezpochyby vnitřní trýzeň, již jsem zakoušel; „Koko," pravila už ne tak velitelským jako spíše něžným hlasem: „jsi-li pak to ty?"

„Babičko, já ho neodprosím za nic . . ." řekl jsem a zarazil jsem se, cítě, že nejsem s to udržeti slzy, jež mne dusily, řeknu-li ještě jedno slovo.

„Poroučím ti to, prosím tě. Což pak to je?"

„Já . . . ne . . . chci . . . Já nemohu," pronesl jsem a zdržený vzlykot, jenž se nakupil v mých prsou, náhle prolomil hráz, kteráž jej zdržovala, a propukl zoufalým proudem.

„C'est ainsi que vous obéissez à votre seconde mère, c'est ainsi que vous reconnaissez ses bontés," pravil St. Jérôme tragickým hlasem, „à genoux (tak vy tak posloucháte svoji druhou maminku, tak vy tak uznáváte její dobrotu — klekněte)."

„Bože můj, aby to ona viděla!" pravila babička odvracejíc se ode mne a utírajíc řinoucí se slzy. „Kdyby ona to viděla . . . vše má svou příčinu. Ba, ona by ani nesnesla takovéto rány, nesnesla by jí."

A babička plakala silněji a silněji. Já plakal také, ale ani jsem nepomyslil prositi za odpuštění.

„Transquillissez-vous au nom du ciel, m-me la comtesse," pravil St. Jérôme. (Upokojte se, pro Boha, paní hraběnko.)

A babička už ho neslyšela, zakryla svou tvář rukama a vzlykot její brzy přešel ve škytání a hysterické záchvaty. Do komnaty vběhly s ustrašenými tvářemi Mimi a Gáša. Zavonělo to jakýmisi vodičkami a po všem domě náhle nastalo běhání a šepot.

„Můžete míti radost, co jste vyvedl," pravil St. Jérôme, odváděje mne nahoru.

„Bože můj, co jsem to natropil, jaký jsem to strašný zločinec."

Sotva že St. Jérôme mně řekl, abych šel do svého pokoje, a sešel dolů, já — nejsa si vědom toho, co dělám — seběhl jsem po hlavních schodech, jež vedly na ulici.

Chtěl li jsem vůbec utéci z domu, anebo se utopiti, už nevím. Pouze vím, že zakryl jsem si tvář rukama, abych nikoho neviděl a že jsem utíkal pořád po schodech.

„Kam pak?" otázal se mne náhle povědomý mně hlas, „právě tě hledám, hošíčku."

Chtěl jsem asi utéci, ale papa chytil mne za ruku a přísně pravil:

„Pojď se mnou, drahoušku! Jak jsi se opovážil dotknouti se mé listovní mapy v mém kabinetě?" pravil veda mne za sebou do malinkého pokojíku. „He, copak mlčíš, he?" dodal vzav mne za ucho.

„Já to byl," řekl jsem, „sám nevím, co to na mne přišlo."

„Ale, nevíš, co na tě přišlo, nevíš, nevíš, nevíš, nevíš," opakoval a za každým slovem zatahal mne za ucho. „Budeš budoucně strkati nos, kam nemáš, budeš, budeš?"

Ačkoliv mne to moc bolelo za ucho, neplakal jsem, ale zakoušel příjemný vnitřní pocit. Sotva že tatínek pustil mé ucho, chopil jsem ho za ruku a se slzami pokryl jsem ji polibky.

„Ještě mne bij," pravil jsem plakaje, „bolestněji mne bij, jsem zlý, ošklivý, nešťastný člověk."

„Co je ti?“ řekl, zlehka mne odstrkuje.

„Ne, nepůjdu za nic,“ řekl jsem, chytaje ho za kabát. „Všichni mne nenávidí, já to vím, ale pro Boha aspoň ty mne vyslyš. Buď se mne ujmi, anebo mne vyžeň z domu. Nemohu mezi nimi ostati. On se snaží pokořiti mne všemožně, poroučí, abych před ním klekal, a chce mne mrskati metlou. Já to nevydržím, nejsem malinký, nesnesu to; já umru, zabiju se. On řekl babičce, že jsem dareba, ona je teď nemocná, ona bude míti ze mne smrt, já . . . s ním . . . pro Boha, zmrskej . . . proč . . . mne . . . mu . . . čí.“

Slzy mne dusily, usedl jsem na divan a nemoha již promluviti, sklesl jsem mu hlavou na kolena, vzlykaje tak, že jsem div v témž okamžiku nezhynul.

„Co to je, puchýři,“ řekl papa soustrastně, skláněje se nade mnou.

„On je můj tyran . . . trapič . . . umru . . . nikdo mne nemá rád . . .“ sotva jsem vyslovil a omdlel jsem.

Papa mne vzal na ruce a odnesl do ložnice. Usnul jsem.

Když jsem se probudil, bylo už velmi pozdě, jedna svíčka hořela u mé postele, a v komnatě seděli náš domácí doktor, Mimi a Ljubočka. Z obličejů jejich bylo viděti, že se strachují o můj život. A mně bylo tak dobře a volno po dvanáctihodinném spánku, že bych byl ihned vyskočil s postele, kdyby mně nebývalo nepříjemno zaplašiti jejich přesvědčení, že jsem nebezpečně onemocněl.

XVII.

Nenávist.

Ano, byl to skutečný pocit nenávisti; nikoliv oné nenávisti, o níž píšou pouze v románech a v kterouž nevěřím, nenávisti, kteráž prý nachází zálibu spůsobujíc jinému člověku zlo, ale oné nenávisti, jež vám vnuká nepřemožitelný odpor k osobě, jíž byste si měli jinak vážiti, jíž zprotivuje její vlasy, krk, chůzi, hlas, vše, co je

na ní, všechny její pohyby a zároveň vás s jakousi nepochopitelnou silou k ní táhne a se znepokojenou ostražitostí nutí vás slíditi po její nejmenší stopě. Zakoušel jsem tento pocit k St. Jérômu.

St. Jérôme už byl u nás půl druhého léta, a když nyní chladnokrevně posuzuji toho člověka, shledávám, že byl dobrý Francouz, ale Francouz vyššího stupně. Nebyl hloupý, měl dosti slušné vědomosti a svědomitě konal svoji povinnost ohledně nás Ale měl společné všem svým krajanům a zvláště ruské povaze odporné význačné rysy lehkomyslného sobectví, marnivosti, směšnosti a mělkého sebevědomí. A vše to se mi hrozně nelíbilo. Samo sebou se rozumí, že mu babička vyložila svůj názor co do tělesného trestu a že nás nesměl bíti; ale přes to vše často vyhrožoval zejména mně metlou a vyslovoval slovo fouetter (zmrskati) tak nějak jako fóuatté, tak odporně a s takovým přízvukem, jako by bylo jeho největším požitkem, kdyby mne zmrskal.

Nijak jsem se nebál bolesti trestů, nikdy jsem jí nezakusil, ale již pouhá myšlénka, že by mne St. Jérôme mohl uhoditi, dohánělа mne v nesnesitelné postavení, jakéž působí tlumená zoufalosť a vztek.

Stávalo se, že Karel Ivánovič jsa rozmrzen, tělesně nás vypořádal pravítkem anebo páskem, ale ani dost málo mi nenapadne, aby mne to mrzelo. Ano, i v oné době, o kteréž hovořím (když mi bylo čtrnáct let), kdyby mne byl Karel Ivánovič vyplatil, byl bych chladnokrevně snesl jeho rány. Karla Iványoviče jsem měl rád, pamatuji se naň už z doby, kdy pamatuji sama sebe, a uvykl jsem ho považovati za člena naší rodiny; ale St. Jérôme byl člověk hrdý, samolibý, k němuž jsem nic necítil mimo onu povinnou vážnost, již mi vnukali všichni dospělí. Karel Ivánovič byl směšný dědouch, „strýček“, jejž jsem měl upřímně rád; ale přes to vše jsem jej dle svých dětských názorů stavěl za sebe ve společenském postavení.

St. Jérômé však byl vzdělaný, hezký, mladý švihák, jenž se chtěl vyrovnati všem.

Karel Ivánovič vadil se a trestal nás vždy chladnokrevně; bylo patrno, že to považoval sice za nezbytnou, ale nepříjemnou povinnost. St. Jérôme naopak rád se parádil v úloze kantora; bylo patrno, když nás trestal, že to spíše dělal pro své vlastní potěšení, nežli pro náš užitek. Byl uchvácen svou důležitostí. Jeho pyšné francouzské propovídky, jež pronášel, klada silný důraz na poslední slabiku — s accenty circonflexy (s přízvuky průtažnými) — byly mi nevýslovně odporné. Když se Karel Ivánovič rozhorlil, říkával: „Komedie s pimperlaty, tareba kluk, šampanská muška.“ St. Jérôme nám říkal „mauvais sujet, vilain garnement*) a pod., názvy, kteréž urážely moji samolibost.

Karel Ivánovič dával nás klečeti obličejem do kouta a trest spočíval v tělesné bolesti, jež takovýmto položením vzniká; St. Jérôme však vypjav prsa a dělaje veličenský pohyb rukou tragickým hlasem křičel: à genoux, mauvais sujet, poručil, abychom poklekli obličejem k němu a prosili za odpuštění. Trest spočíval v ponížení.

Mne nepotrestali, a nikdo mi ani nevzpomněl toho, co se stalo; ale já nemohl nic zapomenouti, co jsem zkusil zoufalství, studu, strachu a nenávisti za ony dva dny. Ačkoliv od oné doby St. Jérôme, jak se zdálo, udělal nade mnou kříž, skoro se se mnou ani nezabýval, nemohl jsem zvyknouti si hleděti naň lhostejně. Pokaždé, když náhodou se naše zraky setkaly, zdálo se mi, že se v mém obličeji jeví příliš zjevná nepřízeň, a já chvátal zaměnit ji výrazem lhostejnosti; ale když se mi zdálo, že prohlédá moji přetvářku, začervenal jsem se a zcela jsem se odvrátil.

Slovem, bylo mi nevýslovně trapno býti s ním v jakémkoliv styku.

*) Spatný subjekt a mizerná ničema.

XVIII.

Čeledník.

Pociťoval jsem, že jsem víc a více opuštěným, a hlavní mojí zálibou byla samotářská rozjímání a pozorování. O čem jsem rozjímal, povím v záhlaví následujícím. Předmětem však mého pozorování byl hlavně pokoj panských, ve kterém se dál roman pro mne vysoce zajímavý a dojemný. Hrdinkou tohoto románu, samo sebou se rozumí, byla Máša; byla zamilovaná do Vasilije, kterýž ji znal, když ještě žila svobodně, a slíbil jí již tehdy, že ji pojme za ženu. Osud, jenž je před pěti lety rozloučil, svedl je opět v babiččině domě, ale položil překážku jejich vzájemné lásce v osobě Nikolaje (vlastního strýce Mášina), kterýž nechtěl ani slyšeti o sňatku své příbuzné s Vasilijem, jejž nazýval člověkem potrhlým a vášnivým.

Tato překážka způsobila, že Vasilij, dříve dosti chladnokrevný a lhostejný v chování, náhle se zamiloval do Máše, a sice tak se zamiloval, jak je toho schopen člověk z dvorní čeledi, krejčí, v růžové košili a s napomáděnými vlasy.

Ačkoliv projevy jeho lásky byly velmi zvláštní a nemotorné (na příklad, když potkal Mášu, vždy hleděl jí způsobiti nějakou bolest: buď ji štípl, nebo udeřil dlaní, anebo ji stiskl tak silně, že sotva dýchala), ale sama láska jeho byla upřímná, což dokázáno již tím, že od onoho okamžiku, co Nikolaj rozhodně mu odepřel ruky své příbuzné, Vasilij počal píti ze žalosti, počal potloukati se po krčmách, dělati výtržnosti, slovem, choval se tak špatně, že nejednou se mu dostalo potupného trestu na policii. — Zdálo se však, že toto jednání a jeho následky v očích Mášiných byly zásluhou a že ještě zvětšovaly její lásku k němu. Když Vasilij seděl na strážnici, Máša po celé dni nestačíc utírati očí plakala a naříkala na svůj těžký osud Gáši (jež měla živé účastenství v záležitostech nešťastně zamilovaných) a nedbajíc nadávek a ran svého strýce, potají zaběhla na policii navštívit a potěšit svého miláčka.

Nezarážejte se, čtenáři, společností, do níž vás vedu. Jestli v duši vaší neoslábly struny lásky a soucitu, i tam v té komnatě najdou se zvuky, na něž se ozvou. Libo-li vám či nelibo jíti za mnou, já už jdu na zatáčku pod schody, odkudž vidím všecko, co se děje v čeledníku. Tu jest nízký pekýlek, na němž stojí: žehlička, panna lepenková s rozbitým nosem, umyvadlo, střízek; pak okno, na němž se v nepořádku válejí: kousek černého vosku, klubíčko hedvábí, ukousnutá zelená okůrka a krabice s cukrovím; tam stojí velký červený stůl, na němž na rozdělaném šití leží cihla, zašitá v pytlíku, za nímž sedí ona v mém zamilovaném růžovém oděvu z domácího plátna a v modrém šátečku kolem krku, který zvláště lákal moji pozornost. Ona šije, zřídka se zastavuje, počesá se jehlou ve vlasech anebo utírá svíčku, a já se dívám a myslím si, proč se nenarodila jako slečna s těmato jasnýma modrýma očima, ohromným plavým vrkočem a vysokými prsy? Jak by jí to slušelo, kdyby seděla v přijímacím saloně v čepečku s růžovými stužkami, v malinovém hedvábném kaputě, nikoli v takovém, jako má Mimi, ale v takovém, jako jsem viděl na Tverském boulevardě, a šila na pjadle,*) a já bych se v zrcadle na ni díval, a co jen by chtěla, vše bych pro ni učinil. I salup bych jí přinesl i jídla bych jí sám podával...

A jaký ožralá a ohyzda je ten Vasilij v těsném kabátě, oblečeném na červené, rozhalené košili! Zdá se mi, že v každém pohybu jeho těla, v každém záhybu jeho zád vidím zřejmé znaky hanebného trestu, jakýž jej stihl...

„Co, Vásjo, opět?“ pravila Máša zapichujíc jehlu do podušky a ani hlavy nepozdvihujíc naproti vstupujícímu Vasilijovi.

„Ale co, což od něho něco se dá nadíti?“ odvětil Vasilij, „kdyby aspoň rozhodl nějak určitě, ale takto hynu pro nic za nic pro něj.“

„Vypijete trochu čaje,“ řekla Naděža, druhá panská.

*) Vyšívací rám.

„Děkuju poslušně, a proč mne pronásleduje ten zloděj, tvůj strejček, zač? za to, že mám na sobě čacký oblek, že se přičiňuji, či pro mou chůzi? Jedním slovem, eh," skončil Vasilij máchnuv rukou.

Je třeba býti poslušným," pravila Máša ukusujíc nitku, „a vy tak pořád..."

„Nemohu za sebe, to je to!"

V témž okamžiku v babiččině komnatě bylo slyšeti vrznutí dveří a bručivý hlas Gášin, jež se přibližovala po schodech.

„Jdi a vyhov jí, když sama neví, co chce... prokleté živobytí, kriminální! Kdyby aspoň něco, Bůh mi odpusť hříchy moje," bručela házejíc rukama.

„Má úcta Agáfě Michajlovně," pravil Vasilij, povstávaje a vítaje ji.

„Co vy tu chcete. Co mi do tvé úcty," odvětila hrozně na něho pohlédnuvši, „a proč sem chodíš? Což se to patří na muže chodit sem k holkám..."

„Chtěl jsem se poptati po vašem zdraví," skromně podotkl Vasilij.

„Pojdu brzy, to je moje zdraví," ještě hněvivěji plným hrdlem křičela Agafije Michajlovna.

Vasilij dal se do smíchu.

„Tu není nic k smíchu, a když povídám jdi, tak táhni. Koukejme ho, čuně, taky se chce ženiti, mizera! No, táhni, seber se!"

A Agafije Michajlovna dupajíc nohama odešla do své komnaty a tak silně bouchla dveřmi, až skla v oknech zařinčela.

Za příčkou ještě dlouho bylo slyšeti, jak nadávala všemu a všem, proklínala své živobytí, přehazovala své věci a tahala za uši svého miláčka, kočku. Konečně se dvéře pootevřely a do nich vletěla za ocas hozená, žalostně mňoukající kočka.

„No, přijdu po druhé trochu čaje vypit," pravil Vasilij šeptem, „na příjemnou shledanou."

„A to nic není," pravila mrkajíc očima Nadëža, „již hned se podívám k samovaru."

„Ano, sám tomu konec udělám," pokračoval Vasilij poposedaje blíže k Máši, jakmile Nadëža vyšla z komnaty; „buď půjdu přímo k hraběnce a řeknu ‚tak a tak,' anebo už . . . nechám všeho a uteču, kam mne oči ponesou, na mou věru."

„Ale já co počnu? . . ."

„Tebe jediné je mi líto, sic by již dá-á-vno moje hlavička byla na svobodě, eh, na mou věru."

„Proč pak mi, Vasjo, nepřineseš své košile do prádla," řekla Máša po malé přestávce; „a tu koukej, jaká je černá," dodala, vzavši ho za límec košile.

V tom okamžení bylo dole slyšeti zvonek babičky a Gáša vyšla ze svého pokojíka.

„No, co ty mizernej člověče od ní chceš," pravila, vystrkujíc ze dveří Vasilije, kterýž rychle vstal, když ji uviděl, „děvče jsi pomátl a ještě sem lezeš, dělá ti to radost patrně, nedopito, na její pláč hleděti. Nu, táhni, ať tu není po tobě ani pocitu. A co jsi také na něm hezkého našla," pokračovala obracejíc se k Máši, „ještě ti strejček pro něj málo nakládá? Ne, pořád vede svou: ‚Nikoho jiného nechci, než Vasilije Gruskova.' Hloupá dura!"

„A taky si jiného nevezmu, nemám nikoho jiného ráda, a ať mne do smrti utlukou pro něj," pravila Máša, jíž v tom vyhrkly slzy.

Dlouho jsem se díval na Mášu, která ležíc na truhle utírala slzy své šátkem na krku, a všemožně jsem se namáhal změniti svůj názor o Vasiliji chtěje nalézti hledisko, s něhož se ji mohl zdáti tak vábným. Ačkoliv jsem upřímně cítil její bol, nijak jsem nemohl postihnouti, jak mohl takový čarokrásný tvor, jakým v mých očích byla Máša, zamilovati si Vasilije.

„Až budu velký," myslil jsem si, vrátiv se nahoru do své komnaty, „dostanu Petrovsko a Vasilij a Máša budou moji nevolníci. Budu seděti v kabinetě a kouřiti dýmku. Máša půjde kolem se žehličkou do kuchyně. Já řeknu: ‚Za-

volejte sem Mášu,‘ ona přijde a nikoho nebude v komnatě . . . Najednou vejde Vasilij a až uvidí Mášu, řekne: ‚Už je po mně veta,‘ a Máša se dá do pláče, a já řeknu: ‚Vasiliji, vím, že ji miluješ, a že ona tě miluje, tu máš tisíc rublů, ožeň se, a dej ti Pán Bůh štěstí,‘ a sám půjdu do druhého pokoje a lehnu si na divan.“ Mezi nesčíslným počtem nápadů a myšlének, jež beze stopy míjely mojí myslí a obrazností, jsou i takové, jež v nich ostavily hlubokou a znatelnou rýhu, tak že často, nepamatuje se již dobře na podstatu věci, vzpomínám si, že tkvělo cosi dobrého v hlavě, pocituji stopy myšlénky a snažím se znova ji vzkřísiti. A takového druhu hlubokou stopu zanechala v duši mé myšlénka, že obětuji city své štěstí Mášině, jež mohla nalézti pouze v manželství s Vasilijem.

XIX.

Chlapectví.

Sotva mi kdo uvěří, jaké byly nejmilejší a nejstálejší předměty mého rozjímání v době mého chlapectví — tak byly nepřípadné k mému věku a postavení. Ale dle mého mínění nesouzvuk mezi postavením člověka a jeho vnitřní činností jest nejjistější příznak pravdy.

Během roku, co jsem vedl osamocený, v sobě samém uzavřený, vnitřní život, veškeré odtažité otázky o poslání člověka, o životě budoucím, o nesmrtelnosti duše už mne napadly; a slabý dětský rozum můj s veškerým žárem nezkušenosti snažil se řešiti tyto otázky, jejichž kladení jest vyšším stupněm, jehož dosahuje rozum lidský, jejichž rozřešení však mu dáno nebylo.

Mně se zdá, že rozum lidský v každé jednotlivé osobě postupuje ve svém vývoji po téže cestě, na níž se rozvíjí i v celých pokoleních; že myšlénky, kteréž sloužily za základ různých filosofických učení, tvoří nerozlučnou část roz-

umu, a že každý člověk uvědomoval si je více méně jasně ještě dříve, než zvěděl, že jsou na světě filosofické theorie.

Myšlénky tyto přistupovaly na mysl moji tak jasně a důrazně, že jsem se i snažil říditi se jimi v životě, domnívaje se, že já první odhaluju takové veliké a užitečné pravdy.

Kdysi mne napadlo, že štěstí nezávisí na zevnějších příčinách, ale na našem poměru k nim, že člověk zvyklý snášeti útrapy nemůže býti nešťastný, a abych se přiučil namáhání, já držíval jsem, ač mne to hrozně bolelo, pět minut v napjatých rukou slovníky Tatiščeva, anebo jsem odešel do komory a šlehal se provazem po holých zádech tak citelně, že se mi až bezděky objevily slzy v očích.

Po druhé vzpomněv si nenadále, že smrt očekává mne každé chvíle, každým okamžikem, já jsem rozhodl, nepochopuje, jako to lidé vůbec doposud nepochopili, že člověk jinak se štěstí nedodělá, jen když používá přítomnosti a nepomýšlí na budoucnost, — a tak tři dny, podléhaje této myšlénce, nechal jsem všeho učení a nezabýval se leč tím, že jsem se bavil čtením jakéhosi románu leže na posteli a jedl perník s medem, což jsem si koupil za poslední peníze.

Když opět stoje před černou tabulí a kresle na ní křídou různé figury, náhle jsem byl překvapen myšlénkou. Proč souměrnost jest očím tak příjemná? Co je to souměrnost? Jest to vrozený cit, odvětil jsem si. Na čem se zakládá? Což je ve všem životě souměrnost? Naopak, tu je věčnost — a namaloval jsem na tabuli oválový obrazec. Po smrti duše přejde na věčnost; tu je věčnost — a já jsem s jedné strany okrouhlého obrazce vedl čáru až na kraj tabule. A proč s druhé strany není také takové čáry? Ano, v pravdě, jaká pak to může býti věčnost jen s jedné strany? Snad jsme již byli před tímto životem, ale ztratili o tom paměť.

Toto rozjímání, jež se mně zdálo býti neobyčejně novým a jasným a jehož souvislost sotva dovedu nyní zachytiti, neobyčejně se mi líbilo, a já vzal arch papíru a chtěl jsem písemně to vyložiti; avšak tu se mi nahnala do

hlavy najednou taková spousta myšlének, že jsem musil vstáti a projíti se po komnatě. A když jsem přistoupil k oknu, pozornost moji obrátila na sebe herka vodovozka, již právě zapřahoval vozka, a veškeré myšlénky mé soustřeďovaly se na řešení otázky, v jaké zvíře nebo v jakého člověka přejde duše této vodovozky, až zcepení? Tu Vláďa vešel právě do komnaty a procházeje jí, usmál se, když zpozoroval, že o čemsi přemýšlím, a tento úsměv stačil, abych pochopil, že vše to, o čem jsem přemýšlel, byl největší nesmysl.

Vypravuji tento pro mne jaksi památný případ pouze proto, aby čtenář věděl, jakým směrem se neslo asi moje rozjímání.

Ale žádným ze všech filosofických směrův jsem nebyl tak zaujat jako skepticismem, kterýž mne jednu dobu dohnal do stavu blízkého šílenství. Domníval jsem se, že mimo mne na všem světě nikoho a ničeho není, že věci nejsou věci, ale formy, jež jeví se jenom tehdy, všímáme-li si jich; jakmile přestanu o nich přemýšleti, že tvary ty ihned zmizejí. Slovem, já sešel jsem se se Schellingem v přesvědčení, že není předmětův, ale pouhý můj poměr k nim. Byly okamžiky, že jsem pod vlivem této utkvělé představy dospěl k takové míře šílenství, že jsem mnohdy rychle se obrátil na druhou stranu, maje za to, že náhle postihnu prázdnotu na tom místě, kde jsem nebyl.

Ubohá, malicherná pružina vnitřní mravní činnosti — jest rozum lidský.

Slabý můj rozum nemohl proniknouti, co jest neproniknutelné, a namáháním nad své síly ztrácel jsem jedno přesvědčení za druhým, jichž bych, chtěje zachovati štěstí svého života, nikdy se nebyl směl dotknouti.

Z veškeré této těžké duševní práce já nezískal nic mimo zručnost mysli, jež oslabila ve mně sílu vůle, a návyk k neustálému mravnímu rozboru, jenž oslabil ve mně svěžest citu a jasnost úsudku.

Odtažité myšlénky vznikají ze způsobilosti člověka zachytiti smysly svými v určitý okamžik duševní stav a pře-

nésti ho ve vzpomínky. Náklonnost má k rozumovému rozjímání tak nepřirozeně ve mně vyvinovala smysly, že často, ať jsem myslil na nejobyčejnější věc, zapadl jsem do nekonečného kruhu rozboru svých myšlének; já již nemyslil na otázku, jež mne zajímala, ale přemýšlel jsem o tom, nač jsem myslil. Tázaje se sám sebe, o čem přemýšlím, odpovídal jsem si: Přemýšlím o tom, o čem myslím. A o čem přemýšlím nyní: Přemýšlím, že myslím, nač myslím, a tak dále. Um za rozum se pustil...

Avšak filosofické objevy, kteréž jsem činil, neobyčejně lichotily mé samolibosti; často mi napadlo, jak jsem znamenitým člověkem, jenž odhaluje ku blahu lidstva nové pravdy, a s hrdým vědomím své důstojnosti shlížel jsem na ostatní smrtelníky. Ale ku podivu, kdykoliv jsem se setkal s těmito smrtelníky, stával jsem se nesmělým vůči každému a čím výše jsem stavěl sebe ve vlastním mínění, tím méně jsem byl způsobilým ve společnosti k tomu, abych nejen ukázal vědomí své vlastní ceny, ale já ani tomu nemohl přivyknouti, abych se nestyděl za každé vlastní sebe prostší slovo nebo pohyb.

XX.

V l á ď a.

Ano, čím dále postupuji v popisování této doby svého života, tím se mi stává trapnějším a obtížnějším. Zřídka jen, zřídka nacházím ve vzpomínkách z této doby okamžiky upřímného, vřelého citu, jenž tak jasně a trvale ozařoval počátek mého života. Bezděky se mi chce co nejrychleji proběhnouti pouští let chlapeckých a dospěti k oné šťastné době, kdy znova v pravdě něžný, šlechetný cit přátelství stkvělým světlem ozařuje konec těchto let a zavdal podnět k nové době — jinošství, naplněné krásami a poesií.

Nehodlám hodinu za hodinou stopovati své vzpomínky, než jen rychle přehlédnu nejhlavnější z nich z oněch let, k nimž jsem dospěl ve svém vypravování, až do známosti své s neobyčejným člověkem, kterýž měl rozhodný a blahodějný vliv na moji povahu i na můj směr.

Vláďa tyto dny vstoupí do university, učitelé chodí k němu již zvlášť a já závistivě a s bezděčnou úctou slyším, jak směle píše křídou na černé tabuli, vykládá mathematické funkce, sinusy, koordináty a pod, což vše se mi zdá býti projevem nedostižné všemoudrosti. A kdysi v neděli po obědě sešli se do komnaty babiččiny všichni učitelé, dva profesoři, a u přítomnosti otce a některých hostí opakují předměty ke přijímací zkoušce na universitu, při čemž Vláďa k veliké radosti babiččině osvědčuje neobyčejné vědomosti. Mně také dávají otázky z některých předmětův, ale já objevuji se velice slabým a profesoři patrně se snaží zakryti před babičkou moji nevědomost, což mne uvádí ještě více do rozpaků. Ostatně si mne mnoho nevšímají, jeť mi teprv patnáct let a zbývá tudíž ještě rok do zkoušky. Vláďa pouze k obědu přichází dolů a celé dny a i večery tráví nahoře učením, nikoliv, že by mu to bylo uloženo, ale z vlastního popudu. Jest neobyčejně samolibý a nechce obstáti při zkoušce jen prostředně, ale výtečně.

Již nadešel den první zkoušky. Vláďa obléká modrý frak s bronzovými knoflíky, zlaté hodinky, lakované botky. U schodů stojí tatínkův faeton, Nikolaj odhrnuje kožený pokrov a Vláďa s St. Jérômem jedou do university. Děvčátka, zvláště Kátěnka, s radostnou tváří a u vytržení pohlížejí s okna na ztepilou postavu Vláďovu usedající do ekypáže, papa hovoří „Dej Bůh štěstí, dej Bůh," a babička rovněž se přišoupala k oknu a se slzami v očích žehná Vláďu tak dlouho křížem, dokud faeton nezmizí za rohem příční ulice, a cosi šeptá.

Vláďa se vrací. Všichni netrpělivě se ho táží: „Jak, dobře? kolik!" a již z veselého obličeje vidno, že dobře! Vláďa dostal pět. Druhého dne s týmž přáním úspěchu a strachem ho vyprovázejí a očekávají s touž netrpělivostí

a radostí. Tak mijí devět dní. Desatého dne nastává poslední, nejtěžší zkouška — náboženství; všichni stojí u okna a ještě s větší netrpělivostí ho očekávají. Dvě hodiny a Vláďa ještě nejede.

„Božínku! baťušky!!! Jedou!! jedou!!“ křičí Ljubočka tlačíc se na okno.

A skutečně ve faetoně vedle St. Jérôma sedí Vláďa; však již ne v modrém fraku a šedé furažce, ale v studentském stejnokroji s vyšívaným modrým límcem, v třírohém klobouce a s pozlaceným kordem po boku.

„Což, kdybys tak byla živa!“ zvolá babička, jakmile uviděla Vláďu v uniformě a klesá do mdlob.

Vláďa s tváří zářící veběhne do předsíně, celuje a objímá mne, Ljubočku, Mimi i Kátěnku, kteráž se při tom červená až po uši. Vláďa je radostí bez sebe. A jak je hezký v této uniformě! Jak krásně jde modrý límec k jeho černým knírkům, jež sotva vyrážejí! Jakou má štíhlou, svižnou postavu a ušlechtilou chůzi! V tento památný den všickni obědvají v babiččině komnatě, na všech tvářích září radost a po obědě k cukrovinkám přináší dvorecký s přiměřeně vážnou a zároveň veselou tváří láhev šampaňského zavinutou v ubrousku. Babička po prvé po smrti matinčině pije šampaňské; vypijí plný pohár na zdraví Vláďovo a znovu pláče radostí, pohlížejíc na něho.

Vláďa již vyjíždí sám ve vlastním kočáře z domu, přijímá k sobě na návštěvy své známé, kouří, jezdí na plesy a také jsem sám viděl, jak ve svém pokoji vypil s přátely dvě láhve šampaňského a jak při každém poháru připíjeli na zdraví jakýchsi tajemných osob a při tom se hádali, komu se dostane posledního poháru. Obědvá však pravidelně doma a po obědě jako jindy usedá do salonku, v němž se pije čaj, a o čemsi ustavičně tajemnůstkářsky hovoří s Kátěnkou. Ale pokud slyším, ježto se neúčastním jejich rozhovorů, rokují toliko o hrdinách a hrdinkách pročtených románů, o řevnivosti, o lásce, a já nijak nemohu pochopiti, co nalézají znamenitého v takových rozhovorech a proč se tak chytře usmívají a horlivě prou.

Vůbec pozoruju, že mezi Kátěnkou a Vláďou mimo pochopitelné přátelství mezi soudruhy z dětství jest ještě jakýsi zvláštní poměr, kterýž je vzdaluje od nás a tajemně je k sobě poutá.

XXI.

Kátěnka a Ljubočka.

Kátěnce jest šestnáct let, vyrostla, ostrost forem, nesmělost a neobratnost pohybů, jež bývají vlastní dívce v přechodném věku, učinily místo harmonické svěžesti a ztepilosti kvítku právě se rozvíjejícího: ale nezměnila se. Tytéž světle modré oči a usmívavý pohled, týž rovný nosík se silnými nozdrami tvořící skoro jednu čáru s čelem, a ústka s veselým úsměvem, tytéž drobné důlky na růžových, průhledných tvářičkách, tytéž bělounké ručky ... a na ni hodí se jako dříve zvlášť jaksi neobyčejně název čisťounké dívčinky. Nového na ní není, leč hustý, rusý vrkoč, jejž nosí jako dospělé, a mladá prsa, jejichž příchod ji patrně těší i rozpačitou činí.

Ačkoliv Ljubočka vždy rostla a vychovávala se s ní společně, jest v každém směru zcela jinou dívkou.

Ljubočka není veliká postavou a následkem anglické nemoci má ještě doposud nohy s husím chodem a nehezké tělo. Ve vší postavě její jsou toliko oči krásné, a oči ty jsou skutečně překrásné — veliké, černé, s takovým neodolatelně příjemným pohledem, vážným i naivním, že nemohou neobrátiti na se pozornost. Ljubočka jest ve všem prosta a přirozena, Kátěnka však jako by se chtěla někomu podobati. Ljubočka pohlíží vždy přímo a někdy upře na někoho své ohromné, černé oči a nespouští jich tak dlouho, až jí to vytýkají, pravíce, že je to neslušné; Kátěnka naopak klopí řasy, přimhuřuje oči a říká, že jest krátkozraká, ačkoliv dobře vím, že velmi dobře vidí. Ljubočka nerada se přetvařuje, je-li někdo cizí přítomen, a když

někdo ji ve společnosti chce políbiti, durdí se a říká, že nemůže vystáti takové něžnosti; Kátěnka naopak ve společnosti vždy tváří se neobyčejně uctivou k Mimi a ráda chodí po sále objavši se s některou dívkou. Ljubočka jest hrozný smíšek a leckdy v návalu smíchu rozhání se rukama a běhá po pokoji; Kátěnka však zakrývá ústa šátkem anebo rukama, když se počíná smáti. Ljubočka vždy sedí přímo a chodí majíc ruce dolů, Kátěnka drží hlavu poněkud na stranu a chodí s rukama založenýma. Ljubočka je vždy náramně ráda, když se jí udá promluviti s dospělým mužem, a říká, že si neveme nikoho jiného než husara; Kátěnka ale povídává, že jí jsou všichni mužové odporni, že se nikdy nebude vdávati, a zcela se mění, jako kdyby se čehosi bála, když s ní nějaký muž mluví. Ljubočka neustále se hněvá na Mimi proto, že jí tak stahují šněrovačku, že „není možná dýchati," a ráda si popapá, Kátěnka zase často strkajíc prst na bok pod šaty ukazuje nám, že jsou jí volny, a jí malounko. Ljubočka ráda kreslí hlavičky, Kátěnka kreslí pouze květiny a motýly. Ljubočka hraje velice pozorně Fieldovské koncerty, některé sonaty Beethovenovy; Kátěnka hraje variace a valčíky, protahuje tempo, tluče, neustále bere pedály a dříve, než počne něco hráti, s citem béře tři akkordy arpeggio.*)

Ale Kátěnka dle mého tehdejšího náhledu více se podobala dospělé a proto mnohem více se mi líbila.

XXII.

P a p a.

Papa byl zvláště vesel od té doby, co Vláďa vstoupil na universitu, a častěji než obyčejně přichází na oběd k babičce. Ostatně příčina jeho veselosti, jak jsem se dozvěděl od Nikolaje, spočívá v tom, že vyhrál v posledním

*) Arpeggio v hudbě se nazývá to, když tony jednoho akkordu se berou rychle za sebou a ne najednou.

čase neobyčejně mnoho. Stává se také, že v podvečer, než jde do klubu, zajde k nám, posadí se k fortepianu, shromáždí nás kolem sebe a podupávaje svými měkkými botami (nemůže vystáti opatků a nikdy jich nenosí) pěje cikánské písně. A měli byste tu viděti, jak se směje nadšeně jeho miláček Ljubočka, jež ho sama také zbožňuje. Časem zajde do hodin učebních a s přísnou tváří naslouchá, jak odříkávám úkoly, ale podle několika slov, jimiž mne chce opraviti, pozoruji, že málo umí to, čemu mne vyučují.

Někdy zlehounka mrká a dává nám pokynutí, když babička počne bručeti a zlobiti se na všechny bez příčiny. „No, dostalo se nám co proto, děti," říkává potom. Vůbec pomalu pouští se v očích mých s oné nedostižné výše, na niž ho postavila moje dětská obraznost. Líbám s týmž upřímným citem lásky a úcty jeho velkou bílou ruku, ale již si dovoluji přemýšleti o něm, posuzovati jeho činy a mně bezděčně o něm napadají takové věci, jejichž skutečnost mne leká. Nikdy nezapomenu na příhodu, jež mi vnukla mnoho takových myšlének a způsobila mi mnoho duševního strádání.

Kdysi pozdě večer vešel v černém frace a v bílé vestě do přijímacího salonu, chtěje vzíti s sebou do plesu Vláďu, jenž se právě oblékal ve svém pokoji. Babička v ložnici čekala, aby se jí Vláďa přišel ukázat (ona měla zvyk před každým plesem volati ho k sobě, dáti mu požehnání, prohlédnouti ho a dávati naučení). V sále osvětleném toliko jednou svítilnou chodily Mimi a Kátěnka sem a tam, a Ljubočka seděla za royalem a hrála druhý koncert Fieldův, zamilovaný to matinčin kousek.

Nikdy jsem na nikom nesetkal se s takovou rodinnou podobností jako mezi sestrou a matinkou. Podobnost tato nespočívala ani v obličeji, ani v postavě, ale v čemsi nepostižitelném: v rukou, ve způsobu chůze, zvláštnosti hlasu a některých úslovích. Zlobila-li se Ljubočka, říkávala: „Celý věk nikam nepustí," slova, c e l ý v ě k, jež měla ve zvyku říkati i maman, vyslovovala tak, že se mi zdálo, jako bych slyšel matinku, jaksi táhle: Ce-elý věk; ale zvlášť neoby-

čejně jevila se tato shoda ve hře na piano a všech způsobech při tom: také tak urovnávala si oděv, také tak obracela noty levou rukou shůry, také tak mrzutě bila pěstí o klávesy, když se jí dlouho nedařilo těžké místo, a říkávala: „Ach, Bože můj!“ a tatáž nevýslovná něžnost a pozornost při hře této překrásné Fieldovské hudby, jež se tak pěkně nazývala hudbou perlovou, na jejíž krásy nedovedou zapuditi vzpomínky veškeré hokus-pokusy novějších pianistů.

Papa vešel do komnaty rychlými, drobnými krůčky a přistoupil k Ljubočce, jež přestala hráti, když ho uviděla.

„Ne, jen hraj, Ljubo, hraj,“ pravil, posazuje ji, „ty víš, jak tě rád slyším...“

Ljubočka pokračovala ve hře a papa opřev se o loket ruky dlouho seděl naproti ní; potom pokrčiv rychle ramenem, vstal a jal se přecházeti po komnatě. Blíže se k pianu pokaždé se zastavil a dlouho upřeně díval se na Ljubočku. Dle pohybů a chůze jeho pozoroval jsem, že byl rozechvěn. Prošed několikráte sálem zastavil se za seslí Ljubočky, políbil ji na černou hlavu a potom rychle se opět obrátiv dále se procházel. Když Ljubočka dohrála, přistoupila k němu a tázala se ho: „Bylo to dobře?“ On mlčky chopil její hlavu a jal se líbati ji na čelo a oči tak něžně, že jsem toho nikdy na něm nepozoroval.

„Ach, Bože můj, ty pláčeš?“ řekla Ljubočka pouštějíc z rukou řetízek jeho hodinek a upírajíc na jeho obličej své veliké, udivené oči, „odpusť mi, drahý otče, já zcela zapomněla, že je to matinčin kousek.“

„Ne, drahoušku, jen hraj častěji,“ pravil hlasem rozechvěním se třesoucím, „kdybysi věděla, jak je mi dobře poplakati s tebou...“

Ještě jedenkráte ji políbil a snaže se překonati vnitřní rozčilení, pokrčil ramenem, vyšel ze dveří, jež vedly na chodbu do komnaty Vláďovy.

„Valdemare, brzo-li pak?“ zvolal, zastaviv se uprostřed chodby. V témž okamžiku šla kolem něho panská Máša, kteráž uviděvši bárina chtěla v rozpacích se mu vyhnouti. Zastavil ji. „Ale ty jsi pořád hezčí,“ pravil nakloniv se k ní.

Máša se začervenala a ještě níže sklonila hlavu. „Dovolte," zašeptala.

„Valdemare, což, brzo-li pak?" opětoval papa, krče ramenem a pokašlávaje, když Máša prošla mimo a on mne uviděl . . .

Miluji otce, ale rozum lidský žije nezávisle na srdci a často v sobě chová myšlénky, jež dotýkají se citu, jsou mu nepochopitelny a kruty proň. A takové myšlénky mi přicházejí, ačkoliv snažím se je zapuditi . . .

XXIII.

Babička.

Babička se dne na den slábne; její zvonek, hlas bručivé Gáše, a bouchání dveřmi častěji se ozývá v její komnatě, a už nás nepřijímá v kabinetě ve voltérovském křesle, ale v ložnici na vysokém loži s poduškami krajkami ovroubenými. Pozdravuje ji, pozoruji na její ruce bledě žlutou lesklou opuchlinu a v komnatě těžký puch, jakýž jsem před pěti lety cítil v komnatě matinčině. Doktor přichází k ní denně třikráte, a několik lékařských porad už se odbývalo, ale povaha, hrdé a odměřené chování její ke všem domácím a zvláště k otci nijak se nezměnily; stále stejně protahuje slova, zvedá obočí a říká: „Můj drahý."

Ale již po několik dní nás nepouštějí k ní a St. Jérôme jednou ráno při vyučování mne vyzývá, abych se šel projet s Ljubočkou a Kátěnkou. Ačkoliv pozoruji, vstupuje do saní, že před babiččinými okny ulice je postlaná slamou a že jacísi lidé v modrých kabátech stojí u našich vrat, nikterak nemohu pochopiti, proč nás posýlají na projížďku v takovou neobvyklou hodinu. Toho dne po všecku dobu projížďky já a Ljubočka nalézali jsme se v jakémsi zvláště veselém rozpoložení ducha, v jakémž každá nepatrná příhoda, každé slovo, každý pohyb nutí do smíchu.

Roznášeč podomní chopiv se lísky rychle přebíhá přes cestu, a my se dáme do smíchu; otrhaný Vaňka cvalem, šlehaje konci opratí, dohání naše sáně a my se řehoníme; Filipovi zaklesne se bič za kování na saních a on obraceje se, pronáší: „Eh ďasa," a my smíchem zmíráme; Mimi dí s tváří nespokojenou, že jen hloupí se smějou bez příčiny, a Ljubočka všecka červená od tutlaného smíchu dívá se po očku na mne. Oči naše se setkají a my se dáme do takového hlasitého smíchu, až máme plné oči slz a nejsme s to zadržeti příval smíchu, jenž nás dusí. A sotva se poněkud upokojíme, já pohlédnu na Ljubočku a pronesu zamilované slovíčko, jež máme od některého času v modě a jež vždy způsobí smích, a znova se kuckáme . . .

Když jedeme nazpět domů, já sotva že otvírám ústa, chtěje Ljubočce udělati nějaký pěkný posuněk, any tu oči mé zaráží černé víko rakve, opřené o půli dveří našeho průjezdu, a ústa má utkví v tomto nepřirozeném položení.

„Votre grand'mère est morte! (Vaše babička je mrtva)," praví St. Jérôme s bledou tváří vycházeje nám v ústrety.

Po celý čas, co babiččina mrtvola leží v domě, zakouším tísnivý pocit strachu smrti, to jest: mrtvé tělo živě a nepříjemně připomíná mi, že i já někdy zemru, pocit to, kterýž, nevím proč, zvykli jsme plésti si se zármutkem. Já nepociťuju lítosti pro babičku a jedva-li kdo upřímně jí želí. Ačkoliv jest dům plný smutečních návštěv, nikdo nejeví žalu pro její smrt mimo jedinou osobu, jejíž zoufalý bol nevýslovně mne překvapuje. A osoba ta jest — panská Gáša. Odchází na půdu, zavírá se tam, neustává plakati, proklínati sama sebe, rve si vlasy, nedbá a nechce slyšeti žádné rady a říká, že smrt jí zbývá jakožto jediná útěcha po ztrátě milované paní.

A opět opakuji, že pravděnepodobnost v záležitostech citu jest nejspolehlivější známkou pravdy.

Babičky už není, ale ještě žijí v našem domě vzpomínky a rozličné úvahy o ní. Řeči ty se týkají hlavně závěti, již učinila před svou smrtí a jíž nikdo nezná mimo jejího nejdůvěrnějšího přítele, knížete Ivana Ivanoviče. Mezi

babiččinými lidmi pozoruju jakési rozechvění, často slyším výklady o tom, kdo komu připadne, a přiznávám se bezděky, že rád přemýšlím o tom, že budeme děditi.

Za šest neděl Nikolaj, stálý to rejstřík novin našeho domu, vypravuje mi, že babička odkázala veškeré jmění Ljubočce a že ustanovila za jejího opatrovníka až do té doby, kdy se provdá, nikoliv otce, ale knížete Ivana Ivanoviče.

XXIV.

J á.

Do vstoupení na universitu zbývá mi již jen několik měsíců. Učím se dobře. Nejenom že bez bázně očekávám učitele, ale pociťuji také jakousi radost v hodině.

Rád, jasně a pozorně vypravuji naučený úkol. Připravuju se na mathematickou fakultu a volba tato — abych pravdu řekl — stala se jedině proto, že slova: sinusy, tangenty, diferenciály, integrály a t. d. neobyčejně se mi líbila.

Jsem mnohem menší než Vláďa, širokoramenný a zavalitý, jako dříve ošklivý a jako vždy mne to trápí. Chci býti původním. To však mne těší, že totiž papa o mně jaksi řekl, že mám rozumný obličej, a já tomu úplně věřím.

St. Jérôme je se mnou spokojen, chválí mne a já nejenom, že jsem přestal již ho nenáviděti, ale, když řekne někdy, že při mých schopnostech a mém důvtipu je to hanba, že to nebo to jsem neudělal, až se mi i zdá, že ho mám rád.

Pozorování mé v čeledníku již dávno přestalo, stydím se chouliti se za dveřmi, při čemž mne, jak se přiznávám, poněkud ochladilo i přesvědčení, že Máša miluje Vasilije. Úplně mne vyléčí z této nešťastné vášně svatba Vasilijova, za niž se sám přimlouvám na jeho prosbu za otcovo svolení.

A když novomanželé s cukrovím na podnose přicházejí děkovat otci, a Máša v čepečku s modrými stužkami také nám všem za cosi děkuje, líbá každého na rámě, já

cítím pouze vůni růžové pomády z její vlasů, ale ani nejmenšího rozčilení.

Vůbec počínám se poněkud probírati ze svých dětských nedostatků, vyjma ovšem onen hlavní, jemuž usouzeno, aby mi ještě mnoho škody nadělal v životě — náklonnost k rozumování.

XXV.

Vláďovi přátelé.

Ačkoliv jsem ve společnosti Vláďových známých zaujímal postavení, jež uráželo moji samolibost, rád jsem sedával v jeho komnatě, když u něho bývali hosté, a mlčky jsem pozoroval vše, co se tam dálo. Nejčastěji přicházeli k Vláďovi pobočník Dubkov a student kníže Nechljúdov. Dubkov byl malinký, svalnatý brunet, už ne v prvním mládí, měl poněkud krátké nohy, ale nebyl nehezký a vždy veselý. Byl to jeden z oněch obmezených lidí, již jsou příjemni právě pro tuto obmezenost, kteří nejsou způsobilí dívati se na věci s různých stránek a kteří jsou věčně nadšeni. Názory takových lidí bývají jednostranné, ale vždy upřímné a vábné. Ano, i jejich úzké sobectví dá se jaksi prominouti a je milé. Mimo to měli jsme Vláďa i já v Dubkovu dvojí zálibu — jeho vojenský zevnějšek a hlavně jeho věk, s kterým mladí lidé, nevím proč, obvykle spojují pojem o pořádném člověku (comme il faut), vlastnosti to v oné době velice vážené. Ostatně Dubkov byl skutečně tím, co se nazývalo muž comme il faut. Pouze to mi bývalo nepříjemno, že totiž Vláďa jaksi se styděl časem před ním za každý nejnevinnější můj čin a nejvíce za moje mládí.

Nechljúdov nebyl příliš hezký: malinké, šedivé oči, nevysoké, ostré čelo; nesouměrná délka rukou a nohou nemohly býti zvány krásným jeho rysem. Pěkné na něm bylo pouze: neobyčejně vysoký vzrůst, jemná pleť ve tváři a krásné zuby. Však obličej jeho nabýval takového původ-

ního a energického rázu od úzkých, blýskavých očí a měnivého, tu přísného, tu dětsky neurčitého způsobu úsměvu, že nebylo možno nepovšimnouti si ho.

Byl, jak se zdálo, velice ostýchavý, protože při každé maličkosti se začervenal až po uši, ale jeho ostýchavost nepodobala se mé; čím více se červenal, tím tvář jeho nabývala více rozhodnosti. Jako by se byl sám na sebe zlobil za svou slabost.

Ačkoliv se zdálo, že jest velice spřátelen s Dubkovým a Vláďou, přece bylo patrno, že je pouze náhoda svedla s ním. Směr jejich byl zcela různý; Vláďa a Dubkov jaksi se všeho báli, co se podobalo vážnému uvažování a citlivosti, Nechljúdov naopak byl enthusiast v nejvyšším stupni a často, nedbaje výsměchu, pouštěl se do výkladu o filosofických otázkách a o citech. Vláďa a Dubkov rádi hovořili o věcech své lásky (a bývali zamilováni zároveň do několika a oba do týchž); Nechljúdov však vždy se vážně zlobil, když se stala zmínka o jeho lásce, jakési plavovlasé.

Vláďa a Dubkov často si dovolili činiti poznámky o svých příbuzných; Nechljúdova však bylo možno přivésti do zoufalství, stala-li se zmínka s nepěkné stránky o jeho tetičce, již on jaksi nadšeně zbožňoval. Vláďa i Dubkov jezdívali po večeři někam bez Nechljúdova a nazývali ho zardělou panenkou.

Kníže Nechljúdov překvapil mne hned na poprvé jak svojí řečí, tak i svým zevnějškem, a ačkoliv jsem v jeho povaze nalézal mnoho sobě společného, či snad právě proto, pocit, kterýž mi vnukl, když jsem ho poprvé uviděl, nebyl ani zdaleka příznivý.

Nelíbil se mi jeho pronikavý pohled, tvrdý hlas, hrdý zevnějšek a především úplná lhostejnost, již mi projevoval. Často za řečí velice rád bych mu byl odporoval; abych potrestal jeho hrdost, chtěl jsem ho překonati a dokázati mu, že jsem důvtipný, ačkoli mi nechce věnovati ani nejmenší pozornosti. Avšak ostýchavost mi bránila.

XXVI.

Úvahy.

Vláďa ležel nohami na divaně a opřev se o loket četl jakýsi francouzský román, když jsem po večerním vyučování dle svého zvyku k němu vstoupil do komnaty. Na okamžik zvedl hlavu, aby na mne pohlédl, a znova se jal čísti. Pohyb to zcela přirozený a prostý, při němž jsem se však začervenal. Zdálo se mi, že jsem v pohledě jeho vyčetl otázku, „proč jsi přišel?“ a v rychlém sehnutí hlavy — přání ukryti mi význam toho pohledu. Tato náchylnost dodávati významu i nejprostějšímu pohybu tvořila charakteristický rys mého tehdejšího věku. Přikročil jsem ke stolu a vzal jsem také knihu. Než jsem však počal ji čísti, napadlo mi, že jest to jaksi směšno, že nic jeden druhému neříkáme, ač jsme se neviděli celý den.

„Což budeš dnes večer doma?“

„Nevím, a co?“

„Tak,“ řekl jsem a pozoruje, že hovor vázne, vzal jsem knihu a jal se čísti.

Podivno, že jsme strávili tváří v tvář s Vláďou často celé hodiny mlčky, stačila však přítomnost sebe mlčelivější osoby třetí a mezi námi rozvinul se nejzajímavější a nejrozmanitější hovor. Cítili jsme, že se příliš dobře známe. A znají-li se lidé dobře nebo příliš málo, stejně to vadí sbližení.

„Je Vláďa doma?“ bylo slyšeti v předpokoji hlas Dubkova.

Dubkov a Nechljúdov v pláštích a kloboucích vešli do pokoje.

„Což, pojedeme do divadla, Vláďo?“

„Nikoli, nemám čas,“ odvětil Vláďa červenaje se.

„Ale copak! Pojedeme, prosím vás.“

„Vždyt já nemám ani lístku.“

„Ale lístků je u vchodu do libosti.“

„Odpusť, ihned přijdu,“ vyhýbavě odvětil Vláďa a pokrčiv ramenem odešel z komnaty.

Věděl jsem, že by Vláďa velmi rád jel do divadla, kamž ho Dubkov zval, a že odřekl pouze proto, že neměl peněz, a že vyšel ven proto, aby si do budoucí výplaty od dvoreckého vypůjčil pět rublů.

„Pozdrav Bůh, diplomate," pravil Dubkov, podávaje mi ruku.

Přátelé Vláďovi nazývali mne diplomatem, protože kdysi po obědě u nebožky babičky počalo se rozmlouvati o naší budoucnosti, když byli u nás, a babička řekla, že Vláďa bude vojákem, a že doufá, že ze mne bude diplomat a že mne uvidí v černém frace a s vlasy učesanými à la coq, což tvořilo podle jejího názoru nezbytnou podmínku diplomatického povolání.

„Kam odešel Vláďa?" otázal se Nechljúdov.

„Nevím," odvětil jsem, červenaje se při pomyšlení, že asi dobře uhodli, proč Vláďa odešel.

„Bezpochyby nemá peněz, je-li pravda? Ó diplomate," dodal přisvědčivě jakožto výklad mého úsměvu. „Já také nemám peněz, a což ty, Dubkove, máš?"

„Podíváme se," řekl Dubkov, vyndavaje váček a ohmatávaje v něm velice starostlivě svými krátkými prsty něco drobných peněz, „tu je pětník, tu je dvougrivenik a to je ppff!" pravil dělaje při tom směšný pohyb rukou.

V tom vešel Vláďa do komnaty.

„Nu, což, pojedem?"

„Nikoli."

„Jak jsi směšný," řekl Nechljúdov, „proč pak neřekneš, že nemáš peněz. Vezmi si můj lístek, chceš-li."

„A což ty?"

„On pojede k sestřenicím do lože," řekl Dubkov.

„Nikoliv, já vůbec nepojedu."

„A proč?"

„Protože, víš, že v loži nerad sedím."

„Proč?"

„No nerad, není mi volno."

„Zase to staré! Nepochopuju, jak ti může býti nevolno tam, kde tě všichni mají rádi. Je to směšné, mon chér."

„Což dělat, si je suis timide! (když jsem ostýchavý). Jsem jist, že jsi nikdy ve svém životě se nezačervenal a já každý okamžik při nejmenší hlouposti," pravil a již se červenal.

„A víte, jak vzniká vaše ostýchavost?... z přílišné samolibosti, mon chér," pravil Dubkov hlasem blahosklonným.

„Jaká pak přílišná samolibost," pravil Nechljúdov, ťat do živého. „Naopak, já jsem proto ostýchavý, že mám příliš málo samolibosti, mně se spíše vždy zdá, že v mé přítomnosti jest nepříjemno, mrzuto... a proto..."

„Oblíkej se, Vláďo," pravil Dubkov bera ho za rámě a svlékaje s něho kabát. „Ignate, barina oblíkat."

„Proto se mi to často stává..." pokračoval Nechljúdov.

Ale Dubkov už ho neposlouchal: „tra la ta-ra-ra-la-la," zazpíval jakýsi popěvek.

„Ještě nejsme hotovi," pravil Nechljúdov, „a já ti dokážu, že ostýchavost nevzniká ze samolibosti."

„Dokážeš, pojedeš-li s námi."

„A už jsem řekl, že nepojedu."

„Tak tu zůstaň a dokazuj diplomatovi a až přijedeme, on nám to poví."

„Taky že dokážu, namítl Nechljúdov s dětinskou svévolí, „jen brzy přijeďte."

„A co myslíte, jsem samolibý?" pravil přisedaje ke mně.

Ačkoliv jsem o této záležitosti měl již připravený hotový svůj úsudek, tak jsem se ocitl v rozpacích tímto nenadálým oslovením, že jsem nebyl s to, rychle mu odvětiti.

„Myslím, že ano," pravil jsem cítě, jak se mi hlas třese a jak tvář moje se zardívá při pomyšlení, teď že nadešel čas, dokázati mu, že jsem důvtipný — „a já se domnívám, že každý člověk je samolibý a že vše, cokoli dělá člověk, — vše je ze samolibosti."

„A tak co považujete za samolibost?" pravil Nechljúdov usmáv se poněkud opovržlivě, jak se mi zdálo.

„Samolibost," pravil jsem, „jest přesvědčení o tom, že jsem lepší a důvtipnější než ostatní lidé."

„A jakž pak mohou býti o tom všichni přesvědčeni?"

„Nevím ovšem, je-li to pravda čili ne, nikdo však mimo mne se nepřizná: já ale jsem přesvědčen, že jsem nejdůvtipnější ze všech lidí na světě a rovněž vím, že vy také jste o tom přesvědčen.“

„Nikoliv, já sám o sobě vám řeknu, že jsem se setkal s lidmi, jež jsem považoval za chytřejší sebe.“

„Není možná,“ odvětil jsem přesvědčeně.

„A což vy skutečně tak za to máte?“ pravil Nechljúdov, upřeně na mne pohlížeje.

„Zcela do opravdy,“ odvětil jsem.

A tu mi náhle napadlo něco, což jsem ihned vyslovil.

„Já vám to dokážu. Proč milujeme sebe více než ostatní?... Proto že se považujeme za lepší než ostatní, za hodnější lásky. Kdybychom shledávali jiné lidi lepší sebe, milovali bychom je i více než sebe, a to se nikdy nestává. A kdyby se to i někdy stalo, přece mám pravdu,“ dodal jsem a bezděky jsem se usmál, jsa sám sebou spokojen.

Nechljúdov se na chvíli zamlčel.

„Nikdy jsem si nepomyslil, že jste tak vtipný,“ řekl mi tak dobromyslně, roztomile se usmívaje, že se mi najednou zdálo, že jsem neobyčejně šťastným.

Pochvala tak mohutně působí nejenom na city, ale i na rozum lidský, že pod jejím příjemným dojmem se mi zdálo, že jsem se stal mnohem důvtipnější a myšlénky jedna za druhou neobyčejně bystře vznikaly v mé hlavě. Od samolibosti jsme nepozorovaně přešli k lásce a o tomto thematu zdál se hovor býti nevyčerpatelným. Ačkoliv naše úvahy pro postranního posluchače mohly se zdáti zcela nesmyslnými — tak byly nejasny a jednostranny — pro nás měly velikou cenu. Duše naše tak pěkně byly naladěny jedním směrem, že nejmenší dotknutí kterékoliv struny mysli jednoho nalézalo ohlasu v srdci druhého. Nacházeli jsme potěšení zejména v tom vzájemném souzvuku různých strun, jichž jsme se dotkli ve svém rozhovoru. Zdálo se nám, že nemáme ani dosti slov ani času, abychom mohli vysloviti druh druhu veškeré myšlénky, jež se draly ven.

XXVII.

Počátek přátelství.

Od toho okamžiku ustálil se mezi mnou a Dmitrijem Nechljúdovým dosti zvláštní, ale neobyčejně příjemný poměr. Ve společnosti si mne skoro nijak nevšímal, jakmile jsme však byli o samotě, ulebedili jsme se do koutečka i počali uvažovati, zapomínajíce na všecko a nepozorujíce, jak čas letí.

Mluvili jsme i o budoucnosti i o umění i o úřadech i o ženitbě i o vychování dítek a nikdy nám ani nenapadlo, že vše, co jsme si povídali, byla nejstrašnější hloupost. Nepomyslili jsme na to však proto, že hlouposti, jež jsme hovořili, byly vtipné a milé hlouposti. A dokud jsi mlád, vážíš si ještě důvtipu a věříš v něj. V mládí veškeré síly duševní tíhnou do budoucnosti a budoucnost ta jeví se v takových rozmanitých, živých a čarovných formách podléhajíc naději, nezaložené ovšem na zkušenosti minulé, ale na smyšlené možnosti štěstí, tak že již samo pochopené a vzájemně si svěřené blouznění o budoucím štěstí tvoří skutečné štěstí v oněch letech. Ve filosofických úvahách, jež byly přední látkou našich rozhovorů, nejraději jsem měl onen okamžik, kdy myšlénky rychleji a rychleji stíhají jedna druhou, a stávajíce se čím dále, tím více nedohlednými, docházejí konečně do takové hloubky mlhavosti, že nenalézáš možnosti vysloviti je a chtěje říci, co si myslíš, mluvíš zcela něco jiného. Měl jsem rád takovýto okamžik, kdy vznášeje se vždy výše a výše v oblasti myšlenkové náhle postihuješ všecku neobsáhlost a uvědomuješ si, že jest nemožno pokročiti dále.

Tak kdysi, bylo to v době masopustní, byl Nechljúdov tak zaujat různými zábavami, že třeba i k nám několikráte za den zajel, ani jednou však se mnou nepohovořil, a mne to tak urazilo, že se mi zdál opět býti hrdým a nepříjemným člověkem. Čekal jsem pouze na případ, abych mu okázal, že si nijak nezakládám na jeho společnosti a že nechovám k němu žádné zvláštní příchylnosti.

Poprvé, když po masopustě opět chtěl se mnou pohovořiti, řekl jsem, že si musím připraviti úkoly, a odešel jsem nahoru; za čtvrt hodiny však kdosi otevřel dvéře do učebny, a Nechljúdov přistoupil ke mně.

„Snad vás vyrušuji?“ řekl.

„Nikoliv,“ odvětil jsem, ačkoliv jsem chtěl říci, že skutečně mám práci.

„Tak proč jste odešel od Vládi, vždyť jsme již dávno spolu nerozumovali. A já už tak přivykl tomu, že se mi jaksi něčeho nedostává.“

Rozmrzelost má zmizela okamžitě a Dmitrij znova stal se v mých očích týmž dobrým a rozmilým člověkem.

„Vy bezpochyby víte, proč jsem odešel,“ řekl jsem.

„Možná,“ odvětil, usedaje vedle mne, „ale hádám-li, tož nemohu přece říci proč, a vy můžete,“ pravil.

„A já to i řeknu. Odešel jsem proto, že jsem se na vás hněval... ne hněval, ale byl jsem rozmrzelým. Zkrátka, vždy se obávám, že mnou opovrhujete proto, že jsem ještě příliš mlád.“

„Víte, proč jsme se tak shodli spolu?“ pravil dobromyslným a moudrým pohledem, odpovídaje na moje doznání, „proč vás mám raději než lidi, s nimiž se více znám a s nimiž mám více společných zájmů? Já to ihned rozeznal. Vy máte ku podivu vzácnou vlastnost — přímost.“

„Ano, já vždy vypravuji právě ty věci, jež se ostýchám přiznati,“ potvrdil jsem, „ale pouze těm lidem, na něž spoléhám.“

„Ano, však máme-li důvěřovati člověku, musíme se s ním zcela spřáteliti a my jsme se ještě nespřátelili, Nicolas; pomněte, že jsme hovořili o přátelství, že upřímné přátelství požaduje úplné důvěry druha k druhu.“

„Totiž býti bezpečen, že to, co povídám vám, nikomu již neřeknete,“ pravil jsem. „Avšak vždyť právě nejdůležitější a nejzajímavější myšlénky jsou ty, jež si za nic nepovíme.“

„A jaké ošklivé myšlénky! Takové nízké myšlénky, že, kdybychom věděli, že se k nim musíme přiznati, nikdy by nám ani nenapadly.“

„Víte, co mi napadlo, Nicolas," dodal vstávaje se sesle a mna si s úsměvem ruce. „Udělejme to a uvidíte, jak nám to bude oběma ku prospěchu. Dejme si slovo, že se vespolek ke všemu přiznáme. Budeme znáti druh druha a nebudeme míti rozpaků, a abychom se nebáli postranních osob, dejme si slovo, že nikdy nikomu nic nepovíme o sobě. Udělejme to."

„Dobrá," pravil jsem.

A my to skutečně udělali. Jak to dopadlo, povím později.

Karr praví, že každá přízeň má dvě stránky: jedna miluje, druhá dovoluje milovati sebe. Jedna líbá, druhá nastavuje tvář. A to jest zcela správné. I v našem přátelství já líbal a Dmitrij nastavoval tvář; avšak i on byl ochoten líbati mne. Milovali jsme se stejně, protože jsme na vzájem seznali a cenili druh druha; to však nebylo mu na závadu působiti na mne a mně podávati se mu!

Samo sebou se rozumí, že vlivem Nechljúdova bezděčně jsem si osvojil i jeho směr, jehož podstatou bylo nadšené zbožňování idealu ctnosti a přesvědčení, že úkolem člověka jest, aby se stále zdokonaloval. Pak napraviti veškeré člověčenstvo, a vyhubiti veškeré neřesti a neštěstí lidské zdálo se dostižitelnou věcí, — a velice lehkou a prostou věcí zdálo se napraviti sama sebe, osvojiti si veškeré ctnosti a býti šťastným...

A ostatně Bůh jediný ví, zdali skutečně bylo směšno toto šlechetné blouznění mladistvé, a kdo vinen tím, že se nesplnilo?...

JINOŠSTVÍ.

Povídka.

(R. 1855 – 1857.)

I.

Co považuji za počátek jinošství.

Řekl jsem, že přátelství moje s Dmitrijem mně odkrylo nový pohled na život, jeho cíl a vztahy. Podstata tohoto názoru sestávala z přesvědčení, že povolání člověka jest snaha po mravném zdokonalení a že toto zdokonalení jest lehké, možné a věčné. Ale až dosud jsem se pouze kochal odhalováním nových myšlének, z tohoto přesvědčení vyplývajících, a sestavováním skvělých plánů mravné, činné budoucnosti; život můj však plynul týmž nepatrným, zmateným a zahálčivým pořádkem.

Ony blahodárné myšlénky, které jsme se zbožňovaným druhem Dmitrijem, s okouzlujícím Miťou, jak já sám jsem ho v duchu někdy nazýval, v rozhovorech probírali, líbily se dosud pouze mému rozumu, ale ne citu. Nadešla však doba, kdy tyto myšlénky s takovou svěží silou mravní obnovy se mi do hlavy vloudily, že jsem se toho zalekl, přemýšleje o tom, jak mnoho času jsem daremně ztratil, a chtěl jsem hned, v témž okamžiku těchto myšlenek v životě použiti s pevným úmyslem, že nikdy už se jim nezpronevěřím.

Z této doby čítám počátek jinošství.

Bylo mi tenkráte skoro šestnácte let. Učitelé dosud ke mně chodili. St. Jerôme dohlížel k mému učení, a já nerad a bez chuti se chystal na universitu. Mimo učení záleželo moje zaměstnání: v samotářském, nesouvislém přemítání a blouznění; v tělocviku proto, abych se stal prvním

silákem na světě; v plahočení beze všeho vytknutého cíle a myšlenky po všech komnatách a zvláště po chodbě dívčího čeledníku, v pohlížení na sebe v zrcadle, od kterého jsem ostatně odcházel s těžkým srdcem, ano s nevolí. Zevnějšek můj, přesvědčil jsem se o tom, nejenom že byl nehezký, avšak nemohl jsem se ani obyčejnou útěchou potěšiti, jak bývá v podobných případech. Nemohl jsem říci, že mám výrazný, chytrý aneb ušlechtilý obličej. Nebylo v něm nic významného, — rysy byly obyčejné, hrubé a ošklivé; oči malinké, šedé; zvláště když do zrcadla jsem se díval, byl výraz jejich spíše hloupý nežli chytrý. Mužného bylo ve mně ještě méně; ačkoliv jsem nebyl malého vzrůstu a na svá léta velice silen, byly všechny rysy obličeje měkké, suché neurčité. Také postrádal jsem vší ušlechtilosti; naopak obličej můj byl takový jako prostého mužíka, i takové nohy a ruce jsem měl veliké; a to se mi tehdy zdálo zahanbujícím.

II.

Jaro.

V roce, kdy jsem vstoupil na universitu, připadly Velkonoce jaksi pozdě v dubnu, tak že zkoušky byly na sv. Tomáše určeny, a v pašijový týden mně připadla zpověď a i ke zkouškám jsem se musil dokonale připraviti.

Počasí, jež následovalo po mokrém sněhu, a o němž říkal Karel Iványovič, „že syn přišel za otcem“, už ode tří dní bylo tiché, teplé a jasné. Na ulicích nebylo viděti ani jediné sněhové vločky, místo bláta a plískanice leskla se mokrá dlažba a řinuly se bystré potůčky. Se střech na slunci stékaly již poslední kapky; na stromech u ohrady pučela poupata; po dvoře vedla suchá cestička ku konírně kolem zamrzlé hromady hnoje a poblíž schodů mezi kameny zelenala se mechem tráva. Bylo ono zvláštní jarní období, které nejmocněji na duši člověka působí: jasné, na všem se lesknoucí, ale ne žhavé slunce, potůčky a roztalinky, vonná

svěžest ve vzduchu a jemně modré nebe s dlouhými, průzračnými mráčky. Nevím proč, ale zdá se mi, že ve velkém městě ještě silněji cítí duše vliv této první doby probuzení jara, — méně vidíš, ale více tušíš. Stál jsem u okna, do něhož ranní slunce skrze dvojí tabule vrhalo teplé paprsky na podlahu mojí studovny, jež mne již nesnesitelně omrzela, a luštil jsem na černé tabuli jakousi dlouhou algebraickou rovnici. V jedné ruce jsem držel roztrhanou měkkou „Algebru“ Frankrovu, v druhé malinký kousek křídy, kterou jsem si již obě ruce, obličej a lokte krátkého fráčku zamazal. Nikoláj v zástěře, s vysoukanými rukávy, otloukal tmel kleštěmi a vytahoval hřebíky z okna, které se otvíralo do zahrady. Zaměstnání jeho a klepání, které působil, rozptýlilo moji pozornost. Při tom jsem byl docela špatného, nespokojeného rozmaru. Nic se mi jaksi nedařilo: učinil jsem na začátku počtů chybu, tak že jsem byl nucen vše opět přepočítati, dvakráte jsem upustil křídu, cítil jsem, že mám ruce i tvář zamazány, houba někam se ztratila, hřmot, jaký Nikoláj působil, jaksi bolestně otřásal moje čivy. Byl jsem zlostně naladěn, chtělo se mi hubovati; odhodil jsem křídu, algebru a jal se choditi po pokoji. Vzpomněl jsem si však, že musíme nyní jíti k zpovědi, že se musíme všeho zlého zdržovati; pojednou jsem se ocitl v jakémsi zvláště mírném rozpoložení ducha a přikročil jsem k Nikolájovi.

„Dovol, pomohu ti, Nikoláji,“ pravil jsem, namáhaje se, abych dodal svému hlasu co nejmírnějšího zvuku; myšlenka, že dobře jednám, utlumiv své rozhorlení a pomáhaje Nikolájovi ještě více posílila ve mně mírnou duševní náladu.

Tmel byl otlučen, hřeby vytaženy; avšak přes to, že Nikoláj se všech sil za příčky trhal, okno nepovolilo.

„Povolí-li nyní ihned okno, když pomohu Nikolájovi,“ myslil jsem sám pro sebe, „znamená to nehodu a já se nemám už teď učiti.“ Okno na straně povolilo a vyňali jsme je.

„Kam je mám odnésti?“ pravil jsem.

„Dovolte, sám je uklidím,“ odpověděl Nikoláj, patrně překvapen a dle všeho mou horlivostí nespokojen, „nesmí se splésti, já je tam v komoře mám všechna číslovaná.“

„Poznamenám je," pravil jsem odnášeje okno.

Zdálo se mi, že bych byl velmi rád, kdyby byla komora na dvě versty vzdálená a okno dvakráte tolik vážilo. Prokazuje tuto úsluhu Nikoláji, chtěl jsem se unaviti. Když jsem se vrátil do pokoje, byly cihelky a pyramidky solné již na pažení přendané, a Nikoláj peroutkou vymetal písek a mrtvé mouchy z otevřeného okna. Čerstvý, vonný vzduch již vnikl do pokoje, naplňuje ho. Oknem bylo slyšeti městský hluk a z ohrady ozvalo se cvrlikání vrabců.

Všechny předměty byly jasně osvětleny, pokoj se zdál veselejším, lehký jarní větřík pohrával listy mé algebry a vlasy Nikolájovými. Přiblížil jsem se k oknu, usedl na ně, přehnul se do ohrady a zamyslil se.

Jakýsi nový, zvláště silný a příjemný pocit pronikl moji duši. Mokrá zem, z které tu a tam vyrážely jasně zelené konečky trávy se žlutými stebélky, potůčky na slunci se lesknoucí, v nichž kutálely se kousky země a třísky; červenající se proutky šeříku s nalitými poupaty, jež houpají se pod okénkem, starostlivé cvrlikání ptáčků, již se usadili v tomto keři, mokrý od sněhu na něm tajícího zčernalý plot, a co hlavní — tento vlahý, zavánějící vzduch a veselé slunko — to vše hovořilo mně zřetelně a jasně o něčem novém a krásném. Já to sice nemohu vylíčiti tak, jak se to ve mně ozývalo, ale vynasnažím se aspoň podati dojem tak, jak jsem ho pocítil; vše vypravovalo mně o kráse, štěstí a ctnosti, že to i ono jest pro mne lehké a možné, že jedno se obejít nemůže bez druhého, ba i že krása, štěsti a ctnost jsou jedno a totéž. „Že jsem tomu nerozuměl, jak jsem býval dříve hloupým, jak bych mohl, a mohu se státi budoucně hodným a šťastným!" pravil jsem sám k sobě, „nutno však co nejrychleji, nejrychleji, a ihned v tomto v okamžení státi se jiným člověkem a jiný život počíti." Nicméně však jsem ještě dlouho seděl na okně, přemítal a a nedělal nic. Přihodilo-li se vám někdy v letě, že jste si ulehli ve dne za pošmourného, deštivého počasí a probudili jste se při slunci západu; otevřeli jste oči a šířícím se čtverhranným oknem, jehož nadmutá záclona naráží na okennice,

a viděli jste deštěm svlaženou, stinnou, modravou stranu lípového stromořadí, vlhkou stezku sadem, vše to ozářeno jasnými šikmými paprsky, v tom uslyšíte veselý ptačí život v sadě, uvidíte broučky lezoucí po okně, jak se lesknou na slunci, cítíte vůni, kterou po dešti jest naplněn vzduch, a pomyslíte sobě: „jak jen jsem mohl takový večer prospati," a rychle vyskočíte, a do sadu spěcháte ze života se poradovat? Přihodilo-li se vám to, máte příklad onoho silného pocitu, který se mne v době této zmocňoval.

III

Blouznění.

„Nyní se vyzpovídám, ode všech hříchů se očistím," myslil jsem si, „a nikdy více již nebudu..." (A tu jsem si vzpomněl na všechny hříchy, které mne nejvíce trápily.) „Budu každou neděli jistojistě choditi do chrámu a potom ještě celou hodinu čísti evangelium; potom z pětadvacetirublovky, co dostanu měsíčně, až vstoupím na universitu, dám dva a půl ruble (desátek) chudým, tak aby se toho nikdo nedověděl; ne ale žebrákům, vyhledám takové ubožáky, sirotka anebo stařenku, o kterých nikdo neví.

Budu míti pro sebe pokoj (bezpochyby St. Jérômův) a já sám ho budu uklízet a v obdivuhodné čistotě ho udržovati; sluhovi nedám pro sebe pranic dělati. Vždyť jest takový člověk jako já. Pak budu každý den na universitu choditi pěšky (a dají-li mi povoz, toť ho prodám a peníze rovněž chudým ponechám) a dopodrobna chci vyplňovati vše (co bylo toto ‚vše', nebyl bych tehdy nijak mohl říci, já však živě rozuměl a cítil toto ‚vše' života rozumného, mravného, výtky prostého). Budu pracovati úlohy a i napřed vždy projdu předměty, tak že budu v prvním ročníku prvním a napíšu učenou rozpravu; v druhém ročníku budu již napřed všechno umět a mohou mne vřaditi ihned do třetího ročníku, tak že v osmnácti letech ukončím studia jako první

kandidát s dvěma zlatými medaliemi, pak udělám zkoušky magistra, doktora a budu prvním učencem v Rusku . . . i v Evropě mohu se státi prvním učencem. Nuž, a potom?“ tázal jsem se sám sebe, — ale tu jsem si vzpomněl, že tyto myšlénky jsou — hrdostí, hříchem, z něhož se dnes večer budu musit vyzpovídati duchovnímu, a vrátil jsem se k počátku rozvah. „Budu choditi pěšky na Vrabčí hory připravovati se na své úkoly, vyberu si tam pěkné místečko pod stromem a budu se učiti; někdy si vezmu s sebou něco na zub: sýr, koláčky od Pedotta, anebo něco jiného. Oddychnu si a potom budu čísti nějakou dobrou knihu, nebo si nakreslím pohledy, anebo si zahraju na nějakém nástroji (zcela určitě se naučím pískati na flautu). Potom též ona přijde na Vrabčí hory na procházku, a jednou přistoupí ke mně a zeptá se: ‚kdo jsem?‘ Já na ni smutně pohlédnu a řeknu, že jsem synem kněze a že jenom zde se cítím šťastným, když jsem sám jediný, docela samotinký. Ona mi podá ruku, něco řekne a sedne si vedle mne. Takto sem budeme přicházeti každodenně, staneme se přátely a já ji budu líbati... Ne, to není hezké. Naopak, ode dnešního dne na ženy se vůbec nepodívám. Nikdy, nikdy nevejdu v dívčí čeledník, také budu hleděti, abych nemusil jíti kolem; a za tři roky budu dospělý a bude konec poručníkování nade mnou, a pak se hned ožením. — Budu schválně se pohybovati co nejvíce, každý den prováděti tělocvik, tak že až mi bude dvacet pět let, budu silnějším nežli Rappo. První den budu v napřažené ruce držeti ‚půl pudu‘ aspoň pět minut, následujícího dne dvacet jednu libru, třetí den dvacet dvě libry a pořáde více a více, až konečně udržím v každé ruce čtyři pudy a budu nejsilnějším ze všech domácích. Urazí-li mě někdo, anebo se zmíní o ní nečestně, vezmu ho tak, prostě, za prsa, vyzdvihnu ho na dva lokte od země jednou rukou a jen ho ve vzduchu podržím, aby pocítil moji sílu a pustím ho; ale ostatně ani to není dobře: — ne, nic neškodí, vždyť mu neublížím, já jen mu dokážu, že já . . .“

Nečiňte mně výčitek, že myšlénky mého jinošství jsou právě tak dětinské jako myšlénky dětství a chlapectví. Jsem

o tom přesvědčen, je-li mi souzeno dožíti do vysokého stáří a dohoní-li mé vypravování můj věk, že budu blouzniti jako sedmdesátiletý stařec rovněž tak nemožně-dětinsky jako nyní! Budu přemýšleti o nějaké rozkošné Marii, která se zamiluje do mne, bezzubého starce, jako milovala Mazepu, o tom, jak můj ne příliš rozumný syn se pojednou stává ministrem při jakési neobyčejné příhodě, nebo o tom, jak náhle budu míti kůpy milionů. Jsem přesvědčen, že není v žádném stáří člověka, který by byl prost tohoto blahodárného a utěšujícího způsobu fantasií Avšak vyjímaje společného rysu nemožnosti, kouzla fantasie, má blouznivé přemítání každého člověka svůj zvláštní ráz. V oné době času, kterou já pokládám za rozhraní chlapectví a počátek jinošství, byly podnětem mých myšlének čtyři city: láska k ní, k dívce smyšlené, o které jsem blouznil vždy týmž způsobem a kterou jsem doufal někde potkati každé chvíle. Tato „ona“ byla trochu Sónička, trochu Máša, žena Vasilije, — jak pere v neckách prádlo, a trochu ženština s perlami na bílé šíji, kterou jsem již dávno uviděl v divadle v loži vedle nás. Druhý cit byl láska lásky. Chtěl jsem, aby mne všichni znali a milovali. Chtěl jsem jen vysloviti své jméno: Nikoláj Irteněv, a aby všichni zvěstí tou byli překvapeni, kolem mne se shrnuli a za něco mi děkovali. Třetí cit byl — naděje na kromobyčejně marnivé štěstí, — taková silná a pevná, že se blížila šílenství. Byl jsem tak přesvědčen, že velmi brzy následkem jakési neobyčejné náhody stanu se nejbohatším a nejznamenitějším člověkem ve světě, že ustavičně jsem se nalézal v jakémsi rozčileném očekávání čehosi čarovně šťastného. Čekal jsem pořáde, že to již počne a já dosáhnu všeho, čeho člověk si jen může přáti, a vždy a všude jsem pospíchal, předpokládaje, že již to tam počíná, kde já nejsem. Čtvrtý a hlavní pocit byla nevole k sobě samému a lítost; avšak lítost ta v takové míře splývala s nadějí na štěstí, že v sobě nechovala nic žalostného. Zdálo se mi to tak snadné a přirozené odervati se ode všeho, co minulo, zjinačiti vše, zapomenouti na vše, co bývalo, a zcela znova počíti svůj život se všemi jeho vztahy,

aby minulost mne netížila a nepoutala. Já jsem se až i kochal pocitem nechuti ke své minulosti a snažil se viděti ji ještě mračnější, než opravdu byla. Čím černější byl kruh minulých vzpomínek, tím čistěji a světleji z něho vystupoval čistý okamžik přítomnosti a rozlévaly se duhové barvy budoucnosti. Tento hlas lítosti a vášnivého přání dokonalosti byl hlavním novým duševním pocitem v oné době mého rozvoje a položil nové základy k mému názoru na sebe sama, na lidi a na Boží svět. Blahý, utěšující hlase, jenž tolikráte od oné chvíle v smutných dobách, kdy duše mlčky se pokořovala moci lži každodenního života a zvrhlosti jeho, pojednou jsi se směle postavil proti všelikě nepravdě, jenž jsi rozhořčeně odsuzoval minulost a ukázal — nutě mne milovati jej — jasný okamžik přítomnosti, a kterýž jsi sliboval dobro i štěstí v budoucnosti, — blahý, utišující hlase! Je možno, abys někdy ve mně přestal zníti!?

IV.

Náš rodinný kroužek.

Papa býval jara toho málo kdy doma. Avšak stalo-li se tak, býval obzvláště vesel, břinkal na piano své zamilované kusy, sladce pohlížel a vymýšlel si pro nás všechny i pro Mimi žerty, na př. že gruzinský carevič viděl Mimi při jízdě a že tak se do ní zamiloval, že podal synodu žádost o rozvod; nebo že jsem byl jmenován příručím poslance ve Vídni, — a to sděloval nám tyto novinky s vážnou tváří; strašil Kátěnku pavouky, báť se jich, byl velice laskavým k našim přátelům Dubkovu a Nechljúdovu a neustále nám i hostům vypravoval o svých plánech na budoucí rok. Ačkoliv plány ty se skoro denně měnily a na vzájem si odporovaly, byly tak zajímavy, že jsme jim naslouchali co nejpozorněji, a Ljubóčka, ani nemrkajíc, hleděla přímo otci na rty, aby jí neušlo ani jediné slovo. Plán buď sestával v tom, že nás zanechá v Moskvě na universitě, a sám že

s Ljubóčkou se odebéře na dva roky do Italie, tu opět v tom, že koupí na jižním pobřeží Krymu statek, a každé léto tam pojede, a jindy opět se chtěl odstěhovati do Petrohradu s veškerou domácností atd. Avšak kromě zvláštní veselosti stala se poslední dobou s otcem ještě jiná změna, které jsem se velice podivil. Dal si ušiti šaty dle nejnovější mody — olivový frak, novomodní kalhoty s podponkami a široký bekeš, který mu velice slušel a často byl napuštěn voňavkami, když jel na návštěvu a zvláště k jisté dámě, o které Mimi jen s povzdechem mluvila, tváříc se při tom, jako by chtěla říci: „Ubozí sirotci! Nešťastná vášeň! Dobře, že o n a už nežije“ atd. Dověděl jsem se od Nikoláje, poněvadž otec o svých herních záležitostech nám nevypravoval, že mu zvláště přálo této zimy štěstí v kartách; vyhrál jakousi ohromnou sumu, vložil peníze do banky, a z jara nechtěl již hráti. Zajisté, že se obával, že by se nezdržel hry, a proto chtěl co nejdříve se odebrati na venek. Ano i rozhodl se, že nebude ani čekati, až vstoupím na universitu, ale že odjede hned po velikonocích s děvčátky do Petrovska, kamž jsme s Vláďou měli přijet později.

Vláďa po vši tuto zimu až do samého jara byl s Dubkovým nerozlučen (s Dimitrijem se počali jaksi chladně rozcházeti). Hlavní jejich zábavy, pokud jsem mohl souditi dle jich rozmluvy, spočívaly vždy v tom, že pořáde pili šampaňské, jezdili na saních kolem okna slečny, v kterou, jak se zdá, byli oba zamilováni, a tvořili si protějšek v tanci ne již na dětských, ale na skutečných plesech. Ačkoliv jsme se s Vláďou měli rádi, tato poslední okolnost odcizovala nás velmi. Pociťovali jsme příliš velký rozdíl, — mezi hochem, ku kterému dosud chodí učitelé, a člověkem, který tančí na velkých plesech, — než abychom se k tomu odhodlali sdělovati si na vzájem své myšlénky. Kátěnka byla již docela velká, četla velmi mnoho románův, a myšlénka, že se brzy může vdáti, nezdála se mi již býti žertem; ačkoliv i Vláďa byl dospělý, nestýkali se spolu, ba i též, jak se zdá, opovrhoval jeden druhým. Vůbec, byla-li někdy Kátěnka sama doma, mimo romány ji nic nezajímalo a většinou se

nudila; byl-li cizí muž přítomen, to se stávala velice živou a roztomilou a hrála očima tak, že jsem nijak nemohl chápati, co tím chce projeviti. Až teprve, když jsem uslyšel od ní v rozhovoru, že jedině koketování děvčeti dovolené jest koketování očima, dovedl jsem si potom objasniti toto zvláštní a nepřirozené pitvoření očí, jehož, jak se zdálo, ostatní si nevšímali. Ljubóčka také již počínala nositi skoro dlouhé šaty, tak že husí její nohy nebylo takřka viděti, ale byla taková brečtivá jako dříve. Nyní nemyslila již na to, že se provdá za husara, ale za zpěváka anebo za hudebníka, a majíc před sebou takový cíl, obírala se horlivě hudbou. St. Jérôme, kterýž věděl, že zůstane v našem domě toliko do ukončení mých zkoušek, nalezl si místo u jakéhosi hraběte, a od těch dob pohlížel nějak opovržlivě na naše domácí. Býval zřídka doma, počal kouřiti papirosy, což bylo tehdy ještě velikým fešáctvím, a neustále hvízdal veselé nápěvy, drže u úst jakýsi lístek. Mimi se stávala co den mrzutější a mrzutější a zdálo se, že od té doby, co jsme všichni dorůstali, neočekávala od nikoho a od ničeho nic dobrého.

Když jsem přišel obědvati, zastihl jsem v jídelně pouze Mimi, Kátěnku, Ljubóčku a St. Jérôma: papa nebyl doma, Vláďa se svými druhy se připravoval ve svém pokoji ke zkouškám a dal si tam oběd přinésti. V poslední době zaujímala vůbec první místo u stolu Mimi, kteréž nikdo jsme si nevážili, a oběd tím na půvabu svém velice utrpěl. Oběd nebyl již jako za časů maminčiných anebo babiččinných, jakýmsi obřadem, který všecku rodinu v jistou dobu shromažďoval a dělil den ve dvě části. Dovolili jsme sobě přicházeti později, dostaviti se teprve k druhému pokrmu, plnými sklenicemi píti víno (v čem jsme na St. Jérômu samém měli dobrý příklad), roztahovati se na sesli, vstáti od stolu do ukončení oběda a ještě jiné podobné volnosti. Od těch dob přestal býti oběd, čím dříve býval, každodenní rodinnou radostnou slavností. Zdali to kdy bývalo v Petrovsku, když o druhé hodině seděli všichni umyti, k obědu oblečeni v jídelně, a při veselé rozprávce čekali na určitou

hodinu! Jmenovitě v témž okamžiku, jakmile zahrkly hodiny v pracovně, aby odbily druhou, vchází s ubrouskem na ruce, s důstojnou poněkud přísnou tváří, tichými kroky Fóka. „Oběd jest hotov!“ oznamuje silným, táhlým hlasem, a všichni s veselými, spokojenými tvářemi, starší napřed, mladší v pozadí, šustíce naškrobenými sukněmi a vrzajíce botami a střevici, jdou do jídelny a, nerozmlouvajíce příliš hlasitě, sedají na vykázaná místa. Nebo, stalo se to někdy v Moskvě, kdy před prostřeným stolem stáli všichni v sále tiše rozmlouvajíce a očekávajíce babičku, které Gavrilo šel již oznámit, že jídlo jest připraveno; — najednou se otvírají dvéře, slyšeti šustot šatů, šoupání nohou, a babička v čepci na stranu posazeném, se zvláštní fialovou pentlí, usmívajíc se anebo zamračená (dle toho, jak byla zdráva), vynořila se ze svého pokoje. Gavrilo se vrhá k jejímu křeslu, sesle hřmotí, a cítíš, jak po zádech jakýsi chlad probíhá — znamení to dobré chuti, béreš do ruky vlhký, naškrobený ubrousek, ojídáš kurku chlebovou a z netrpělivé a radostné nedočkavosti mna si pod stolem ruce, díváš se na kouřící se talíře polévky, kterou nalévá dvorecký dle hodnosti, let a babiččina pokynu.

Jda nyní k obědu, necítil jsem již žádné radosti, žádného rozechvění.

Rozhovor Mimi, St. Jérôma a děvčat o tom, jak hrozné boty nosí ruský učitel, jaké mají kněžny Kornakovy šaty se záhyby atd., — žvást tento, jenž dříve vzbuzoval ve mně opravdové pohrdání, kterýmž jsem se zvláště Ljubóčce a Kátěnce neskrýval, nevyrušil mne z mé nové dobročinné duševní nálady. Byl jsem neobyčejně mírný; usmívaje se poslouchal jsem je zvláště laskavě, uctivě jsem prosil, by mně podali kvasu, a souhlasil jsem se St. Jérômem, který opravil mi chybu ve větě, které jsem se byl u oběda dopustil, a vyložil mi, že jest to krásnější, řekne-li se „je puis“, nežli „je peux“.*) Musím se však přiznati, že mně to bylo poněkud nepříjemné, že nikdo neobracel zvláštní

*) asi: „mohu“, „můžu“.

pozornost na moji mírnost a dobrotivost. Ljubóčka mi po obědě okázala papírek, na kterém zapsala všechny svoje hříchy; pravil jsem, že to jest velmi dobré, že ale jest ještě lépe hříchy své v duši míti zapsané a že „toto vše není to."

„A proč to není to?" ptala se Ljubóčka.

„Vždyť i to jest dobré; ty mi neporozumíš." A odebral jsem se nahoru do svého pokoje, řekl jsem St. Jerômovi, že se jdu učit, avšak šel jsem hlavně proto, abych si napsal před zpovědí, do které ještě půldruhé hodiny scházelo, rozvrh svých povinností a zaměstnání, abych si vytkl na papíře cíl a pravidla svého života, dle kterých již povždy budu jednati, neuchyluje se od nich.

V.

Pravidla.

Vzal jsem arch papíru a především jsem chtěl vypsati rozvrh povinností a zaměstnání pro budoucí rok. Musil jsem načárkovati papír. Ale poněvadž jsem nenašel pravítka, upotřebil jsem latinského slovníku. Ačkoliv jsem jel po délce slovníku a ač se okázalo když jsem ho zdvihl, že místo čáry jsem udělal na papíře dlouhou inkoustovou louži, — nestačil slovník na celý papír, a čára se zahnula okolo jeho měkkého rohu. Vzal jsem jiný papír a popostrkuje slovník, jakž takž jsem načárkoval. Rozděliv své povinnosti v tři druhy: v povinnosti k sobě samému, k bližním a k Bohu, počal jsem psáti první; bylo jich však tak mnoho a tolik druhů a odvětví, že bylo zapotřebí dříve napsati: „Pravidla života", a teprve potom počíti s rozpisováním. Vzal jsem šest archů papíru, sešil sešit a nadepsal: „Pravidla života". Tato dvě slova byla tak křivě a nerovně napsána, že jsem dlouho přemýšlel, nemám-li jich přepsati, a dlouho jsem se trápil pohledem na špatný a nepodařený nadpis. Proč jest v duši mé vše tak krásné a jasné, a tak ohyzdně to vypadne na

papíře a v životě vůbec, když chci provésti v něm některou z mých myšlének?...

„Duchovní přijel, prosím, pojďte dolů, naučení vyslechnout," oznamoval Nikoláj.

Uschoval jsem sešit do stolu, podíval se do zrcadla, přičísnul si vlasy nahoru, co po mém přesvědčení mi dodávalo zádumčivého pohledu, a sešel do salonku, kde již stál prostřený stůl se svatým obrazem a rozsvícenými voskovými svícemi. Papa zároveň se mnou vešel z druhých dveří. Duchovní, šedivý to mnich, s přísnou stařeckou tváří, žehnal otci. Papa políbil jeho nevelkou suchou ruku; já učinil totéž.

„Zavolejte Vladimíra," pravil papa. — „Kde jest? Anebo ne, vždyť v universitě se zpovídá a kaje."

„Učí se s knížetem," řekla Kátěnka pohlédnuvši při tom na Ljubóčku. Ljubóčka náhle se začervenala, trochu se zachmuřila a tváříc se, jako by ji něco scházelo, vyšla ven. Já šel ihned za ní. Zůstala v hostinském pokoji a něco znova na svůj papírek zapisovala.

„Jak, ještě ti přibyl nějaký nový hřích?" ptal jsem se.

„Ne, nic, jen tak," odpověděla, červenajíc se.

V tom se z chodby ozýval hlas Dmitrije, který se s Vláďou loučil.

„Ty máš všechno za pokušení," pravila Kátěnka, vešedši do pokoje a obracejíc se k Ljubóčce.

Nemohl jsem pochopiti, co se se sestrou stalo: byla v takových rozpacích, že se jí slzy zaleskly v očích a že rozpaky její dosáhnuvše nejvyššího stupně, přešly v rozhorlení na sebe a Kátěnku, která ji patrně dráždila.

„Inu, lze poznati, že jsi cizinka (nic nemohlo Kátěnku více rozmrzeti nežli pojmenování ‚cizinka', a proto i Ljubóčka to řekla); — před takovou svátostí," pokračovala s vážným hlasem, „a ty mě schválně popouzíš... měla bys tomu rozuměti... to není žádný žert."

„Víš, Nikolenko, co napsala?" řekla Kátěnka rozhněvaná pojmenováním cizinky, „napsala..."

„Neočekávala jsem, že bysi byla taková zlá," pravila Ljubóčka, zcela rozhorleně od nás odcházejíc, „v takovém okamžiku, a schválně vše jen a pořáde k hříchu přivádíš. Já si tvých citů a bolů nevšímám."

VI.

Z p o v ě ď.

S těmito a podobnými roztržitými myšlénkami jsem se vrátil do salonku, když všichni se tam již shromáždili, a duchovní povstav, chystal se odříkávati modlitbu před zpovědí. Sotva že však uprostřed všeobecného mlčení ozval se výrazný, přísný hlas mnicha čtoucího modlitbu, a zvláště když k nám pronesl slova: odhalte všechny své hříchy nehanbíce se, bez utajování a omluv, a duše vaše se před Bohem očistí, zatajíte-li ale něco, budete míti velký hřích, — vrátil se mi pocit nábožné bázně, který se mne ráno zmocňoval při myšlénce o nastávající svátosti. Ba nalézal jsem požitek v seznání tom a hleděl jsem ho udržeti. Všechny myšlénky, které se mi vkrádaly do hlavy, jsem zapuzoval a snažil se bázeň svou sesíliti.

První šel ke zpovědi papa. Zůstal velmi dlouho v babiččině pokoji, a po vší tuto dobu jsme v salonku byli tiši, anebo po šeptmu jsme se radili, kdo potom půjde. Konečně se opět ze dveří ozýval mnichův hlas, čtoucí modlitbu, a kroky otcovy. Dvéře zaskřípaly, on odtud vyšel, dle svého zvyku pokašlávaje, a krče rameny a na nikoho z nás se nepodíval.

„Nu, jdi ty nyní, Ljubo, a hleď, abys ze všeho se vyzpovídala. Mám tě za velkou hříšnici," řekl vesele otec, štípnuv ji do tváře.

Ljubóčka zbledla a začervenala se, vytáhla ze zástěrky cedulku a opět ji uschovala. Svěsivši hlavu jaksi skrčila krk, jako by očekávala shora ránu, a šla ke dveřím. Nezůstala tam dlouho, avšak, když odtud vycházela, zvedala se jí ramena, jak štkala.

Konečně po hezounké Kátěnce, která s úsměvem vyšla ze dveří, přišlo i na mne. S týmž tupým strachem a přeje si schválně tuto bázeň v sobě poráde více a více probouzeti, vešel jsem do poloosvětleného pokoje. Duchovní stál před klekátkem a zvolna ke mně obrátil svou tvář.

Ne více než pět minut pobyl jsem v babiččině pokoji, ale vyšel jsem jako šťastný a, po svém tehdejším přesvědčení, docela čistý, mravně znovu zrozený, zcela proměněný člověk. Ačkoliv nepříjemně se mne dotýkalo veškeré to staré okolí mého života, tytéž komnaty, totéž nářadí, tatáž má postava (byl bych si přál, aby se tak změnil všechen zevnějšek, jako jsem se dle svého zdání změnil vnitřně) — nicméně setrval jsem v tomto povznešeném naladění ducha, až jsem šel spat.

Usínal jsem již, opakuje si v mysli všechny hříchy, od kterých jsem byl očištěn, když jsem si náhle vzpomněl na jeden zahanbující hřích, který jsem zatajil ve zpovědi. Napadla mne slova modlitby před zpovědí a neustále mi potom zněla v uších. Všechna moje spokojenost mžikem zmizela. „A zatajíte-li, budete míti velký hřích . . .“ slyšel jsem neustále, a měl jsem se za tak strašného hříšníka, že nebylo pro mne náležitého trestu. Dlouho jsem se zmítal s boku na bok, přemýšleje o svém položení a každý okamžik očekávaje boží trest, ano i náhlou smrt, — myšlénka tato mne přiváděla v nepopsatelné zděšení. Tu však napadla mne šťastná myšlénka: jakmile nastane den, půjdu anebo pojedu do monastýra (kláštera) k duchovnímu a znova se vyzpovídám; a já se uklidnil.

VII.

Jízda do monastýru.

V noci jsem se několikráte probudil, obávaje se, že ráno zaspím, a v šest hodin jsem již byl na nohou. V oknech sotva se rozednívalo. Oblékl jsem své šaty a boty, jež ležely zmačkané a nečištěné u postele, poněvadž Nikoláj ještě ne-

přišel je čistit, a ani se nepomodliv k Bohu, nemytý, vyšel jsem v svém životě po prvé sám na ulici.

Na protější straně, za zelenou střechou velkého domu, rděla se mlhavá, chladná zoře. Dost silný ranní jarní mráz skul bláto a potůčky, vrzal pod nohama a pálil mne do tváře a do rukou. V naší ulici nebylo dosud ani jediného izvozčíka, na něž jsem spoléhal, abych rychle dojel a vrátil se. Jen jakési vozy táhly se po Arbatu a dva zedničtí dělníci hovoříce spolu přešli po chodníku. Když jsem ušel asi tisíc kroků, potkával jsem muže i ženy, kteří s košíky šli na trh; lejty, pro vodu jedoucí; na křižovatku přišel prodavač pirohů; otvírali pekařský krám, a u Arbatské brány jsem zastihl izvozčíka stařečka, spícího, klímajícího se na své oblezlé, modravé a záplatované drožce. On nejspíše v rozespalosti na mně požádal toliko dvacet kopejek do kláštera i zpět. Náhle se však vzpamatoval, a právě když jsem si chtěl sednouti švihl svého koníka koncem opratí a byl by mi docela ujel. „Třeba koně krmit! nemohu pane," bručel.

Sotva jsem ho přemluvil, aby zůstal, nabízeje mu čtyřicet kopejek. Zadržel koně, prohlédl si mne a řekl: „Sedni, pane!" Přiznávám se, že jsem se obával, aby mne nezavezl někam do pusté uličky a neokradl. Zadržev se ho za límec dlouhého, roztrhaného kabátu, při čemž jeho vráskovitý krk nad silně nahrblými zády, jaksi smutně se obnažil, vylezl jsem na pohyblivé, modravé, rozkývané sedadlo, a hrčeli jsme dolů po Vozdvižence. Cestou jsem zpozoroval, že zadek drožky byl pobit kouskem zelenavé látky, z níž byl i kabát drožkářův; tato okolnost jaksi mne uspokojila, a já jsem se již neobával, že mne drožkář zaveze do nějaké pusté, odlehlé uličky a oloupí.

Slunce již vystoupilo dosti vysoko, a jasně zlatilo kupole církví, když jsme dojeli k monastýru. Ve stínu se držel dosud mráz, avšak po všech cestách tekly bystré, špinavé potůčky, a kůň čvachlal po tajícím blátě. Vstoupiv do zdí monastýra, ptal jsem se prvního člověka, kterého jsem potkal, kde bych našel duchovního.

„Zde jest jeho cela," řekl mi mimojdoucí mnich, zastaviv se na okamžik a ukazuje mi malý domek se schůdky.

„Uctivě vám děkuji," pravil jsem.

Co však si o mně mohli mysliti mniši, kteří jeden za druhým z kostela vycházeli a na mne se dívali? Nebyl jsem ani vyrostlým, ani dítětem; obličej můj byl neumyt, vlasy neučesány, šaty zapeřeny, boty nečištěny a zablácený. K jakému druhu lidí zařadili mne ve svých myšlénkách mniši, pohlížejíce na mne? Šel jsem však přece směrem, jejž mi ukázal mladý mnich.

Stařeček černě oděný, s hustým šedivým obočím mne potkal na uzounké cestičce, vedoucí k celám, a ptal se: „co žádám?"

Již jsem chtěl říci „nic", utéci nazpět k drožkáři a jeti domů, avšak tvář starcova ve mně vzbuzovala důvěru, ačkoliv obočí jeho se pozvedlo. Řekl jsem, že musím viděti duchovního, jehož jméno jsem pronesl.

„Pojďme, panáčku, doprovodím vás," pravil vraceje se a, jak se zdálo, ihned uhodl moje postavení, „batuška jest na ranní: brzy se vrátí."

Otevřel dvéře a čisťounkou předsíní a předpokojem po čisté podlaze polocihlové mne dovedl do cely.

„A počkejte zde," řekl mně s dobromyslným, upokojujícím hlasem a odešel.

Komnatka, v kteréž jsem se nalézal, byla malinká a velice čistě uklizena. Nábytek veškeren tvořil: stolek, pokrytý voskovým plátnem, jenž stál mezi dvěma malinkými, dvoukřídlovými okny, na kterých byly dva květináče čapích nůsků; stojánek s obrazy svatých a lampička před nimi, pak křeslo a dvě židle. V koutě visely nástěnné hodiny s pomalovaným, květnatým ciferníkem a s měděným závažím na řetízcích; za pažením, jež spojovaly se stropem dřevěné, bílé, vápnem natřené sloupečky (a za nímž zajisté stála postel), viselo na hřebících dvojí mnišské roucho.

Okna byla s vyhlídkou na jakousi bílou zeď, na dva lokte od nich vzdálenou. Mezi nimi a zdí byl malinký keř šeříku. Žádný zvuk zvenčí nevnikal v pokojík, tak že v tomto

tichu pravidelné příjemné cvakání kyvadla se silně ozývalo. Jakmile jsem v tomto tichém koutku zůstal samoten, vytratily se pojednou všechny moje dřívější myšlénky a vzpomínky z hlavy, jako by jich vůbec nikdy ani nebylo, a všecek jsem se pohroužil v nevyslovitelně příjemné zamyšlení. Nankinová nažloutlá kutna s prošoupanou podšívkou, kožené, odřené, černé vazby knih s měděnými sponami, tyto tmavozelené květiny starostlivě zemí obložené, oprané listy jejich a zvláště onen jednotvárný, přerývaný zvuk kyvadla, vyprávěly mně zřetelně o jakémsi novém, posud mi neznámém životě, o životě odloučení, modlitby, nábožném, tichého, pokojného štěstí..

„Uplynou měsíce, léta," myslil jsem sám u sebe, „on zůstává pořáde sám, vždy spokojen, vždy pociťuje, že svědomí jeho jest čisté před Bohem a modlitba Jím vyslyšena." Asi půl hodiny jsem seděl na židli, namáhaje se, abych ani se nepohnul a hlasitě nedýchal, abych neporušil harmonii zvuků, které tak mnoho ke mně mluvily. A kyvadlo pořáde stejně cvakalo, na pravo silněji, na levo tišeji.

VII.

Druhá zpověď.

Kroky duchovního mne vyvedly z této zamyšlenosti.

„Pozdrav vás Bůh," pravil urovnávaje rukou šedivé své vlasy. „Co vám libo?"

Prosil jsem ho o požehnání a se zvláštním potěšením jsem poceloval jeho zažloutlou, nevelikou ruku.

Když jsem mu vysvětlil svou žádost, neřekl mi ničeho, přikročil k ikonám a počal zpověď.

Když byla zpověď ukončena, a já překonav stud, řekl mu vše, co se dálo v duši mé, položil mi ruce na hlavu a promluvil svým zvučným, tichým hlasem: „Nechť tě Otec nebeský, synu můj, požehná a zachová v tobě na vždy víru, mírnost a pokoru. Amen."

Byl jsem zcela šťasten; slzy štěstí se mi draly do očí, políbil jsem záhyb jeho roucha ze slabého sukna a pozvedl hlavu. Tvář mnichova byla zcela klidna.

Cítil jsem, že se podávám dojmu pohnutí, a boje se, aby něco nepřerušilo pocit ten, rozloučil jsem se rychle s duchovním, a nehledě kolem, abych se nerozptýlil, vyšel jsem ze zdí monastýru a znova usadil jsem se do pruhované kolísající se drožky. Ale nárazy vozu, pestrota předmětů, které míhaly se mi před očima, brzy tento pocit rozptýlily a já jal se přemýšleti o tom, jak zajisté nyní duchovní si myslí, že nikdy se nesetkal v životě s krásnější duší mladíka, ale že se též s ní nesetká proto, že podobných ani nebývá. Byl jsem o tom přesvědčen; a toto přesvědčení ve mně vzbudilo tak veselý pocit, že bylo zapotřebí někomu ho sděliti.

Byl bych si nesmírně rád s někým pohovořil; ježto ale nikdo zde právě nebyl mimo izvozčíka, obrátil jsem se na něho.

„Jak, trvalo to dlouho?“ ptal jsem se.

„Inu což, dlouho, a měl jsem dávno koně nakrmiti, vždyť mám noční jízdy,“ odpovídal stařičký drožkář, jsa nyní, jak bylo patrno, za sluníčka ve veselejší náladě nežli ráno.

„A mně se zdálo, že to trvalo sotva okamžik,“ pravil jsem. „A víš, proč jsem byl v klášteře?“ dodal jsem přesedaje na prohloubené místo, které blíže ke stařečkovi se nacházelo ve drožce.

„Což nám na tom záleží? Kam si kdo přeje, tam ho dovezeme,“ odpověděl mi.

„Ne, a přece, co bys myslil?“ ptal jsem se dále.

„Bezpochyby budete někoho pochovávat, a jel jste zakoupit místo,“ odpověděl.

„Ba nikoliv, brachu, a víš, proč jsem tam jel?“

„Jak bych to, pane, mohl věděti?“ pravil.

Hlas drožkářův se mi zdál tak dobrým, že jsem se odhodlal příčinu své jízdy mu vypravovati a jakož i pocit který se mne zmocňoval, abych ho tím povznesl.

„Chceš, já ti to povím? vidíš-li . . .“

A já mu vše vypravoval a líčil všechny svoje nejkrásnější pocity. Ještě nyní se při vzpomínce na to rdím.

„Ta-a-ak,“ řekl mi drožkář nedůvěřivě.

A dlouho potom mlčel a seděl nehybně, jen zřídka kdy poopravuje šosy svého armjaku, jež ustavičně vylézaly pod jeho pruhovanýma nohama, kteréž poskakovaly ve velkých botách na podnožce vozíku. Domníval jsem se již, že o mně soudí právě tak jako duchovní, totiž že druhého tak roztomilého, mladého člověka jako já není na světě, ale on se pojednou ke mně obrátil.

„A což, pane, vaše záležitost jest panská?“

„Co?“ ptal jsem se.

„Ta záležitost jest panská záležitost?“ opakoval pohybuje bezzubými ústy.

„Ach, on mi neporozuměl,“ myslil jsem si, a již jsem až domů s ním ani slova nepromluvil.

Ne-li pocit pohnutí a nábožnosti, přece spokojenost, že jsem ho zakusil, po všecku cestu se ve mně udržovala, ačkoliv lid za jasného již svitu slunečního všude kolem nás se hemžil na ulici; sotva že však jsem přijel domů, zmizel tento pocit docela. Neměl jsem dvou dvougrivenníkův, abych zaplatil drožkáři. Dvorecký Gavrilo, kterémuž jsem již byl dlužen, mi již nepůjčil. Když izvozčík viděl, jak jsem dvakráte běžel po dvoře, chtěje sehnati peníze, a nejspíše se dovtípiv, proč běhám, slezl s drožky a, ač se mi zdál takový dobrák, počal hlasitě vykládati, patrně aby mne urazil, že bývají šibalové, kteří neplatí za jízdu.

Doma ještě všichni spali, tak že mimo čeleď neměl jsem od koho si vypůjčiti nutných peněz. Konečně Vasil na dané čestné slovo, na čestné slovo, kterémuž (na jeho obličeji jsem to viděl) ani trochu nevěřil, ale poněvadž mne měl rád a vzpomněl si na ochotu, již jsem mu prokázal, zaplatil za mne drožkáři. Tak jako dým rozplynul se můj pocit. Když jsem se počal oblékati do chrámu, abych šel se všemi společně ke přijímání, a když vyšlo na jevo, že

šaty moje nejsou přešity a že je nemohu obléci, nahřešil jsem se až hrůza. Obléknuv druhé šaty, šel jsem ke přijímání v jakémsi zvláštním, ukvapeném rozpoložení ducha nijak nedůvěřuje ve své krásné náklonnosti.

IX.

Jak se chystám ke zkouškám.

Na zelený čtvrtek odjel otec, sestra a Mimi s Kátěnkou na venek, tak že ve všem velikém babiččině domě zůstal pouze Vláďa, já a St. Jérôme. Ono rozpoložení duševní, v němž jsem se nalézal v den zpovědi a jízdy do monastýra, minulo naprosto a zůstavilo po sobě pouze žalnou, byť i příjemnou vzpomínku, kteráž víc a více stírala se novými dojmy volného života.

Sešit nadepsaný „Pravidla života“ též se uschoval s obyčejnými učebnými sešity. Ačkoliv se mi líbila myšlénka, že je možná sestaviti sobě pravidla pro všechny okolnosti života a vždy se jimi říditi, a ač zdála se mi býti velice jednoduchou a zároveň velkou, a já byl odhodlán život svůj dle ní zaříditi, nicméně jsem opětovně jaksi zapomněl, že jsem to měl učiniti ihned a ne vše na neurčito odkládati. Těšilo mne však, že každá myšlénka, která mi nyní do hlavy přicházela, hodila se k některému oddílu mých pravidel a povinností: buď k pravidlům, týkajícím se bližních, buď sama sebe, anebo Boha. „Já to dle toho zapíšu a ještě mnoho, mnoho jiných myšlének, které mi potom napadnou v této záležitosti provedu,“ říkával jsem. Často se nyní tážu sama sebe, kdy jsem byl lepším a řádnějším: zdali tehdy, když jsem věřil ve všemohoucnost lidského rozumu, anebo nyní, kdy, ztrativ sílu rozvoje, pochybuji o síle a významu lidského rozumu? — a nemohu si určité odpovědi dáti.

Poznání svobody a jarní pocit očekávání čehosi, o němž jsem již mluvil, do takového stupně mne rozčilovaly, že jsem naprosto se nemohl ovládati a připravoval se ke zkouškám

velice špatně. Stávalo se, že, když jsem se učil dopoledne ve studovně a věděl, že musím pracovati, jelikož zítra mám zkoušku z předmětu, z něhož jsem si dosud dvě celé otázky nepročetl, ale tu z okna ke mně náhle zavane jarní vzduch: — zdá se mi, jako by bylo zapotřebí na něco zvlášť ihned se rozpomenouti, ruce vypustí samy od sebe knihu, nohy samy sebou se pozvednou a chodí sem a tam, a v hlavě, jako by byl někdo se dotkl pružiny a stroj spustil, v hlavě cítíš takovou přirozenou lehkost a s takovou rychlostí probíhají různé pestré, veselé myšlénky, že sotva mihnutí jejich zachytneš. A hodina, dvě uplynou nepozorovaně. Anebo též sedíš za knihou a jakž takž pozornost věnuješ tomu, co čteš; v tom zaslechneš po chodbě ženské kroky a šustot šatů — a vše z hlavy ti vyskočilo, nemůžeš vydržeti na místě, ačkoliv velmi dobře víš, že kromě Gáše, staré babiččiny panské, nemohl nikdo jiný po chodbě projíti. „Nuž, a byla-li to ale mimo nadání ona?“ napadá ti, — „nu, a počne-li to nyní a já příležitosti opominu?“ a vyskočíš na chodbu, vidíš, že to skutečně Gáša; avšak potom dlouho se neutišíš. Pružina se hnula a opět strašná motanice! Nebo večer sedíš sám u lojové svíčky ve svém pokoji, na okamžik, jen abys ustřihl knot se svíčky anebo na sesli se lépe usadil, odtrhuješ se od knihy a vidíš, že všude ve dveřích, v koutech jest tma, slyšíš, že všude po domě jest ticho, — opět není možno nepozastaviti se a nenaslouchati tomuto tichu, nedívati se na tento mrak v otevřených dveřích do tmavé komnaty, a dlouho, dlouho neprodlíti v nehybném postavení, anebo nesejíti dolů u neprojíti všemi prázdnými komnatami. Také jsem dlouho večer proseděl v sále nepovšimnut, naslouchaje melodii „Slavíka“, kterou dvěma prsty na pianě hrála Gáša, sedíc samotná v sále při lojové svíčce. Ale při svitu měsíce nemohl jsem již nijak odolati, abych nevstal s postele, nevyložil se s okna do zahrady a zahleděv se na ozářenou střechu domu Šapošnikova, na levou věž v naší farnosti a na večerní stín plotu a keře, jenž se prostíral po cestičce v sadě, a vydržel jsem tu tak dlouho, že jsem se potom s těží probouzel v deset hodin ráno.

Kdyby nebylo bývalo učitelů, kteří dosud ke mně chodili, St. Jérôma, který zřídka kdy bezděky pobádal moji samolibost a hlavně, přání, abych v očích svého přítele Nechljúdova byl řádným hochem, to jest, abych výtečně obstál zkoušky, což bylo dle jeho názoru velmi důležito, — kdyby toho nebylo, — jaro a volnost byly by způsobily, že bych i vše to zapomněl, co jsem uměl dříve, a za nic bych při zkouškách neobstál.

X

Zkouška z dějepisu.

Šestnáctého dubna jsem poprvé provázen St. Jérômem vešel do velkého universitního sálu. My spolu přijeli v našem dosti hezoučkém faetoně. Poprvé ve svém životě jsem měl frak, a všecek šat můj, i prádlo, punčochy, byly zcela nové a co nejlepší. Když mně vrátný dole sňal plášť a já před ním stanul ve vší kráse svého obleku, bylo mi poněkud nevolno, že až oslňuji. Sotva že jsem však vstoupil do světlého parketovaného sálu, plného lidí, a uviděl na sta mladých studentů ve stejnokroji gymnasistů a ve fracích, a někteří z nich lhostejně se na mne podívali, když jsem uviděl v odlehlém konci vážné professory, jak volně se procházeli kolem stolů anebo ve velkých křeslech seděli, v témž okamžiku zmizela moje naděje, že na sebe obrátím všeobecnou pozornost, a výraz obličeje mého, v němž se zračila doma a ještě v předsíni lítost nad tím, že proti své vůli vypadám tak vznešeně a významně, proměnil se v silnou malomyslnost a jakousi nesmělost. Upadl jsem v druhou krajnost a velice jsem se zaradoval, když jsem v nejbližší lavici uviděl jakéhosi pána zvlášť špatně a nečistě oděného, dosud ne sice starého, avšak skoro zcela šedivého, který seděl v poslední lavici vzdálen od ostatních. Sedl jsem si ihned vedle něho, prohlížel jsem si zkoušence a činil jsem si o nich úsudky. Bylo zde mnoho rozmanitých postav a

tváří, avšak všechny podle tehdejších mých pojmů se mohly lehce roztříditi na tři druhy.

Byli tu tací jako já, kteří přišli ke zkoušce buďto se svými vychovateli anebo rodiči, mezi nimi mladší Ivin se známým mi Frostem a Iliňka Grap se svým starým otcem. Všichni tito měli chmýří na bradě, čisté, vykukující prádlo a seděli tiše, neotevřevše ani knih ani sešitů, jež si přinesli, a pohlíželi s patrnou malomyslností na professory a na stoly, při nichž se zkouška odbývala. Druhý oddíl zkoušených byli mladí lidé ve stejnokrojích gymnasistů, z kterých si již mnozí holili vous. Tito byli většinou mezi sebou dobře známí, mluvili hlasitě, jmenovali professory dle ruského způsobu křticím jménem a patronymikem, zde se i připravovali na otázky, druh druhu podával sešity, dosahovali přes lavice, z předsíně přinášeli pirůžky a chléb s máslem a pojídali je tady, jen trochu k lavici nachýlivše hlavu. A konečně třetí druh zkoušenců, kterých ostatně nebylo mnoho, byli muži už staří, ve fracích, z větší části však ve svrchnících, a prádlo jejich nebylo lze viděti. Byli velmi vážní, seděli osaměle a hleděli zamračeně. Ten, co mne potěšil, že byl hůře oblečen nežli já, patřil k tomuto poslednímu druhu. Podepřev hlavu ve dlaně, kterými probíhaly mu mezi prsty pološedivé vlasy, četl v knize a pohlížeje pouze chvilkami na mne ne příliš laskavě svýma blyskavýma očima, zaškaredil se a natáhl ke mně ošumělý loket, abych se mu nemohl více přiblížiti. Gymnasisté byli naopak příliš sdílní, a já jsem se jich trochu bál. — Jeden, strčiv mi do ruky knihu, pravil: „dejte mu ji tam“; druhý, jda kolem mne, pravil: „pusťte, baťuško“; třetí, přelézaje přes lavici, podepřel se o moje rámě jako o lavici. To vše zdálo se mi býti hrubé a bylo mi nepříjemno; považoval jsem se za něco mnohem vyššího než tito gymnasisté a měl jsem za to, že se nemají ke mně tak důvěrně chovati Konečně počali vyvolávati dle jmen; gymnasisté směle vystoupili, většinou dobře odpovídali a vesele na svá místa se vraceli; našinci měli mnohem větší strach a také, jak se zdálo, hůře odpovídali. Ze starých odpovídali někteří výtečně, jiní velice špatně. Když vyvolali

Semenova, tu můj soused s šedivými vlasy a lesklýma očima strčil hrubě do mne, přelezl přes mé nohy a šel ke stolu. Jak bylo na professorech pozorovati, odpovídal výtečně a směle. Vrátiv se na své místo, nevyzvídal, jakou známku dostal, vzal klidně své sešity a odešel. Když vyvolávali jména, zalekl jsem se několikráte, avšak dosud na mne nedošlo dle abecedy, ačkoliv již se vyvolávala příjmení, počínající písmenem I — „Ikonin a Těněv“ v tom někdo zavolal z professorského kouta. Mráz přešel mne po zádech a po hlavě.

„Koho vyvolali? Bartěněva?“ ozývaly se hlasy kolem mne.

„Ikonine, jdi, volají tě; kdo jest však Bartěněv či Morděněv? — nevím, ať se hlásí,“ promluvil vysoký, růžolící gymnasista, stojící za mnou.

„Jest na vás,“ pravil St. Jérôme.

„Jmenuji se Irtěněv,“ řekl jsem růžolícímu gymnasistovi, „což volali Irtěněva?“

„Nu, ano, proč nejdete?... Vida, jaký to švihák!“ připojil ne zcela hlasitě, ale tak, že jsem jeho slova slyšel, když z lavice jsem vycházel. Přede mnou šel Ikonin, vysoký, pětadvacetiletý mladý muž, který náležel k třetímu oddělení starých. Měl na sobě olivový, úzký frak, atlasový modrý nákrčník, na němž vzadu spočívaly dlouhé světlé vlasy, pečlivě učesané à la mužik. Pozoroval jsem jeho zevnějšek ještě v lavicích. Nebyl nehezký, byl hovorný a i na mne zvláště účinkovaly jeho bělavé vlasy, rozložené po šíji, a ještě více, podivný návyk jeho, — neustále rozhrnoval vestu a podrboval se na prsou pod košilí.

Tři professoři seděli u stolu, k němuž jsem přistoupil zároveň s Ikoninym: ani jeden na naši poklonu neodpověděl. Mladý professor míchal lístky jako karty, druhý professor s hvězdou na fraku hleděl na gymnasistu, který něco velice rychle povídal o Karlu Velikém, za každým slovem přidávaje „konečně“, a třetí, stařeček s brejlemi, svěsiv hlavu, podíval se na nás přes brejle a ukázal na lístky. Cítil jsem, že pohled jeho společně na mne a Ikonina jest obrácen, a

že se mu na nás něco nelíbilo (možná, že přizrzavělé vlasy Ikoninovy), protože dívaje se opět na nás najednou, netrpělivě pokynul hlavou, abychom rychleji si brali lístky. Byl jsem mrzut a uražen, za prvé proto, že nikdo na náš pozdrav neděkoval, a za druhé proto, že zřejmě mě stavěl s Ikoninym do společného stavu „zkoušenců“, a že již proti mně jsou zaujati pro zrzavé vlasy Ikoninovy. Vzal jsem lístek bez bázně a chtěl jsem odpovídati; ale professor očima ukázal na Ikonina. Pročetl jsem otázku svou, na niž jsem mohl dobře odpovídati, pokojně jsem čekal, až na mne přijde řada, a pozoroval, co se dálo přede mnou. Ikonin se ani trochu nerozpakoval a až příliš směle, jaksi celým bokem sebou hnul, aby si vzal lístek, a rychle pročetl, co bylo napsáno na lístku. Zdálo se mi, že otvírá ústa, aby odpovídal, když tu professor s hvězdou pochváliv propouštěje gymnasistu, naň pohlédl. Ikonin se zarazil, jako by se byl na něco upamatoval. Dvě minuty panovalo všeobecné ticho.

„Nu,“ řekl professor v brejlích.

Ikonin otevřel ústa a znova umlkl.

„Víte, že nejste sám; chcete odpovídati, anebo ne?“ pravil mladý professor, ale Ikonin ani na něho nepohledl. Upřeně se díval na lístek a nepromluvil ani slova Professor v brejlích na něho pohlížel skrze brejle a přes brejle i bez brejlí; mělť zatím dosti času sníti je, řádně vyčistiti sklo a znovu nasaditi. Ikonin nepronesl ani jediného slova; náhle se usmál, pohodil vlasy, celým bokem se otočil opět ke stolu, položil lístek, podíval se na všechny professory, potom na mne, otočil se, a statečným krokem, klátě rukama, vracel se k lavicím. Professoři se na sebe podívali.

„Roztomilý človíček!“ promluvil mladý professor, „je to privatista.“

Popošel jsem ke stolu, ale professoři dále mezi sebou skoro šeptem rozmlouvali, jako by žádný z nich ani nepozoroval, že jsem přítomen. Byl jsem tehdy pevně přesvědčen, že zajímala otázka, obstojím-li ve zkoušce a dobře-li obstojím, všechny tři professory velice, a že jenom tak pro

vážnost se tvářili, že jim to jest zcela lhostejno, a jako by mne neviděli.

Když lhostejně se ke mně obrátil professor v brejlích, vyzývaje mne, bych na otázku odpovídal, tu podíval jsem se mu do očí a horšil jsem se na něho, že se tak přetvařuje přede mnou, a na počátku odpovědi jsem se trochu zajikl; ale potom to šlo pořáde lehčeji a lehčeji, a ježto otázka byla z ruských dějin, jež jsem výtečně uměl, odpovídal jsem slavně a tak jsem se rozehřál, že jsem si chtěl vzíti ještě jeden lístek, abych poučil professory, že nejsem Ikoniným a že nesmím s ním staven býti na roveň; ale professor kyvnuv hlavou, řekl: „dobře“ a něco si v deníku poznamenal. Vrátiv se k lavicím, ihned jsem se dověděl od gymnasistů, kteří, Bůh ví, jak to vše věděli, že jsem dostal pětku.

II.

Zkouška z matematiky.

Při dalších zkouškách měl jsem mimo Grapa, jejž jsem považoval za nehodného své známosti, a Ivina, kterýž jaksi se mne stranil, již mnoho jiných známých. S některými jsem se již pozdravoval. Ikonin též při setkání se mnou se zaraďoval a sdělil mi, že bude z dějepisu zkoušku ještě jednou dělati, že professor zlobí se na něj ještě od zkoušky předešlého roku kterouž prý mu také zmařil. Semenov, který vstoupil se mnou na jednu fakultu, na matematickou, až do konce zkoušek všem se vyhýbal, seděl samoten, mlčky, podepřev se o ruce a prsty v šedivé své vlasy ponořiv, a obstál výtečně ve zkouškách. Byl druhým; prvním byl gymnasista z prvního gymnasia. Byl to vysoký, slabý, smědý hoch, velmi bledý, s tváří černým šátkem podvázanou, s čelem pokrytým vyraženinou. Ruce měl suché, červené, s neobyčejně dlouhými prsty a okousanými nehty, tak že konce prstů jeho zdály se býti převázány nitkami. To vše se mi

zdálo býti překrásným a takovým, jaký první gymnasista má býti. Rozmlouval se všemi, všichni, i já jsem se s ním seznámil, a přece, jak se mi zdálo, bylo v jeho chůzi, pohybu rtů a v černých očích něco neobyčejného, něco magnetisujícího.

Ke zkoušce z matematiky přišel jsem dříve nežli obyčejně. Znal jsem předmět důkladně, ale byly dvě otázky z algebry, které jsem jaksi zatajil před učitelem, a jež mi byly zcela neznámy. Byla to, jak si nyní vzpomínám: theorie o sčítání a dvojčlen Newtonův. Sedl jsem na zadní lavici a prohlížel si otázky, jichž jsem neuměl; že jsem však nebyl zvyklým připravovati se ve hluku a neměl dosti času, jak jsem se obával, to mi překáželo pochopiti, co jsem četl.

„Zde jest, pojď sem, Nechljúdove," slyšel jsem za sebou známý hlas Vláďův.

Ohlédl jsem se a viděl bratra a Dmitrije, kteří majíce svrchníky rozepjaté, rukama rozkládali, a mezi lavicemi se blížili ke mně. Hned bylo lze poznati studující z druhého ročníku, kteří byli na universitě jako doma. Již pohled na jejich rozepjaté svrchníky vyjadřoval nevážnost k našinci, vstupujícímu, a vnukal vstupujícímu našinci závist a úctu. Byla mi velice milá myšlenka, že všichni kolem mohli viděti, že znám dva studenty z druhého ročníku, a rychle povstal jsem jim v ústrety.

Vláďa se ani nemohl zdržeti, aby nedal na jevo pocit své převahy.

„A to jsi ty, nešťastníče!" pravil. „Jak, ještě tě nezkoušeli?"

„Ne."

„Co čteš? Což jsi se nepřipravil?"

„Ano, ale na dvě otázky ne zcela. Nerozumím jim."

„Co? tohle?" řekl Vláďa a počal mně vysvětlovati dvoučlen Newtonův, ale tak rychle a nejasně, že v mých očích mohl čísti nedůvěru ke svým vědomostem; pohlédl na Dmitrije, a nejspíše že i v očích jeho četl totéž, zardělť se, předce však ve své řeči pokračoval, aniž jsem tomu rozuměl.

„Ne, počkej, Vláďo, nech mne, já to s ním projdu, zbude-li nám tolik času," řekl Dmitrij, pohlédnuv do kouta k professorům a přisedl ke mně. Hned jsem zpozoroval, že přítel můj se nacházel v tom mírném rozpoložení ducha, které vždy se vyskytlo u něho, byl-li sám sebou spokojen a jež se mi na něm velice líbilo. Protože znal matematiku dobře a jasně vysvětloval, tak znamenitě otázku se mnou probral, že ještě nyní si to pamatuji. Sotva že však ukončil, pravil ke mně St. Jérôme hlasitým šeptem: „jest na vás, Nicolas," a já za Ikoninem vystoupil z lavice, nemaje času projíti druhou, mně neznámou otázku. Popošel jsem ke stolu, u něhož seděli dva professoři a stál gymnasista před černou tabulí. Gymnasista směle vyvozoval jakési pravidlo, s hlomozem tloukl křídou o tabuli, a poráde psal, ač mu professor již řekl: „dosti", a nám rozkázal, bychom sobě vzali lístky. „Nu co, dostaneš-li theorii o sčítání!" pomyslil jsem si, vytahuje třesoucími prsty lístek z měkkého balíku nařezaných papírků. Ikonin týmž smělým pohybem jako při poslední zkoušce, celým bokem se natáhnuv a nevybíraje, vzal vrchní lístek, podíval se naň a zlostně se zamračil.

„Zase jsem nějakého čerta vytáhl!" zabručel. Podíval jsem se na svůj. Hrůza! byla to theorie o sčítání!...

„Co máte?" optal se mne Ikonin.

Okázal jsem mu.

„To já umím," pravil.

„Chcete měniti?"

„Ne, vše jedno, cítím, že nejsem v náladě," sotva zašeptal Ikonin, když nás professor volal k tabuli.

„Nu, vše je ztraceno!" pomyslil jsem si, „místo slavných zkoušek, které jsem myslil udělati, na věky se pokryju hanbou, hůře než Ikonin." V tom se obrátil Ikonin před professorem ke mně, vytrhl mi z ruky lístek a odevzdal mi svůj. Pohlédl jsem na lístek. Byl to dvoučlen Newtonův.

Professor byl muž ještě nikoliv starý, s příjemným, duchaplným vzezřením, jakéhož mu zvláště dodávala neobyčejně vypouklá dolní část čela.

„Co to znamená, vy měníte své lístky, pánové?“ pravil.

„Ne, to jen tak, okazoval mi svůj, pane professore,“ vzpamatoval se Ikonin, a opět slovo pane professore bylo posledním slovem, jež promluvil na tomto místě, a opět kolem mne se vraceje, pohlédl na professory, usmál se na mne, pokrčil rameny, tváře se, jako by chtěl říci: „Což škodí, bratře!“ (Potom jsem se dověděl, že Ikonin již po třetí dělal přijímací zkoušky.)

Já výtečně odpovídal na otázku, již jsem právě byl prošel, — professor mi i řekl, že to jest lépe, než se může žádati, a dal mi pětku.

XII.

Zkouška z latiny.

Až do zkoušky z latiny šlo vše výtečně. Podvázaný gymnasista byl prvním, Semenov druhým, já — třetím. Počínal jsem již býti hrdým a domýšleti se, že, ač jsem mlád, nejsem jen něco obyčejného.

Již od počátku zkoušky vypravovali všichni se strachem o professoru z latiny, jako by to byl nějaký dravec, který se těší ze zhouby mladých lidí, zvláště privatistů, a jenž prý mluví pouze latinsky nebo řecky. St. Jérôme, jenž byl mým učitelem latinského jazyka, mně dodával zmužilosti a i mně se zdálo, že, když překládám Cicerona bez slovníku, několik Horácových ód, a když umím výtečně Cumpta, že nejsem hůře připraven nežli ostatní; avšak dopadlo to jinak. Celé dopoledne bylo pouze slyšeti, jak propadali ti, co přišli přede mnou: jednomu dal nulu, tomu jedničku, jinému ještě vyhuboval a chtěl ho vyhnati atd. atd. Pouze Semenov a první gymnasista šli jako až dosud klidně a vraceli se dostavše po pětce. Předvídal jsem již neštěstí, když nás s Ikoninym společně vyvolali k malému stolku, u něhož seděl hrozný professor samojediný. Strašný professor byl

malý, suchý, žlutý člověk, s dlouhými namaštěnými vlasy a s tváří velmi zádumčivou

Dal Ikoninu knihu řečí Ciceronových, aby překládal.

K velikému mému úžasu, nejenom že Ikonin četl, ale s pomocí professora, který mu napovídal, i několik řádků přeložil. Cítě svou převahu nad soupeřem tak slabým, nemohl jsem se zdržeti úsměvu i ponekud pohrdlivého, když počal rozbor vět, a Ikonin jako dříve se pohroužil v naprosté mlčení. Tímto chytrým, lehce posměšným úsměvem jsem se chtěl zalíbiti professorovi, avšak stalo se opačně.

„Vy zajisté lépe to víte, že se usmíváte," řekl mi professor špatně rusky, „uvidíme. Nu, odpovídejte vy."

Později jsem se dověděl, že professor latiny byl Ikoninův příznivec, a že Ikonin i u něho bydlel. Odpověděl jsem ihned na otázku ze skladby, již dal Ikoninovi, ale professor tvářil se soustrastně a odvrátil se ode mne.

„Dobře, přijde i na vás, uvidíme, co umíte," pravil nepohlížeje na mne, a počal vysvětlovati Ikoninovi, nač se ho tázal.

„Můžete jíti," dodal; a já viděl, jak Ikoninovi do sešitu známek napsal 4. „Nu, pomyslil jsem si, naprosto není tak přísným, jak říkali." Po odchodu Ikoninově dobrých pět minut, které se mi zdály býti pěti hodinami, ukládal knihy, lístky, vysmrkal se, urovnal si křeslo, roztáhl se na něm, díval se po sále, všudy na všechny strany, mne vyjímaje. Všechno toto přetvařování se mu zdálo ještě jaksi nedostatečné, otevřel knihu, dělal jako by v ní četl a jako by mne zde vůbec nebylo. Popošel jsem blíže a zakašlal.

„Ach, ano! vy jste zde dosud? Nu, přeložte nám něco," pravil, jakousi knihu mi podávaje, „anebo ne, raději tuto. — Převracel lístky v Horacovi a otevřel ji na takovém místě, které, jak se mi zdálo, by nikdy a nikdo nedovedl přeložiti.

„Na to jsem se nepřipravil," řekl jsem.

„A vy chcete to odpovídati, čemu jste se naučil nazpaměť, ale! Tohle přeložte."

Ať jsem se namáhal jakkoliv pravý smysl uvésti, professor na každý můj tázavý pohled kroutil hlavou a vzdychaje při tom, odpovídal pouze „ne“. Konečně zavřel knihu, tak nervosně rychle, že si uskřípl prst mezi listy; zlostně ho z knihy vytrhl, dal mi lístek z mluvnice a podepřev se na křeslo, zamlčel se, což nic dobrého neznamenalo. Začal jsem odpovídati, avšak výraz jeho tváře mně vázal jazyk a nechť jsem řekl cokoliv, vše zdálo se mi, že to není dobře.

„Není to tak, není, docela ne,“ promluvil konečně svým ošklivým způsobem, rychle změniv svou polohu, lokty o stůl se podepřev a hraje si zlatým prstenem, který sotva že držel se na hubeném prstě levé ruky. „Tak se nepřipravujeme, pánové, do vyšších škol; chcete jen všichni nositi oblek s modrým límcem, vypínáte se a myslíte, že můžete býti studenty; ne, pánové, musíte se řádně naučiti předmětu“ atd. atd.

Po všecku dobu této řeči, přednesené špatnou ruštinou, díval jsem se tupě na jeho sklopené oči. S počátku mne trápilo sklamání, že nebudu více třetím, potom opět strach, že vůbec zkoušku neudělám, a pak se přidal k tomu pocit seznání nespravedlivosti, uražené samolibosti a nezaslouženého ponížení; mimo to opovržení vůči professoru proto, že nebyl dle mých pojmů člověk „comme il faut“, — co mně vše napadlo při pohledu na jeho krátké, silné a kulaté nehty, — ještě více ve mně vzplanulo a všechny tyto pocity jedem naplňovalo. Pohlédnuv na mne a zpozorovav moje třesoucí se rty a slzami naplněné oči, vysvětloval si moje rozčilení nejspíše tím, že prosím, by mi napsal lepší známku; a jako by se byl nade mnou slitoval, řekl (a to u přítomnosti jiného professora, který právě přišel):

„Dobře, dám vám přechodnou známku (to značilo dvojku), ačkoliv toho nezasluhujete, avšak jen proto, že jste mlád a naději se, že na universitě nebudete už tak lehkomyslným.“

Poslední věta, kterou u přítomnosti druhého professora pronesl, který na mne hleděl tak, jako by též řekl: „ano, tak jest to, mladíku!“ — mne teprve popletla. Na okamžik

obestřela mlha můj zrak: zdálo se mi, že strašný professor za svým stolem kdesi v dáli seděl, a mně se drala s hroznou jednostrannou jasností do hlavy divoká myšlénka: „a což, abych...? co z toho vzejde?“ Avšak neučinil jsem to z jakési příčiny a naopak, bez vědomí jsem se zvláště uctivě oběma professorům uklonil, a lehce se usmáv bezpochyby týmž úsměvem, jakým Ikonin se usmíval, odešel jsem od stolu.

Tato nespravedlnost na mne tehdy tak účinkovala, že nebyl bych více šel ke zkouškám, kdybych byl měl volnost ve svých činech. Ztratil jsem veškerou ctižádost (ani jsem už nesměl na to mysliti, že budu třetím) a ostatní zkoušky odbyl jsem beze vší snahy a bez rozčilení. Celkem jsem měl přece o čtyři více, avšak to vše už mne nijak nezajímalo; sám u sebe jsem rozhodl a zcela jasně si to dokázal, že to jest příliš hloupé a též „mauvais genre“ chtít býti prvním, a že je nejlépe, ani příliš dobře, ani příliš špatně, jako Vláďa. Byl jsem odhodlán říditi se tím i na universitě, ačkoliv jsem se tenkráte poprvé rozcházel v mínění se svým přítelem.

Myslil jsem už jen na uniformu, třírohý klobouk, vlastní ekypáž, vlastní komnatu a hlavně na vlastní svobodu.

XII.

Jsem velkým.

Ostatně měly i tyto myšlénky svůj půvab.

Když jsem se osmého května vrátil z poslední zkoušky ze Zákona božího, zastihl jsem doma známého dělníka od Rozanova, který už dříve mi přinesl na zkoušku stejnokroj a svrchník z lesklého černého do modra sukna, a křídou naznačil, kde nutno ubrati, a teď přinesl zcela hotový oblek s lesklými, zlatými knoflíky, ovinutými papírem. Oblekl jsem tento šat a shledav ho velice krásným, ačkoliv St. Jérôme mne ubezpečoval, že na zádech se tvoří záhyby; sešel jsem

dolů spokojeně se usmívaje, a úsměv bezděčně rozložil se mi na tváři. Zašel jsem k Vláďovi, tváře se, jako bych si nevšímal pohledů domácích, které z předpokoje a chodby chtivě se upíraly na mne. Dvorecký Gavrilo mne dohonil v sále, blahopřál mi k postoupení, od otce mi odevzdal čtyři pětadvacetirublovky, a řekl mi, že též dle příkazu otce ode dneška kočí Kuzma, proletka*) a hnědý Krasavčík jsou mi k volnému upotřebení. Tak zaradoval jsem se nad tímto neočekávaným štěstím, že jsem před Gavrilem se nemohl přemoci a zapýřiv a zajíkaje se, řekl jsem, co mi právě napadlo, — „tuším, že Krasavčík jest výborný běhoun.“ Pohlédnuv na hlavy, kteréž ze dveří předpokoje a po chodbě vykukovaly, a nejsa s to se přemoci, běžel jsem klusem přes sál v novém svrchníku s lesklými, zlatými knoflíky. Když jsem vstupoval k Vláďovi, slyšel jsem za sebou hlasy Dubkova a Nechljúdova, kteří přijeli mi blahopřát a navrhovali, abychom jeli někam na oběd a pili na oslavu mého vstoupení na universitu šampaňské. Dmitrij mi řekl, že s námi pojede, ačkoliv šampaňské rád nepije, abychom pili spolu na bratrství. Dubkov mi řekl, že jaksi se zcela podobám plukovníkovi; Vláďa mi nepřál a zcela suše mi řekl, že můžeme pozejtří jeti ven. Ačkoliv byl mému postoupení rád, bylo mu přece poněkud nepříjemno, že i já jsem nyní také velkým jako on. St. Jérôme, který též k nám přišel, řekl velice nadutě, že svou povinnost ukončil, že neví, vyplnil-li ji dobře anebo špatně, ale že učinil vše, co mohl, a že zítra se odstěhuje ke svému hraběti. V odpověď na vše, co mi povídali, byl sladký, šťastný, hloupý, s sebou spokojený úsměv, který na tváři se mi bezděky uhostil, a já zpozoroval, že tento úsměv přešel i na všechny, kteří se mnou rozmlouvali.

A nemám už vychovatele, mám vlastní povoz, jméno mé jest vytištěno v seznamu studentů, mám kord a portepé, strážníci budou mi tu a tam salutovati ... jsem velkým a, jak se zdá, šťastným.

*) Jednospřežný, lehký kočárek.

Rozhodli jsme se, že v pět hodin budeme obědvati u Jara; ale poněvadž Vláďa odjel k Dubkovu, a Dmitrij též dle zvyku někam zmizel, řka, že má obstarati do oběda jakousi záležitost, mohl jsem užiti dvou zbývajících hodin, jak se mi chtělo. Dost dlouho jsem se procházel po všech komnatách a prohlížel se ve všech zrcadlech, tu maje svrchník zapjatý, tu opět zcela rozepjatý, a vše se mi zdálo výtečné. Potom, ačkoliv mne to mrzelo na odiv stavěti příliš velkou radost, neudržel jsem se, šel jsem do konírny a kolny na kočáry, prohlédl si Krasavčíka, Kuzmu a kočár, pak jsem se opět vrátil, procházel se komnatami. pohlížel jsem do zrcadel a počítal peníze v kapse, a pořáde jsem se stejně šťastné usmíval. Ale ještě neminula ani hodina, a já poněkud pocítil nudu a lítost, že nikdo mne nevidí v takovém skvělém postavení, a zatoužil jsem po pohybu a činnosti. Proto jsem rozkázal zapřáhnouti a odhodlal jsem se, že bude nejlépe zajeti na Kuzněcký most nakupovat.

Vzpomněl jsem si, že Vláďa, když vstoupil na universitu, si koupil litografii koní Viktora Adama, tabák a dýmky, a mně se zdálo nutným učiniti totéž.

Se všech stran na mě vše pohlíželo, jasný svit slunce odrážel se na mých knoflících, kokardě na klobouce a na kordě, když přijel jsem na Kuzněcký most a zastavil u obchodu s obrazy Daciara. Ohlížeje se kolem vešel jsem. Nechtěl jsem koupiti koně V. Adama, aby se mi nevytýkalo, že se opičím po Vláďovi, ale obávaje se, že úslužnému skladníkovi nepokoj způsobuji, spěchal jsem, abych si co nejrychleji něco vybral a v rozpacích vzal jsem vodovými barvami malovanou ženskou hlavu, která stála na okně, a dal za ni dvacet rublů. Ačkoliv jsem zaplatil v obchodě dvacet rublů, přece jsem si vytýkal, že jsem vyrušil takovou hloupostí dva krásně oděné příručí, a při tom se mi zdálo, že se chovali ke mně ještě příliš nepozorně. Chtěl jsem, aby pocítili, kdo jsem, a zpozorovav stříbrný předmět pod sklem, a vida, že to jest držátko na tužku, a zvěděv, že stojí osmnácte rublů, požádal jsem, by je zabalili do papíru, zaplatil jsem a ještě se vyptav, že dobré čibuky a tabák do-

stanu vedle v tabáčnickém krámě, uctivě jsem se oběma prodavačům uklonil a vyšel na ulici s obrazem pod paždím. V sousedním krámě, nad nímž visel štít s namalovaným mouřenínem, jak kouří doutník, nekoupil jsem opět, abych nikoho nenapodobil, Žukova, ale sultánský tabák, dýmku stambulskou a lipový a růžový čibuk. Když jsem vyšel z krámu k povozu, uviděl jsem Semenova, který v občanském svrchníku, maje hlavu svěšenou, rychlými kroky se ubíral po chodníku. Bylo mi líto, že mne nepoznal. Řekl jsem dost klasitě: „pojedem!“ a, usednuv do vozu, brzy jsem Semenova dohonil.

„Pozdrav Bůh,“ řekl jsem mu.

„Moje úcta,“ odpověděl, jda dále.

„Jak že, vy nemáte uniformy?“

Semenov zůstal stát, přimhouřil oči a vyceniv své bílé zuby, jako by mu vadil pohled do slunce, ale vlastně proto, aby ukázal, jak lhostejným jest mu moje ekypáž a uniforma, mlčky se na mne podíval a šel dále.

S Kuzněckého mostu jsem jel do cukrářského krámu na Tverskou a, ačkoliv jsem se tvářil, jako by mne zajímaly v cukrářském krámě nejvíce noviny, nemohl jsem se přemoci a jedl jsem jeden sladký koláček po druhém. Ačkoliv jsem se ostýchal před jakýmsi pánem, který zvědavě za novinami na mne pohlížel, snědl jsem rychle osm koláčků všech druhů, kolik jsem jich nalezl v cukrářském krámě.

Když jsem se vrátil domů, pálila mne trochu žáha; nevšímaje si však toho, počal jsem prohlížeti své nakoupené věci, z nichž se mi obraz tak nelíbil, že ne jenom jsem ho nedal do rámce a nepověsil ve svém pokoji jako Vláďa, ale pečlivě jsem jej ukryl za skříň, kde ho nikdo nemohl viděti. Držátko na tužku se mi doma také nelíbilo; položil jsem je do stolu, těše se přece myšlénkou, že věc ta jest stříbrná, důkladná a pro studenta velice užitečná. Co se týká kuřáckého náčiní, tu jsem si usmyslil, že je ihned upotřebím a zkusím.

Rozpečetil jsem balíček, pozorně nacpal stambulku červenožlutým, drobně nakrájeným sultánským tabákem, položil naň žhavý troud, a vzav dýmku mezi prostřední prst a mezenec (tato poloha ruky se mi zvláště líbila) počal jsem dýmati.

Vůně tabáku byla velice příjemná, avšak v ústech bylo trpko, a nedostávalo se mi dechu. Odhodlaně jsem však dost dlouho do sebe táhl dým, pokoušel se pouštěti kroužky a dýmal jsem. Brzy byl pokoj všecek pln modravých oblaků dýmu, v ústech jsem cítil hořkost, a hlava se mi trochu točila. Chtěl jsem už přestati a jen s dýmkou se podívati do zrcadla, když k svému udivení jsem zavrávoral na nohou, pokoj se se mnou točil, a pohlédnuv do zrcadla, k němuž jsem s těží došel, viděl jsem, že obličej můj byl bledý jako plátno. Sotva jsem klesl na pohovku, ucítil jsem takové těžkosti a slabost, že jsem se domníval, že dýmka jest pro mne smrt, že umírám. Ulekl jsem se do opravdy, a chtěl jsem již lidi ku pomoci volati a pro lékaře poslati.

Tento strach však dlouho netrval. Rychle jsem pochopil, co to vlastně je, a maje strašné bolení hlavy, jsa zmalátnělý, dlouho jsem ležel na pohovce, s tupou pozorností pohlížeje na papír se znakem Bostandžola, který na balíčku byl vyznačen, na dýmku válející se po zemi, oharky a zbytky cukrářských koláčků, a sklamán žalostně jsem myslil: „zajisté nejsem ještě zcela velkým, nemohu-li kouřiti jako ostatní, a že mi patrně není souzeno jako ostatním, abych držel čibuk mezi prostředním prstem a mezencem, haliti se v dým a pouštěti jej světlými kníry.

Dmitrij k páté hodině pro mne zajel a zastihl mne v tomto nepříjemném položení. Vypiv sklenici vody, cítil jsem se však skoro zdravým a odhodlal jsem se jeti s ním.

„A proč kouříte," pravil, pohlížeje na stopy mého kouření, — „to jsou samé hlouposti a marné vyhazování peněz. Zařekl jsem se, že nebudu kouřiti... Jeďme však rychle, musíme zajeti pro Dubkova."

XIV.

Čím zabývali se Vláďa s Dubkovým.

Jakmile Dmitrij vešel do mého pokoje, ihned dle jeho tváře a chůze a podle posuňků — když totiž byl ve špatné náladě, mžoural jedním okem, podivně trhal hlavou na jednu stranu, jako by si chtěl poopraviti nákrčník, — jsem poznal, že se nalézá v chladně zarputilém rozpoložení ducha, což na něho přicházelo, byl-li sám s sebou nespokojen, a vždy mou příchylnost k němu jaksi ochlazovalo. Poslední dobou jsem počal už pozorovati a posuzovati povahu svého přítele, avšak naše přátelství proto nijak se nezměnilo. Bylo ještě tak mladé a šilné, že, kdybych nevím z které strany se díval na Dmitrije, nemohl jsem ho neviděti dokonalým. Byly v něm dvě různé bytosti, které obě se mi zdály býti překrásné. Jedna, kterou jsem vroucně miloval, dobrá, laskavá, mírná, veselá a vědoma si těchto milých vlastností. Nalézal-li se v tomto rozpoložení ducha, všecek jeho zdvnějšek, zvuk hlasu, všechny jeho pohyby jako by pravily: „Jsem mírným a dobrým, těším se tím, že jsem mírným a dobrým, a vy všichni to můžete viděti.“ Druhá jeho bytost — kterou teprve nyní jsem poznával a před jejíž velebností jsem se skláněl — byl člověk chladný, přísný k sobě a ke druhým, hrdý, až fanaticky nábožný a pedanticky mravný. — Právě nyní byl tímto druhým člověkem.

Otevřeně, což bylo nezbytnou podmínkou našich styků, jsem mu řekl, když jsme usedli do povozu, že mne to zarmucuje a bolí, že ho dnes, v den pro mne tak šťastný, vidím v nepříjemné náladě duševní.

„Zajisté vás něco pohoršilo: proč mně to neřeknete?“ ptal jsem se ho.

„Nikolenko!“ odpověděl zvolna, nervosně pohodiv hlavu stranou a mžouraje: „Když jsem dal slovo, že nic před vámi neskryju, nemáte příčiny podezřívati mne z tajností. Nelze vždy býti ve stejné náladě; rozladilo-li mne něco, nemohu ani sobě samému udati příčinu.“

„Jaká to přímá, čestná povaha," pomyslil jsem si, a již jsem naň nepromluvil.

Mlčky jsme přijeli k Dubkovu. Byt Dubkova byl velmi hezký, anebo se mi to zdálo. Všude byly koberce, obrazy, záslony, pestré čalouny, podobizny, ohýbané sesle, volterovská křesla, po stěnách visely pušky, pistole, pytlíky na tabák a jakési zvířecí hlavy na tuhém papíře. Hledě na tento kabinet poznal jsem, koho napodobil Vláďa v zařízení svého pokoje. Zastali jsme Vláďu i Dubkova u karet. Jakýsi mi neznámý pán (nejspíše nedůležitý, soudě dle jeho skromného zevnějšku) seděl vedle stolu a velice pozorně hleděl na hru. Dubkov sám měl hedvábný župan a měkké střevíce. Vláďa seděl bez kabátu na pohovce naproti němu a, soudě po zardělé tváři a nepokojném zběžném pohledu, který na okamžik odvrátil od karet a vrhl na nás, byl hrou velmi zaujat. Uviděv mne, ještě více se zarděl.

„Nu, ty nyní dáváš," řekl Dubkovu. Pochopil jsem, jak mu bylo nepříjemné, že jsem se dověděl, že hraje v karty. Avšak ve výraze jeho nebylo znáti žádného nepokoje, spíše jako by chtěl říci: „ano, hraju, a ty se tomu divíš jen proto, že jsi ještě mlád. Ne jenom, že to není nic špatného, ale v našich letech je to nutné!"

Hned jsem to cítil a pochopil.

Dubkov však nedával karet, vstal, podal nám ruku, posadil se a nabídl nám dýmky, což jsme zamítli.

„A tu jest náš diplomat, původce dnešní slavnosti," pravil Dubkov. „Opravdu, nesmírně se podobá plukovníku."

„Hm!" zabručel jsem, cítě, že na mé tváři se opět uvelebuje hloupý, samolibý úsměv.

Vážil jsem si Dubkova, jak jenom šestnáctiletý hoch může sobě vážiti dvacetisedmiletého pobočníka, o němž všichni dospělí vypravují, že jest velice řádným, mladým mužem, který výtečně tančí, mluví francouzsky a který, pohrdaje v nitru mým mládím, zřejmě se namáhá, zakryti to.

Přes všeškerou mou úctu bylo mi po všecku dobu naší známosti, sám Bůh ví proč, těžko a nepříjemno podívati se

mu do očí. Ale později jsem zpozoroval, že se nerad dívám třem druhům lidí do očí: těm, kteří jsou mnohem horší mne, těm, kteří jsou mnohem lepší mne, a těm, kterýmž se neosmělíme říci, co oba dobře víme. Možná, že byl Dubkov lepší, možná, že byl horší než já, avšak nepochybno bylo, že velmi často lhal, nedávaje na sobě znáti, že jsem tuto slabost na něm zpozoroval, a já, rozumí se, jsem se neodhodlal o ní mluviti.

„Sehrajeme ještě jednoho krále," řekl Vláďa, pohnuv ramenem, jako otec činíval, a míchaje karty.

„Jak naléhá!" řekl Dubkov, „potom dohrajeme. Nu, a ostatně, jednou — dávej "

Zatím, co hráli, prohlížel jsem jejich ruce. Vláďa měl krásnou, velkou ruku, ohnutí palce a záhyby ostatních prstů, když držel karty, byly tak otcovým rukám podobny, že se mi i na okamžik zdálo, že Vláďa schválně tak drží ruce, aby vypadal dospěle; když jsem však pohlédl na jeho tvář, ihned jsem se přesvědčil, že nemyslí na nic jiného kromě na hru. Dubkov měl malinké, jemné a do vnitř prohnuté, neobyčejně hbité ruce s měkkými prsty: byly to takové ruce, na nichž bývají prsteny a které mívají lidé, co se zabývají rádi ruční prací a mají rádi krásné věci.

Vláďa asi prohrál, neboť pán, jenž se díval do jeho karet, podotkl, že má Vladimír Petrovič zvláštní neštěstí, a Dubkov, vyňav zápisník, něco si zapsal, okázal to Vláďovi a řekl: „Tak!"

„Tak!" odpověděl Vláďa, nuceně a roztržitě se podívav do zápisníku, „nyní pojeďme."

Vláďa vezl Dubkova, mě vezl Dmitrij ve svém faetoně.

„Co to hráli?" ptal jsem se Dmitrije.

„Piket. Hloupá to hra, a vůbec hra — jest hloupost."

„A hrají o velké peníze?"

„Ne o velké, ale není to hezké."

„Což, vy nehrajete?"

„Ne, dal jsem slovo, že nebudu hráti; a Dubkovu to nedá, aby někoho neobehrál."

„To však není od něho hezké," řekl jsem. — „Vláďa zajisté hraje hůře?"

„Rozumí se, že to není hezké, ale nic zvlášť špatného to také není. Dubkov rád hraje a umí hrát, proto však je výtečným člověkem."

„A vždyť já nijak nemyslil..." řekl jsem.

„Ani nemůže se mysliti o něm nic špatného, vždyť jest vskutku roztomilý člověk. Já ho též velice mám rád a budu ho vždy míti rád, třeba že měl své slabosti."

Mně se jaksi zdálo, že právě proto, že Dmitrij příliš horoucně zastával se Dubkova, už ho neměl rád ani si ho nevážil, avšak nepřiznal se k tomu z umíněnosti a proto, aby ho nikdo nemohl viniti z nestálosti. Bylť z oněch lidí, kteří po všechen život milují přátely, ne tak proto, že tito přátelé jim zůstávají povždy milými, jako proto, že jednou, třeba mýlkou, si zamilovali člověka, a považovali by to za nečestné rozejíti se s ním.

XV.

Přejí mně štěstí.

Dubkov a Vláďa znali u Jara všechny sklepníky jménem a od vrátného až do pána jim prokazovali všichni velkou úctu. Ihned nám vykázali zvláštní pokoj a podali jakýsi neobyčejný oběd, jejž Dubkov vybral dle francouzského jídelního lístku. Láhev šampaňského v ledu postavená, na kterou jsem aspoň co nejlhostejněji chtěl se dívatí, byla už připravena. Oběd uběhl velice příjemně a vesele, ačkoliv Dubkov po svém zvyku vypravoval prapodivné, jako by pravdivé příhody, — mimo jiné, jak jeho babička postřílela z ručnice tři loupežníky, kteří ji přepadli (při čemž jsem se začervenal a sklopiv oči, odvrátil jsem se od něho) a ačkoliv Vláďa pokaždé se patrně zarazil, když jsem něco počal mluviti (což bylo docela zbytečné, neřekl jsem, jak se pamatuji nic, za co by se bylo hanbiti). Když podáno šam-

paňské, všichni mi gratulovali a já pil ob ruku na bratrství s Dubkovým a Dmitrijem a políbili jsme se. Ježto jsem nevěděl, kdo objednal právě podanou láhev šampaňského (jak mi později vysvětleno, byla společná) a přátely chtěl uhostiti za své peníze, jež jsem neustále omakával v kapse, pomalu jsem vytáhl desítirublovou bankovku, a zavolav sklepníka, dal jsem mu peníze, a šeptem, ale tak, že to všichni slyšeli a na mne hleděli, nařizoval jsem mu, aby už laskavě přinesl ještě půl láhve šampaňského. Vláďa se začervenal, počal sebou škubati a zaraženě dívati se na mne a na ostatní, tak že jsem pocítil, že jsem chybil, ale půl láhve přece přinesli a my ji vypili velmi spokojeně. Bylo pořáde veselo. Dubkov bez přestání lhal a Vláďa rovněž dobře vypravoval takové směšné kousky, že jsem to od něho nikdy neočekával, a mnoho jsme se nasmáli. Způsob komiky jejich, to jest Vláďovy a Dubkovy, záležel v napodobování a sesilování známých anekdot: „jak, byl jste za hranicemi?“ jako by se tázal jeden. „Ne, nebyl,“ odpovídal druhý, „ale bratr hraje na housle.“ Byli v tomto druhu komického nesmyslu tak dokonalými, že již historky tak vypravovali, že „bratr můj též nikdy nehrál na housle“. Na každou otázku si odpovídali podobně, a někdy i bez otázky snažili se spojiti dvě nesouvislé věci a pronášeli takový nesmysl s vážnou tváří, což působilo velice směšně. Počal jsem chápati, jak to dělají, a chtěl jsem vypravovati též něco směšného, avšak všichni nejistě se dívali anebo snažili se nekoukati na mne, když jsem mluvil, a můj vtip se nepodařil. Dubkov řekl: „Zalhal si přítel diplomat,“ avšak mně bylo tak příjemno po šampaňském a ve společnosti dospělých lidí, že tato narážka sotva se mne dotkla. Jediný Dmitrij, ač pil jako my, nalézal se dosud ve své přísné, vážné náladě, která poněkud zdržovala všeobecnou veselost.

„Nuže, poslyšte, pánové,“ řekl Dubkov, „musíme po obědě vzíti našeho diplomata do rukou. Neměli bychom jeti k tetičce? Tam už to s ním zařídíme.“

„Nechljúdov nepojede,“ řekl Vláďa.

„Nesnesitelný to poustevník. Ty's protivný kajicník!“ pravil Dubkov obraceje se k němu. „Pojeď s námi, uvidíš, že tetička jest výtečná dáma.“

„Ne jenom, že nepojedu, ale já nepustím ani jeho,“ odpověděl Dmitrij, červenaje se.

„Koho? diplomata? Viď, že chceš, diplomate? Pohlédni, všecek až zazářil, sotva se stala zmínka o tetičce.“

„Ne, že bych ho nepustil,“ pokračoval Dmitrij, vstal se svého místa, procházel se po pokoji, na mne nepohlížeje, „ale já mu neradím, a nepřeju si, aby jel. Není už děckem, a chce-li, může bez vás jeti sám. A ty, Dubkove, bys mohl se styděti; že sám nedobře jednáš, chceš, aby to i druzí dělali?“

„Co jest tu špatného,“ řekl Dubkov, mrkaje na Vláďu, „že vás všechny zvu k tetičce na čaj? Nu, a je-li ti to nepříjemné, že jedeme, dobrá; pojedeme s Vláďou sami. Pojedeš, Vláďo?“

„Hm, hm!“ přisvědčoval Vláďa, „zajedeme tam, a potom se vrátíme ke mně a budeme pokračovati v piketu.“

„Což, chceš jeti s nimi, či ne?“ řekl Dmitrij přikročiv ke mně.

„Ne,“ odpověděl jsem, poposedaje na pohovce, abych mu udělal místo vedle sebe, a on se posadil; „nechci vůbec, a neradíš-li mi to, ani za nic nepojedu. Ne,“ dodal jsem potom, „není pravda, že bych nechtěl jeti s nimi; jsem ale rád, že nepojedu.“

„Výtečně,“ pravil, „žij dle svého, a netanči podle ničí píšťaly, to jest nade vše.“

Tato malá neshoda nejen že nepokazila našeho veselí, ale ještě ho zvýšila. Dmitrij náhle nabyl mírné duševní nálady, již jsem si zamiloval. Tak na něho účinkoval dobrý skutek, jak jsem později ne jednou pozoroval. Byl nyní sám s sebou spokojen, že se mne ujal. Neobyčejně se rozveselil, objednal ještě láhev šampaňského (což bylo proti jeho zásadám), pozval do naší komnaty jakéhosi neznámého pána, naléval mu, zpíval Gaudeamus igitur, chtěl, bychom s ním

zpívali, a navrhl, bychom se projeli do Sokolník, na co Dubkov podotkl, že je to příliš citlivůstkářské. „Radujme se," řekl Dmitrij usmívaje se, „na počest jeho vstoupení na universitu poprvé se napiju až se opiju, není jinak možná." Tato veselost jaksi divně Dmitriji slušela. Podobal se vychovateli anebo dobrému otci, který jsa spokojen se svými dětmi, rozjařil se, aby jim udělal radost a zároveň dokázal, že lze čestně a způsobně býti veselým; ale přece jen, jak se zdá, učinkovala na mě i na ostatní tato veselost nakažlivě; tím spíše, že přišlo na každého z nás skoro půl láhve šampaňského.

V tomto příjemném rozmaru vyšel jsem do velkého sálu zapálit si papirosu, kterou mně dal Dubkov.

Když jsem povstal, zpozoroval jsem, že se mi trochu točila hlava, a nohy šly a ruce byly pouze tehdy v přirozeném pohybu, když jsem na ně pevně myslil. Jinak nohy se rozbíhaly stranou, a ruce dělaly jakési pohyby. Obrátil jsem na tyto údy všechnu svoji pozornost. Poručil jsem rukám aby se zvedly, zapjaly kabát, přihladily vlasy, (při čemž jaksi hrozně vysoko vyzvedly lokte), a nohám jsem poručil, aby šly ke dveřím, což i vykonaly, ale stoupaly jaksi příliš těžce, anebo příliš lehce, zvláště levá noha se pořáde stavěla na špičku. Jakýsi hlas na mne volal: „Kam jdeš? vždyť přinesou svíčku." Uhodl jsem že tento hlas patří Vláďovi, a myšlénka, že jsem to uhodl, působila mně potěšení, avšak odpověděl jsem mu pouhým úsměvem a šel dále.

XVI.

Hádka.

Ve velké komnatě seděl za malým stolkem nevysoký, silný, statný pán se zrzavými kníry a něco jedl. Vedle něho seděl vysoký, bezvousý, smědý člověk. Mluvil, francouzsky. Jejich pohled mne zarazil, přece jsem se však odhodlal, zapáliti si papirosu na hořící svíčce, která před nimi stála.

Dívaje se stranou, bych se s jejich pohledem nesetkal, popošel jsem ke stolu a zapaloval papirosu. Když jsem papirosu zapálil, nedalo mi to, abych se nepodíval na obědvajícího pána. Jeho šedé oči ostře na mně tkvěly a nevěstily nic dobrého. Právě jsem se chtěl odvrátiti, když zrzavé jeho kníry se pohnuly a on promluvil francouzsky: „Nemám rád kouř, když obědvám, milý pane.“

Zabručel jsem něco nesrozumitelného.

„Ano, nemám to rád,“ pokračoval přísně pán s kníry, spěšně pohlédnuv na pána bez knírů, jako by ho zval, aby se pokochal, jak se mnou zatočí, „nemám to rád, milý pane, a ani ty nemám rád, co jsou tak neslušni, že přijdou nám kouřit pod nos, ano, ani ty nemám rád.“ Ihned mně napadlo, že tento pán si mne dobírá, ale v prvním okamžiku se mi zdálo, že jsem se proti němu velice provinil.

„Nevěděl jsem, že vám to bude překážeti,“ pravil jsem.

„A vy jste nevěděl, že jste nezdvořák, a já to věděl!“ vykřikl pán.

„Proč křičíte?“ řekl jsem, cítě, že mně uráží, a sám se již rozčiluje.

„Proto, že nikdy nikomu nedovolím, aby mne nedbal, a vždy budu učiti moresům takové chlapíky, jako vy jste. Vaše jméno, milý pane? a kde bydlíte?“

Velice jsem se rozzlobil, rty se mi chvěly, dechu se mi nedostávalo. Cítil jsem přece však, že jsem vinným, nejspíše proto, že jsem vypil mnoho šampaňského, i neřekl jsem tomu pánovi žádné hrubství, ale ústa moje co nejpókorněji vyslovila jméno a naši adresu.

„Jmenuji se Kolpikov, milý pane, a vy buďte příště uctivějším. Ještě se spolu uvidíme (vous aurez de mes nouvelles),“ skončil; mluvili jsme francouzsky.

Odpověděl jsem pouze „velmi rád“, namáhaje se, abych dodal svému hlasu co nejvíce pevnosti, i obrátil jsem se i s papirosou, která zatím shasla, a vrátil se do naší komnaty.

Nezmínil jsem se ani slovem bratrovi, ani přátelům o tom, co se mi právě přihodilo, zvláště že byli zabráni

v jakýsi ohnivý spor, a usedl jsem si sám do kouta, přemítaje o této zvláštní příhodě. — Slova „jste nezdvořák, milý pane (un mal élevé monsieur), špatně vychovaný pán," mi neustále zněla v uších, a více a více mne pobuřovala. Docela jsem vystřízlivěl. Když jsem o tom přemýšlel, jak jsem jednal v tomto případě, zmocnila se mne pojednou strašná myšlénka, že jsem se choval jako zbabělec. „Jakým právem mne napadl? proč mi zcela jednoduše neřekl, že mu to překáží? Nebyl on vinen? Proč, když mne nazval nezdvořákem, neřekl jsem mu: ‚nezdvvřák, milý pane, jest ten, kdo si dovoluje hrubství' — anebo proč jsem zcela jednoduše naň nevzkřikl: ‚mlčet!' — to by bylo výtečné; proč jsem ho nevyzval na souboj? Ne! já jsem nic z toho neudělal a jako podlý zbabělec jsem spolkl urážku — „Jste nezdvořák, milý pane!" neustále mi popudlivěji znělo v uších... „Ne, to nemohu tak nechati," pomyslil jsem si vstav, pevně jsa odhodlán, že půjdu opět k tomuto pánovi, že mu řeknu něco ostrého, a udá-li se to, že ho třebas udeřím svícnem do hlavy. S největší rozkoší jsem myslil na tento poslední nápad, vešel jsem však ne bez velkého strachu opět do velké komnaty. Na štěstí tam pan Kolpikov už nebyl, jediný sklepník tam byl a uklízel se stolu. Chtěl jsem mu sděliti, co se přihodilo, a objasniti mu, že nejsem ničím vinen, ale rozmyslil jsem si to jaksi a naprosto rozmrzen vrátil jsem se opět do naší komnaty.

„Co se to děje s naším diplomatem?" řekl Dubkov, — „nyní zajisté rozhoduje o osudu Evropy."

„Ach, dej mi pokoj," řekl jsem, zádumčivě se odvraceje. Procházeje se na to po komnatě, počal jsem jaksi o tom přemýšleti, že Dubkov není vůbec hodným člověkem. A jaké to neustálé žerty a nazvání „diplomat" — to také není nic přátelského. Jen by Vláďu obehrával a jezdil k jakési tetičce... A není nijak příjemným. Vše, co jen promluví, jest lež nebo něco nechutného, věčně by se chtěl jen posmívati. Zdá se mi, že jest to prostě hlupák, ano i špatný člověk. Takto přemítal jsem as pět minut, a pořáde více a více se ve mně ozývalo nepřátelství k Dubkovu.

Dubkov si mne nevšímal, a to mne zlobilo ještě více. I na Vláďu a Dmitrije jsem se zlobil, protože s ním rozmlouvali.

„Víte co, pánové? — musíme diplomata omyti," řekl pojednou Dubkov, a při tom se na mne podíval s úsměvem, jak se mi zdálo posměšným, ano i zrádným, „je mu nanic! Na mou věru, nanic!"

„Vás by také bylo zapotřebí politi vodou, vám samému je špatně," odpověděl jsem, zlostně se usmívaje, a zapomenul jsem docela, že si tykáme.

Nejspíše že tato odpověď Dubkova překvapila, ale lhostejně se odvrátil ode mne a pokračoval v rozmluvě s Vláďou a Dmitrijem.

Snažil jsem se súčastniti se jejich zábavy, cítil jsem však, že se nedovedu přetvářeti, a odešel jsem znova stranou a setrval jsem tak až do odjezdu.

Když zaplatili a oblékali pláště, obrátil se Dubkov k Dmitriji. „Nuže, a kam pojede Orestes a Pilades? Zajisté domů vykládati o lásce; je-li tomu tak, navštívíme příjemnou tetičku, — jestiť lepší než naše kyselé přátelství."

„Jak to můžete mluviti a nám se posmívati?" řekl jsem rychle přikročiv až k němu a máchaje rukama, „jak se opovažujete posmívati se citům, jimž nerozumíte? Já toho nestrpím. Mlčte!" vzkřikl jsem, a sám jsem umlkl, nevěda, co dále bych řekl a rozčilením se takřka zalknuv.

S počátku Dubkov se podivil; potom se chtěl usmáti a považovati to za žert, ale k velkému mému podivení se naposledy zarazil a sklopil oči.

„Já se neposmívám vůbec ani vašim citům ani vám," řekl chlácholivě, „já to pravím pouze tak."

„To, to!" křikl jsem, avšak v témž okamžice mne to zamrzelo a bylo mi líto Dubkova, jehož červená, žalostivá tvář jevila opravdovou bolest.

„Co děláš?" zvolali najednou Vláďa a Dmitrij, „nikdo tě nechtěl uraziti."

„Ne, chtěl mně ublížiti."

„Je to smělec, tvůj bratr," řekl Dubkov, až když již vycházel ze dveří, aby neslyšel, co řeknu.

Možná, že bych se byl pustil za ním a hodně mu vymluvil, kdyby právě týž sklepník, co byl přítomen události mé s Kolpikovým, mně nebyl podal plášť. Okamžitě jsem se upokojil a jenom před Dmitrijem jsem se ještě tvářil rozhorleně; byloť toho zapotřebí, aby moje náhlá klidnost nezdála se podivnou. Druhý den sešli jsme se s Dubkovým u Vládi; na onu událost jsme nevzpomenuli, ale opět jsme vykali a bylo nám ještě obtížněji podívati se sobě do očí.

Vzpomínka na spor s Kolpikovým, který ostatně ani druhého dne, ani později mne nedal ‚de ses nouvelles', utkvěla mi v mysli na mnoho let velice živě a těžce. Ještě po pěti letech jsem se třásl a křičel jsem, kdykoliv jsem si vzpomněl na urážku, které jsem mu nesplatil, a těšilo mne, když vzpomínal jsem sámolibě na to, jak statečně jsem jednal ve srážce s Dubkovým. Teprve hodně později jsem zcela jinak počal na tuto věc pohlížeti a s komickým uspokojením jsem vzpomínal na spor s Kolpikovým a litoval jsem nezaslouženého příkoří, které jsem učinil dobrákovi Dubkovu.

Když jsem ještě téhož večera vypravoval Dmitrijovi svou příhodu s Kolpikovým, jehož zevnějšek jsem mu podrobně popsal, mnoho se tomu podivil.

„Ano, to je týž!" řekl, „jen si pomysli, že tento Kolpikov je pověstný ničema, falešný hráč, a co především, zbabělec, jenž byl vypuzen svými soudruhy z pluku proto, že dostal facku a nechtěl se bíti. Proč pak tak rychle utekl?" připojil, přátelsky se usmívaje a na mne pohlížeje, „vždyť mimo ‚nezdvořáka' nic neřekl?"

„Ba," odpověděl jsem červenaje se.

„Nebylo to hezké, ale nic tak zlého!" těšil mne Dmitrij.

Teprve po hodně dlouhém čase, když jsem o této události klidně přemýšlel, vysvětlil jsem si dosti pravděpodobně, že Kolpikov po mnoha letech poznal, že by mohl mne napadnouti před smědým bezvousým pánem a schladiti se na mně za obdrženou facku, tak jako já jsem za jeho „nezdvořáka" se vymstil na nevinném Dubkovu.

XVII.

Chystám se k návštěvám.

První mou myšlénkou, když jsem se ráno probudil, byla událost s Kolpikovým; opět jako smyslů zbaven jsem běhal po komnatě; avšak co jsem měl dělat? Mimo to byl poslední den, co jsem v Moskvě trávil, a musil jsem dle rozkazu otcova vykonati návštěvy, jež mně sám napsal na papírek. Péče otcova o nás netýkala se tak mravnosti a vzdělání jako společenských styků. Na papírku bylo jeho rychlým, nerovným písmem načrtnuto:

1) Ke knížeii Iránu Ivánoviči jistojistě, 2) k Iviným jistojistě, 3) ku knížeti Michajlovi, 4) ku kněžně Nechljúdové a k Valachiné, zbude-li času. A samo sebou se rozumí, k náčelníku vyučování, k rektorovi a professorům.

Od posledních návštěv mne Dmitrij odradil, řka, že toho nejen není třeba, ale že se to ani nehodí: ostatní návštěvy jsem však ještě dnes musil odbývati. Z těchto lekal jsem se zvláště dvou oněch, kde bylo napsáno „jistojistě". Kníže Ivan Ivánovič byl komandující generál, stařec, boháč, ojedinělý, a já šestnáctiletý student mám s ním vejíti do přímých styků, kteréž, jak jsem předvídal, pro mne nemohly býti lákavými. Ivini byli též bohati, jejich otec byl jakýsi vážený a vysoký úředník, který byl u nás všeho všudy pouze jednou osobně ještě za babičky. Po smrti babiččině jsem zpozoroval, že nejmladší Ivin se nás stranil, a jaksi se nadýmal. Nejstarší, jak z doslechu jsem věděl, ukončil již práva a byl úředníkem v Petrohradě; prostřední, Sergěj, kterého jsem druhdy zbožňoval, byl taktéž v Petrohradě, kadetem velkým a tlustým ve sboru pažecím.

Nejenom, že jsem se v mládí svém nestýkal rád s lidmi, kteří se považovali za něco více než já, ale takové styky mně byly strašně trapny, protože neustále jsem se obával urážky a musil napínati veškeré své síly duševní, bych jim dokázal, že jsem neodvislý. Nehodlaje však vyplniti poslední otcův příkaz, musel jsem vinu svou zahladiti aspoň vypl-

něním ostatních. Chodil jsem po pokoji, prohlížeje po židlích rozložené šaty, kord a klobouk a chystal jsem se právě k odjezdu, když dostavil se s blahopřáním starý Grap, přiváděje s sebou Iliňku. Otec Grap byl poruštěný Němec, nesmírně protivný, úlisný, a málokdy střízlivý; nejčastěji k nám přicházel o něco prosit, a otec ho někdy ve svém kabinetě vybídl, aby si sedl, ale k obědu s námi nepozval ho nikdy. Jeho pokornost a dotěrnost tak splynuly s jakousi vnější dobrosrdečností a náklonností k našemu domu, že všichni mu přičítali za velikou zásluhu domnělou jeho oddanost k nám všem, já ho ale neměl jaksi rád, a mluvil-li, styděl jsem se za něho.

Byl jsem touto návštěvou velmi nespokojen a nenamáhal tajiti tuto nespokojenost. Uvykl jsem si tak s vysoka se dívati na Iliňku a on tak přivykl tomu, považovati to za naše právo, že mně bylo poněkud nepříjemno, že jest právě takovým studentem jako já. Zdálo se mi, že i on jest touto rovností jaksi stísněn vůči mně. Chladně jsem je pozdravil, nepobízeje jich, aby si sedli, protože jsem se rozpakoval tak učiniti, mysle sobě, že i bez mé pobídky to mohou učiniti, a poručil jsem zapřáhnouti do prolétky. Iliňka byl dobrý, velice čestný a docela ne hloupý mladý člověk, byl však rozmazlený; byl vždy a, jak se zdálo, beze všech příčin krajně dojat, — tu se rozplakal, tu se rozesmál, tu opět se hněval pro každou maličkost; a nyní jak se zdálo, byl v této náladě. Nic nemluvil, zlostně pohlížel na mne a otce, a teprve když naň se promluvilo, usmíval se svým pokorným, nuceným úsměvem, za nímž uměl již všechny své city skrývati a zvláště pocit studu za svého otce, jejž u nás nemohl nezakoušeti.

„Tak jest to, Nikoláji Petroviči," pravil ke mně stařec, chodě za mnou po pokoji, zatím co jsem se oblékal, a úctyplně zvolna obraceje mezi svými tlustými prsty stříbrnou tabatěrku, kterou mu darovala babička; „sotva že jsem se dověděl od syna, že jste tak výtečně ráčil obstáti ve zkouškách, — vždyť každý zná vaše nadání — spěchal jsem ihned, abych vám, baťuško, přál štěstí, vždyť jsem vás

nosil na rukou, a Bůh vidí, že vás všechny miluju jako vlastní, a Iliňka můj jen chtěl k vám. On vám též již přivykl.

Iliňka zatím seděl mlčky u okna, jako by prohlížel můj třírohý klobouk, a sotva že to bylo pozorovati, cosi zlostně zabručel.

„Nuže, a chtěl jsem se vás tázati, Nikoláji Petroviči," pokračoval stařec, — „jak můj Iljuša, dobře uměl? Pravil, že budete spolu, tak už ho neopouštějte, dohlédněte na něho, poraďte mu."

„Což, výtečně složil zkoušky," odpověděl jsem, pohlédnuv na Iliňku, který cítě můj pohled, se začervenal a přestal hýbati ústy.

„A mohl by snad pobyti dnešní den u vás?" řekl stařec, tak nesměle se usmívaje, jako by se mne tuze bál, a stále nechť jsem se hnul kamkoliv, byl tak blízko za mnou, že ani na okamžik nepřestal jsem cítiti zápach vodky a tabáku, jimiž byl všecek nasáklý. Bylo mně nepříjemno, že mne uváděl v tak nepravý poměr ke svému synu, i to, že moji pozornost odvracel tehdy od velice vážného pro mne zaměstnání — od oblékání, a hlavně zápach pálenky, který neustále mne pronásledoval, tak mne rozčilil, že jsem mu řekl zcela chladně, že nemohu býti s Iliňkou, protože nebudu doma celý den.

„Ano, ale vy jste chtěl jíti k sestře, baťuško," řekl Iliňka, usmívaje se a na mne se nedívaje, „a já tam také hodlám." — Stal jsem se ještě mrzutějším a rozpačitějším, a abych nějak zahladil své odřeknutí, chvatně jsem vypravoval, že nebudu doma, že musím býti u knížete Ivána Ivánoviče, u kněžny Kornakové, u Ivina, u téhož, co tak váženou hodnost zaujímá, a že budu bezpochyby obědvati u kněžny Nechljúdové. Domníval jsem se, že, až se dozvědí, k jakým váženým osobnostem jedu, nemohou na mne činiti už žádných nároků. Když se chystali k odchodu, pozval jsem Iliňku na podruhé: Iliňka však jen cosi zahučel a nuceně se zasmál. Bylo patrno, že noha jeho nevkročí nikdy již ke mně.

Ihned za nimi jsem jel na návštěvy. Prosil jsem hned ráno Vláďu, aby se mnou jel, abych necítil takových rozpaků, on mi však odřekl pod záminkou, že by to bylo příliš nápadné, kdyby dva bratři jeli spolu v jedné prolétce.

XVIII.

Valachinovy.

Jel jsem tedy samoten. První návštěvu pro blízkost odbyl jsem si u Valachiné na Sivcově Vražci. Tři léta jsem již neviděl Sóničky, a láska moje k ní rozumí se již minula velmi dávno, v duši však dosud zůstala živa dojemná vzpomínka na bývalou dětskou lásku. Za těchto tří let jsem někdy na ni vzpomínal s takovou silou a jasností, že jsem proléval slzy a cítil, že jsem opět zamilován; trvalo to však pouze několik okamžiků, a vracelo se ne brzy.

Věděl jsem, že Sónička s matkou po dvě léta žila za hranicemi, kde, jak se vypravovalo, poštovní vůz se s nimi převrhl a Sóničce pořezalo sklo v okně vozu obličej, což prý ji velmi zohyzdilo. Cestou k nim jsem živě vzpomínal na někdejší Sóničku a přemýšlel jsem o tom, jakou ji asi nyní shledám. Protože dvě léta trávila za hranicemi, představoval jsem si ji jaksi nesmírně velikou, velice krásně rostlou, vážnou a vznešenou, ale neobyčejně vábnou. Obraznost má vzpírala se představiti si ji s obličejem jizvami zohyzděným, naopak četl jsem kdesi o vášnivém milovníku, který zůstal věrným lásce své, ačkoliv neštovice ji zohyzdily, i namáhal jsem se vmysliti se, že jsem do Sóničky zamilován, a to proto, abych měl zásluhu o ni věrností svou, ačkoliv má jizvy. Když jsem se přiblížil k domu Valachiných, nebyl jsem vůbec zamilován, ale, rozechvěv v sobě staré vzpomínky lásky, byl jsem dobře na to připraven, že se zamiluji, a velmi rád bych to byl učinil; zvláště že jsem si již dávno činil výčitky, že jsem zůstal tak pozadu za všemi svými zamilovanými přátely.

Valachiny bydlely v malém, čistém, dřevěném domečku, do něhož byl vchod ze dvora. Když jsem zazvonil, zvonek byl tehdy v Moskvě velkou vzácností, otevřel mi dvéře malý, čistě oděný hoch. Nedovedl, anebo mi nechtěl říci, je-li panstvo doma, a zanechav mne samotného v tmavém předpokoji, zmizel v chodbě ještě tmavější.

Dost dlouho jsem zůstal samoten v tomto tmavém pokoji, v němž nalézaly se mimo vchod a dvéře na chodbu ještě jedny zavřené dvéře. Jednak divil jsem se tomu, že dům jest tak tmavý, jednak jsem se domníval, že lidé, kteří byli za hranicemi, to tak míti musí. Po pěti minutách dvéře zevnitř otevřel týž chlapec, jenž uvedl mne do čisté, ale ne bohatě zařízené hostinské síně, do kteréž Sónička ihned za mnou vešla.

Bylo jí sedmnácte let. Byla velmi malého vzrůstu, velice hubená, tvář její měla nažloutlou, nezdravou barvu. Na tváři nebylo pozorovati žádné jizvy; ale půvabné, veliké oči a jasný, dobromyslný a veselý úsměv byly dosud tytéž, jak jsem je znal a miloval v dětství. Nijak jsem se nenadál, že takovou ji shledám, a proto jsem nemohl hned na ni přenésti cit, jak jsem se cestou chystal. Podala mi ruku dle anglického způsobu, který byl tehdy také tak vzácný jako zvonek, stiskla upřímně mou ruku a posadila mne vedle sebe na pohovku.

„Ach, jak jsem ráda, že vás vidím, milý Nicolas," řekla, pohlížejíc v moji tvář tak upřímně a spokojeně, že jsem ve slovech „milý Nicolas" vycítil spíše tón přátelský než pyšný. Ku podivu, byla ještě prostší, milejší a družnější po své cestě za hranice nežli dříve. Zpozoroval jsem dvě malinké jizvy u nosu a na obočí, ale čarovné oči a úsměv byly docela tytéž, jak utkvěly v mé paměti, a zářily jako jindy.

„Jak jste se změnil!" pravila, „jste již docela velký. Nuže, a já — co říkáte?"

„Ach, nepoznal bych vás," odpověděl jsem, ač jsem právě na to myslil, že bych ji všude poznal. Ocitl jsem se

opět ve veselém, bezstarostném rozmaru, jako když jsem před pěti lety s ní tančil sousedskou na plesu u babičky.

„Což, stala jsem se moc nehezkou?“ ptala se potřásajíc hlavinkou.

„Ne, docela ne, málo jste povyrostla, jste starší,“ spěšně jsem odpovídal, „ale naopak... spíše...“

„Ano, ano, je to lhostejno; a pamatujete se na naše tance, hry, St. Jérôma, Mme Doratovou (nepamatoval jsem se na žádnou Mme Doratovou, dala se patrně uchvátiti rozkoší dětských vzpomínek a mátla si je). Ach byl to krásný čas!“ pokračovala, a týž úsměv, ještě krásnější onoho, jejž jsem choval v upomínce, a tytéž oči zářily přede mnou. Pokud hovořila, mohl jsem přemýšleti o stavu, v kterém jsem se nacházel právě v tomto okamžiku, a uznal jsem, že jsem zamilován v tomto okamžiku. Jakmile jsem dospěl k tomuto poznání, v mžiku zmizela šťastná, bezpečná nálada duševní, jakási mlha pokryla vše, co bylo přede mnou, — i úsměv a oči její, počal jsem se, nevím proč, styděti, začervenal se, a nedovedl promluviti.

„Nyní,“ pokračovala, „nastaly jiné časy,“ vzdychla a poněkud pozvedla obočí, — „vše jest mnohem horší, i my jsme horší; není-li pravda, Nicolas?“

Nemohl jsem odpověděti, a hleděl mlčky na ni.

„Kde jsou nyní všichni tehdejší Ivini, Kornakovy? Pamatujete se?“ pokračovala jaksi zvědavě, pohlížejíc v mou zardělou, zaraženou tvář, „jaké to byly krásné doby!“

Ještě jsem nemohl odpověděti.

Z tohoto těžkého postavení mne na chvíli vyvedl příchod staré Valachiné. Vstal jsem, poklonil se a opět jsem byl s to mluviti; ale za to, když přišla matka, stala se zvláštní změna se Sóničkou. Všechna její veselost a sdílnost pojednou zmizely, též úsměv byl jiný, a ona, až na vysoký vzrůst, stala se onou slečnou, která z ciziny se vrátila, jak jsem si ji myslil, než jsme se setkali. Zdálo se, že tato změna se stala bez příčiny, neboť máť její se rovněž tak příjemně usmívala, a v každém jejím hnutí se jevila taková

mírnost jako druhdy. Valachiná se posadila do velkého křesla a nabídla mi místo vedle sebe. Dceři něco řekla anglicky, a Sónička ihned vyšla, čímž se mi značně ulehčilo. Valachiná se vyptávala na domácí, na otce, na bratra, pak mi vypravovala o svém hoři — ztrátě svého chotě, a konečně, cítíc, že nemá již nic, co by se mnou mluvila, hleděla mlčky na mne, jako by pravila: „Když vstaneš nyní, budeš se poroučeti a odjedeš, učiníš, můj milý, velice dobře," — se mnou se však událo něco podivného. Sónička se vrátila s prací a usedla si do druhého kouta komnaty tak, že jsem cítil její zraky na sobě. Když Valachiná mi vypravovala o ztrátě svého chotě, vzpomněl jsem si ještě jednou na to, že jsem zamilován, a pomyslil jsem si ještě, že matka zcela jistě to uhodla, a opět mne uchvátil pocit nesmělosti, a to tak silně, že jsem nebyl s to volně pohnouti jediným údem. Věděl jsem, že, mám-li vstáti a odejíti, musím o tom přemýšleti, kam stoupnouti, co mám dělati hlavou, rukou, jedním slovem, cítil jsem skoro totéž, co včera po půl láhvi šampaňského. Předvídal jsem, že to všechno nedokážu, a a proto že nemohu vstát, a skutečně jsem nemohl vstát. Valachiná se asi divila, hledíc na moji jako sukno červenou tvář a úplnou nehybnost; uznal jsem však, že jest lépe zůstati seděť v této hloupé poloze, než se toho odvážiti, jaksi nemotorně vstát a odejíti. Seděl jsem tak dost dlouho, očekávaje, že jakýsi nepředvídaný případ mne vysvobodí z tohoto postavení. Případ tento se objevil v osobě nepatrného mladého člověka, který vešel do komnaty jako domů a uctivě se mně uklonil. Valachiná vstala, omlouvajíc se, že musí promluviti se svým důvěrníkem a pohlédla na mne, rozpačitě, jako by chtěla říci: „Chcete-li věčně zde seděti, já vás nevyháním." Strašně se přemáhaje, vstal jsem, ale nebyl jsem ani s to se ukloniti, a odcházeje provázen udivenými zraky matky a dcery zachytl jsem za sesli, která mi nikterak nestála v cestě, — zachytl jsem pouze proto, že všecka moje pozornost byla obrácena na to, abych nezakopl o koberec, jenž byl pod mýma nohama. Na čerstvém vzduchu jsem sebou trhal a tak hlasitě hovořil, že i Kuzma

se několikráte otázal: „co je libo?“ — ale pocit tento se rozptýlil, a já dosti klidně začal přemýšleti o své lásce k Sóničce, o poměru jejím k matce, kterýž mi připadal jaksi podivným. Když jsem potom otci vypravoval, co jsem zpozoroval, že Valachiná není k dceři v dobrém poměru, pravil:

„Ano, ona ji ubohou souží strašnou svou skoupostí, a je to zvláštní,“ připojil s jakýmsi silnějším citem, než jaký mohl pociťovati pouze k příbuzné, „jaká to bývala půvabná, milá, rozkošná žena! Nemohu to ani pochopiti, proč se tak změnila. Neviděl jsi tam u ní jakéhosi tajemníka? A jaký to způsob ruské paní, tajemníka sobě držeti?“ řekl, rozhorleně ode mne odcházeje.

„Viděl,“ odpověděl jsem.

„Což, je hezký aspoň?“

„Ne, ani dost málo.“

„Nepochopitelno,“ řekl otec, zlostně škubl ramenem a zakašlal.

„Hle, i já jsem zamilován,“ myslil jsem si, jeda ve svém vozíku dále.

XIX.

Kornakovy.

Druhá návštěva na mé cestě byla ke Kornakovým. Bydleli ve vyvýšeném přízemku ve velkém domě na Arbatě. Schody byly velmi parádní a čisté, ale nebyly nádherné. Všude ležel pestře pruhovaný koberec pěkně vyčištěnými měděnými pruty připevněný, ale ani květin, ani zrcadel zde nebylo. Salon, po jehož světle vyleštěné podlaze do hostinského pokoje jsem šel, byl rovněž přísně, chladně a čistě uspořádán, vše se lesklo a zdálo se býti trvanlivé, ačkoliv to nebylo nové, a nikde nebylo pozorovati ani obrazů, ani záslon, ani žádné ozdoby. Několik kněžen se nalézalo v hostinském pokoji. Seděly tak dokonale a zahálčivě, že ihned bylo znáti, že nesedávají tak, když u nich nejsou hosté.

„Mama okamžitě přijde,“ řekla mně nejstarší z nich, přisednuvši ke mně blíže. Čtvrt hodiny mne tato kněžna tak volnou a lehkou rozmluvou bavila, že zábava nevázla ani na okamžik. Pozoroval jsem však až příliš, že mne baví, a proto se mně nelíbila. Vypravovala mi mimo jiné, že jejich bratr Štěpán, jejž Etěnem jmenovali, a jejž dali před dvěma lety do šlechtické vojenské školy, se již stal důstojníkem. Když mluvila o bratrovi a zvláště o tom, že proti vůli matčině se dal k husarům, tvářila se polekanou, a všechny mladší kněžny, které mlčky seděly, tvářily se též ustrašeně; když mluvila o smrti babiččině, oblićej její se zarmoutil, a mladších kněžen taktéž; když připomněla, jak jsem uhodil St. Jérôma a jak mne vyvedli, zasmála se, okazujíc ošklivé zuby, a všecky kněžny se zasmály, a ukázaly ošklivé zuby.

Vešla kněžna; tatáž malá, suchá paní s těkavým pohledem a návykem, po druhých se ohlížeti, když s vámi mluvila. Vzala mne za ruku a pozvedla ruku svou k mým rtům, bych ji poceloval, co bych jinak, nepovažuje to za nutné, nebyl učinil.

„Jak jsem ráda, že vás vidím,“ promluvila hovorně jak obyčejně, ohlížejíc se na své dcery. „Ach, jak jest své maman podoben! Není-li pravda, Lise?“

Lise odpověděla, že je to pravda, ačkoliv vím zcela jistě, ze jsem nebyl matince ani dost málo podoben.

„Hleďme, tak jste již i vy velkým! i můj Etěn, pamatujete se na něho, vždyť jest vaším bratrancem z druhého kolena... ne, ne z druhého, jak pak je to Lise? matka moje byla Barbora Dmitrijevna, dcera Dmitrije Nikolájeviče, a vaše babička byla Natalie Nikolájevna.“

„Tak tedy z třetího kolena, maman,“ řekla nejstarší kněžna.

„Ach, ty všechno spleteš,“ vzkřikla na ni matka zlostně, „nikoliv z třetího kolena, ale ‚issus de germains‘, tak jste příbuzni s mým Etěnočkem. Víte, že jest již důstojníkem? Jenom to není dobře, že má již přílišnou volnost. Vás mládež nutno držeti ještě v rukou takto!... Nezlobte se na mne,

na starou tetičku, že vám pravdu povídám? Držela jsem Etěnka přísně, a po mém je toho třeba.“

„Ano, jsme tak spřízněni,“ pokračovala; „kníže Iván Ivánovič jest mým vlastním strýcem a byl i strýcem vaší matky. Byly jsme tedy s vaší maman sestřenice, ne sestříňata, ano tak je to. Nuže řekněte: byl jste, můj drahý, u knížete Ivána?“

Odvětil jsem, že dosud ne, že tam ale hned pojedu.

„Ach, jak je to možné!“ vzkřikla, „tam jste měl první návštěvu odbyti. Vždyť víte, že kníže Iván vám jest totéž jako otec. Nemá dětí, a nejspíše tedy jen vy a moje děti budete jeho dědici. Musíte ho ctíti pro jeho stáří i hodnost, již ve světě zaujímá, a vůbec ve všem. Vím, že vy, mládež nynějšího věku, nehledíte na příbuzenství a starých nemilujete; ale uposlechněte mne, staré tety, protože vás miluji, vaši maman jsem také měla ráda, a i babičku velice, velice jsem milovala a ctila. Ne, jeďte jistojistě, jeďte jistojistě.“

Řekl jsem, že jistojistě pojedu, a protože dle mého zdání trvala návštěva dosti dlouho, vstal jsem a chtěl odjet, ona mne však zadržela.

„Ne, posečkejte okamžik. Kde jest Lise, váš otec, zavolejte ho; bude vás velmi rád viděti,“ pokračovala, obracejíc se ke mně.

As po dvou minutách vešel opravdu kníže Michajlo. Byl to nevysoký, silný pán, velmi nedbale oděný, neholený a měl nějaké takové lhostejné vzezření obličeje, že se zdálo býti skoro hloupým. Z přítomnosti mé se ani dost nezaradoval, aspoň to nevyjádřil. Ale kněžna, kteréž, jak se zdálo, velice se bál, mu řekla:

„Není-li pravda, že Valdemar (nejspíše jméno mé zapomněla) svojí maman jest podoben?“ — a očima učinila takový posuněk, dle něhož nejspíše kníže uhodl, co chtěla, neboť popošel ke mně a s výrazem v obličeji co nejlhostejnějším, ba i nespokojeným, mi nastavil neholenou svou tvář, na kterou jsem ho musil políbit.

„Ale ty dosud nejsi oblečen, a máš odjet,“ ihned po tomto úvodu mu kněžna počala domlouvati zlostným hlasem,

který si navykla, jak bylo patrno, ve styku s domácími, „opět chceš, aby se na tebe zlobili, opět chceš je proti sobě popuditi.“

„Hned, hned, mátuško,“ řekl kníže Michajlo, odcházeje. Poroučel jsem se a odešel jsem též.

Poprvé jsem slyšel, že jsme dědici knížete Ivána Ivánoviče, a tato zpráva se mne dotkla nepříjemně.

XX.

Iviní.

Ještě tíže mi bylo mysliti na nevyhnutelnou návštěvu, která mi nastávala. Ale dříve, nežli ku knížeti, musil jsem cestou zajeti k Iviným. Bydleli na Tverské, v ohromném pěkném domě. Ne beze strachu jsem stoupal po parádních schodech, u kterých stál vrátný s holí.

Ptal jsem se ho: „Páni jsou doma?“

„S kým si přejete mluviti? Syn generálův*) jest doma,“ řekl mi vrátný.

„A generál?“ otázal jsem se zmužile.

„Musím vás ohlásiti. Jak poroučíte?“ řekl mi vrátný a zazvonil. Nohy lokajovy objevily se v botkách na schodech. Nevěda ani proč, tak jsem se ulekl, že jsem řekl lokajovi, by mne neohlašoval generálovi, že dříve půjdu k synovi generála. Když jsem po těchto velkých schodech stoupal nahoru, připadalo mně, že jsem se stal strašně malinkým (a ne obrazně, ale v pravém významu tohoto slova). Týž pocit se mne také již zmocnil, když můj kočárek zajel k velkým schodům: Zdálo se mně, že kočárek, i kůň, i kočí se stali malinkými. Syn generálův maje před sebou rozevřenou knihu spal na pohovce, když jsem vešel k němu. Vychovatel pan Frost, který dosud byl v jejich domě, svým šviháckým krokem ihned za mnou vstoupil do komnaty a

*) Vysocí civilní hodnostáři i professoři mají titul „generál“.

zbudil svého vychovance. Ivin nejevil při mé návštěvě zvláštního potěšení, a zpozoroval jsem, že, když se mnou mluvil, díval se na mé obočí. Ačkoliv byl velice uctivý, zdálo se mi, že mne tak baví jako mladá kněžna, a že zvláštní náklonnosti ke mně necítí; nepotřeboval mé známosti, maje zajisté svůj kroužek známých. To vše jsem si proto tak představoval, že se díval neustále na mé obočí. Slovem, ačkoliv se nerad k tomu přiznávám, podobalo se jeho chování ke mně, chování mému k Iliuškovi. Počal jsem se rozčilovati, každý pohled Ivinův jsem chytal letmo, a když jeho pohled se setkal s očima Frostovýma, vysvětloval jsem si ho otázkou: „proč k nám přijel?“ Po krátké rozmluvě řekl Ivin, že otec i máť jeho jsou doma, a nechci-li zároveň s ním k němu sejíti.

„Obleku se ihned,“ dodal odcházeje do druhé komnaty, ačkoliv i v této komnatě byl pěkně oblečen — v novém kabátě a bílé vestě. Za několik okamžiků vyšel v uniformě, maje všechny knoflíky zapjaté a spolu sešli jsme dolů. Parádní komnaty, kterými jsme prošli, byly nesmírně veliké, vysoké, a jak se zdálo, rozkošně zařízené, byl tam i mramor, i zlato i pokrývky a zrcadla. Iviná zároveň s námi vešla jinými dveřmi do malé komnatky za hostinským pokojem. Velice přátelsky sdílně mne přijala, posadila mne vedle sebe a s účastenstvím se vyptávala na všecku naši rodinu.

Iviná, již jsem dříve viděl pouze dvakráte, a to jen krátce, a kterou jsem nyní pozorně prohlížel, líbila se mně velice. Byla vysokého vzrůstu, slabá, velmi bílá a, jak se zdálo, neustále zádumčiva a unavena. Úsměv její byl smutný, ale neobyčejně dobrý, oči byly velké, mdlé a poněkud kosé, co jí dodávalo ještě smutnějšího a vábnějšího výrazu. Neseděla shrbeně, ale jaksi vším tělem svisla, všechny její pohyby jako by klesaly. Mluvila mdle, ale zvuk jejího hlasu a nejasné vyslovování *r* a *l* bylo velmi příjemné. Nebavila mne. Zřejmě v ní moje odpovědi probouzely smutnou účasť, tak jako by poslouchajíc mne s žalem vzpomínala na lepší doby. Syn její kamsi odešel; dvě minuty se mlčky na mne dívala a rozplakala se. Seděl jsem před ní

a nijak jsem ne nemohl dovtípiti, co mám říci anebo dělati. Plakala stále, na mne nehledíc. Zprvu mne jí bylo líto, potom jsem si pomyslil: „Zdali bych ji neměl těšiti, a jak to počíti?“ a konečně mne to počalo i mrzeti, že přivádí mne do tak nepříjemných rozpaků. „Což vypadám tak smutně?“ pomyslil jsem si, „anebo to činí schválně, aby se přesvědčila, jak se zachovám v podobném případě?“

„Odejíti nyní je nevhodno, bylo by to, jako bych prchal před jejími slzami,“ pokračoval jsem ve svých myšlénkách. Obrátil jsem se na sesli, abych jí aspoň připamatoval svou přítomnost.

„Ach, jak jsem zpozdilá!“ řekla, pohlížejíc na mne, a nutila se k úsměvu, „bývají dny, kdy beze vší příčiny pláčeme.“

Jala se hledati kolem sebe na pohovce šátek a náhle ještě více zaplakala.

„Ach, Bože můj, jak jest to směšné, že neustále pláču. Milovala jsem tak vaši matku, byly jsme takové přítelkyně ... a ...“

Našla šátek, zakryla si jim tvář a neustále plakala. Moje nepohodlné postavení se opět vrátilo a trvalo dosti dlouho. Bylo mně to nudné, a ještě více mně jí bylo líto. Slzy její se zdály upřímnými, a pořád mi tanulo na mysli, že neplakala tak velice pro mou matku jako proto, že jí samé nebylo nyní dobře, a kdysi, v oné době jí bylo mnohem lépe. Nevím, čím by se to bylo skončilo, kdyby mladý Ivin nebyl vešel a řekl, že starý Ivin se po ní ptá. Vstala, chtějíc odejíti, když Ivin sám vkročil do komnaty. Byl to malý, silný, šedivý pán s hustými, černými brvami, s docela šedivými, krátce střiženými vlasy a se zvláště přísným a tvrdým výrazem rtů.

Vstal jsem a uklonil jsem se mu, ale Ivin, který na zeleném frace měl tři hvězdy, nejenom že na můj pozdrav neodpověděl, ale skoro se na mne ani nepodíval, tak že jsem náhle se necítil býti tu člověkem, ale jakousi věcí, jež nestojí za pozornost — křeslo anebo okno, a jestli přece člověk, toť takový, který se neliší od křesla neb okna.

„A vy jste, moje milá, ještě nepsala hraběnce," řekl ženě francouzsky, s lhostejným, ale pevným vzezřením.

„S Bohem, monsieur Irteneff," řekla mně Iviná. náhle jaksi hrdě kývnuvši hlavou a právě tak jako její syn na mé obočí se dívajíc. Ještě jednou jsem se jí a jejímu muži uklonil, a moje poklona účinkovala na starého Ivina opět tak, jako by se zavřelo neb otevřelo okno. Studující Ivin mne však přece doprovázel ke dveřím a cestou vypravoval, že přejde na petrohradskou universitu proto, že tam jeho otec obdržel místo (jmenoval mně jakýsi velice vysoký úřad).

„A kdyby papá i chtěl," zabručel jsem si sedaje do proletky, „noha moje sem nikdy už nevkročí; ona ňuňa při pohledu na mne pláče, jako bych byl nějaký nešťastník, a mrcha Ivin neděkuje; já mu dám ..." jak jsem mu chtěl dáti, opravdu nevím, ale vyklouzlo mi to tak.

Potom jsem musil často poslouchati výklady otcovy, který pravil, že tato známost se nevyhnutelně musí „pěstovati" a že nemohu žádati, aby muž takového postavení jako Ivin se bavil s takovým hochem, jako já jsem; avšak zůstal jsem svému předsevzetí dost dlouho věren.

XXI.

Kníže Iván Ivánovič.

„Nuže poslední návštěva na Nikitskou," řekl jsem Kuzmovi, a jeli jsme k domu knížete Ivána Iváoviče.

Odbyv sobě již několik návštěvných zkoušek docílil jsem jakési jistoty, a jel jsem nyní ku knížeti v dosti spokojené náladě, když mi tu napadla slova kněžny Kornakové, že jsem jeho dědicem; kromě toho jsem u hlavních schodů viděl dvě ekypáže a dřívější nesmělost se mne opět zmocnila.

Zdálo se mi, že i starý vrátný, co mně otvíral dvéře, i sluha, co mi pomáhal z pláště, i tři dámy a dva pánové, jež jsem v hostinském pokoji zastihl, a zvláště sám kníže Iván Ivánovič, který seděl v občanském kabátě na pohovce,

na mě hleděli jako na dědice, a proto nepříznivě. Kníže byl ke mně velice laskavým, políbil mne, totiž přiložil na sekundu své měkké, suché a chladné rty k mé tváři, vyptával se, co dělám, jaké mám plány, žertoval se mnou, ptal se, píšu-li ještě verše, jako byly ony k babiččině svátku, a pravil, abych dnes přišel s ním obědvat. Ale čím laskavěji ke mně se choval, tím více se mně zdálo, že pouze proto je ke mně tak laskavým, aby nedal na sobě znáti, jak nemile se ho dotýká myšlénka, že budu jeho dědicem. Měl zvyk od falešných zubů, kterých měl plná ústa, že, když promluvil něco, pozvedl hoření ret k nosu, a při tom lehce zachrápal, jako by ret táhl do nozder; když to ale dělal nyní, zdálo se mně pořád, jako by si říkal: „kloučku, kloučku, i bez tebe to vím: jsi dědic, dědic“ atd.

Co dítky říkali jsme knížeti Iváně Ivánoviči: dědečku, ale nyní nechtěl se můj jazyk jakožto dědice obraceti ke slovu dědeček, a říkati vaše jasnost, jak oslovoval ho jeden z pánův, kteří zde byli, zdálo se mně ponižujícím, tak že po všecku dobu rozmluvy jsem hleděl nijak ho nenazývati. Ale nejvíce rozpaků mi způsobila stará kněžna, jež byla též dědičkou knížete a žila v jeho domě. Po celý oběd, při němž jsem seděl vedle kněžny, předpokládal jsem, že se mnou kněžna nemluví jen proto, že mne nenávidí, ježto jsem také dědicem knížete jako ona, a že kníže svou pozornost v naši stranu neobrací, že my — já i kněžna, dědici — jsme mu stejně protivni.

„Ale ty neuvěříš, jak mně bylo nepříjemno,“ pravil jsem téhož dne večer Dmitrijovi, byl bych se rád pochlubil před ním, že je mi odpornou myšlénka, že jsem dědicem (zdálo se mi, že mne tento pocit odporu velmi šlechtí), „jak mně bylo nepříjemno pobýti dnes po celé dvě hodiny u knížete. Jest roztomilý muž a choval se ke mně velmi laskavě,“ pravil jsem, chtěje svému příteli dokázáti, že to všechno nepovídám proto, jako bych se cítil před knížetem ponížen, „ale,“ pokračoval jsem, „myšlénka, že mohou na mne tak hleděti jako na kněžnu, co v jeho domě žije a přetvářkou si ho nadchází, myšlénka ta mi byla hrozná.

On jest podivuhodný stařec, ke všem velice dobrý a dvorný, a přece je člověku až líto, jak s tou kněžnou zachází. Protivné ty peníze všechny poměry otravují.

Víš, myslím, že by bylo mnohem lépe, abych vysvětlil knížeti všechno přímo," pravil jsem, „říci mu, že si ho vážím jakožto muže, ale na jeho dědictví že nepomýšlím a že ho prosím, aby mně nic neodkazoval, a že pouze v tomto případě budu jezditi k němu."

Dmitrij se nerozesmál, když jsem mu to řekl, naopak, zamyslil se, a nemnoho pomlčev, pravil mi:

„Víš co? Nemáš pravdu. Ty bys buď neměl předpokládati, že by se mohlo domýšleti o tobě něco podobného jako o vaší jakési kněžně, aneb, předpokládáš-li to, tu předpokládej také, že víš, že něčeho podobného se mohou domýšleti o tobě, ale tyto myšlénky že jsou tebe tak vzdáleny, že jimi pohrdáš a nic činiti nebudeš podle nich. Předpokládej, že předpokládají, že předpokládáš ... ale, slovem," dodal, pozoruje, že ve svém závěrku se plete, „mnohem lépe by bylo, vůbec se toho nedomýšleti."

Můj přítel měl zcela pravdu; teprve později, mnohem později se zkušenosti života přesvědčil jsem se, jak škodlivé bývá mysliti, a ještě škodlivější mluviti o mnohém, co se nám zdá šlechetné, co však každý člověk má uzavříti v srdci svém před druhými, — i o tom, jak šlechetná slova zřídka se srovnávají se šlechetnými skutky. Jsem přesvědčen, že již proto, že dobrý záměr se vyslovil, jest těžko, a většinou i nemožno, dobré předsevzetí splniti. Ale jak možná udržeti mladistvý zápal, aby zamlčel silné, šlechetné a samolibé snahy? Teprve mnohem později si vzpomínáš a litуješ jich, jako kvítku, který jsi — nemoha se přemoci — nerozkvětlý utrhl, a který jsi uzřel potom na zemi uvadlý a pošlapaný.

Já, který jsem právě svému druhu Dmitriji povídal, jak peníze rozrušují veškeré vztahy, druhého dne ráno před naším odjezdem na venek, když se okázalo, že jsem utratil všechny svoje peníze za různé obrázky a čibuky, vypůjčil se od něho na cestu pět a dvacet rublů, jež mi nabídl a potom jsem mu je zůstal velmi dlouho dlužen.

XXII.

Srdečný rozhovor s přítelem.

Tento náš rozhovor vedl se ve faetoně na cestě do Kuncova. Dmitrij mne odradil, abych dopoledne nevykonal návštěvy jeho matce, a zajel pro mne po obědě a odvezl na celý večer, ano i na noc do letního sídla, kde meškala jeho rodina. Až když jsme vyjeli z města, a špinavě pestré ulice a nesnesitelný, ohlušující hřmot dlažby se zaměnily prostorným pohledem na pole, a měkké hrčení kol po zaprášené silnici a jarní vonný vzduch a prostor mne obklíčily se všech stran, teprve tehdy jsem se poněkud vzpamatoval z různých nových dojmův a seznání svobody, což mne popletlo docela v posledních dvou dnech. Dmitrij byl hovorný a mírný, neopravoval hlavou nákrčníku, nemrkal nervosně a neblýskal očima; byl jsem spokojen šlechetnými pocity, které jsem mu vypravoval, domnívaje se, že pro ně docela mi odpustil zahanbující historku s Kolpikovým, že mnou pro ni nepohrdá, a přátelsky rozhovořili jsme se o mnohém tak srdečně, o čem přítel s přítelem nehovořívá za všech okolností. Dmitrij vypravoval mi o své rodině, které jsem ještě neznal, o matce, tetě, sestře, i o té, již Vláďa a Dubkov považovali za passí mého přítele a jmenovali ji zrzounkem. O matce mluvil jaksi velebně a chladně, chvále ji, jako by hodlal předejíti každé námitce proti ní, o tetě se zmínil nadšeně, ale zároveň jaksi shovívavě, o sestře mluvil velice málo, a jako by se ostýchal o ní vypravovati; ale o zrzounkovi, jež slula vlastně Ljubov Sergějevna a byla starší již děvče, žijíc pro jakési rodinné poměry v domě Nechljúdových, mluvil rozechvěn.

„Ano, jest to podivuhodné děvče," pravil stydlivě se zardívaje, ale tím směleji mně do oči hledě, „není již mladé děvče, spíše staré, a hezká také není, ale jaká to hloupost, jaký nerozum — milovati krásu! — nemohu ani pochopiti, tak je to hloupé," (řekl to tak, jako by byl právě odhalil zcela novou, neobyčejnou pravdu) „a taková duše, srdce a

zásady ... jsem jist, podobné děvče že ani se nenajde v nynějším světě (nevím, od koho si Dmitrij přisvojil zvyk říkati, že, vše dobré bývá vzácné, v nynějším světě rád používal tohoto výroku, jenž mu jaksi slušel).

„Obávám se pouze," pokračoval klidně, zničiv již výrokem svým naprosto lidi, kdož byli tak hloupi, že milovali krásu, — „obávám se, že jí hned nepochopíš a nepoznáš; jest skromna ano zamlklá, a nerada staví své krásné a podivuhodné vlastnosti na odiv. Tak matinka — uvidíš, jaká to jest znamenitá a rozumná žena — zná Ljubov Sergějevnu již několik let, a nemůže a nechce ji pochopiti. A také včera ... řeknu ti proč jsem nebyl v dobrém rozmaru, když jsi se mne tázal. Předvčírem si Ljubov Sergějevna přála, abych s ní jel k Iványu Jakóvleviči, zajisté jsi slyšel o Iványu Jakóvleviči, říká se o něm, že je blázen, ale skutečně jest znamenitý člověk. Musím ti říci, že Ljubov Sergějevna jest nesmírně pobožna, a Ivána Jakóvleviče dokonale chápe. Často k němu jezdí, rozmlouvá s ním a odevzdává mu pro chudé peníze, jež sama vydělává. Uvidíš, že je to obdivuhodná žena. Nuže, já s ní jel k Iványu Jakóvleviči, a jsem jí velice povděčen, že jsem uviděl tohoto znamenitého člověka. A matuška nijak to nechce pochopiti, a vidí v tom pověru. Také jsem měl včera s matinkou v životě svém první spor, a to dosti prudký," zakončil, učiniv šijí křečovitý pohyb, jako by si vzpomínal na pocit, jejž zakusil při tom sporu.

„Nuže, a co ty tomu říkáš? to jest, co si myslíš, že z toho vzejde ... či mluvíte spolu o tom, co se stane a čím skončí vaše láska nebo přátelství?" otázal jsem se, přeje si odvrátiti ho od nepříjemné vzpomínky.

Ty se ptáš hodlám-li pojati ji za ženu?" tázal se mne, opět se červenaje, ale směle se ke mně obrátiv a hledě mi do očí.

„A co," pomyslil jsem si, těše sám sebe, „opravdu — není na tom nic, jsme velcí, jsme přátelé, jedeme ve faetoně a hovoříme o svém příštím životě. Zajisté bylo by kaž-

dému příjemno nepozorovaně nás poslouchati a na nás se dívati.“

„A proč ne?“ pokračoval, vida, že dávám odpověď přisvědčující, „vždyť jest mým cílem, tak jako každého rozumného člověka — býti šťastným a hodným, pokud možná; a s ní, svolí-li jen, až budu zcela nezávislým, s ní budu šťastnějším a lepším, nežli s první kráskou světa.“

Za takových rozmluv ani jsme nepozorovali, že dojíždíme ke Kuncovu, ani že nebe se zamračilo, a chystalo se k deštíčku. Slunce již stálo nevysoko v pravo, nad starými stromy Kuncovského sadu, a polovice lesklé a červené koule byla zakryta šedým, slabě prokmitajícím mrakem, z druhé polovice sálaly rozptýlené, ohnivé paprsky a s prudkým jasem osvětlovaly staré stromy v sadě, jež nehybně se leskly svými zelenými, hustými vrcholky ještě na jasně osvětleném blankytu. Lesk i světlo této části nebe ostře se dělily od těžkého fialového mraku, jenž rozložil se nad mladou březinou, před námi na obzoru se jevící.

Trochu dále v pravo prokmitaly již za křovím a stromy různobarevné střechy letních domků, od některých se odrážely lesklé paprsky sluneční, některé na se přijímaly zasmušilý ráz druhé strany nebe. Na levo dole se modral nehybný rybník, vroubený světlozeleným rokytím, jež se odráželo temně na jeho mdlé a jako vypouklé hladině. Za rybníkem, po kopci se táhl černý úhor, a přímá čára jasně zelené meze, jež ho přesekla, mizela v dáli na olověném, hrozivém obzoru. Po obou stranách měkké silnice, po níž pravidelně se kolébal faeton, silně se zelenalo šťavnaté a houštnoucí žito, jež tu a tam již počalo metati. Vzduch byl zcela tichý a voněl svěžestí, zeleň stromů, listí a žita byla nehybná a neobyčejně čistá a silná. Zdálo se, že každý list, každá travička žije svůj zvláštní plný a šťastný život. Kolem silnice jsem pozoroval černavou cestičku, jež se vinula mezi temně zeleným, již více než ze čtvrtiny urostlým žitem, a tato stezka jaksi neobyčejně živě mně připomínala venkov, a při vzpomínce na venkov jakousi zvláštní splelitostí my-

šlének mně nesmírně připomínala Soničku a že jsem do ní zamilován.

Ač přátelství naše s Dmitrijem bylo veliké a jeho upřímnost mne těšila, nepřál jsem si již nic zvěděti o jeho citech a úmyslech ohledně Ljubovi Sergějevny, ale hrozně rád bych mu byl vyprávěl o své lásce k Soničce, která se mně zdála býti láskou mnohem vyšší rozboru. Ale jaksi jsem se k tomu neodhodlal, abych mu přímo svěřil své naděje, jak to bude hezké, až si vezmu Soničku za ženu, budu žít na venkově, jak budu míti malinké děti, které lezouce po podlaze, budou na mne volati papa, a jak se potěším, až se svou ženou, Ljubovi Sergějevnou, přijede ke mně v cestovním obleku . . . a místo toho všeho jsem řekl, ukazuje na zapadající slunce: Dmitrii, hleď, jaká to krása!"

Dmitrij mně nic neřekl, patrně jsa nespokojen, jak jsem odpověděl na jeho přiznání, jež ho asi stálo dosti namáhání, obraceje jeho pozornost ke přírodě, k níž byl vůbec zcela chladným. Příroda na něho zcela jinak účinkovala než na mne, účinkovala na něho ne tak svou krásou jako zajímavostí, miloval ji více rozumem nežli citem.

„Jsem velice šťasten," řekl jsem ihned na to, nevšímaje si, že zřejmě se obíral svými myšlénkami a byl zcela lhostejným, tak že jsem mu mohl říci: „pamatuješ, vždyť jsem ti vypravoval o slečně, do níž jsem se co dítě zamiloval; viděl jsem ji dnes," pokračoval jsem nadšeně, „i nyní jsem do ní rozhodně zamilován."

A vypravoval jsem mu, ač dosud jeho obličej jevil lhostejnost, o své lásce, i o všech plánech příštího manželského štěstí. A podivno, sotva že jsem dopodrobna všecku sílu svého citu vypověděl, pocítil jsem v tomto okamžiku, jak cit ten se počal umenšovati.

Deštíček nás zastihl když již jsme zahnuli do březového, k letohrádku vedoucího stromořadí. Nezmokli jsme. Věděl jsem, že pršelo, proto jen že několik kapek mi padlo na nos a na ruku, a že cosi zašustělo po mladém lepkavém listí bříz, kteréž nehybně své husté větve svěsily, přijímajíce na sebe, jak se zdálo, tyto čisté, průsvitné kapky s rozkoší,

jež se jevila v silné vůni, naplňující stromořadí. Vystoupili jsme z kočáru, abychom si nadběhli rychleji sadem do domu. A právě u domu jsme se setkali se čtyřmi dámami, z nichž přicházely rychlými kroky s druhé strany dvě s ruční prací, jedna s knihou a druhá se psíkem. Dmitrij mne hned zde představil své matce, sestře, tetě a Ljubovi Sergějevně. Stanuly na okamžik, ale deštíček počal hustěji a hustěji padati.

„Pojďme na galerii, tam ho ještě jednou představíš," řekla ta, co jsem měl za matku Dmitrijovu, a my zároveň s dámami stoupali do schodů.

XXIII.

Nechljúdovi.

V prvním okamžiku mne nejvíce z celé společnosti překvapila Ljubov Sergějevna, která v silných pletených střevících poslední na schody stoupala držíc boloňského psíka, dvakráte stanula, pozorně se na mne ohlédla a ihned na to políbila svého psíčka. Byla velice nehezká: zrzavá, suchá, nevelké postavy, poněkud křivoboká. Nehezkou tvář její ještě více hyzdil zvláštní účes s cestičkou na straně (jeden z účesů, jaké si vymýšlejí plešaté ženy). Jakkoliv jsem se namáhal svému příteli učiniti vděk, nemohl jsem na ní najíti ani jediný krásný rys. I hnědé její oči, ačkoliv měly dobrosrdečný výraz, byly příliš malé a zakalené, a rozhodně nehezké; a ruce, jež bývají charakteristické, nebyly sice velké a nepěkného tvaru, byly však červené a drsné.

Když jsem za nimi vyšel na terasu, řekla mně každá z dam několik slov, nežli svou práci opět do ruky vzala, vyjímaje Váreňku, sestru Dmitrijovu, která pouze svýma velkýma, tmavošerýma očima se pozorně na mne podívala a počala nahlas předčítati z knihy, již držela na kolenou a prstem založila.

Kněžna Marie Ivánovna byla vysoká, pěkně rostlá, asi čtyřicetiletá dáma. Mohla býti i starší dle toho, že její

kadeře, které visely volně zpod čepce, byly z polovice šedivé. Ale dle svěží, nevýslovně něžné, skoro bezvráskovité tváře, zvláště po živém, veselém lesku velkých očí zdála se býti mnohem mladší. Oči měla hnědé, velice rozevřené, rty příliš tenké, poněkud přísné, nos dosti pravidelný a trochu k levé straně, ruka byla bez prstenů, velká, skoro mužská, s krásnými, dlouhými prsty. Byla oblečená v tmavomodré, až ke krku upjaté šaty, kteréž přiléhaly těsně k její pěkné a dosud mladé postavě, na čemž si patrně zakládala. Seděla nápadně vzpřímena a šila nějaké šaty. Když jsem vstoupil na galerii, uchopila mne za ruku, přitáhla mne k sobě, jako by si přála zblízka si mne prohlédnouti, a pravila pohlédnuvši na mne s týmž trochu jaksi chladným, přímým pohledem, kterým i její syn se vyznačoval, že mne dávno zná dle vypravování Dmitrijova, a že mne zve, bych u nich zůstal do zítřka, abych se s nimi blíže seznámil. „Dělejte, co vám napadne, nic se před námi neostýchejte, tak jako my si nedáme překážeti vámi, — procházejte se, čtěte, poslouchejte anebo spěte, těší-li vás to více," doložila.

Sofie Ivánovna byla stará panna, mladší sestra kněžnina, ale na pohled se zdála starší. Vynikala onou zvláštní plností forem, s jakou se setkáváme pouze u nevysokých, velice plných starých panen, které nosí šněrovačky. Zdálo se, jako by všecko její zdraví s takovou silou se dralo nahoru, že každým okamžikem ji hrozilo zadusiti. Krátké její, tlusťounké ručky nemohly se pod kulatým oválem živůtků spojiti, a ač co nejvíce vyčníval, nemohla ho více sama dohlédnouti.

Ačkoliv kněžna Maria Ivánovna byla černovlasá a černooká, a Sofie Ivánovna byla světlovlasá, se živýma, velkýma a zároveň (co bývá velkou řídkostí) klidnýma modrýma očima, byla přece mezi sestrami velká rodinná podobnost: tentýž výraz, tentýž nos, tytéž rty; jen že měla Sofie Ivánovna nos i ústa tlustší a trochu k pravé straně, když se usmála, u kněžny byly pak více k levé straně. Dle obleku a účesu Sofie Ivánovna ještě zřejmě se dělala mladou a skryla by zajisté šedivé kadeře, kdyby je měla.

Její pohled a chování ke mně se mi zdálo v prvním okamžení velice hrdým a zarazilo mne; kdežto jsem se s kněžnou cítil docela volným. Možná, že tloušťka a jakási podobnost její s podobiznou Kateřiny Velké, jež mne u ní překvapila, v mých očích jí dodávala jakési hrdé vzezření, ale naprosto jsem se stal nesmělým, když upřeně mne pozorujíc, řekla: „přátelé našich přátel — jsou našimi přátely“. Nabyl jsem klidu a ponětí své o ní náhle zcela jsem změnil, až když po těchto slovech umlkla, a otevřevši ústa těžce vzdychla. Nejspíše, že následkem tloušťky měla ve zvyku po několika vyrčených slovech z hluboka vzdychnouti, otvírati při tom poněkud ústa a trochu zakroutili velkýma modrýma očima. V tomto návyku se obrážela taková milá dobrosrdečnost, že ihned, jakmile vzdychla, pozbyl jsem před ní všeho strachu, a ona se mně též velice zalíbila. Oči její byly rozkošny, hlas zvučný a příjemný, i ty příliš okrouhlé linie tvarů v té době mého jinošství nezdály se mi býti na ujmu kráse.

Domníval jsem se, že Ljubov Sergějevna, co přítelkyně mého přítele, mně musí říci něco přátelského a upřímného. Ona též dosti dlouho mlčky na mne se dívala, jako by se obávala, nebude-li to, co mně chce říci, příliš kamarádské; avšak přerušila mlčení své pouze otázkou, na které jsem fakultě. Pak opět na mne dosti dlouho upřeně se dívala, patrně váhajíc, má-li říci anebo neříci upřímné, přátelské slovo. Já pozoruje tyto rozpaky prosil jsem ji pohledem, aby jen všechno řekla, ona však pravila: „Teď prý na universitě už jen málo zabývají se naukami,“ a zavolala svého psíčka Sjuzetku.

Po všecek tento večer mluvila Ljubov Sergějevna takovým způsobem, že se to většinou ani k věci, ani k sobě nehodilo; věřil jsem však Dmitrijovi, a on po všecek večer starostlivě tu na mne, tu opět na ni tak se díval, jako by se chtěl ptáti: „Nuže, co?“ — že já, jak často se to stává, ač jsem byl přesvědčen uvnitř, že Ljubov Sergějevna není nic zvláštního, ještě jsem byl nesmírně toho dalek, abych sám sobě připustil tuto myšlénku.

Konečně Váreňka, poslední to osoba v této rodině, byla velmi buclatá, šestnáctiletá dívka.

Jen temnošeré, velké oči, s výrazem, v němž spojovala se veselost s klidnou vnímavostí, očím tetiným zvláště podobné, velmi dlouhý, rusý cop a neobyčejně něžná a krásná ruka — byly na ní hezké.

„Myslím, že se nudíte, Mr. Nicolas," ozval se hlas Sofie Ivánovny, která dobrosrdečně vzdychajíc obracela šaty, jež šila, „když slyšíte jen z prostředka."

Čtení na nějakou dobu ustalo, protože Dmitrij někam odešel z komnaty.

„Či jste snad již četl ‚Robroje'?"

Tenkráte považoval jsem za svoji povinnost již proto, že jsem nosil studentskou uniformu, odpovídati lidem mně málo známým na každou sebe jednodušší otázku stůj co stůj velice vtipně a samorostle a považoval jsem za největší hanbu krátké a jasné odpovědi, jako ‚ano, ne, mrzutá to věc, veselá,' a podobně. Pohleděv na nové a modní své kalhoty a lesklé knoflíky kabátu, odpověděl jsem, že jsem nečetl ‚Robroje', že jsem však naslouchal s velkou zálibou, ježto raději čtu knihy z prostředka nežli se začátku.

„Jest to mnohem zajímavější, jednak hádáš, co předcházelo, jednak, co bude," doložil jsem samolibě.

Kněžna se jaksi nepřirozeně zasmála (později jsem zpozoroval, že jinak se nesměje).

„Možná, že je to pravda," pravila, „což dlouho zde zůstanete, Nicolas? Nehoršte se, že neříkám monsieur. Kdy odjedete?"

„Nevím, možná, že zítra, a možná že ostaneme dosti dlouho," odpověděl jsem, ač jsme zítra měli nepochybně odjet.

„Přála bych si, abyste zůstal i k vůli sobě i k vůli mému Dmitrijovi," podotkla kněžna, „pohlížejíc kamsi do dálky, „přátelství ve vašich letech — toť výborná věc."

Cítil jsem, že všechny na mne hleděly a čekaly, co odpovím, byť i Váreňka se tvářila, jakoby prohlížela tetinu

práci; cítil jsem, že jaksi mne podrobují zkoušce a že musím se okázati s nejvýhodnější strany.

„Ano, mně jest přátelství Dmitrijovo prospěšné," řekl jsem; „já mu však užitečným býti nemohu, jest tisíckráte dokonalejší než já." (Dmitrij neslyšel, co jsem pravil, jinak bych se byl obával, že pocítí neupřímnost mých slov).

Kněžna se opět zasmála podivným, sobě vlastním smíchem.

„Tak, a když on vypravuje," řekla „c'est vous qui êtes un petit monstre de perfection (jste vy malý zázrak dokonalosti)."

„Monstre de perfection — toť výtečné, to si musím pamatovat," pomyslil jsem si.

„Ale ostatně, nemluvě o vás, jeť v tom pravým mistrem," pokračovala, přitlumivši poněkud hlas (což mně bylo zvlášť milo) a očima ukazujíc na Ljubov Sergějevnu, „v ubohé tetičce (tak říkali v rodině Ljubov Sergějevně), již s její Sjuzetkou znám dvacet let, odhalil takové vzácné vlastnosti, jakých jsem ani netušila . , Varjo, dej mi přinésti sklenici vody," doložila a opět se zadívala do dálky, nejspíše uznala, že je ještě příliš brzy anebo zcela zbytečno, zasvěcovati mne do rodinných poměrů „anebo ne, lépe, když on půjde. On nic nedělá, a ty čti. Jděte, příteli, přímo do dveří, a po patnácti krocích se zastavte a hlasitě řekněte: ‚Petře, podej Marii Ivánovně sklenici ledové vody'," pravila ke mně a opět svým zvláštním způsobem se zasmála.

„Chce bezpochyby o mně mluviti," pomyslil jsem si, vycházeje z komnaty, „chce asi říci, že zpozorovala, že jsem velmi velice důvtipný mladík." Ještě jsem neučinil patnácte kroků, když mne dohonila tlustá Sofie Ivánovna, udýchaná, rychlými a lehkými kroky.

„Merci, mon cher," řekla, „sama tam jdu a vyřídím to."

XXIV.

Láska.

Sofie Ivánovna, jak později jsem ji seznal, byla jednou z těch zřídka se vyskytujících nemladých žen, zrozených pro rodinný život, jimž osud odřekl tohoto štěstí a které proto veškerou zásobu lásky, již tak dlouho chovaly a jež rostla pro muže a děti a mohutněla v jejich srdcích, odhodlaně přenášejí na některé vyvolené osoby. A zásoba ta bývá u těchto starých panen tak nevyčerpatelna, že, i když bývá mnoho vyvolených, zbývá jim ještě mnoho lásky, kterouž zasypávají každého ve svém okolí, dobré i zlé lidi, pokud se jen setkávají s nimi v životě.

Jestiť trojí druh lásky:

1. láska krásná,
2. láska obětivá a
3. láska účinná.

Nemluvím o lásce mladého muže k mladé dívce a naopak, bojím se jí, neboť jsem byl v životě tak nešťastným, že nikdy jsem v podobné lásce nenašel jediné jiskry pravdy, ale pouze lež, v kteréž smyslnost, manželské styky, peníze, přání ruce si svázat anebo rozvázat, tak zakalovaly samotný pocit tento, že nebylo lze nic odtud vyvoditi. Mluvím o lásce k člověku, která dle menší anebo větší duševní síly soustřeďuje se na jedné, na několika osobách, anebo objímá mnohé, — o lásce k matce, k otci, k dětem, k soudruhu, k přítelkyni, k rodákovi, o lásce k člověku vůbec.

Láska krásná spočívá v lásce ku kráse citu samého a jeho projevů. Lidem takto milujícím bývá milovaný předmět pouze právě jen tak milým, jak dalece vzbuzuje onen příjemný pocit, seznáním a projevem jehož se těší. Lidé milující krásnou láskou velmi málo se starají o vzájemnost, jako o okolnost, která nemá žádného vlivu na krásu a příjemnost citu. Často měnívají předměty své lásky, záležíť hlavní jejich cíl jedině v tom, aby příjemný pocit lásky byl

neustále probuzován. Proto, aby v sobě tento příjemný pocit zachovali, mluví neustále nejvybranějšími slovy o své lásce, jak osobě, jíž se týče, tak i všem těm, komu na této lásce pranic nezáleží. Ne jenom, že lidé jisté třídy v naší vlasti, milujíce krásně, všem o své lásce vypravují, ale vypravují o ní jen a jen francouzsky. Jest to směšné a i podivné, mám-li to říci, jsem však přesvědčen, že bylo a jest dosud mnoho lidí určitého kruhu společenského, zvláště žen, jejichž láska k přátelům, mužům a dětem by vzala ihned za své, jakmile by jim pouze zapověděli mluviti o ní francouzsky.

Druhý druh lásky — láska obětivá — záleží v lásce k postupu obětování se za předmět milovaný, bez ohledu na to, zdali tyto oběti milovanému předmětu prospějí, anebo ublíží. „Ničeho se nelekám, abych všemu světu i jemu anebo jí dokázal svou oddanost.“ Tot zásada tohoto druhu lásky. Lidé takto milující nevěří nikdy ve vzájemnost (protože jest to ještě záslužnější a důstojnější obětovati se za toho, kdo mne nepochopuje), lidé tací bývají stále choří, což ještě zvětšuje záslužnost oběti; bývají z pravidla stálí, vždyť by jim přišlo za těžko postrádati zásluhy oněch obětí, které vykonali pro osobu milovanou; vždy jsou hotovi zemříti, aby jemu, nebo jí dokázali, veškerou svou oddanost, ale zanedbávají malých každodenních důkazů lásky, k nimž není zapotřebí zvláštního popudu oběti. Jest jim zcela lhostejno, zdali jste dobře jedli, dobře spali, jste-li veselí, zdrávi, a neučiní ničeho, aby zaopatřili vám toto pohodlí, je-li to v jejich moci; ale nastaviti hruď kouli, skočiti do vody, do ohně, z lásky chřadnouti — jsou vždy ochotni, jen naskytne-li se příležitost. Mimo to lidé k lásce obětavé nakloněni jsou vždy hrdi na svou lásku, nedůtklivi, žárliví, nedůvěřivi a což je zvláště podivné, přávají svým oblíbencům nebezpečí, aby je mohli zachrániti od neštěstí, je těšiti, a vady, aby je mohli napraviti.

Žijete samoten na venkově se svou ženou, která vás miluje obětivou láskou. Jste zdráv, spokojen, máte zaměstnání, jež Vás těší — milující žena vaše jest však tak slaba, že nemůže obstarávati ani domácnosti, jež odevzdána do

rukou služebných, ani dítek, které jsou v rukou chův, ani nějaké jiné práce, jež by ji zajímala, poněvadž mimo vás nic nemiluje. Jest patrně churava, ale nepřejíc si zarmoutiti vás, nechce s vámi o tom mluviti; patrně se nudí, ale pro vás jest hotova nuditi se po všecek svůj život; patrně jí to škodí, že svou prací neustále se zaměstnáváte (nechť jest jakákoliv: honba, knihy, hospodářství, služba), vidí, že tato zaměstnání vás zničí — mlčí však a trpí. Tu však onemocníte, milující vaše žena zapomíná na nemoc svou a nedbajíc vašich proseb, by se darmo nemořila, sedí u vaší postele jako přikovaná a vy každé chvíle cítíte její útrpný pohled, který jako by pravil: „což, já to říkala, ale mně jest to jedno, a já tě přece neopustím.“ Ráno je vám poněkud lépe, vejdete do druhé komnaty. Komnata není vytopená, není uklizena, polévka, kterou vám lékař pouze dovolil jísti, není uvařena, pro lék neposlali; ale zmořena od nočního bdění dívá se milující žena s týmž útrpným pohledem na vás, chodí po špičkách a udílí sluhům nezvyklé, nejasné rozkazy. Chcete čísti — milující žena vám vzdychajíc praví, že ví, že ji neposlechnete, že se na ni budete horšiti, ona však tumu již zvykla, — že bude lépe, nebudete-li čísti; chcete se komnatou projíti — také prý bude lépe, neučiníte-li to; chcete s přítelem, který přijel, pohovořiti, — lépe, nebudete-li mluviti. V noci se znova dostaví horečka, chcete dřímati, ale milující vaše žena, suchá, bledá, občas vzdychajíc, sedí proti vám při polosvětle noční lampy v křesle, a nejmenším hnutím, nejmenším zvukem probouzí ve vás nevrlost a netrpělivost. Máte sluhu, s kterým žijete již dvacet let, jste mu zvyklý, s radostí a výtečně vám slouží, vyspal se za dne a za službu svou plat dostává, ona však nedovolí, by vám sloužil, Vše dělá sama svými slabými, nezvyklými prsty, na něž nemůžete se dívati bez utajené zlosti, když tyto bílé prsty se nadarmo namáhají odzátkovati láhvičku a zhasnou při tom svíčku, převrhnou lék, anebo nemotorně se vás dotýkají. Jste-li netrpělivý, prchlivý člověk a požádáte-li ji, by odešla, uslyšíte svým rozčileným chorobným sluchem, jak za dveřmi oddaně vzdychá a pláče a sluhovi nějaký nesmysl šeptá.

Konečně, nezemřel-li jste, milující vaše žena, která nespala po dvacet nocí vaší nemoci (co vám neustále opakuje), onemocní, chřadne, trpí a stává se ještě neschopnější k nějakému zaměstnání, a kdežto vy jste se zotavil, jeví obětivou lásku svou pouze tím, že se trpělivě nudí, což bezděčně přejde na vás i všechny ostatní kolem vás

Třetí druh — láska účinná — usiluje o to, aby vyhověla všem potřebám, všem přáním, všem choutkám i vadám milované bytosti. Lidé takto milující milují vždy pro všecek život; neboť čím více milují, tím více poznávají milovaný předmět, a tím lehčeji jim bývá milovati, to jest, hověti jeho přáním. Jejich láska nevyjadřuje se slovy, a stane-li se tak, stane se to klidně, krásně, ale stydlivě a rozpačitě, neboť stále se obávají, že nemilují dostatečně. Lidé tito milují i chyby milované bytosti, neboť vady tyto jim poskytují možnost splniti ještě nová přání. Hledají vzájemnost a rádi se podávají klamu, věří v ni a jsou šťastni, dosáhli-li jí; avšak i v opáčném případě přece milují a ne jenom, že přejí milovanému předmětu štěstí, ale snaží se i ustavičně, aby mu vyhověli všemi duševními i hmotnými, velkými i malými prostředky, které jsou v jejich moci.

A tato účinná láka k sestřenci, neteři, sestře, Ljubovi Sergějevně, i ke mně též, protože mne Dmitrij miloval, zářila v očích, v každém slově a hnutí Sofie Ivánovny.

Teprve mnohem později jsem zcela dovedl oceniti Sofii Ivánovnu, ale již tehdy mi přišlo do hlavy: proč Dmitrij, který se snažil pochopovati lásku zcela jinak, než to obyčejně bývá u mladých lidí, a měl vždy před očima milou, a milující Sofii Ivánovnu, vášnivě miloval nepochopitelnou Ljubov Sergějevnu a připouštěl pouze, že má jeho teta též dobré vlastnosti. Jak spravedlivé jest přísloví: „ve vlasti své nikdo není prorokem“. Jedno z dvojího: buďto jest skutečně v každém člověku více špatného nežli dobrého, anebo jest náchylen člověk více k špatnému než k dobrému. Ljubov Sergějevnu poznal teprve nedávno a lásku tetinu pocitoval již od té doby, co se narodil.

XXV.

Seznamuji se.

Když jsem se vrátil na galerii, pranic se tam o mně nemluvilo, ač jsem se toho nadál; Váreňka však nečtla, ale odloživši stranou knihu, horlivě se přela s Dmitrijem, který sem tam přecházel, šíjí nákrčník urovnával a kabonil se. Předmětem jich sporu, jak se zdálo, byl Iván Jakóvlevič a pověra; avšak spor byl příliš prudký, tak že tajený smysl jeho byl jiný, vší rodině mnohem bližší. Kněžna a Ljubov Sergějevna seděly mlčky, naslouchajíce každému slovu a patrně si přejíce účastniti se sporu, ale zdržovaly se a nechaly za sebe mluviti, jedna Váreňku, — druhá Dmitrije.

Když jsem vešel, pohlédla na mne Váreňka tak lhostejně, že bylo zřejmo, jak velice ji spor zajímal, a bylo jí vše jedno, uslyším-li aneb neuslyším, co mluvila. Takový výraz byl též ve tváři kněžnině, jež patrně stála na straně Váreňčině. Avšak když jsem přišel, počal Dmitrij ještě horlivěji se příti, a Ljubov Sergějevna, jako by se mého příchodu byla velice zalekla, řekla, neobracejíc se na nikoho zvlášť: „Staří lidé mají pravdu ‚si jeunesse savait, si vieillesse pouvait (kdyby mládí vědělo, kdyby stáří mohlo).“

Toto přísloví však nezarazilo spor, a pouze ve mně vzbudilo myšlénku, že strana Ljubov Sergějevny a mého přítele nebyla v právu. Ačkoliv mě poněkud mrzelo, že jsem přítomen malému rodinnému sporu, bylo to přece příjemné viděti skutečné poměry, jak v této rodině panují a jež hádka odhalila, a cítiti, že přítomnost moje jim nevadila, aby se vyslovili.

Jak často se stává, že vidíte po léta rodinu pod jednou a toutéž lživou záclonou slušnosti, a pravé vztahy členů její vám zůstávají tajny! (Já také zpozoroval, že, čím nepronikнutelnější a proto krásnější jest tato záclona, tím hrubší bývají pravé, před vámi ukrývané poměry.) Stane se pak jednou, zcela neočekávaně, že povstane v kruhu této rodiny

jakási, někdy nic neznačící otázka o krajkách nějakých, aneb o návštěvě, o mužových koních, — a bez všeliké viditelné příčiny stává se hádka prudší a prudší, za záclonou jest už těsno řešiti tento spor a náhle k podivení soupeřů i posluchačů vycházejí všechny pravé, hrubé vztahy na jevo, záclona, nic více nezakrývajíc, volně se houpá mezi bojujícími stranami, pouze připomíná, jak dlouho jste se dali jí klamati. Nebývá to často tak bolestno naraziti vší silou hlavou o veřeje, jako jen lehounce dotknouti se bolavého, choulostivého místa.

A takovéto choulostivé, bolavé místo bývá skoro v každé rodině. V rodině Nechljúdových jím byla podivná láska Dmitrijova k Ljubovi Sergejevně, jež vzbuzovala v sestře a matce, ne-li závist, přece uražený pocit krevní. Proto byl jejich spor o Ivanu Jakóvlevičovi a o pověře pro ně pro všechny tak vážný.

„Ty vždy snažíš se viděti v tom, čemu se ostatní smějí a čím všichni opovrhují," pravila Váreňka svým zvučným hlasem, vyslovujíc s důrazem každou slabiku, „ty zvláště chceš v tom všem nalézti něco neobyčejně pěkného."

„Za prvé, může jen velmi lehkomyslný člověk mluviti o opovržení k muži tak znamenitému, jakým jest Ivan Jakóvlevič," odpověděl Dmitrij, křečovitě obraceje hlavu na opačnou stranu od své sestry, „a za druhé právě ty schválně nechceš viděti to, co máš dobrého před sebou."

Sofie Ivánovna, když se vrátila k nám, ustrašeně pohlédla několikráte tu na sestřence, tu na neteř, tu opět na mne a dvakráte, jako by byla v duchu něco řekla, otevřevši ústa těžce vzdychla.

„Prosím tě, Várjo, čti raději," pravila, podávajíc jí knihu, a laskavě ji potřepala na ruku, — „ráda bych věděla, zdali ji opět našel. (Zdá se mi, že ani zmínky se nedělo v románě o tom, že někdo by měl někoho najíti.) — „A ty, Miťo, bys měl raději svou tvář zavázat, můj milý, jeť chladno, a opět tě rozbolí zuby," pravila k sestřenci, nevšímajíc si nespokojeného pohledu, který na ni vrhl nej-

spíše proto, že přetrhla logickou nit jeho důvodův. — Čtlo se dále.

Malinký tento spor ani trochu nerozladil rodinnou spokojenost a rozumný souhlas, který oživoval tento malý ženský kroužek.

Tento kroužek, jemuž, jak patrno, dávala směr a ráz kněžna Marie Ivánovna, měl pro mne zcela novou přitažlivou črtu jakési důslednosti a zároveň jednoduchosti a vzácnosti. Tento ráz se mně jevil i v kráse, čistotě a trvalivosti věcí — zvonku, vazby knihy, křesla, stolu a v přísném, šněrovačkou vztyčeném držení kněžnině, i v šedých kadeřích, i v tom, že ihned při prvním setkání mne nazývala prostě Nicolas a on, i v jejich zaměstnání, čtení a šití šatů a v neobyčejné bělosti dámských rukou. (Ruce všech měly jakýsi společný rodinný rys, že totiž vnitřek dlaně s vnější strany byl narůžovělý a odděloval se přímou ostrou čarou od neobyčejně bílé vrchní části ruky,) Nejvíce však ráz tento se vyznačoval u všech tří v tom, že mluvily výborně rusky a francouzsky, že jasně vyslovovaly každé písmenko a s pedantickou dokonalostí dokončovaly každé slovo a větu. Toto vše, a zvláště že zacházely se mnou v této společnosti prostě a vážně jako s velkým, mluvily o svých a poslouchaly má mínění, — na co jsem zvyklým nebyl, tak, že jsem se obával, ač jsem měl lesklé knoflíky a modré výložky, by neřekly mně najednou: „Snad nemyslíte, že se s vámi hovoří vážně! jděte se učit," to všechno působilo, že jsem v této společnosti nebyl ani dost málo rozpačitým. Vstával jsem, přesedal s místa na místo a směle jsem hovořil se všemi, vyjímaje Váreňku; zdálo se mi ještě neslušné a jaksi zakázáno mluviti s ní ihned na poprvé.

Naslouchaje po čas čtení příjemnému a zvučnému hlasu jejímu, pohlížeje jednak na ni, jednak na písčitou cestičku v záhonu, na níž se usazovaly kulaté, tmavé stopy deště, a na lípy, na jejichž listí dosud dopadaly řídké dešťové kapky s bledého, modře prokukujícího kraje mraku, jenž nás zastihl, tu opět na ni, tu na poslední purpurové paprsky zapadajícího slunce, jak osvětlují deštěm zmoklé, husté, staré

břízy, a opět na Váreňku, — pomyslil jsem si, že není nikterak nehezká, jak se mně zdálo s počátku.

„Škoda, že jsem již zamilován," pomyslil jsem si, — „a že není Váreňka Soničkou; jak by to bylo hezké, kdybych se stal členem této rodiny: měl bych matku, tetu a ženu." Co jsem takto přemýšlel, hleděl jsem upřenč na čtoucí Váreňku a myslil jsem, že ji magnetisuju, a že se musí na mne podívati. Váreňka pozdvihla hlavu od knihy, podívala se na mne, a setkavši se s mýma očima, odvrátila se.

„Vždyť ještě dešť neustává," pravila.

Pojednou se mne zmocnil zvláštní pocit: vzpomněl jsem si, že právě to, co se nyní se mnou stalo — jest opakování toho, co se dálo se mnou již jednou; že i tehdy právě poprchávalo, slunce za břízami zacházelo, já hleděl na ni, a ona čtla, já ji magnetisoval, a ona se ohlédla, ano, i to jsem si připomněl, že to bylo již jednou dříve.

„Snad to není... ona?" pomyslil jsem si. „Snad to začíná?" Brzy jsem však rozhodl, že to není ona a že to ještě nezačíná. „Za prvé, není hezká," pomyslil jsem si, — „ano, ona jest zkrátka slečna, seznámil jsem se s ní nejobyčejnějším způsobem, ale ona bude neobyčejná, s ní se setkám kdesi na neobyčejném místě: a potom se mi líbí tato rodina pouze proto, že dosud jsem nic neviděl," pomyslil jsem si — „a takové zajisté se naleznou všude, a mnoho ještě jich uvidím v životě, velmi mnoho."

XXVI.

Ukazuji se s nejvýhodnější strany.

Při čaji ustalo se ve čtení a dámy se mezi sebou bavily rozmluvou o lidech a okolnostech mně neznámých, jak se mně zdálo, pouze proto, aby mně jaksi daly pocítiti rozdíl, který stářím a postavením všude byl mezi mnou a nimi, ač mne přijaly laskavě. Ve všeobecných rozhovorech, kterých jsem se mohl účastniti, nahradil jsem si dřívější

své mlčení a hleděl jsem vynikati důvtipem a původností, maje za to, že jsem to povinen své uniformě. Když se mluvilo o letních sídlech, vypravoval jsem, že kníže Iván Ivánovič má u Moskvy takovou daču,*) že přijížděli z Londýna a z Paříže si jí prohlédnout, že tam jest mříž v ceně tři sta osmdesáti tisíc, že jest kníže Iván Ivánovič mým velice blízkým příbuzným, že jsem byl dnes u něho u oběda, a že mne pozval, bych najisto na jeho dači strávil celé léto, že však jsem odřekl, ježto velmi dobře znám tuto daču, několikráte jsem tam byl, a že mne ani dost málo nezajímají všechny tyto mříže a novoty, poněvadž nemohu nádheru vystáti a zvláště na venkově; že to mám rád, když je na venkově zcela jen jako na venkově. Řka tuto strašně spletenou lež, zarazil jsem se a začervenal, tak že zajisté všechny zpozorovaly, že lhu. Váreňka, jež mněprávě podávala koflík čaje, a Sofie Ivánovna, která za mé rozmluvy na mne hleděla, se odvrátily a zapředly řeč o něčem jiném tváříce se tak, jak jsem se potom častěji shledal s tím u dobrých lidí, když mladík jim do očí počíná lhát, jako by chtěly říci: „vždyť my víme, že lže, a proč to ubožák činí!...“

Vypravoval jsem jen proto, že má kníže Iván Ivánovič daču — ježto jsem nenašel vhodnější záminky, abych promluvil o svém příbuzenství s knížetem Iványm Ivánovičem a o tom, že jsem tam obědval; proč jsem ale vypravoval o mříži, která stála tři sta osmdesát tisíc, a to, že jsem často býval u něho, vždyť jsem ani jednou nemohl a nemohu býti u knížete Ivána Iványviče — což Nechljúdovy velmi dobře věděly — neboť on žil v Moskvě anebo Neapoli, — proč jsem to řekl? na to si skutečně nemohu dáti odpověď. Ani v dětství, ani v chlapectví, ani potom v zralejším věku nezpozoroval jsem na sobě skvrnu lži: naopak, byl jsem spíše příliš pravdivým a otevřeným, avšak v první době svého jinošství zmocňovalo se mne často zvláštní přání, abych bez všeliké viditelné příčiny co nejzoufaleji lhal,

*) Letohrádek.

Pravím výslovně „zoufale“, vždyť lhal jsem v takových věcech, v nichž bylo velmi lehce mne přistihnouti. Zdá se mně, že marnivé přání zdáti se zcela jiným člověkem, nežli jsem, spojeno s nezbytnou v životě snahou lhát, když mne neusvědčují ze lži, bylo hlavní příčinou této zvláštní náklonnosti.

Po čaji, an deštík přešel, a počasí při západních červáncích bylo tiché a jasné, učinila kněžna návrh, abychom sešli dolů do sadu na procházku a potěšili se jejím zamilovaným místečkem. Chtěje dle své zásady vždy původním se zdáti a předpokládaje, že takoví vzdělaní lidé, jako já a kněžna, musí státi výše všední uctivosti, odpověděl jsem, že se nerad procházím beze všeho cíle, a těší-li mě procházka, bývá to tehdy, jsem-li úplně sám. Ani mi nenapadlo, že to bylo prostě hrubství; avšak tehdy se mi zdálo, že není nic příjemnějšího a původnějšího nad nezdvořilou poněkud upřímnost, jako není nic hanebnějšího nad nechutné poklony. Nicméně šel jsem též s veškerou společností na procházku, jsa velmi spokojen svou odpovědí.

Zamilované místo kněžnino leželo zcela dole v hloubí sadu na malém můstku, který se klenul přes úzkou bařinu. Rozhled byl velmi ohmezený, zároveň ale velmi zádumčivý a dojemný. Přivykli jsme tak zaměňovati umění s přírodou, že často ony přírodní zjevy, s kterými jsme se v umění nikdy nesetkali, zdají se nám nepřirozenými, tak jako by příroda nebyla přirozena, a naopak, ony zjevy, jež příliš často se vyskytují v umění zdají se nám všedními; některé pak pohledy, kterými se ve skutečnosti setkáváme, jež jsou příliš proniknuty jednou myšlénkou a citem, zdají se podivnými. Pohled se zamilovaného kněžnina místa byl takový. Byl utvořen malým, po kraji zarostlým rybníčkem; hned za ním vystupovala příkrá hora, porostlá ohromnými, věkovitými stromy a křovím, jejichžto zeleň různá často se střídala, a na úpatí hory nad rybníkem zvrácená stará bříza, která majíc část svých silných kořenů ve vlhkém břehu rybníka, vrcholkem se opírala o vysokou štíhlou osyku a skláněla své husté větve nad hladinou rybníka, v němž se odrážely visící větve a okolní zeleň.

„Jaká to rozkoš," pravila kněžna pokyvujíc hlavou a neobracejíc se k nikomu zvlášť.

„Ano okouzlující, jen se mně zdá, že se to podobá velice dekoraci," řekl jsem, chtěje dokázati, že mám o všem svůj vlastní úsudek.

Jako by byla ani neslyšela mé poznámky, kochala se kněžna pohledem a obrátivši se k sestře a Ljubovi Sergějevně upozorňovala na jednotlivosti: na křivě svislou větev a její odlesk, což se jí zvláště líbilo. Sofie Ivánovna pravila, že to vše jest překrásné, a že její sestra někdy kolik hodin zde prodlévá; bylo však patrno, že to vše mluví jen ku potěšení kněžny. Zpozoroval jsem, že lidé, obdařeni schopností lásky, bývají zřídka přístupni krásám přírody. Ljubov Sergějevna byla též nadšena, a ptala se mimo jiné: „Jak se tato bříza drží? Jak dlouho bude stát?" a neustále pohlížela na svou Sjuzetku, která svými křivými nožičkami po můstku pobíhala sem a tam, mávajíc huňatým ohonem s takovým nepokojným chvatem, jako by poprvé ve svém životě se jí bylo podařilo ze svého pokoje uniknouti. Dmitrij zapředl se svou matkou velmi logickou úvahu o tom, že nemůže býti krásný rozhled, kde jest obzor obmezen. Váreňka nemluvila nic. Když jsem se ohlédl na ni, stála opřena o zábradlí můstku, profilem ke mně obrácena a dívala se vpřed. Cosi ji velice zajímalo, ba i nadchlo, neboť se patrně zapomínala a nemyslila na sebe a na to, že se na ni dívají. Ve výrazu velkých jejích očí bylo tak mnoho upjaté pozornosti a spokojené jasné mysli, její držení těla bylo tak nenucené a, ač byla nevysokého vzrůstu, i vznešené, že se mne jaksi znova dotklo jako by vzpomínka na ni a já se opět tázal: „nepočíná-li to?" A opět jsem si odpověděl, že jsem se již zamiloval do Soničky, a že Váreňka jest prostě slečnou, sestrou mého přítele. Ale v tomto okamžiku se mně líbila, a proto mne to nesmírně nutkalo, učiniti anebo říci jí nějakou malou nepříjemnost.

„Víš co, Dmitriji," řekl jsem svému příteli, přiblíživ se k Váreňce tak, aby zaslechla, co promluvím, „shledávám, že, kdyby nebylo komárův, na tomto místě nebylo by nic

pěkného, a již nyní," připojil jsem udeřiv se po čele a rozmáknuv komára, „nestojí to tu za nic."

„Zdá se, že nemilujete přírody!" řekla ani hlavy neobrátivši.

„Zdá se mi, že to jest daremná, neužitečná věc," odpověděl jsem, jsa velice spokojen, že jsem jí též řekl malou a při tom originelní nepříjemnost. Váreňka sotva na okamžik pozvedla obočí s výrazem politování a rovněž tak spokojeně opět prohlížela přímo před sebe.

Mrzel jsem se na ni, nicméně však šedé, vybledlé zábradlí můstku, na něž se opírala, odlesk větve nakloněné břízy v tmavém rybníce, jenž jako by se chtěl spojiti se svislými větvemi, vůně bahna, pocit rozmačknutého komára na čele a její pozorný pohled a vznešené držení těla, potom velmi často a zcela neočekávaně se vynořily v mé obraznosti.

XXVII.

Dmitrij.

Když jsme se vrátili domů z procházky, nechtěla Váreňka, jako to dělávala večer, zpívati; byl jsem tak domýšlivým, že jsem to připisoval sobě mysle si, že nezpívá asi proto, co jsem jí řekl na můstku. Nechljúdovi nevečeřeli a časně se rozcházeli a ježto dle předpovědi Sofie Ivánovny téhož dne Dmitrije opravdu rozbolely zuby, odešli jsme do jeho komnaty ještě dříve nežli obyčejně. Domnívaje se, že jsem vyplnil vše, co ode mne vyžadovaly můj modrý límec a knoflíky, a že jsem se všem velice zalíbil, nalézal jsem se v samolibém, docela příjemném rozmaru; Dmitrij byl však za příčinou sporu a bolení zubů mlčelivým a zamračeným. Sedl si ke stolu, vytáhl svoje sešity — deník a sešit, do nichž každý večer dle zvyku zapisoval, co dělal a co příště bude dělati, a neustále se mračě a rukou tváře se dotýkaje, dosti dlouho do nich psal.

*

„Ach, dejte mi pokoj," vzkřikl na panskou, která se přišla ptát od Sofie Ivánovny, co dělají jeho zuby a nechce-li si dát teplý obklad? — na to řekl, že mi ihned ustelou, že okamžitě se vrátí, a odešel k Ljubov Sergějevně.

„Škoda, že není Váreňka hezounká a zkrátka, že není Soničkou," pomyslil jsem si, zůstav sám v komnatě, — „jak krásné by to bylo, až vystoupím z university, kdybych přijel k nim a nabídl jí ruku. Řekl bych: Kněžno, nejsem už mlád — nemohu vášnivě milovati, budu vás však vždy milovati jako milenou sestru. Matce bych řekl, vás si již nyní vážím, a vás Sofie Ivánovno, věřte, že vysoce oceňuju. Nuže, rcete prostě a přímo, chcete býti mojí ženou? — ‚Ano.' — A ona mi podá ruku, já ji stisknu a řeknu: ‚láska má není ve slovech, ale ve skutcích.' Nuže, a co by se stalo, napadlo mi, kdyby se Dmitrij zamiloval do Ljubočky, — vždyť Ljubočka jest do něho zamilována, — a chtěl si ji vzíti? Pak by se jeden z nás nemohl ženiti. A to by bylo výtečné. Hle, co bych potom učinil. Já bych to ihned zpozoroval, nic neřekl, přistoupil bych k Dmitrijovi a oslovil ho takto: ‚darmo bychom se, příteli, tajili před sebou: víš, že láska moje ke tvé sestře skončí pouze mým životem; vím však vše, ty's mne připravil o nejlepší naději, učinil jsi mne nešťastným; ale víš, jak Nikoláj Irtěnev splácí neštěstí všeho svého života? — Zde máš mou sestru,' a podal bych mu Ljubočinu ruku. On by řekl: ‚Ne, za nic!...' a já bych mu odpověděl: ‚Kníže Nechljúdove! marně chcete býti velkodušnější než Nikoláj Irtěnev. Velkodušnějšího člověka nad něho na světě není.' Uklonil bych se a odešel. — Dmitrij s Ljubočkou by v slzách za mnou vyběhli a prosili mne, abych přijal jejich oběť. — A já bych mohl svoliti a býti velice šťasten, kdybych jenom byl zamilován do Váreňky..." Myšlénky ty mi byly tak příjemny, že bych je byl velmi rád sdělil svému příteli, ale ač jsme se smluvili o vzájemné upřímnosti, cítil jsem jaksi, že nemám fysicky síly to říci.

Dmitrij se vrátil od Ljubovi Sergějevny s kapkami na zuby, které mu dala, trpěl ještě více a byl proto ještě za-

smušilejším. Neměl jsem dosud ustláno, a hoch, Dmitrijův sluha, přišel se ho zeptat, kde budu spát.

„Jdi k čertu!“ vykřikl Dmitrij, dupnuv nohou. — „Vasko, Vasko, Vasko!“ volal, sotva, že hoch vyšel, stále hlasitěji, — „Vasko! ustel mi na zem.“

„Ne, já si raději lehnu na zem.“

„Nu, toť stejné, ustel někam,“ pokračoval Dmitrij týmž hněvivým hlasem. „Vasko, proč nesteleš?“

Vaska nejspíše nerozuměl, co se od něho žádá, a stál, ani se nehýbaje.

„Nu, co děláš? stel, stel! Vasko, Vasko,“ křičel Dmitrij jaksi zuřivě.

Ale Vaska dosud ještě nerozuměl a boje se, ani se nehýbal.

„Ty mne tedy chceš zahu... rozzuřiti?“

A vyskočiv se židle, běžel Dmitrij k hochovi, a několikráte uhodil ze všech sil Vasku pěstí do hlavy, a ten střemhlav utekl z pokoje. Zastaviv se u dveří, ohlédl se Dmitrij na mne, a zuřivé, drsné vzezření, kteréž na okamžik měl jeho bličej, zaměnilo se mírným, zahanbeným, milým dětským výrazem, že mně ho bylo líto, a jakkoliv jsem se chtěl odvrátiti, přece jsem se k tomu neodhodlal. Neřekl mi nic, ale dlouho mlčky se procházel po komnatě, zřídka se na mne podíval, s týmž za odpuštění prosícím výrazem, potom vyňal se stolu sešit, něco do něho zapsal, svlékl kabát, pozorně ho složil, přikročil do kouta, kde visel svatý obraz, složil na prsou své velké, bílé ruce a počal se modliti. Tak dlouho se modlil, že Vaska zatím přinesl žíněnku a ustlal na podlaze, což jsem mu šeptem napověděl. Svlékl jsem se a ulehl na lůžko ustlané na zemi, a Dmitrij se pořáde ještě modlil. Hledě na trochu zakřivená záda Dmitrijova a na jeho podešve, které jaksi pokorně stály přede mnou, když se hluboce klonil, dotýkaje se čelem země. zamiloval jsem si Dmitrije ještě více než dříve, a myslil jsem neustále, „mám, anebo nemám mu říci, co jsem blouznil o našich sestrách?“ Pomodliv se, lehl Dmitrij ke mně a podepřev se o ruku, pohlížel dlouho mlčky, laskavým, za-

hanbeným pohledem na mne. Bylo mu to patrně obtížným, ale jaksi se takto trestal. Pohlédl jsem na něho, a usmál se. On se též usmál.

„Proč mi neřekneš," pravil, „že jsem špatně jednal? Vždyť jsi na to právě myslil?"

„Ano," odpověděl jsem, ačkoliv jsem myslil o něčem jiném, ale připadalo mi, že myslím skutečně na to, velice nehezké, a ani jsem to od tebe vůbec neočekával," řekl jsem, cítě zvláštní potěšení, že mu tykám v tomto okamžení. — „Nu, a což tvé zuby?" připojil jsem.

„Přestaly boleti. Ach, Nikolenko, můj příteli, promluvil Dmitrij tak laskavě, že až slzy stouply do jeho lesklých očí — „vím a cítím, jak jsem špatným, a Bůh vidí, jak si přeju a Ho prosím, by mne učinil lepším; co však mám počíti, když mám tak nešťastnou, protivnou povahu? Co mám dělat? Namáhám se, bych se udržel, polepšil; ale rázem a sám to nezmohu. Bylo by zapotřebí, aby mně někdo pomáhal a podporoval. Ljubov Sergějevna mi rozumí a mnoho mně pomohla. Vím podle svých zápisek, že jsem se od roku hodně napravil. Ach, Nikolenko, moje duše!" pokračoval zvláště nezvykle něžně a po tomto přiznání hlasem mnohem klidnějším. „Jak vliv takové ženy, jako jest ona, mnoho působí! Můj Bože, jak to může býti hezké, žít s takovou družkou jako ona jest, až budu samostatným! Jsem u ní zcela jiným člověkem."

Dmitrij mi hned počal vykládati své plány o ženitbě, o svém venkovském životě a neustálém zdokonalování sebe sama.

„Budu žít na venkově, ty přijdeš ke mně, možná, že i ty si vezmeš Soničku," pravil; „naše děti si budou hráti. To vše vypadá směšně a hloupě a přece se to může státi."

„A jak by nemohlo! a velmi lehce se to může státi," a usmívaje se myslil jsem právě na to, že by bylo ještě lépe, kdybych si vzal jeho sestru.

„Víš, co ti řeknu?" pravil ke mně, krátce pomlčev, „tobě se jen tak zdá, že jsi zamilován do Soničky, a jak

já vidím, — jsou to hlouposti, a ty ještě nevíš, co jest opravdový cit.“

Neodporoval jsem, souhlasil jsem skoro s ním. Zamlčeli jsme se na chvíli.

„Zpozoroval jsi, že jsem opět byl ve špatné náladě a nehezky se hádal s Várou. Mne to potom velmi mrzelo, a zvláště proto, že to bylo před tebou. Nemyslí sice o všem tak, jak by měla, ale je to výtečné děvče, velmi dobré, vždyť ji v krátce seznáš.“

Jeho přechod z rozmluvy, že nejsem zamilován, ku pochvale sestry mne velice potěšil, až jsem se zarděl, ale přece jsem se o jeho sestře ani nezmínil a mluvili jsme o něčem jiném.

Tak jsme si povídali, až kohout po druhé zakokrhal, a bledá záře již v okno svítila; tu teprve ulehl Dmitrij do své postele a zhasil svíčku.

„Nu, teď spěme!“ pravil.

„Ano,“ odpověděl jsem, „pouze jedno slovo.“

„Nuže?“

„Jest to krásné býti na světě?“ pravil jsem.

„Krásný je život na světě,“ odpověděl takovým hlasem, že se mi zdálo, že vidím v temnu výraz jeho veselých, přívětivých očí a dětský jeho úsměv.

XXVIII.

Na venkově.

Druhý den jsme s Vláďou odjeli poštou do vesnice. Probíraje v hlavě cestou všelikě moskevské vzpomínky, upamatoval jsem se též na Soničku Valachinou, ale až k večeru, když jsme již ujeli pět stanic. „Jest to přece podivné,“ pomyslil jsem si, „že jsem zamilován, a docela jsem na to zapomněl, musím o ní přemýšleti.“ A já počal přemýšleti o ní, jak se cestou vzpomíná, nesouvisle, ale živě, a tak jsem si usmyslil, že, až přijdu na venek, nevyhnutelně dva

dny budu se tvářiti přede všemi domácími smutně a zádumčivě a zvláště před Kátěnkou, již jsem považoval v podobných záležitostech za velikého znalce, a které jsem jaksi napověděl, v jakém stavu se nalézá srdce mé. Ač jsem se přetvařoval před lidmi a sebou samým, a zúmyslně osvojil si všechny příznaky, jak jsem je pozoroval u zamilonaných, pouze po dva dny, a to ne trvale, zvláště večer vzpomněl jsem na to, že jsem zamilován, a posléze, sotva že jsem vkročil do nových kolejí venkovského života a zaměstnání, docela jsem zapomněl na svou lásku k Soničce.

Přijeli jsme do Petrovska v noci, a já spal tak tvrdě, že jsem neviděl ani domu, ani březového stromořadí, ani nikoho z domácích, kteří již všickni se rozešli a dávno spali. Starý, shrbený Foka, bos a v jakýsi ženin vatovaný kabátec oblečen, se svíčkou v ruce, odstrčil závoru u dveří. Když nás uzřel radostí se zachvěl, líbal nás na ramena, rychle upravil si vlasy a oblékal se. Síní a po schodech jsem prošel jsa ještě rozespalý, ale v předsíni zámek u dveří, závora, kosá podlaha, almara, starý svícen jako obyčejně lojem pokapaný, stín křivé, studené, právě rozsvícené lojové svíčky, vždy zaprášené, dvojaté okno, jež se nikdy nevyndavalo, za nímž, jak jsem se pamatoval, rostla řeřabina, to vše bylo tak známé, tak plno vzpomínek, tak přátelské na vzájem, jako by jedinou myšlénkou spojeno, a já jsem náhle na sobě pocítil přízeň tohoto milého, starého domu. Maně ve mně vznikla otázka: jak jsme mohli já a dům, býti tak dlouho druh bez druha? — a spěchaje kamsi, běžel jsem se podívat, jsou-li ostatní komnaty ještě tytéž. Vše ostalo totéž, jen že vše se stalo menším, nižším, a já jsem se stal jaksi vyšším, těžším a hrubším, avšak dům mne přijímal radostně v svou náruč takým, jakým jsem byl; a každou dlaždičkou, každým oknem, každým stupínkem schodů, každým zvukem ve mně probouzel spoustu dojmů, pocitů a událostí šťastné minulosti, která se nikdy nenavrátí. Vkročili jsme do dětské naší ložnice: tytéž dětské divy se tajily znova v temných koutech a dveřích; prošli jsme přijímacím pokojem — tatáž tichá, něžná mateřská láska spočívala

na všech předmětech, co jich bylo v komnatě; prošli jsme salonem — a zdálo se, že šumné, bezpečné, dětské zábavy v této komnatě zůstaly a pouze očekávaji, až znova ji oživí. V malém salonku, kam uvedl nás Foka a kde nám ustlal lůžka, jako by vše — zrcadlo, stinidla, starý dřevěný obraz, každý hrbolek na zdi, bílým papírem polepené, hovořilo o utrpení, o smrti, o tom, co nebude nikdy více.

Ulehli jsme, a Foka přál nám dobrou noc a odešel.

„Vždyť v této komnatě zemřela maman?“ řekl Vláďa.

Neodpověděl jsem mu a tvářil se, jako bych spal. Kdybych byl promluvil něco, byl bych zaplakal. Když jsem se probudil druhý den ráno, seděl papa dosud na Vláďově posteli neoblečen, v koupených střevících a v županě, s doutníkem v ústech, hovořili a smáli se spolu. Vesele poškubuje ramenem vyskočil od Vládi, přikročil ke mně a třepnuv mne svou velkou rukou do zad, nastavil mně tvář a přitiskl ji k mým rtům.

„Nu, výtečně, děkuji ti, diplomate,“ pravil svým zvláštním žertovným, lichotným způsobem, upíraje na mne malinká blýskavá očka. — „Vláďa praví, že jsi obstál dobře, že jsi chlapík — nu toť výborné. Když neděláš hlouposti, jsi mi výtečný hoch. Děkuji ti, můj milý. Nyní zde budeme jako v ráji, a na zimu snad zajedeme do Petrohradu; škoda, že už je po honitbě, a to bych vás byl potěšil; ale s ručnicí můžeš si vyjíti, Voldemáre, škodné jest až hrůza; já s tebou sám někdy půjdu. Nuže, a dá Bůh, že v zimě se odebéřeme do Petrohradu, uvidíte lidi, uděláte si známosti, jste už nyní, děti, dospělí, právě jsem povídal Voldemárovi, že stojíte teď na cestě, můj úkol jest ukončen, můžete jíti sami; a budete-li chtíti poraditi se se mnou, poraďte se, nejsem více vaším opatrovníkem, ale přítelem, chci aspoň býti vaším přítelem, společníkem a rádcem, pokud možná, a nic více. Co ty se svou filosofií tomu říkáš, Koko? Nuže, jest to tak dobře anebo špatně, co?“

Samo sebou se rozumí, že jsem to uznal za výborné, a skutečně jsem to tak shledával. Papa měl toho dne jakési zvláště vábné, veselé, šťastné vzezření. Nové toto chování se

ke mně jako k sobě rovnému, jako ke druhu, ještě více mne přimělo, abych ho měl rád.

„Nu, vypravuj mně, byl jsi u všech příbuzných? u Iviných; viděl jsi starého? co ti řikal?“ dotazoval se mne dále. — „Byl jsi u knížete Ivána Ivánoviče?“

A tak dlouho jsme rozmlouvali neoblékajíce se, že slunce již mizelo z oken salonku, a Jakov (který byl právě tak stár, právě tak vrtěl za zády prsty, a stále říkal: však přece) přišel do pokoje a oznamoval otci, že jest koleska připravena.

„Kam pojedeš?“ ptal jsem se otce.

„Ach, byl bych na to zapomněl,“ řekl otec mrzutě se pokrčiv a pokašlávaje, „slíbil jsem, že dnes k Jepifanovým přijedu. Pamatuješ se na Jepifanovu la belle Flamande (krásnou Vlámku)? — dojížděla již k vaší maman. Jsou to výteční lidé.“ A otec, jak se mně zdálo, nesměle pohnul ramenem a vyšel z pokoje.

Co jsme si tak povídali, přiblížila se Ljubočka několikráte k našim dveřím a pořáde se ptala: „mohu vstoupiti?“, ale pokaždé otec skrze dvéře na ni křičel, že „nijak nelze, proto že nejsme oblečeni.“

„Co pak je na tom! vždyť jsem tě viděla v županu.“

„Nesmíš viděti bratry bez halhot,“ volal na ni, „a máš dost, když každý z nich ti zaklepá na dvéře? Zaklepejte. A ani se to pro ně nehodí, aby s tebou rozmlouvali v takových nedbalkách.“

„Ach, jak jste k nevystání! Tedy přijďte aspoň co nejrychleji do přijímací síně. Mimi tak se na vás těší!“ volala za dveřmi Ljubočka.

Sotva že otec odešel, rychle jsem se oblékl do studentského kabátu a šel do pokoje; Vláďa však nespěchal a dlouho poseděl na posteli, hovoře s Jakovem o tom, kde je nejvíce potápek a sluk. On, jak jsem již podotkl, ničeho na světě se tak nebál, jako laskání s bratrem, otcem anebo sestřičkou, jak se vyjádřil, a vyhýbaje se projevům citu, padal do druhé krajnosti — byl chladným, což se často dotklo bolestně lidí, kteří příčiny toho neznali. V předpo-

koji jsem se setkal s otcem, jenž malými krůčky rychle spěchal k ekypáži. Měl nový, moskevský kabát, a byl napuštěn voňavkami. Uviděv mne, vesele na mne hlavou kývl, jako by řekl: „vidíš, to je výtečné!“ a opět mne překvapil šťastný výraz jeho očí, jejž jsem zpozoroval hned ráno.

Přijímací síň stále tatáž vysoká, světlá komnata se žlutým anglickým pianem a s velkými otevřenými okny, do nichž vesele hleděly zelené stromy a žlutě červené cestičky v sadě. Políbil jsem Mimi a Ljubočku a když jsem přistoupil ke Kátěnce náhle mi napadlo, že už se to nehodí líbati ji, a mlče a červenaje se, zůstal jsem stát. Kátěnka ani dost málo se nezarazila, podala mi svou bílou ručku a přála mi štěstí ke vstoupení na universitu. Když Vláďa vešel do pokoje, stalo se mu při shledání s Kátěnkou totéž. Skutečně bylo těžko rozhodnouti, když jsme vyrostli společně a po všecku tu dobu jsme se vídali každodenně, jak se máme nyní po prvním rozloučení vítati. Kátěnka mnohem více se zarděla než my oba; Vláďa se ani trochu nezarazil a lehce se jí ukloniv, popošel k Ljubočce, s kterou trochu a to ne vážně pohovořil, a samoten odešel někam na procházku.

XXIX.

My a děvčata.

Vláďa pohlížel na děvčata prazvláště; jej asi zajímalo, jsou-li syty, zdali se vyspaly, jsou-li slušně oblečeny, nechybují-li ve francině, aby se za ně nemusil styděti ve společnosti, ale nepřipustil si myšlénky, že by po lidsku myslily anebo cítily, a ještě méně dopouštěl, že lze s nimi o něčem uvažovati. Stalo-li se, že se obrátily na něho s vážnou nějakou otázkou (čemuž se vůbec hleděly vyhnouti), ptaly-li se po jeho úsudku o některém románu anebo na jeho práce universitní, ušklíbl se na ně a mlčky odešel, anebo odpověděl nějakou zkomolenou francouzskou větou: ‚kom se tri žoli‘ atd. anebo se vážně, schválně hloupě tvářil, řekl

něco, co nemělo ani smyslu ani nenáleželo k věci, pravil kale při tom oči: housku, anebo odjeli, anebo zelí, anebo něco podobného. Když jsem mu někdy vypravoval, co mi řekla Ljubočka anebo Kátěnka, říkával mi pokaždé:

„Hm! Ty tedy ještě s nimi rokuješ! Ne, vidím, že jsi dosud slabota.“

A měli jste viděti a slyšeti ho v takovém okamžiku, abyste pochopili ono hluboké, nezměnitelné opovržení, jež spočívalo v jeho slovech. Vláďa byl již dva roky velkým, zamiloval se do všech hezkých žen, kteréž uhlídal; ačkoliv se však vídal každý den s Kátěnkou, jež také už dvě léta nosila dlouhé šaty a co den se stávala hezčí, ani mu nenapadlo, že by se mohl do ní zamilovati. Bylo-li to proto, že prosaické vzpomínky dětství: pravítko, prostoduchost a svévole ještě příliš svěže tkvěly v jeho paměti, anebo byla-li to nechuť, jakou velmi mladí lidé chovají ke všemu domácímu, anebo byla-li to všeobecná lidská slabost, jež potkávajíc na první cestě své něco krásného a dobrého, pomijí to namlouvajíc si: „Eh, podobného v životě ještě dosti potkám,“ ale Vláďa dosud nehleděl na Kátěnku jako na dívku dospělou.

Vláďa po všecko toto léto patrně se nudil; nuda vznikla z opovržení jeho k nám, jež jak jsem pravil ani skrýti neusiloval. Stálý výraz jeho obličeje mluvil: „Fi! jak tu nudno, a není s kým promluviti!“ Stávalo se, že ráno odešel s ručnicí na honbu, anebo neoblečen ve svém pokoji do oběda četl knihu. Nebyl-li otec doma, přicházel i k obědu s knihou, nepřestal čísti a nepromluvil s nikým z nás ani slova, tak že jsme se všichni před ním považovali jaksi za vinníky. Večer též natáhl nohy na pohovku ve vítací síni, spal, podepřev se o ruce, anebo s nejvážnější tváří žvanil největší nesmysl někdy ani ne zcela slušný, na co se Mimi zlobila, rudé skvrny se objevily na její tváři, a my umírali smíchem; avšak nikdy s nikým z naší rodiny, vyjímaje otce a zřídka mne, neuznal za hodno vážně mluviti. Zcela bezděky jsem napodobil v chování svém k děvčatům bratra, ač jsem se laskání tak nebál jako on, a opovržení moje k děvčatům

ještě daleko nebylo tak pevné a hluboké jako jeho. Zkoušel jsem to i z dlouhé chvíle přiblížiti se v tomto létě Ljubočce a Kátěnce a s nimi pohovořiti, ale pokaždé jsem u nich shledal takovou nezpůsobilost logického myšlení a takovou neznalost nejprostších, nejobyčejnějších věcí, jako na př. co to jsou peníze, čemu se učí na universitě, co to jest vojna, atd., a takovou lhostejnost šlo-li o objasnění všech těchto věcí, že tyto pokusy jen ještě více potvrzovaly moje nevalné smýšlení o nich.

Pamatuji se, že jednou večer Ljubočka již po sté opakovala na pianě jakýsi nesnesitelně nudný přechod. Vláďa dřímal na pohovce v přijímací síni, a časem se zlou poněkud ironií na nikoho zvláště se neobraceje, zabručel: „eh, ta to válí! ... hudebnice! ... Bethoven ... (jméno toto zvlášť ironicky vyslovil), znamenitě ... no tak ještě jednou ... tak je to atd.“ — Kátěnka a já jsme zůstali za čajným stolem, a nevím jak to přišlo, že Kátěnka rozpředla rozmluvu o zamilovaném svém předmětu — o lásce. Byl jsem naladěn trochu zafilosofovati a počal jsem z vysoka vykládati, že láska jest přáním nalézti u druhého, čeho sám postrádáš, atd. Ale Kátěnka odpověděla mi, že to již není láska, myslí-li děvče na to, že se provdá za boháče, a že po jejím náhledu bohatství — jest věcí nejhloupější, a že opravdová láska jest pouze ona, jež přetrvá rozloučeuí (tomu jsem rozuměl, narážela na svou lásku k Dubkovu). Vláďa, jenž bezpochyby slyšel náš rozhovor, se pojednou podepřel o lokte a tázavě zvolal: „Kátěnka Rusy?“

„Vždy jen nesmysl!“ řekla Kátěnka.

„Popepřenku?“ pokračoval Vláďa, dávaje na každou samohlásku důraz. A já nemohl nedati Vláďovi zcela za pravdu.

Odděleně od všeobecných, více nebo méně u lidí vyvinutých způsobností ducha, citlivosti, uměleckého smyslu, bytuje zvláštní, v rozličných kroužcích společnosti a hlavně v rodinách více anebo méně rozvitá způsobnost, již jmenuji chápáním. Podstata této vlastnosti sestává v osobitém smyslu pro měřítko a takovémtéž stejnostranném názoru na věci. Dva

lidé z jednoho kroužku anebo z jedné rodiny, již mají tuto vlastnost, připouštějí, že se cit jeví do určité míry, a jim připadá vše, co nad to vidí, jako holá frase; v témž okamžiku rozeznávají, kde končí pochvala a počíná ironie, kde končí nadšení a počíná přetvářka, — co lidem jinak chápajícím může připadati docela jináče. Lidem stejně chápajícím utkví v očích každá věc způsobem stejným, buď svou směšnou, krásnou, anebo špinavou stránkou. Aby si ulehčili toto shodné pochopování, lidé jednoho kroužku anebo rodiny, utvářejí si svůj vlastní jazyk, obraty řeči i slova, jimiž určují ony odstíny pochopení, kteréž pro ostatní nemají smyslu.

V naší rodině byl tento smysl mezi otcem a námi bratry rozvit u vysokém stupni. Dubkov také jaksi dobře se hodil do našeho kroužku a chápal; ale Dmitrij, ač byl mnohem chytřejší nežli Dubkov, byl v tomto ohledu tupým. Ale nikdo jako já s Vláďou, s kterýmž jsme se vyvíjeli za stejných podmínek, tuto způsobnost nedovedl do takové přesnosti. I otec už dávno ostal za námi, a mnohé, co nám bylo tak jasné jako dvakrát dvě čtyři, bylo mu nepochopitelné. My jsme na př. s Vláďou se shodli, Bůh ví jak, o následující slova s příslušnými pojmy: hrozinky značily marnivé přání okázati, že máme peníze, šiška (při čem jsme spojili prsty a zvláště důrazně vyslovili obě „š“) značilo něco svěžího, zdravého, výtečného, ale nešviháckého; podstatné jméno v množném čísle značilo bezdůvodné zalíbení v tomto předmětu atd. atd. Ostatně závisel význam více na výrazu obličeje; na celkové rozmluvě, tak že, nechť kterýkoliv z nás nový výraz pro nové odstínění smyslu vymyslil, ihned mu druhý, na pouhý pokyn porozuměl. Děvčata neuměla se dorozuměti jako my, a to bylo hlavní příčinou, že jsme se jim duševně odcizili a jimi opovrhovali.

Snad měly svůj vlastní způsob pochopování, ale s naším tak se nesrovnával, že tam, kde my jsme už viděli frasi, viděly ony cit, naši ironii považovaly za pravdu atd. Tehdy jsem ale tomu nerozuměl, že nejsou tím vinny, a že přes tuto nestejnost pochopování jsou hezounká a chytrá děvčata,

a já opovrhoval jimi. Při tom, odhodlav se jednou býti upřímným, a až do krajnosti prováděje tuto myšlénku, obviňoval jsem z tajemnůstkářství a přetvářky klidnou, důvěřivou povahu Ljuboččinu, která neviděla žádné nutnosti, aby všechny svoje myšlénky a duševní touhy před druhými vyvážela a stavěla na odiv. Že na př. Ljubočka každý večer otci dělala kříž, že ona i Kátěnka plakaly v kapli, když za matinku sloužili panychidu, že Kátěnka při hře na pianě vzdychala a kroutila očima, — to vše se mně zdálo nesmírnou přetvářkou, a já jsem se ptal sám sebe: kdy se naučily tak se přetvářeti jako dorostlé a že se nestydí za to?

XXX.

Moje zaměstnání.

Nicméně jsem se sblížil za toto léto více než v předešlých letech s našimi slečnami za příčinou náklonnosti k hudbě, jež se mne zmocnila. Z jara přijel se uvésti k nám do vesnice jeden ze sousedů, mladý člověk, který, sotva že vešel do přijímacího pokoje, jen se díval na piano a nepozorovaně k němu přitahoval židli, rozmlouvaje při tom s Mimi a Kátěnkou. Pohovořiv o počasí a příjemnostech venkovského života, zavedl obratně řeč o ladiči, o hudbě a pianě, a konečně prohlásil, že umí hráti, a velmi rychle sehrál tři valčíky, při čemž Ljubočka, Mimi a Kátěnka stály u piana a dívaly se na něho. Mladý tento muž ani jednou potom už nebyl u nás, ale jeho hra se mně líbila, zejména jak seděl u piana, jak si rovnal vlasy a zvláště jak levou rukou bral oktávy, rychle roztahuje na šířku oktávy malík a palec, pomalu je opět stahuje a znova opět je natahuje. Tento graciosní pohyb, volné držení těla, rovnání vlasů a pozornost, jakou věnovaly naše dámy jeho talentu, mě přiměly, abych hrál na piano. Přesvědčiv se při této myšlénce, že mám vlohy i chuť k hudbě, počal jsem se učiti. Při tom jsem si počínal právě tak jako miliony

mužů a ještě více žen, které se učí bez dobrého učitele, bez pravého povolání a bez nejmenšího ponětí o tom, co může poskytnouti umění a jak se ho chopiti, aby něco poskytlo. Pro mne hudba či spíše hra na piano byla prostředkem, abych zalichotil děvčatům svými city. S Kátěnčinou pomocí jsem se naučil notám a tlusté své prsty učinil trochu hybnějšími, nač jsem po dva měsíce takovou práci vynaložil, že i u oběda po kolenou, i v posteli na podušce jsem pracoval nepodajným lichníčkem, a ihned jsem začal hrát kousky, rozumí se, že avec âme, oduševněně, což uznávala i Kátěnka, ale docela bez taktu.

Výběr kusů byl známý — valčíky, kvapíky, romance, směs atd., — všechno od oněch milých skladatelů, jichž každý člověk s trochu zdravým vkusem v hudebním obchodě vám vybere nevelký balík z hromady velmi krásných věcí a řekne: „to se nemusí hrát, poněvadž nic horšího, nevkusnějšího a bezmyšlénkovitějšího než toto nikdy se nenapsalo na notový papír,“ — a jež právě proto najdete na pianě každé ruské slečny. Pravda, že jsme měli i nešťastnou, na věky slečnami zkaženou „Sonatu pathetickou“ i Beethovenovy sonaty do Cis-moll, které Ljubočka hrála v upomínku na maman, a ještě jiné pěkné věci, které jí uložil moskevský její učitel, ale tento učitel měl i skladby velmi nehezké, pochody a kvapíky, které Ljubočka též hrála. My s Kátěnkou nemilovali vážných věcí, a nejmilejší nám byl „Blázen“ a „Slavík“, jejž Kátěnka tak hrála, že se jí prsty jen míhaly, a já počínal hráti už dost jistě a vázaně. Osvojil jsem si způsob hry onoho mladíka a často jsem litoval, že nikdo cizí se nedívá, jak hraju. Avšak na Liszta a Kalkbrennera nestačily mé síly, a viděl jsem, že mi nelze dohoniti Kátěnky. Proto jsem si usmyslil, že jest klassická hudba lehčí, a krom toho, aby to bylo něco původního, jsem náhle uznal, že mám rád učenou německou hudbu, a byl jsem u vytržení, když Ljubočka hrála „Sonate Pathétique“, ačkoliv, abych pravdu mluvil, tato sonata dávno se mi stala co nejprotivnější, počal jsem sám hrát Beethovena a vyslovoval jsem Beeetchoven. Při vší této

motanici a přetvářce, jak si nyní vzpomínám, bylo ve mně přece něco jako talent, neboť mne hudba často až k slzám dojímala, a kousky, které se mi líbily, jsem i bez not dovedl jakž takž najíti na pianě; kdyby někdo tenkráte mne byl naučil hleděti na hudbu jako na cíl, jako na samostatný požitek, a ne na prostředek, abych děvčata vábil rychlostí a citem své hry, možná, že bych se skutečně byl stal řádným hudebníkem.

Dalším mým zaměstnáním toho léta bylo čtení francouzských románů, jichž Vláďa mnoho přivezl s sebou. Tenkráte počaly se právě objevovati Montekristové a různé „Tajnosti“, a já se skoro učetl romány od Sue, Dumasa a Paul-de-Koka. Všechny sebe nepřirozenější osobnosti a události žily pro mne jako ve skutečnosti, nejenom že jsem se neosmělil podezřívati spisovatele ze lži, ale spisovatele pro mne ani nebylo na světě, a sami sebou se přede mnou objevovali z tištěné knihy skuteční lidé a události. Nesetkal-li jsem se nikde s lidmi podobnými těm, o kterých jsem čítal, ani na okamžik jsem o tom nepochyboval, že se s nimi setkám.

Všechny popisované vášně a podobnost se všemi povahami, i s hrdiny i se zločinci každého románu jsem v sobě nalézal, tak jako podezřivý člověk cítí v sobě příznaky všech možných nemocí, když čte lékařskou knihu. V těchto románech se mně líbily i lstivé myšlénky, i prudké city, i čarovný děj, i důsledné povahy: — dobrák musil býti naprosto dobrým; zlý pak docela špatným, — právě tak jsem si v prvním mládí lidi představoval; také se mi velice velmi líbilo, že to bylo vše francouzsky, a že šlechetná slova, jež šlechetní rekové mluvili, jsem si mohl pamatovati a při šlechetném skutku je připomenouti. Kolik různých francouzských vět jsem si nevymyslil pomocí románů pro Kolpikova, kdybych se s ním někde setkal, a pro ni, až konečně se s ní setkám a lásku jí vyznám! Chystal jsem se, že jim takového něco povím, že bude veta po nich, až mne uslyší. Podle románů utvořily se ve mně i nové ideály mravné hodnoty, jichž jsem si přál dostihnouti. Především

jsem chtěl ve všem konání a jednání svém býti „noble“, (pravím noble a ne urozený, poněvadž má francouzské slovo jiný význam, což Němci pochopili, přijavše slovo noble, nesmísivše s ním pojem ehrlich), potom vášnivý a konečně, k čemuž již dříve jsem měl náklonnost, chtěl jsem býti co nejvíce „comme il faut“. Snažil jsem se podobati se hrdinům též zevnějškem a zvyky, pokud měli některou tuto vlastnost.

Pamatuji se, že v jednom asi ze sta románů, jež jsem přečetl tohoto léta, byl zvláště vášnivý hrdina s hustým obočím, a já tak jsem si přál podobati se mu (duševně jsem se měl právě za takového, jakým on byl), že mi napadlo, když jsem prohlížel svoje obočí v zrcadle, že je lehce zastřihnu, aby zhoustlo, ale když jsem počal stříhat, zastřihl jsem hlouběji na jednom místě; chtěj nechtěj jsem byl nucen obočí zarovnávati, a skončilo to tím, že k svému úžasu jsem se spatřil v zrcadle bez obočí a proto velice ošklivým. Doufaje však, že brzy mi vyroste husté obočí, jako měl vášnivý hrdina, upokojil jsem se, a pouze jsem byl na rozpacích, co říci všem domácím, až mne uvidí bez obočí. Vzal jsem Vláďovi prach, natřel jsem jím obočí a zapálil. Ačkoliv prach nevybuchl, dost jsem se podobal spálenému; nikdo nepřipadl na mou lest, a skutečně, když jsem již docela zapomněl na vášnivého hrdinu, vyrostlo mi obočí mnohem hustší.

XXXI.

Comme il faut.

Již několikráte jsem okazoval v této povídce na pojem souhlasný s francouzským záhlavím a nyní mám za nutno posvětiti tomuto ponětí celou kapitolu; ponětí to v mém životě bylo jedno z nejzhoubnějších, lživých ponětí, jež mi vštípilo vychování a společnost.

Pokolení lidské možno na mnoho oddílů rozděliti — na bohaté a chudé, dobré a zlé, na vojsko a civilisty, na

rozumné a hloupé atd. atd, ale každý člověk má zajisté své nejmilejší a hlavní roztřídění, do něhož bezděčně řadí každou novou známost. Moje zamilované a hlavní roztřídění lidí v této době, o níž píšu, bylo na lidi „comme il faut“ a na „comme il ne faut pas“. Druhé oddělení se ještě dělilo na lidi, co zvláště nebyli „comme il faut“, a na prostý lid. Lidí „comme il faut“ jsem si vážil a považoval jsem je za hodny, býti mi rovnými; ostatními, tak jsem se tvářil, jsem pohrdal, ale ve skutečnosti jsem je nenáviděl, cítě k nim jakousi urážlivou osobní nechuť; třetí vůbec ani pro mě nebyli na světě, těmi já naprosto opovrhoval. Podle mého bylo „comme il faut“ za prvé a hlavně: výtečná francina a zvláště výslovnost. Vyslovoval-li někdo špatně francouzsky, ihned ve mně probouzel nenávist. „Proč chceš mluviti jako my, když neumíš?“ s jedovatým výsměchem jsem se ho tázal v myšlénkách. Druhou podmínkou „comme il faut“ byly dlouhé a čisté nehty; třetí byla dovednost dělati poklony, tančiti a rozprávěti, čtvrtá a velice vážná, byla lhostejnost ke všemu a neustálý výraz jakési vybrané a pohrdlivé nudy. Mimo to jsem měl společné známky, dle kterých, ani s člověkem nemluvě, jsem uhodl, k jakému oddílu náleží. Vyjímaje zařízení komnaty, rukavice, písmo, ekypáž, byly mi hlavním znakem nohy. Poměr bot ke kalhotám hned v mých očích rozhodoval o člověku. Boty bez opatku, se špičkou trojúhelnou a uzké kalhoty dole bez podponek znamenaly člověka všedního. Bota s úzkou, kulatou špičkou a opatkem, a úzké kalhoty dole se štruplemi, které kolém nohy lítaly, anebo široké s podponkami, které stály jako baldachýn nad špičkou, — to byl člověk mauvais genre atd.

Podivno, že se vyvinul u mne, který jsem neměl žádné způsobnosti ke „comme il faut“, tento pojem tak ostře. Možná, že právě proto tak silně ve mně se usadil, že mě to stálo nesmírné namáhání, abych si osvojil toto „comme il faut“. Strašná jest mi vzpomínka, jak mnoho neocenitelného, nejlepšího času ve věku šestnácti let jsem ztratil, pachtě se nabyti této vlastnosti. Všem, koho jsem nápodobil,

Vláďovi, Dubkovu a větší části mých známých, dostalo se toho všeho lehce. Závistivě jsem na ně pohlížel, v mysli jsem se cvičil ve francině, učil se potají dělati poklony, nehledě na to, komu se ukloním, cvičil se v rozhovorech, v tanci, ve lhostejnosti ke všemu a nudě, hleděl si nehtů, od nichž jsem si nůžkami podstřihoval kůži, a přece jsem cítil, že se mi ještě nedostává mnoho ke kýženému cíli. Komnatu, psací stůl, ekypáž, nic jsem nedovedl tak zaříditi, aby to bylo „comme il faut“, ač jsem se namáhal zabývati se tím a ač praktická práce se mi hnusila. Zdálo se, že druhým bez všelikého namáhání vše výborně šlo, jako by to ani jinak nemohlo býti.

Pamatuji se, že jednou po usilovné a namáhavé práci, kterou jsem si bral se svými nehty, ptal jsem se Dubkova, jenž měl ku podivu pěkné nehty, jak dlouho již takové nehty má, a jak to udělal? Dubkov mi odpověděl: „Co se od maličkosti pamatuji, jsem nic nedělal, abych měl takové nehty, a nechápu, jak může pořádný člověk míti jiné nehty.“ Tato odpověď mne nesmírně zarmoutila. Tehdy jsem ještě nevěděl, že hlavní podmínkou „comme il faut“ bylo ukrývati namáhání, kterýmiž se dosáhne „comme il faut“. „Comme il faut“ se mně nezdálo býti pouze vážnou zásluhou, překrásnou vlastností, dokonalostí, kterých jsem si přál dosíci, ale byla to nezbytná podmínka života, bez které nemohlo býti ani štěstí, ani slávy, ani nic hezkého v životě. Byl bych si nevážil ani znamenitého umělce, ani učence, ani dobrodince lidu, kdyby nebyl „comme il faut“. Člověk „comme il faut“ stál výše než oni a nebylo porovnání s ním; ponechával jim malovati obrazy, psáti noty, knihy, činiti dobro — on je za to i pochválil: proč nepochváliti, co jest krásné, nechť by se to nalezlo na komkoliv — ale on se s nimi nemohl stavěti do jedné řady; byl‘ „comme il faut“ a oni ne — to dostačí. Zdá se mi též, že, kdybych měl bratra, matku anebo otce, kteří by nebyli „comme il faut“, řekl bych, že to jest neštěstím, ale že mezi mnou a nimi nemůže být nic společného. Než ani ztráta zlatého času, jehož jsem použil k neustálé péči, abych zachoval všechny

těžké pro mne podmínky „comme il faut“, jež nedovolovaly žádného vážnějšího zanícení, ani nenávisti a pohrdání k deváti desetinám pokolení lidského, ani nedostatku pozornosti ke všemu krásnému, co se konalo mimo společnost „comme il faut“, toto vše nebylo ještě nejhorším zlem, které mně tento pojem způsobil. Hlavní zlo sestávalo v přesvědčení, že „comme il faut“ jest samostatné postavení ve společnosti, že se nemusí člověk o to starati, aby se stal úředníkem, neb hotovitelem kočárů, vojákem neb učencem, je-li „comme il faut“; že, dostihnuv tohoto stavu, již své určení vyplňuje a ještě výše nad většinu lidstva se staví.

V dané době mládí, po mnoha chybách a zálibách každý člověk chápe se nutně činného účastenství v životě společenském, volí si nějaké odvětví práce a posvěcuje se jí; ale člověku „comme il faut“ stává se to zřídka. Znal jsem a znám mnoho, velmi mnoho starých, hrdých, sebevědomých lidí úsudku bystrého, kteří by na otázku, bude-li jim dána na onom světě: „Kdo jsi? A cos na světě dělal?“ nemohli ani jinak odpověděti, než: „Je fus un homme très (Byl jsem člověk docela) comme il faut“.

Týž osud očekával mne.

XXXII.

Mladost.

Ačkoliv v mysli mé vířila motanice spletených pojmů, byl jsem toho léta mlád, nevinen, volný a proto skoro šťasten.

Někdy, a to dost často, jsem vstával časně. (Spal jsem na volném vzduchu na terrase, a jasné, šikmé paprsky sluneční mne ráno probouzely.) Chutě jsem se oblékl, vzal pod paždí ručník a francouzský román a šel jsem se koupat do řeky do stínu březového lesíka asi půl versty od našeho domu vzdáleného. Tam jsem se položil ve stínu do trávy a četl jsem, málokdy odvraceje oči od knihy, abych pohlédl na fialový ve stínu povrch řeky, jíž ranní větérek kolébal,

na pole žloutnoucího žita na druhém břehu, na jasně červené světlo ranních paprsků, níže a níže zdobící kmeny bříz, kteréž jedna za druhou se schovávajíce vzdalovaly se ode mne v hloubi hustého lesa, a těšil se vlastním pocitem právě takové mladé, svěží síle, jakou dýchala všude kolem mne příroda. Když na nebi se okázaly ranní šedé mráčky a mně po koupeli byla zima, chodil jsem často bez cíle po polích a lesích a měl jsem radost, že si máčím skrze boty nohy v čerstvé rose. V době této jsem živě přemýšlel o hrdinách posledního románu, který jsem četl, a tu jsem se měl za vojevůdce, tu za ministra, tu opět za neobyčejného siláka, nebo vášnivce a s jakousi bázní neustále jsem se ohlížel kolem, v naději, že se setkám někde na louce anebo za stromem s ní. Když jsem na takových procházkách potkával venkovany a venkovanky při práci, ačkoliv prostý národ pro mne nežil na světě, vždy jsem pocítil jakési silné, nejasné rozpaky, a hleděl jsem, aby mne neviděli. Když již začínalo býti horko, ale naše dámy ještě nepřišly pít čaj, chodíval jsem do zahrady anebo do sadu jíst plodiny a ovoce, které již dozrávalo. A toto zaměstnání mě co nejvíce těšilo. Stalo se, že jsem zašel do štěpnice do samého středu, vysoko zrostlého hustého malinníku. Nad hlavou jasný sluneční žár, kolem přibledlá pichlavá zeleň malinových keřů, prorostlá zaprášeným bylím. Temnozelená kopřiva s jemně kvetoucími vrcholky lepě se pne vzhůru; širokolistý řepík s podivnými fialovými pichlavými kvítky mohutně roste výše ještě nežli malinové keře, až nad hlavu, a tu a tam zároveň s kopřivou dosahuje až do širokých bledozelených větví starých jabloní, na nichž nahoře, v prudkém úpalu slunečním rostou lesklá, jako pecky kulatá, ještě nezralá jablka. Dole mladý malinový keř, skoro suchý, bez listí, křivě se táhne k slunci; zelená, jako jehla špičatá tráva a mladá lopucha, které se prodraly loňským listím, rosou svlažené, šťavnatě se zelenají ve věčném stínu, jako by nevěděly o tom, že na listí jabloně odráží se palčivé slunce.

V tomto houští bývá vždy vlhko, voní to neustálým hustým stínem, pavučinou, padavkami, jež se válejí zčernalé

na setlelé zemi, malinami, někdy též lesním kněžíkem, jejž nevěda s jahodou spolkneš a rychle druhou zajíš. Ubíraje se v před, polekáš vrabce, kteří vždy žijí v tomto zátiší, slyšíš jejich kvapné cvrlikání a údery jejich malinkých, rychlých křídel o větve, slyšíš na jednom místě bzučení medáka a někde po cestičce kroky zahradníka, hlupáčka Akima, a věčné jeho bručení do vousů. Myslíš sobě: „ne! ani on, ani nikdo jiný na světě mne zde nenajde ...“ Oběma rukama v pravo i v levo trháš s bílých, šiškovitých stvolíků šťavnaté jahody a s chutí polykáš jednu po druhé. Nohy, až nad kolena promočeny, v hlavě nějaký prapodivný nesmysl (opakuješ tisíckráte po sobě: i-i-i po-o-o-o dva-ce-et a-a-a os-mi), ruce a nohy promočenými kalhotami popáleny kopřivou, do hlavy již začínají pražiti houštinou se prodírající přímé sluneční paprsky, dávno jsi již přestal jísti a pořáde sedíš v houštině, díváš se kolem, naslouchaš a mechanicky trháš a polykáš nejlepší jahody.

V jedenáct hodin jsem obyčejně přicházel do vítacího pokoje většinou po čaji, kdy dámy seděly již při práci. Poblíž prvního okna se spuštěnou proti slunci, nebělenou záclonou, jejímiž štěrbinami jasné slunce na vše svítí, co se jenom namane, tvoříc takové jasné, ohnivé kruhy, že až do očí to píchá, stojí vyšívací pjadlo, po jehož bílém plátně procházejí se pomalu mouchy. Za pjadlem sedí Mimi, neustále zlostně potřásá hlavou a uhýbá se s místa na místo před sluncem, kteréž kdesi se prodralo a hned tu hned tam na tváři anebo na ruce jasný pruh jí tvoří. Zbývajícími třemi okny rozkládají se úplně jasné, pravidelné čtyřúhelníky, ve stínech rámů na nebarvené podlaze pokoje, na jednom z nich leží po starém zvyku Milka, a stříhajíc ušima, dívá se na mouchy, jak se procházejí po světlém čtyřúhelníku. Kátěnka háčkuje anebo čte, sedíc na pohovce, a netrpělivě se ohání svýma bílýma, na světle jakoby průzračnýma ručkama, anebo kaboníc se, třese hlavičkou, aby vyhnala mouchu, která se zapletla do zlatých, hustých jejích vlasů. Ljubočka buďto přechází po komnatě a, majíc ruce za záda složené očekává, až se půjde do zahrady, anebo

hraje na pianě nějaký kus, z něhož znám dávno každou notičku. Posadím se někam, naslouchám této hudbě anebo čtení, a čekám, až si budu moci sám sednouti k pianu. Někdy po obědě jsem děvčata uznal toho za hodny a provázel je koňmo (pěšky choditi na procházku jsem na svá léta a postavení ve světě považoval za nevhodné), naše procházky, na nichž je doprovázím po neobyčejných místech a úvozech, bývají velmi příjemny. Při leckteré příležitosti okazuji svoji statečnost, a dámy chválí moji jízdu i smělost a považují mne za svého ochránce. Večer, není-li hostí, po čaji, jejž pijeme na stinné galerii, a po procházce s otcem po hospodářství položím se na své staré místo do voltérovského křesla, naslouchám Kátěnčině nebo Ljuboščině hře, čtu, a při tom jak zvykle dumám. Když někdy zůstanu v pokoji sám, a hraje-li Ljubočka starou nějakou skladbu, bezděky položím knihu, a zahleděv se otevřenými dveřmi balkonu do hustých visutých větví březových, na něž se již snáší večerní stín, na čisté nebe, na kterém, hledíš-li upřeně pojednou se objeví jako planoucí žlutá skvrna a opět mizí, pohříživ se ve zvuky hudby, která zavznívá ze salonu, ve skřipot vrat, ženských hlasův a vracejících se do vesnice stád, pojednou si živě připomenu i Natalii Savišnu i maman, i Karla Ivánoviče, a na okamžik je mi smutno. Ale duše moje jest v té době tak plna života a nadějí, že vzpomínka tato se mne pouze křídlem dotýká a letí dále.

Po večeři a někdy i po noční procházce s někým po zahradě — sám jsem se bál choditi temným stromořadím — samoten jsem si ulehl na zem na galerii, což mě nesmírně těšilo, ač mne štípaly miliony komárů. Byl-li měsíc v úplňku, tu jsem často celé noci probděl, sedě na žíněnce, pozoroval světlo i stíny, naslouchal v tichu nočním zvukům, přemýšlel o různých věcech, zvláště o poetickém slastném štěstí, které se mně tehdy zdálo nejvyšším štěstím života, a litoval jsem, že až dosud bylo mi popřáno pouze po něm toužiti. Někdy, sotva že jsme se rozešli a ze salonu světla přešla do hořeních pokojů, odkud ozývaly se ženské hlasy a řinkot oken, jež otvíraly a zavíraly, jdu na galerii, procházím se po ní a

chtivě naslouchám zvukům usínajícího domu. Pokud jest jen dost malinká, bezpříčinná naděje, třeba na neúplné takové štěstí, po jakém toužím, nejsem stále ještě s to připraviti si ono štěstí, o němž blouznim.

Jakmile se ozvou bosé kroky, kašel, vzdychnutí, náraz okénka, zašustění šatu, vyskočím z postele, jako zloděj naslouchám, dívám se a rozčiluji se bez patrné příčiny. Ale světla v hořeních oknech mizejí, zvuky kroků a hovoru ustupují chrápání, ponocný jako obyčejně počíná tlouci na desku, sad jest temnější i světlejší, jakmile z něho vymizely pruhy červeného světla z oken, poslední světlo z bufetu odchází do předpokoje, tvoří jasný pruh po rosnatém sadě, a já vidím oknem shrbenou postavu Fokovu, jak v nočním oděvě se svíčkou v ruce jde spat. Často jsem nacházel velké, rozchvívající potěšení v tom, když jsem se kradl po mokré trávě v černém stínu domu, připlížil se k oknu předpokoje, a ani nedýchaje, jsem naslouchal, jak hoch chrápe, Foka vzdychá, domnívaje se, že ho nikdo neslyší, a jak svým starým hlasem dlouho — dlouho se modlí. Konečně shasla i poslední jeho svíčka, okno se přirazilo, zůstal jsem sám samotinký a bázlivě se na všechny strany ohlížeje, neuvidím-li někde u keře anebo u své postele bílé ženy, — klusem jsem běžel na galerii. A tu jsem si lehl na svou postel, obličejem k sadu, a zahaliv se co nejvíce možná před komáry a netopýry, díval jsem se do sadu, naslouchal nočním zvukům a blouznil o lásce a štěstí.

Tu vše nabývalo pro mne jiného smyslu: i pohled na staré břízy, které se leskly po jedné straně v září měsíční svými hustými větvemi, po druhé — temně zastíraly křoviny a cestu svými černými stíny, i klidný, velkolepý, stejně jako zvuk, rostoucí lesk rybníka, i měsíční lesk rosy na květinách před galerií, kladoucích též napříč šedého záhonku své graciosní stíny, a tlukot křepelky za rybníkem, a hlas lidský se silnice se ozývající, a tichý, sotva slyšitelný skřípot dvou starých bříz o sebe, a bzučení komára u ucha pod pokrývkou, a pád jablka, které zavadilo o větvičku, na suché listí, i skoky žab, které se někdy chtěly dostat na

schody terrasy a jejichž zelená záda jaksi tajemně v záři měsíční se leskla, — to vše nabývalo pro mne zvláštního smyslu — smyslu příliš velké krásy a jakéhosi neukončeného štěstí. A tu pojednou se objevila ona s dlouhým černým vrkočem, plnou hrudí, vždy velice krásná a smutná, ruce majíc obnaženy, slastně mne objímajíc. Milovala mne, za jediný okamžik její lásky všecek život jsem obětoval. Ale měsíc nesl se výš a výše na nebi, velkolepý lesk rybníka, stejnoměrně rostoucí jako zvuky noční, stával se jasnějším a jasnějším, stíny tmavšími a tmavšími, já hleděl a naslouchal tomu všemu, a něco mluvilo ke mně, že ona s obnaženýma rukama a ohnivým objetím ještě daleko — daleko není všecko štěstí, a že láska k ní ještě daleko není všecko blaho; a čím více jsem na vysoký, plný měsíc pohlížel, tím vyšší a vyšší, čistší a čistší se mi zdála pravá krása a dobro, bližší a bližší k Němu, zdroji všeho krásného a blahého, a slzy jakési neukojené, ale rozechvěné radosti se mně draly do očí.

A stále jsem byl sám a sám a pořáde mi připadalo, že tajemně vznešená příroda, která k sobě přitahuje světlý kruh měsíce, jenž jaksi na jednom vysokém, neurčitém místě bledomodrého nebe stojí, současně se nachází všude, jako by všecko neobjemné prostranství naplňoval, a já ničemný červík, již všemi malichernými, bídnými lidskými vášněmi poskvrněn, ale se vší neobjemnou, mohutnou silou lásky, — mně bylo v těchto okamžicích zcela, jako by příroda, měsíc a já jsme byli jedno a totéž.

XXXIII.

Sousedé.

Velice jsem se tomu podivil, že otec nazval v první den našeho příjezdu na venek Jepifanovy výtečnými lidmi, a ještě více jsem se tomu podivil, že k nim jezdil. Ode dávna jsme vedli s Jepifanovými spor o nějaký pozemek.

Ještě co dítě nejednou jsem slýchal, jak otec se zlobil na tento spor, huboval na Jepifanovy, varoval rozličné lidi, aby, jak já tomu rozuměl, se jich chránili, slyšel jsem, jak Jakov je jmenoval našimi nepřátely i také špatnými lidmi, a pamatuji se, jak maman prosila, aby v jejím domě a před ní nikdo se nezmiňoval o těchto lidech ...

Následkem toho jsem si v dětství takový pevný a jasný pojem učinil o tom, že jsou Jepifanovi naši nepřátelé, kteří by nejenom otce zabili a zardousili, ale i syna jeho, kdyby se jim dostal do rukou, a že jsou v pravém slova smyslu špatní lidé, tak že, když jsem rok před matinčinou smrtí viděl Avdotu Vasilevnu Jepifanovu, la belle Flamande, jak opatrovala matinku, s těží jsem tomu uvěřil, že pochází z rodiny špatných lidí; zachoval jsem si však nicméně o této rodině co nejhorší názor. Ačkoliv jsme se často vídali tohoto léta, byl jsem stále proti veškeré této rodině zvláště zaujat. Jepifanovi byli vlastně takovíto lidé. Jejich rodina sestávala z matky, padesátileté vdovy, ještě svěží a veselé to stařenky, z krásné dcery Avdoti Vasilevny a syna, koktavého, Petra Vasileviče, svobodného poručíka na odpočinku, velmi vážné povahy.

Dvacet roků do smrti mužovy žila Anna Dmitrijevna Jepifanová od něho odloučena, zřídka kdy v Petrohradě, kde měla příbuzné, po většině ve své vesnici Mytiščích, vzdálené od nás tři versty. V okolí se o jejím životě takové divy vypravovaly, že proti ní byla Messalina pravým nevinným děckem. Proto matinka prosila, aby se ani nevzpomnělo v jejím domě jména Jepifanové, ale nemyslím to ironicky, nebylo lze věřiti ani desáté části těch zlomyslných klepů všeho druhu — venkovských, sousedských klepův. Ale v době, kdy jsem seznal Annu Dmitrijevnu, ačkoliv se u ní v domě nalézal kancelářský sluha nevolník Mituša, a stál vždy napomáděný, nakadeřený, v kabátě střihu čerkesského po čas oběda za židlí Anny Dmitrijevny a ona často francouzsky v jeho přítomnosti upozorňovala své hosty, aby se potěšili pohledem na jeho krásné oči a rty, nepodobalo se nic tomu, o čem pověst vyprávěla. Zdá se skutečně, že

již před desíti lety, právě když ze služby k sobě zavolala ctěného syna svého Petrušu, změnila zcela způsob svého života.

Statek Anny Dmitrijevny byl nevelký, všeho všudy asi sto duší, ale vydání bylo v době jejího veselého života mnoho, tak že před desíti lety, jak se samo sebou rozumí, zadlužený a předlužený statek přišel do dražby a už už byl ztracen. V této nejkrajnější tísni, předpokládajíc, že sekvestrace, odhad statku, příjezd komise soudní a podobné nepříjemnosti nedějí se ani tak proto, že neplatí úroků, jako proto, že ona Anna Dmitrijevna jest žena, psala na pluk svému synu, aby přijel vysvoboditi matku svou z této tísně. Ačkoliv Petr Vasilevič výborně sloužil a mohl doufati, že záhy bude míti svůj kousek chleba, hodil vším, šel do výslužby a jako řádný syn, jenž považuje za první svou povinnost upokojiti stáří matčino (což jí i zcela upřímně psal v dopisech), přijel na venek.

Ačkoliv nehezké tváře, neobratný a koktavý, byl Petr Vasilevič člověk neobyčejně pevných zásad a měl nad obyčej praktický rozum. Drobnými půjčkami, odprodeji, prosbami a sliby udržel jaksi statek. Stav se statkářem, Petr Vasilevič oblékl otcův široký plášť, uschovaný v komoře, odstranil ekypáž a koně, odvykl hostům návštěvy do Mytišče, vzdělal lada, rozmnožil ornou půdu, ubral sedlákům země, pokácel obecní les a prodal do svého důchodu a urovnal hospodářství. Petr Vasilevič si dal slovo a dostál mu, že dokud nezaplatí všechny dluhy, nebude nositi jiné šaty, nežli bekeš po otci a halenu plátěnou, již si ušil, a jinak že nevyjede, než ve voze se selskými koni. Tento stoický způsob života snažil se rozšířiti na veškerou rodinu, pokud mu to dovolovala nezměrná úcta k matce, již povinně šetřil. V saloně koktaje podroboval se otrocky matce, všechna její přání vyplnil, plísnil lidi, nečinili-li to, co jim Anna Dmitrijevna poručila, ale ve svém kabinetě a v kanceláři přísně domlouval, že bez jeho dovolení byla k obědu kachna, anebo že na rozkaz Anny Dmitrijevny poslali mužíka k sousedce pozeptat se po zdraví, anebo že selská děv-

čata poslali do lesa na maliny, místo co by plely v zahradě.

Za čtyři léta byly všechny dluhy zaplaceny, a Petr Vasilevič jel do Moskvy, odkud se vrátil v nových šatech a v kolesce. Ač hospodářství rozkvetlo, zachoval nic méně stoické náklonnosti, na nichž jak se zdálo zasmušile si zakládal před domácími i cizími, a často zajíkaje se, říkal „kdo opravdu přeje si mne navštíviti, i v ovčím kožiše mne rád uvidí, a bude i mé kyselo i mou kaši jísti. — Já ji jím," dodával k tomu. V každém jeho slově a pohybu se obrazila hrdost, založená na seznání, že se obětoval za matku, že zachránil statek, a na pohrdání ostatními, že něco podobného nedovedli.

Matka i dcera byly naprosto různých povah a v mnohém se i mezi sebou lišily. Matka byla jedna z nejpříjemnějších, vždy stejně dobrodušně veselých žen ve společnosti. Vše milé, veselé ji opravdu těšilo. Také vlastnost, s kterouž se setkáváme pouze u nejdobrosrdečnějších starých lidí, — způsobilost těšiti se pohledem na veselou mládež, měla v nejvyšším stupni. Její dcera, Avdoťa Vasilevna, byla naopak povahy vážné či měla spíše zvláštní lhostejně-roztržité a bezdůvodně vysokomyslné způsoby, jakými obyčejně nevdané krásky se vyznačují. Chtěla-li býti veselou, tu její veselost byla jakási podivná: nesmála se ani sobě, ani tomu, s kým hovořila, ani všemu světu, ač to patrně nezamýšlela. Často jsem se divil a ptal se sám sebe, co chtěla říci, když mluvila podobné fráze, jako: ano, jsem moc hezká; jak jsou všichni do mne zamilováni atd. Anna Dmitrijevna se vždy něčím zabývala; měla zálibu k úpravě v domě i v sadě, měla ráda květiny, kanárky a hezounké tretky. Její pokojíky i sad byly nevelké a nebohaté, ale vše to bylo tak dokonale zařízené, a vše mělo na sobě všeobecný ráz oné lehké veselosti, kterou vyjadřuje hezký valčík anebo polka, že slovo hračička, hostmi často ke chvále použité, bylo velice případným pro sadík i pokojík Anny Dmitrijevny. I sama Anna Dmitrijevna byla takovou hračičkou — malá, suchoučká, se svěží barvou ve tváři, s hezkýma malin-

kýma ručkama, vždy veselá a vkusně oděná. Pouze trochu příliš vystupující temně fialové žilky na její malinkých ručkách rušily tento celistvý ráz. Avdoťa Vasilevna, naopak skoro nikdy nic nedělala, a nejenom že se nerada zabývala nějakými cetkami nebo květinkami, ale ona i sama sebou příliš málo se zabývala, a vždy odběhla se obléci, až když hosté přijeli. Ale když se vrátila oblečená do pokoje, byla neobyčejně hezká, až na chladný a jednotvárný výraz očí a úsměvu, což bývá vlastním všem velmi krásným lidem. Zdálo se, že její přísně pravidelný, překrásný obličej a ztepilá postava jako by vám neustále říkaly: „prosím, jen se na mne dívejte.“

Ale nehledě na živou povahu matčinu a lhostejně roztržitý zevnějšek dceřin, pravilo vám cosi, že první vyjímajíc vše hezké a veselé, nikdy, ani dříve, ani nyní, nic jiného nemilovala, a že Avdoťa Vasilevna byla jedna z oněch povah, které milují-li jednou, obětují všecek svůj život tomu, koho si zamilovaly.

XXXIV.

Ženitba otcova.

Otci bylo čtyřicet osm let, když se podruhé ženil s Avdoťou Vasilevnou Jepifanovou.

Myslím si, že když otec z jara sám s děvčaty přijel na venek, byl v onom zvláštním, neklidně šťastném sdílném rozmaru, v kterém obyčejně hráči se nalézají, když po velké výhře přestanou hrát. Cítil, že mu ještě zbývá dosti nepromařeného štěstí, jehož, nechtěl-li ho upotřebiti ke hře v kartách, mohl použiti vůbec k úspěchům životním. Bylo právě jaro, měl neočekávaně mnoho peněz, byl zcela samoten a nudil se. Rozmlouvaje s Jakovem o hospodářství a vzpomenuv si na nekonečný spor s Jepifanovými a na krásnou Avdoťu Vasilevnu, kterou dávno již neviděl, řekl asi Jakovu: „víš, Jakove Charlampyči, — nač se máme tahati s tímto

sporem, myslím, že to bude nejjednodušší, když jim ustoupíme ten prokletý pozemek, nu, co myslíš...?“

Vidím, jak za zády při této otázce Jakovovy prsty na odpor se vrtěly, a jak dokazoval, že „vždyť přece jest věc naše spravedliva, Petře Alexandroviči.“

Otec však poručil zapřáhnouti do kolesky, oblékl svůj modní olivový plášť, přičísnul zbytek vlasů, napustil šátek voňavkou a v nejveselejší náladě, v niž ho přivádělo přesvědčení, že jedná kavalírsky, a hlavně myšlénka, že uvidí hezkou ženštinu, odjel k sousedům.

Vím pouze, že otec při první své návštěvě nezastal Petra Vasileviče doma, byl na poli a strávil tudíž dvě hodiny s damami samoten. Představuji si, jak ve zdvořilostech se rozplýval, jak je okouzloval, jak svou měkkou botou chvílemi podupoval, šeptal a dělal slaďounká očka. Představuji si též, jak něžně ho pojednou zamilovala si veselá stařenka a jak její chladná, krásná dcera se rozveselila.

Když děvečka ze dvora, sotva dechu popadajíc, přiběhla Petru Vasileviči oznámit, že sám starý Irtěněv přijel, vidím jak zlostně odpověděl: „nu což, že přijel?“ a jak potom zcela volně šel domů, možná, že ještě schválně zašel do kabinetu, aby oblékl svůj nejšpinavější kabát a dal kuchaři vzkázat, aby se neopovážil, kdyby to paní poručila, k obědu něco přidat.

Viděl jsem později často otce s Jepifanovým, proto si živě toto první setkání představuji. Vidím, jak Petr Vasilevič, ač mu papa nabídl, aby smírem spor vyřídil, byl zamračen a hněviv proto, že obětoval matce kariéru svoji, a otec že něco podobného neučinil, jak se ničemu nepodivil, a jak papa, jako by těchto chmur ani nepozoroval, byl vtipným, veselým a choval se k němu jako k nesmírnému čtverákovi, což Petra Vasileviče sice nemile se dotklo, čemu však proti svému přání nemohl odporovati. Papa, který všechno rád obracel v žert, nevím proč, tituloval Petra Vasileviče plukovníkem, a ačkoliv Jepifanov jednou přede mnou, ještě hůře než kdykoliv jindy zakoktal a zlostí se začervenav, připomenul, že není plu—plu—plu—plukovník,

ale po—po—po—poručík, nazval ho papa za pět minut opět plukovníkem.

Ljubočka mně vypravovala, že dokud jsme ještě nebyli na venku, navštěvovaly se denně s Jepifanovými, a že to bylo velmi veselé. Papa, který dovedl prováděti vše jaksi původně, hravě a zároveň prostě a vybraně, tu pořádal honby, tu opět lov na ryby, tu ohňostroje, při čemž Jepifanovy bývaly přítomny. A bylo by ještě veseleji, kdyby nebylo nesnesitelného toho Petra Vasileviče, který se naparoval, koktal a vše kaziL, pravila Ljubočka.

Od té doby, co jsme přijeli, byly Jepifanovy pouze dvakráte u nás a my jsme jednou všichni jeli tam. Po sv. Petru, kdy byly na otcových jmeninách a s nimi hostí až běda, styky naše s Jepifanovými nějak zcela přestaly, a pouze papa sám k nim dojížděl.

Za krátkou tu dobu, co jsem Duničku, jak ji matka jmenovala, pospolu viděl s otcem, pozoroval jsem následující. Papa byl pořáde v šťastném onom rozmaru, který mne překvapil v den našeho příjezdu. Byl tak vesel, mlád, pln života a šťasten, že paprsky tohoto štěstí se rozprostíraly na všechny kolem něho a bezděčně jim sdílely tutéž náladu. Byla-li Avdoťa Vasilevna přítomna v komnatě, neodcházel od ní ani na krok, pořáde jí říkal takové slaďounké poklony, že jsem se za něho styděl; anebo mlčky na ni hleděl, jaksi vášnivě a spokojeně škubal ramenem a pokašlával, a usmívaje se někdy, mluvil s ní též pošeptmo; ale to vše činil s oním výrazem jen tak, hravě, jak mu byl vrozen i v nejvážnějších věcech.

Zdálo se, že Avdoťa Vasilevna si od otce osvojila výraz štěstí, které zářilo tehdy v jejích velkých modrých očích skoro neustále mimo ony okamžiky, kdy se jí pojednou zmocnila taková ostýchavost, že mně, který jsem tento pocit znal, jí bylo líto a bolno na ni se dívati. V takové okamžiky se zřejmě bála každého pohledu a pohybu, připadalo jí, že všichni na ni se dívají, pouze na ni myslí, a že všechno na ní se jim zdá být nezpůsobným. Polekaně se na všeckny ohlížela, brzy se červenala a opět bledla a počínala hlasitě

a směle mluviti, většinou hlouposti, cítila to a cítíc, že otec a všichni to slyší, červenala se ještě více. Ale otec v podobných případech ani nezpozoroval hlouposti, pořáde tak podivně pokašlával a hleděl u veselém vytržení na ni. Zpozoroval jsem, že ačkoliv případy rozpačitosti bez všeliké příčiny se zmocňovaly Avdoti Vasilevny, někdy ihned potom se dostavily, když se mluvilo před otcem o nějaké mladé, krásné ženě. Časté přechody od zádumčivosti k její divné, nepřirozené veselosti, o které jsem se již zmínil, opakování zamilovaných slov a obratů otcovy řeči, pokračování v rozhovorech s otcem počatých s osobami jinými, vše to, kdyby spoluúčinkující osobou nebyl můj otec a já byl starším, bylo by mi objasnilo poměr otcův k Avdoti Vasilevně, ale tehdy jsem netušil ničeho, ani potom ne, když otec obdržel jakési psaní od Petra Vasileviče v mé přítomnosti; velice jím byl rozrušen a přestal do konce srpna k Jepifanovům jezditi.

Ku konci měsíce srpna počal otec opět jezditi k sousedům a den před naším odjezdem (mým a Vláďovým) do Moskvy nám oznámil, že si vezme za ženu Avdoťu Vasilevnu Jepifanovu.

XXXV.

Jak jsme přijali tuto zprávu.

V předvečer tohoto officielního sdělení věděli to již všichni v domě a rozličně soudili o této záležitosti. Mimi po celý den ze svého pokoje nevyšla a plakala. Kátěnka seděla s ní a vyšla pouze k obědu, s jakýmsi uraženým vzezřením, patrně od matky převzatým; Ljubočka naopak byla velice veselá a pravila při obědě, že zná veliké tajemství, že je však nepoví nikomu.

„Na tvém tajemství není nic znamenitého," řekl jí Vláďa, nesdílejе její spokojenost, „kdybys mohla o něčem vážně přemýšlet, porozuměla bys, že to jest spíše velmi zlá věc."

Ljubočka udiveně a upřeně naň pohledla a umlkla.

Po obědě mne chtěl Vláďa vzít za ruku, ale uleknuv se nejspíše, že by to vypadalo jako přítulnost, pouze se dotkl mého lokte a pokynul do salonu.

„Ty víš, o jakém tajemství Ljubočka mluvila?“ řekl mi, přesvědčiv se, že jsme samotni.

Zřídka kdy jsme s Vláďou mluvívali mezi čtyřma očima a o něčem vážném, tak že, přihodilo-li se to, pociťovali jsme jakousi obapolnou neobratnost a v očích počaly se nám dělati mžitky, jak říkal Vláďa; ale nyní v odpověď na nepokoj, který se obrazil v mých očích, hleděl mi upřeně a vážně do očí, s výrazem, který pravil: „není proč býti zaraženým, jsme přece bratři a musíme se o vážné rodinné záležitosti poraditi.“ Porozuměl jsem mu, a on pokračoval:

„Víš, že otec béře si Jepifanovu?“

Kývl jsem hlavou, slyšeti jsem to již.

„Vždyť to jest velice nehezké,“ pokračoval Vláďa.

„Proč?“

„Proč?“ odpověděl nevrle, „bude to velice příjemné mít strýcem takového koktu, plukovníka a všecko toto příbuzenství. A i ona pouze nyní zdá se býti dobrá a to je vše, ale čert ví, co se z ní vyklube. Nám to může býti docela lhostejno, ale Ljubočka musí brzy býti uvedena do světa. S takovou macechou nebude to příjemno, vždyť i francouzsky špatně mluví, a jaké způsoby jí může dát? Venkovanka a nic více; dejme tomu, že jest dobrá, ale přece venkovanka,“ zakončil Vláďa patrně velmi spokojen, že ji nazval „venkovanka“.

Jakkoliv na mne to divně působilo, že Vláďa tak klidně soudí o volbě otcově, zdálo se mi, že má pravdu.

„Proč se otec žení?“ ptal jsem se.

„To je temná historie, Bůh sám ví, proč; vím pouze, že Petr Vasilevič naň dolehal, aby se oženil, žádal, co otec nechtěl, ale najednou ho napadla fantasie, jakási rytířskost; divná to historie. Teprve teď počal jsem otce chápati,“ pokračoval Vláďa, (že ho nazýval otcem a ne papa, bolestně se mne dotklo), „že jest výborný člověk, dobrý i rozumný,

ale že je tak lehkomyslný a nestálý... toť podivné! nemůže se podívati chladnokrevně na ženskou. Vždyť víš, že není ženy, kterou by znal a nezamiloval se do ní. Vždyť to víš; i Mimi také."

„Co povídáš?"

„Povídám ti, nedávno jsem se dozvěděl, že byl zamilován do Mimi, když byla mlada, psal jí verše a co vše mezi nimi bylo. Mimi dosud trpí." A Vláďa se zasmál.

„Není možná!" řekl jsem udiven.

„Ale přede vším," pokračoval opět Vláďa vážně, počínaje pojednou mluviti francouzsky, ‚jak všemu našemu příbuzenstvu bude takový sňatek příjemným! A zajisté bude mít děti."

Zdravý smysl a prozíravost Vláďova mne tak překvapily, že jsem nevěděl, co odpovědít.

Tu přiblížila se k nám Ljubočka.

„Vy tedy víte?" ptala se s radostnou tváří.

„Ano," řekl Vláďa, „já se, Ljubočko, pouze divím: vždyť ty nejsi více dětskem v plenkách, jak tě to může těšiti, že si otec béře takovou smeť."

Ljubočka pojednou zvážněla a zamyslila se.

„Vláďo! jak se smíš opovážiti, o Avdoti Vasilevně tak mluviti? béře li si ji papa, tak není zajisté žádná smeť."

„Ano, ano, já to jen tak řekl, ale přece..."

„Nic ‚ale přece',„ přerušila ho Ljubočka rozhorleně „neřekla jsem, že slečna, do které jsi zamilován, jest smeť, jak můžeš se tak vysloviti o papa a výtečné ženě? Třebas i byl starším bratrem, to nemluv a nesmíš takové věci mluviti."

„A proč by se nemohlo souditi o...?"

„Nelze," opět přerušila Ljubočka, — „nelze souditi takového otce, jako jest náš. Mimi může povídati a ne ty, starší bratr."

„Ne, ty ještě ničemu nerozumíš," řekl Vláďa opovržlivě, „rozuměj. Či jest to hezké, aby všelijaká Jepifanova Dunička zaujala u tebe místo zesnulé maman?"

*

Na okamžik Ljubočka umlkla a pojednou jí vstouply slzy do očí.

„Věděla jsem, že jsi nadutý, ale nemyslila jsem, že bysi byl tak zlým," řekla a odešla od nás.

„Do housky," řekl Vláďa, učiniv vážně-komickou tvář a zakaliv oči. „Mluvte potom s nimi o něčem," pokračoval, jako by si vyčítal, že se odhodlal skloniti se s Ljubočkou do rozmluvy.

Druhého dne bylo počasí špatné a ještě ani otec ani dámy nevyšly pít čaj, když jsem do vítacího pokoje přišel. V noci byl chladný, podzimní deštík, po nebi se prohánělý zbylé po noční nepohodě mraky, jimiž nejasně pronikalo světlým kruhem se vyznačující slunce, jež již stálo dosti vysoko. Bylo větrno, vlhko a zamračeno. Dvéře do sadu byly otevřeny, na čcrnalé půdě terrasy vysychaly louže nočního deště. Otevřené dvéře sem a tam na železné skobě větrem se pohybovaly, cestičky byly vlhky a blátivy, staré břízy s holými, bílými větvemi, keře a tráva, kopřiva, rybíz, bez s obráceným na povrch bledým listím, na jednom místě sebou bily a zdálo se, že se chtějí odervati od kořenů; z lípového stromořadí se honily za sebou se otáčejíce žluté kulaté listy a zmočené uložily se na mokrou cestu a na tmavozelenou otavu luční. Myšlénky moje se zajímaly příštím otcovým sňatkem z téhož hlediska jako na něj pohlížel Vláďa. Budoucnost sestřina, naše i otcova, nepředstavovala mi nic hezkého. Rozčilovala mne myšlénka, že vzdálená, cizí a hlavně mladá žena, nemajíc k tomu žádného práva, náhle v mnohých záležitostech zaujme místo — čí? pouhá mladá slečna, a zaujme místo zvěčnělé matinky! Bylo mi smutno, a čím dál, tím větší se mi zdála býti vina otcova. V tom jsem slyšel jeho a Vláďův hlas, rozmlouvali v síni officiantské. Nechtěl jsem v tomto okamžiku otce viděti a odešel jsem ode dveří; ale Ljubočka pro mne přišla a řekla, že papa se po mně ptá.

Stál ve vítacím pokoji, podepřen rukou o piano, a netrpělivě a zároveň slavnostně pohlížel směrem ke mně.

Obličej jeho neměl již vzezření mládí a štěstí, které jsem na něm pozoroval po všecku tuto dobu. Byl smuten. Vláďa s dýmkou v ruce se procházel po komnatě. Popošel jsem k otci a pozdravili jsme se.

„Nuže, moji milí," pravil odhodlaně, pozdvihnuv hlavu, a zvláštním tím rychlým tonem, kterým se pronášívají očividně nepříjemné věci, ale o nichž uvažovati bývá již pozdě, „vy víte, myslím, že se žením s Avdoťou Vasilevnou." — Trochu se zamlčel. — „Nehodlal jsem se nikdy oženiti po smrti naší maman, ale" ... na okamžik se zastavil, „ale ... ale je to patrně osud. Dunička jest dobré, milé děvče a není již velmi mladá; doufám, že ji budete míti rádi, děti, ona vás již z duše miluje, jest dobrá. — Nyní," pravil jaksi spěšně, obraceje se ke mně a Vláďovi, jako by se bál, abychom ho nepřerušili, „máte již čas abyste odjeli, a já zde zůstanu do Nového roku a přijedu do Moskvy," opět se přerušil, „již se ženou a s Ljubočkou." — Bylo mně bolno dívati se na otce, který jako by tratil mysl a vinným před námi byl, i popošel jsem k němu blíže, ale Vláďa kouřil dále, svěsil hlavu, a procházel se dále po komnatě.

„Tak vidíte, moji drazí, co váš starý si usmyslil," končil papa, červenaje se, pokašlávaje a podávaje mně a Vláďovi ruku. Slzy mu stály v očích, když toto pravil a zpozoroval jsem, že ruka, již podával Vláďovi, nalézajícímu se na druhém konci pokoje, trochu se chvěla. Pohled na tuto chvějící se ruku bolestně se mne dotkl, a napadla mi myšlénka, že otec v dvanáctém roce sloužil a byl, toť známo, chrabrým důstojníkem. Zadržel jsem jeho velkou žilnatou ruku a poceloval jsem ji. Silně stiskl moji a pojednou zalily se oči jeho slzami, uchopil oběma rukama černou hlavinku Ljuboščinu a počal jí líbati oči. Vláďa se tvářil, jako by byl upustil dýmku a nahnuv se, tiše si dlaní utřel oči a chtěje, aby ho nikdo nepozoroval, vyšel z pokoje.

XXXVI.

Universita.

Svatba se měla odbývati za čtrnácte dní; ale přednášky už začínaly, a my s Vláďou jeli na začátku září do Moskvy. Nechljúdovi také již se vrátili z venkova. Dmitrij (s kterým jsme si při loučení slíbili, že si budeme dopisovati a, rozumí se, ani jednou nepsali) hned ke mně přijel, a umluvili jsme se, že mne doveze druhý den na první přednášku do university.

Byl jasný sluneční den.

Jakmile jsem vešel mezi posluchače, cítil jsem, jak moje osobnost mizí ve hromadě mladých veselých lidí, kteří v jasném slunečním světle vnikajícím do oken pohybovali se hlučně u všech dveří a po chodbách. Vědomí, že jsem členem této ohromné společnosti, bylo velice příjemné. Avšak ze všech těchto lidí mně jich bylo málo známých, a i s oněmi se známost obmezovala na kývnutí hlavou a na slova: „Buď zdráv, Irtěněve!“ Kolem mne si tiskli ruce, strkali do sebe, přátelská slova, úsměvy, ochota, vtipy se sypaly se všech stran. Cítil jsem všude svazky, které poutaly k sobě všecku tuto mladou společnost, a se zármutkem jsem cítil, že toto pojítko mne jaksi obešlo. Byl to však pouze okamžitý dojem. Následkem jeho a nevrlosti, již vzbudil ve mně, jsem naopak brzy shledal, že to jest velmi dobře, že nepatřím ke vší této společnosti, že musím míti svůj vlastní kroužek řádných lidí, a sedl jsem si do třetí lavice, kde seděl hr. B., baron Z., kníže R., Ivin a ještě jiní páni téhož druhu, z nichž jsem byl znám s Iviným a s hrabětem B. Ale i tito pánové na mne tak hleděli, že jsem cítil, že ani do jejich společnosti zcela nepatřím. Počal jsem pozorovati vše, co se dělo kolem mne. Semenov, se svými šedivými, rozcuchanými vlasy a bílými zuby, s rozepjatým kabátem, seděl nedaleko mne a podepřev se o lokte, hryzl péro. Gymnasista, co nejlépe obstál při zkouškách, seděl v první lavici, maje

stále podvázanou tvář černým šátkem, hrál si se stříbrným klíčkem od hodinek na atlasové vestě. Ikonin, který též postoupil na universitu, seděl nahoře na lavici, měl modré kalhoty s portou v šíři celé boty, smál se a křičel, že je na Parnase. Iliňka, který mne pozdravil k mému podivení nejen chladně ale i pohrdlivě, jako by mi chtěl připomenouti, že jsme si zde všichni rovni, seděl přede mnou a, roztáhnuv své hubené nohy na lavici (jak se mi zdálo, mně naschvál), rozmlouval s jiným studentem a zřídka kdy se na mne podíval. Vedle mne mluvila společnost Ivinova francouzsky. Tito pánové se mi zdáli býti nesmírně hloupí. Ne jenom, že každé slovo, které z jejich rozmluvy jsem zaslechl, mi připadalo nesmyslné a nemístné, slovem ne francouzské (ce n'est pas français,*) pravil jsem si v duchu, a držení těla, řeči i chování Semenova, Iliňky a ostatních se mi nezdálo ušlechtilé, náležité, nebylo „comme il faut".

Nepatřil jsem ani k té, ani k oné společnosti, a cítě se osamotnělým a nezpůsobilým s nimi se sblížiti, zlobil jsem se. Jakýsi student přede mnou na lavici okusoval nehty, jež byly samá červená záděra, a to mně bylo tak protivné, že jsem si od něho odsedl. Pamatuji se, že v první tento den mysl má byla velmi skormoucena.

Když vešel professor a všickni se pohnuli, umlkli, pamatuji se, jak i na professora rozšířil jsem svůj satirický názor, a překvapilo mne, že professor začal přednášku úvodem, v němž dle mého mínění nebylo žádného smyslu. Chtěl jsem, aby přednáška byla od začátku do konce tak důvtipná, aby se nedalo ani slovíčka z ní vypustiti, ani k ní přidati. Takto sklamán, ihned pod nápisem „první přednáška", v sešitě červeně vázaném, který jsem s sebou přinesl, nakreslil jsem osmnáct profilů, jež se pojily v okolíkový květ, a jen zřídka jsem jel rukou po papíře, aby professor (který, byl jsem o tom přesvědčen, velice mnou se obíral) se domníval, že si zapisuji. Uznav při této přednášce, že nejenom není zapotřebí zapisovati vše, co povídá

*) To není francouzsky.

ten který professor, ale že by to bylo i hloupé, přidržel jsem se tohoto pravidla až do konce roku.

V následujících přednáškách nepociťoval jsem již takové veliké osamělosti, seznámil jsem se s mnohými, tiskl ruku, rozmlouval, ale přece nesblížil jsem se jaksi docela se soudruhy, a stávalo se mi ještě často, že jsem v duši tesknil a se přetvařoval. Se společností Ivinovou a aristokratů, jak jim všichni říkali, jsem se nemohl srovnati, poněvadž, jak nyní se pamatuji, jsem byl drsný a hrubý na ně a pozdravil jsem je, až když pozdravili mne, a jim také mé známosti velmi málo bylo třeba. U většiny to mělo zcela jiný důvod, jak jen jsem zpozoroval, že některý druh se mi stává bližším, ihned jsem mu dal na srozuměnou, že obědvám u knížete Ivána Iványče a že mám proletku. To vše jsem proto vypravoval, abych se okázal z nejvýhodnější stránky, a aby mne měl kolega proto ještě radši; ale skoro pokaždé naopak, po sdělení, že jsem sprízněn s knížetem Iványem Ivánovičem a že mám proletku, k mému podivení, soudruh se pojednou choval ke mně hrdě a chladně.

Byl s námi též jakýsi Operov, student na státní útraty, skromný, velice nadaný a horlivý mladý člověk, který vždy podával ruku jako prkno, nesehnuv prsty a neohybaje ji, tak že čtveračiví druhové někdy mu také tak podávali ruku a jmenovali žertovně toto podání ruky „prkénkem“. Skoro vždy seděl jsem vedle něho a často jsme rozmlouvali. Operov zvláště se mně zalíbil proto, že projevoval o professorech svobodný vlastní úsudek. Velice jasně a podrobně posuzoval schopnosti a nedostatky přednášek jednotlivých professorů, a také někdy se jim vysmál, což působilo na mne zvláště podivně a mocně, když tak promluvil svým tichým hlasem, z malinkých jeho úst vycházejícím. Nicméně však pilně svým drobným písmem a bezvýminečně zapisoval všechny přednášky. Již jsme si počali rozuměti, smluvili jsme se, že se spolu budeme připravovati, a jeho malá, šedá, krátkozraká očka s potěšením na mne pohlížela, když jsem si na své místo vedle něho přišel sednout. Ale uznal jsem za dobré, vyložiti jemu jednou za hovoru, že matinka má, umí-

rajíc, prosila otce, by nás nedával do ústavu státního, že všichni státní vychovanci, třeba byly velmi učení, ale že se docela ke mně nehodí . . ., ce ne sont pas des gens comme il faut,*) řekl jsem to, zajíkaje se, a cítil jsem, že jsem jaksi se zarděl. Operov mi nic neřekl, ale při následující přednášce nepozdravil mne dříve, nepodal mi „prkénko“, nepromluvil a když jsem si sedl na místo, tu stranou uhnuv hlavu na prst od sešitů, dělal jako by se díval do nich. Podivil jsem se, že Operov ochladl bez příčiny. Ale pour un jeune homme de bonne maison**) jsem to považoval za nevhodné, aby si nadcházel studenta na státní útraty, Operova, a nechal jsem ho býti, ač přiznávám se k tomu, že mne rmoutilo jeho ochladnutí. Jednou jsem přišel dříve nežli on, a poněvadž právě byla přednáška oblíbeného professora, ku které se dostavili studující, kteří nemívali zvyk choditi do přednášek, všechna místa byla obsazena, sedl jsem si na místo Operovo, položil sešity na lavici a vyšel ven. Když jsem se vrátil do posluchárny, uviděl jsem, že moje sešity přendány jsou do lavice vzadu, a že Operov sedí na mém místě. Upozornil jsem ho, že jsem zde nechal svoje sešity.

„Nevím,“ odpověděl náhle a rozhorleně a nedívaje se na mne.

„Pravím vám, že jsem sem položil své sešity,“ řekl jsem, schválně se durdě a mysle, že ho zaleknu svou rozhodností. „Všichni to viděli,“ dodal jsem, při čemž jsem se ohlédl na studenty, z nichž ani jeden neodpověděl, ač mnozí zvědavě pohlíželi na mne.

„Zde se místa nezakupují, a kdo přišel dříve, ten si sedne,“ řekl Operov, zlostně si poposedaje na svém místě a na okamžik se na mne hněvivě podíval.

„To znamená, že jste nezdvořák,“ řekl jsem.

Myslím, že Operov něco zabručel, a myslím, že zabručel: „a ty jsi hloupý kluk,“ ale zřetelně jsem toho neslyšel.

*) To nejsou lidé „comme il faut“.
**) Pro mladíka z dobrého domu.

A co bych z toho měl, kdybych to i slyšel? hádati se jako nějací „manants“ (chrapouni), to by stálo za to. (Měl jsem velmi rád toto slovo manant, jež mi sloužilo za odpověď a vysvětlení na mnohé spletité poměry.) Možná, že bych byl řekl ještě něco, ale v témž okamžice bouchly dvéře, a professor v modrém fraku, nohami šoupaje, rychle prošel na katedru.

Přece ale před zkouškami, když jsem potřeboval sešitů, Operov vzpomenuv svého slibu, nabídl mi své a pozval mne, abychom se společně připravovali.

XXXVII.

Záležitosti srdce.

Záležitosti srdce mne tuto zimu dosti zaměstnávaly. Třikráte jsem se zamiloval. Jednou jsem se vášnivě zamiloval do velice silné dámy, která jezdila ve Freitagově jízdárně, když jsem tam byl, tak že jsem vždy v úterý a v pátek, — v tyto dny jezdila, přicházel do jízdárny, dívat se na ni, ale pokaždé jsem se obával, že mne uvidí, a postavil se vždy od ní tak daleko a rychle prchal z toho místa, kde musila projíti, a tak netečně jsem se ohlédl, když se podívala v mou stranu, že jsem ani dobře si neprohlédl jejího obličeje a dosud nevím, byla-li skutečně hezká čili nic.

Dubkov, který se znal s touto dámou, zastihl mne jednou v jízdárně, kde jsem stál, schovaný za sluhy a kožichy, které drželi, a dověděv se od Dmitrije o mé vášni, tak mne postrašil návrhem, že mne s touto amazonkou seznámí, že jsem horem pádem utekl z jízdárny, a při pouhé myšlénce, že jí o mně vypravoval, neosmělil jsem se již vkročiti do jízdárny, ani se přiblížiti k lokajům ze strachu abych se s ní nesetkal.

Zamiloval-li jsem se do neznámých a zvláště do vdaných, žen, zmocnila se mne ještě tisíckráte větší nesmělost, než kterou jsem pociťoval v přítomnosti Sóniččině. Obával jsem

se nejvíce na světě toho, že doví se můj ideál o lásce mé, ano že se doví, že jsem také na světě. Zdálo se mi, kdyby se dověděla o pocitu, který jsem k ní choval, že bylo by to pro ni takovou urážkou, již by mi nikdy nemohla odpustiti. A skutečně, kdyby tato amazonka věděla podrobně, jak já, dívaje se za lokaji na ni, sobě představoval, že ji unesu a zavezu na venek, jak bych s ní tam žil a co bych s ní dělal, možná, že by právem byla velice uražena. Nemohl jsem si to ještě dosti jasně představiti, že, znajíc mne, nepozná ihned najednou všechny moje myšlénky o sobě, a že proto by to nebylo nic zahanbujícího, prostě se s ní seznámiti.

Podruhé jsem se zamiloval do Sóničky, uviděv ji u sestry. Druhá moje láska k ní dávno již minula, ale zamiloval jsem se do ní po třetí, proto že mi dala Ljubočka sešitek veršíků, Sóničkou opsaných, mezi nimiž byl Lermontův „Demon“ na mnoha zamilovaných — chmurných místech podškrtnut červeným inkoustem a kvítky založen. Vzpomněv si, jak Vláďa loni líbal sáček své slečny, zkoušel jsem totéž a skutečně, když jsem se večer sám ve svém pokoji oddal blouznění, a hledě na kvítek, ke svým rtům jsem ho tiskl, zmocnil se mne jakýsi příjemně slzivý pocit a znova jsem byl zamilován, anebo jsem se toho tak domýšlel po několik dní.

Po třetí konečně za této zimy jsem se zamiloval do slečny, do níž byl Vláďa zamilován a jež k nám jezdívala. Na slečně té nebylo ale pranic hezkého, jak se nyní pamatuji, a zvláště nic hezkého, co se líbí obyčejně mně. Byla dcerou známé učené a věhlasné moskevské dámy, maličká, hubená, s dlouhými anglickými rusými kadeřemi a s průzračným profilem. Všichni říkali, že tato slečna jest ještě vzdělanější a moudřejší nežli její matka; já jsem však o tom nemohl nijak souditi, proto že jsem pociťoval při myšlénce na její rozum a učenost jakýsi nesmírný strach, mluvil jsem s ní pouze jednou a to jsem se chvěl, že to nelze ani vysvětliti. Ale nadšení Vláďovo, který se neostýchal nikdy u přítomnosti druhých projeviti své nadšení, uchvátilo i mne s takovou silou, že jsem se vášnivě zamiloval do této slečny.

Cítě, že zpráva o tom, že dva bratři do jedné dívky se zamilovali, nepříjemně by se dotkla Vládi, neřekl jsem mu nic o své lásce. Mně však v tomto pocitu nejvíce těšila myšlénka, že láska naše jest tak čista, že, ač předmět její jest jedno a totéž rozkošné stvoření, zůstaneme přáteli, hotovi jsouce, nastane-li potřeba, obětovati se jeden za druhého. Ostatně, co do ochoty, obětovati se, nesdílel Vláďa docela moje mínění, byl tak vášnivě zamilován, že chtěl dát poličeк a vyzvat na souboj jakéhosi skutečného diplomata, který, jak se mluvilo, si ji měl vzít. Mně však bylo to velice příjemné obětovati své pocity, snad proto, že to nestálo velkého namáhání, vždyť jsem se slečnou onou pouze jednou a to podivínsky mluvil o hodnotě vyšší hudby, a láska moje, jakkoliv jsem se snažil zachovati ji, přešla následující týden.

XXXVIII.

Svět.

Ze světských radostí, kterým jsem blouznivě se hodlal oddati až vstoupím na universitu, chtěje napodobiti staršího bratra, vystřízlivěl jsem zcela tuto zimu. Vláďa velmi mnoho tančil, papa se svou mladou ženou též jezdil na plesy; mne ale nejspíše považovali za příliš mladého, anebo za nezpůsobilého k podobným radovánkám, a nikdo mne nepředstavil v oněch domech, kde se dávaly plesy. Ačkoliv jsme si s Dmitrijem slíbili vzájemnou upřímnost, nezmínil jsem se nikomu, ani jemu, jak rád bych jezdil na plesy a jak mne to bolí a mrzí, že zapomínali na mne a zřejmě na mne hleděli jako na nějakého filosofa, za kterého jsem se na to i považoval.

Letos v zimě však pořádala večer také kněžna Kornaková. Sama nás všechny pozvala, a mimo ostatní i mne, a já měl poprvé jeti do plesu. Nežli jsme jeli, přišel Vláďa do mé komnaty a přál si vidět, jak se obléknu. Toto jednání mne velice překvapilo a přivedlo mne do nesnází.

Domnívalť jsem se, že je to hanba, když chce někdo hezky se obléci a že nutno přání toto skrývati; on však považoval toto přání tak za přirozené a nezbytné, že zcela přímo pravil, že se bojí, abych si neudělal ostudu. Poručil, abych najisto si vzal lakýrky, byl bez sebe, že jsem chtěl navléci zámišové rukavičky, a jakýmsi zvláštním způsobem mi zavěsil hodinky, a dovezl mne na Kuzněcký most ke vlásenkáři. Nakadeřili mne; Vláďa poodešel a díval se na mne z dáli.

„Teď je to dobře, a což nedá se tento kotouč přihladiti?“ řekl vlásenkáři.

Než ať M—r. Charles sebe více natíral jakousi lepkavou tekutinou moji šešulku, přece opět vstala, když jsem dal klobouk na hlavu, a zdálo se mi vůbec, že se svými nakadeřenými vlasy vypadám ještě hůře, než prve. Mne mohlo jedině spasiti, abych se tvářil, jako bych nedbal o sebe. Jen tak můj zevnějšek jakž takž se měl k světu.

Vláďa byl asi téhož náhledu, žádalť mne, abych kadeře rozcuchal, a když jsem tak učinil a pořád to nebylo hezké, nepodíval se už na mne, a po vší cestu ke Kornakovým byl zamlklý a smuten.

Ke Kornakovým jsem s Vláďou vkročil směle; ale když mne kněžna vybídla, abych tančil, a já nevím proč, ač jsem jel pouze s jedinou myšlénkou, že budu moc tančit, jí řekl, že netančím, stal jsem se nesmělým, a ostav sám mezi cizími lidmi, upadl jsem ve svou obyčejnou, stále rostoucí ostýchavost. Mlčky jsem stál na jednom místě po celý večer.

Při valčíku přistoupila jedna z kněžen ke mně, a s úřadní přívětivostí, vlastní celé rodině, ptala se mne, proč že netančím? Pamatuji se, jak jsem se zarazil při této otázce, ale jak zároveň zcela nevolně, rozhostil se na mé tváři spokojený úsměv, a já počal přepjatou francinou a s dlouhým úvodem takový nesmysl mluviti, že ještě teď po mnoha letech si nerad na to vzpomínám. Nejspíše, že hudba na mne tak účinkovala, rozněcujíc moje čivy a přehlušila jak jsem se domníval moji ne zcela srozumitelnou řeč. Mluvil jsem něco o vyšší společnosti, o malichernosti lidí a

žen, a na konec jsem se tak zamotal, že jsem v polovici slova nějaké věty uvázl, již jsem nedovedl nijak ukončiti.

Také kněžna, jež byla jinak dosti do světa, se zasmušila a s výčitkou podívala se na mne. Usmíval jsem se. V tomto kritickém okamžiku přiblížil se k nám Vláďa s Dubkovým, neboť pozoroval, že mluvím rozhorleně, a bezpochyby chtěl věděti, čím se asi omlouvám, že netančím. Uviděv mou usmívající se tvář a zaražený pohled kněžnin a zaslechnuv hrozný nesmysl, jímž jsem zakončil, zarděl a odvrátil se. Kněžna vstala a odešla ode mne. Pořáde jsem se usmíval, ale přesvědčiv se o své hlouposti, tak jsem trpěl, že bych se byl raději propadl do země a že cítil jsem stůj co stůj potřebu pohybovati se, a něco mluviti, abych nějak změnil své postavení. Popošel jsem k Dubkovu a ptal se ho, mnoho-li valčíků tančil s ní. Chtěl jsem se zdáti rozjařeným a veselým, ale ve skutečnosti jsem očekával pomoc od téhož Dubkova, na něhož u oběda u ‚Jara' jsem křikl ‚aby mlčel'. Dubkov jako by mne neslyšel, obrátil se na druhou stranu. Došel jsem až k Vláďovi, a snaže se svému hlasu dodati žertovný ton násilím jsem ze sebe vypravil: „Nu, což Vláďo, unavil jsi se?" Ale Vláďa se na mne podíval, jako by chtěl říci: „ty tak se mnou nemluvíváš, jsme-li samotni," a mlčky ode mne odešel, obávaje se patrně, abych se nějak naň nepřilepil.

„Můj Bože, i bratr mne zavrhuje!" pomyslil jsem si.

Přece se mi nedostávalo síly, abych odjel. Až do konce večera jsem vytrval zamračeně na jednom místě a teprve, když všichni odjíždějíce v předpokoji se sešli a lokaj mi oblékl plášť až přes klobouk tak, že tento se vyzdvihl, usmál jsem se bolestně sice a na nikoho se zvlášť neobraceje, řekl jsem jen tak: „comme c'est gracieux" (jak je to rozkošné).

XXXIX.

Studentská zábava.

Ačkoliv vlivem Dmitrijovým neoddával jsem se ještě obyčejným studentským vyražením, jimž se říkalo „kutež“, nicméně se stalo, že jsem této zimy jednou byl na takové zábavě, z níž jsem si neodnesl zcela příjemný pocit. To se stalo takto:

Na začátku roku pozval nás jednou při přednášce baron Z, vysoký mladík se světlými kadeřemi, velmi vážného vzezření, pravidelného obličeje, všechny na přátelský večer. Nás všechny, totiž všechny soudruhy více nebo méně comme il faut z našeho roku, mezi nimiž, jak se rozumí samo sebou, nebyl ani Grap, ani Semenov, ani Operov, ani žádný z těchto nepatrných pánův. Vláďa se pohrdlivě usmál, dověděv se, že jedu na večírek studentů prvního ročníku; ale já očekával neobyčejnou a velkou zábavu od tohoto mi zcela ještě neznámého způsobu zabíjeti čas, a přesně v určenou dobu v osm hodin, jsem byl u barona Z.

Baron Z. přijímal hosty v rozepjatém kabátě a v bílé vestě, v osvětleném salonu a vítacím pokoji nevelkého domku, v kterém bydleli jeho rodiče, postoupivše mu pro tuto slavnost parádní pokoje. Na chodbě bylo viděti šaty a hlavy zvědavých panských, a v bytě mihly se jednou šaty dámy, již jsem považoval za baronku. Hostů bylo dvacet, samých studujících, vyjímaje pana Frosta, který přijel s Iviným, a jakéhos vysokého ruměnného civilního pána, jenž řídil hostinu, a jejž všem představovali jako příbuzného baronova a bývalého studenta derptské university. Příliš ostré osvětlení a obyčejné vážné uspořádání parádních komnat tak ochladilo z počátku tuto mladou společnost, že všichni bezděky se drželi u zdí, až na několik smělců a derptského studenta, který rozepjav si již vestu, jak se zdálo, nacházel se současně ve všech komnatách a v každém jejich koutě, a jako by naplňoval celou komnatu svým

zvučným, příjemným, ani na okamžik neumlkajícím tenorem. Soudruzi většinou mlčeli anebo skromně rozmlouvali o professorech, o vědách a zkouškách, vůbec o vážných a zajímavých předmětech. Bez výjimky všichni pohlíželi ke dveřím byfetu a ač se namáhali to ukryti, vypadali jako by pravili: „co, už byl by čas, aby se začlo.“ Cítil jsem též, že by byl čas, aby se začlo, a očekával jsem počátek s netrpělivou radostí.

Když sluhové podali hostům čaj, ptal se derptský student Frosta rusky:

„Froste! Umíš připravovati žženku?“ *)

„O ja!“ odpověděl Frost, potřásaje stehny, ale derptský student řekl mu znova rusky:

„Tak se dej do toho“ (jsouce kolegové z derptské university tykali si), a Frost, vykračuje dlouze svýma velkýma, svalnatýma, oblýma nohama přecházel z vítacího pokoje do byfetu, z byfetu do pokoje, a záhy se objevila na stole velká polévková mísa, na níž stála desítiliberní homole cukru, na třech skřížených studentských kordech. Baron Z. zatím neustále obcházel všechny hosty, kteří se skupili ve vítacím pokoji, díval se na polévkovou mísu, a s nezměněnou vážnou tváří říkal všem skoro totéž: „pojďte, pánové, pijme všichni po studentsku na bratrství, vždyť v našem ročníku není vůbec žádné družnosti. Ano, rozepněte se, anebo docela odložte, jako on.“ A skutečně, derptský student, odloživ kabát a vyhrnuv bílé rukávy košile až nad bílé lokte a odhodlaně se rozkročiv, zapaloval již rum na polévkové míse.

„Pánové! zhasněte svíčky,“ vzkřikl v tom derptský student tak rozjařeně a hlasitě, jak bychom to byli dokázali pouze my všichni dohromady. My pak všichni mlčky pohlíželi na polévkovou mísu a na bílou košili derptského studenta a všichni jsme cítili, že se přiblížil slavnostní okamžik.

*) horký nápoj lihový a vinný.

„Löschen sie die Lichter aus, Frost!“ znova vzkřikl derptský student již po německu, nejspíše, že byl už příliš rozehřátý. Frost a my všichni se jali zhasínati svíčky. V komnatě byla tma, pouze bílé rukávy a ruce, držící homoli cukru na kordech, byly ozářeny modravým plamenem. Silný tenor derptského studenta nebyl už jediným, neboť ve všech koutech komnaty ozýval se hovor a smích. Mnozí odložili kabáty (zvláště kdož měli jemné a docela čisté košile), učinil jsem totéž a chápal, že to začlo. Ačkoliv nebylo dosud nic veselého, byl jsem pevně přesvědčen, že to bude výtečné, až všichni vypijeme po sklenici připravovaného nápoje.

Nápoj byl hotov. Derptský student silně pokapal stůl, nalil žženku do sklenic a zvolal: „nuže, pánové, chutě!“ Když jsme každý uchopil plnou lepkavou sklenici, zazpíval derptský student s Frostem německou píseň, v které se často opakoval výkřik: juché! My všichni jsme trhaně zapěli za nimi, přiťukovali si, křičeli něco, chválili žženku, a buď ruku ob ruku, aneb jen každý sám, jsme pili sladkou a silnou tekutinu. Teď nebylo už nač čekati, kutež byl v plném proudě. Vypil jsem již plnou sklenici žženky, nalili mně druhou, ve spáncích mi bušilo, oheň se zdál purpurovým, vše kolem mne křičelo a smálo se, ale nejenom, že to nevypadalo vesele, ale já byl i přesvědčen, že mně i ostatním to bylo nudným, a že já i všichni ostatní jsme to považovali za nutné tvářiti se, jako by nám bylo velmi veselo. Možná, že pouze derptský student se nepřetvařoval: rděl se víc a více, byl všude a všem naléval do prázdných sklenic, a stále více poléval stůl, který byl celý sladký a lepkavý. Nepamatuji se, jak a co následovalo za sebou, ale pamatuji se, že jsem měl nesmírně rád ten večer derptského studenta a Frosta, že jsem se učil nazpaměť německou píseň, a že oba jsem líbal na sladká ústa; pamatuji se též, že jsem se toho večera také dopálil na derptského studenta, a chtěl na něho hoditi židli, zdržel jsem se však; pamatuji se, že kromě pocitu, že všechny údy se příčily, jak jsem to pocítil i v den oběda u Jara, tento večer tak

mne hlava bolela a točila se, že jsem se velmi obával, že bude ihned po mně veta; pamatuji se též, že jsme si, nevím proč, všichni sedli na zem, mávali rukama, napodobujíce pohyby vesel, že jsme zpívali: „Vniz po matuškě Volgě,“ a že jsem si při tom myslil, že vůbec nebylo zapotřebí to dělati; pamatuji se ještě, že leže na zemi, jsem nohu o nohu zavěsil, křížkoval se po cikánsku, někomu jsem shybl šíji i pomyslil si, že by se to nebylo stalo, kdyby nebyl opilý; pamatuji se, že se večeřelo a pilo ještě něco jiného, že jsem vyšel ven se osvěžit a že mi na hlavu bylo chladno, a že, odjížděje, jsem spozoroval, že byla strašná tma, že stupátko kolesky se kolísalo a klouzalo, a že Kuzmy jsem se nemohl držeti, poněvadž seslábl a kýval se jako věchet, ale pamatuji se především, že po všecek tento večer jsem neustále cítil, že jednám velice hloupě, tváře se, jako bych se mnoho veselil, jako bych velmi rád pil a jako bych ani nemyslil, že jsem opilým, a neustále jsem cítil, že i ostatní velmi hloupě jednají, tváříce se taktéž. Zdálo se mi, že každému zvlášť jest tak nepříjemně jako mně, ale v domnění, že zakouší takový nepříjemný pocit jen sám, považoval to každý za svou povinnost, stavěti se veselým, aby všeobecné veselí nepokazil; — také to těžko říci — považoval jsem za nutno, přetvařovati se pouze proto, že do polévkové mísy nalili tři láhve šampaňského po desíti rublech a deset lahví rumu po čtyřech rublech, což mimo večeři dělalo sedmdesát rublů. Byl jsem tak o tom přesvědčen, že druhého dne na přednášce mne zvláště překvapilo, když soudruzi moji, kteří byli na večírku u barona Z., nejenom se nestyděli na to vzpomínati, co tam dělali, ale tak hlasitě vyprávěli o večeru, aby ostatní studenti to slyšeli. Pravili, že to byl výtečný kutež, že derptští jsou chlapíci v podobných věcech, a že dvacet nás tam vypilo čtyřicet láhví rumu a že mnozí jako mrtví zůstali ležeti pod stolem. Nechápal jsem nejen, proč o tom vypravovali, ale ještě na sebe nalhali.

XL.

Přátelství s Nechljúdovými.

Za této zimy vídal jsem se velmi často nejen s Dmitrijem, jenž k nám nezřídka přijížděl, ale i s vší jeho rodinou, s níž jsem se počal sbližovati.

Nechljúdovy — matka, teta a dcera, trávily všechny večery doma, a kněžna velice ráda byla, když večer sjížděla se u ní mládež, muži mladí totiž, kteří, jak pravila, mohou stráviti celý večer bez karet a tance. Nejspíše ale bylo podobných mužů málo, neboť málokdy jsem zastihl u nich hosty, ač jsem přijížděl skoro každý večer. Přivykl jsem členům této rodiny, různým jich povahám, učinil jsem si již jasný pojem o jejich vzájemných vztazích, přivykl jsem komnatám i nábytku, a neměly-li návštěvy, cítil jsem se zcela volným, až na to, když jsem samoten zůstal s Váreňkou v komnatě. Stále mi tanulo na mysli, že by si přála, nejsouc přílišnou kráskou, abych se do ní zamiloval. Ale i tento nepokoj počal mizeti. Chovala se tak přirozeně, dokazujíc, že je jí to stejné, mluví-li se mnou, s bratrem, anebo s Ljuboví Sergějevnou, že i já si zvykl na ni pohlížeti prostě, jako na osobu, jež v tom nevidí nic zahanbujícího a nebezpečného, dává-li na jevo, že se těší ze společnosti. Po všecku dobu mé známosti s ní zdála se mi — některé dny: tu velice nehezkou, tu opět ne příliš zlým děvčetem, ale ani jednou jsem se netázal sama sebe, jsem-li zamilován do ní čili nic. Hovořil jsem nejednou s ní přímo, ale častěji jsem s ní rozmlouval, obraceje se v řeči své na Ljubov Sergějevnu anebo k Dmitriji, a to se mně zvláště líbilo. Bylo mi velkým potěšením, mohl-li jsem hovořiti, když byla přítomna, naslouchati jejímu zpěvu a vůbec věděti, že se nachází v tétéž komnatě jako já. Ale myšlénka jaké budou v budoucnosti mé vztahy k Váreňce a že se obětuji pro svého přítele, zamiluje-li se do mé sestry, zřídka kdy mi přišly do hlavy. Napadly-li mi přece takové my-

šlénky, nepozorovaně jsem je hleděl zapuditi, maje se za šťastna přítomností.

Přece považoval jsem dosud za ustavičnou svou povinnost, ač jsem se sblížil, přede vší společnosti Nechljúdových a zvláště před Váreňkou ukrývati své nynější city a náklonnosti a snažil jsem se býti zcela jiným mladým člověkem, než jakým jsem skutečně byl, ano takovým, jakým skutečně jsem býti nemohl. Chtěl jsem zdáti se vášnivým, přicházel jsem u vytržení, vzdychal jsem, činil vášnivé posuňky, jako by se mi něco velice líbilo, a zároveň snažil jsem se ke každé neobyčejné události, kterou jsem viděl, anebo o které mně vypravovali, tvářiti se lhostejným; namáhal jsem se, abych vypadal jako zlomyslný posměváček, jemuž není nic svatého, a zároveň jako bystrý pozorovatel; hleděl jsem ve všech svých skutcích zdáti se důsledným, dokonalým a správným v životě a zároveň povrhovati vším hmotným. Mohu směle říci, že jsem opravdu byl mnohem lepší, než ono podivné stvoření, které jsem chtěl ze sebe učiniti; ale Nechljúdovy si mne zamilovaly i tak, jak jsem se tvářil; jak se zdá, na mé štěstí v mou přetvářku nevěřily. Pouze Ljubov Sergějevna, která mne považovala za největšího sobce, bezbožníka a posměváčka, mne, jak se zdá, nemilovala, a často se přela se mnou, zlobila se a dobírala si mne svými přerývanými, nesouvislými větami. Ale Dmitrij zůstal v témž prazvláštním, více než přátelském poměru k ní a říkal, že jí nikdo nerozumí a že mu prokazuje nesmírně mnoho dobrého. Jeho přátelství k ní stále stejně zlobilo veškerou rodinu.

Váreňka kdysi rozmlouvala se mnou o tomto poměru všem nám nepochopitelném a vysvětlila jej následovně:

„Dmitrij jest samolibý! Jest příliš hrdým a přes svůj zdravý rozum jest velice rád, když ho pochválí a se mu obdivují; chce býti vždy prvním a tetinka v nevinnosti své duše se mu obdivuje a nemá dosti způsobu, aby ukryla tento obdiv před ním, a následkem toho mu lichotí, a sice beze přetvářky upřímně.“

Tento posudek jsem si zapamatoval, a rozbíraje ho potom, nemohl jsem nepřiznati si, že Váreňka jest velmi důvtipna, následkem čehož jsem ji s potěšením povznesl ve svém mínění. Takto jsem ji povznesl, shledav u ní důvtip a ještě jiné vzácné duševní vlastnosti, povznesl jsem ji sice rád, ale jaksi přísně a umírněně a nikdy jsem se neocitl u vytržení, jakožto nejvyšším stupni tohoto povýšení. Tak, když Sofie Ivanovna neunavně vypravujíc o své neteři mi řekla, že Váreňka ještě jako dítě před čtyřmi lety ve vesnici darovala bez dovolení všechny své šaty a střevíce venkovským dětem, že je potom musily odebrat, neuznával jsem tento čin ještě tehdy za hodný, abych ji ihned ve svém mínění povznesl, a ještě jsem se jí v duchu posmíval, že neprakticky pohlíží na svět.

Když u Nechljúdových bývali hosté, a mimo jiné někdy i Vláďa a Dubkov, pak samolibě a s jakýmsi pokojným sebevědomím síly jako domácí jsem se uchýlil do pozadí, nemluvil jsem a poslouchal pouze, co druzí vypravovali. A všechno, co druzí hovořili, se mně zdálo býti tak hrozně hloupé, že jsem se tomu divil v duchu, jak taková rozumná, logická žena, jako byla kněžna a všecka její rodina, mohli poslouchati takové hlouposti a odpovídati na ně. Kdyby mi tenkráte bylo napadlo srovnávati to, co mluvili ostatní, a co já hovoříval, když jsem byl sám, nebyl bych se ani trochu tomu podivil. Ještě méně bych se byl podivil, kdybych byl věřil, že naše domácí — Avdoťa Vasilevna, Ljubočka a Kátěnka byly rovněž takové ženy jako ostatní, o nic pod nimi, a vzpomněl si, co po celé večery vesele se usmívajíce hovořili Dubkov, Kátěnka a Avdoťa Vasilevna, jak skoro pokaždé Dubkov, něčeho se dopídiv, četl s citem verše: „Au banquet de la vie, infortuné convive ...“ anebo úryvky z „Démona“, a vůbec jak rádi a jaký nesmysl namluvili po několik hodin za sebou.

Samo sebou se rozumí, že když byli hosté, Váreňka se mnou méně se zabývala, nežli když jsme byli sami, pak se ani nečetlo, ani se nehrálo, ač jsem měl hudbu velmi rád. Hovoříc s hosty pozbyla v mých očích hlavního svého

půvabu — pokojné rozvahy a prostoty. Pamatuji se, jak podivně se mne dotkl její rozhovor s bratrem Vládou o divadle a počasí. Věděl jsem, že Vláďa na světě nejvíce se vyhýbal a povrhoval všedními věcmi, Váreňka se též vždy smála strojeně zajímavým hovorům o počasí atd., — proč tedy, když se sešli, mluvili oba nesnesitelné hlouposti a počínali si, jako by jeden za druhého se styděl? Po takových rozmluvách jsem se vždy zlobil v duchu na Váreňku, druhý den jsem si tropil posměch ze včerejších hostů, ale ještě větší potěšení mi působilo, když jsem byl samojediný v rodinném kroužku Nechljúdových.

Nechť to bylo jakkoliv, počínal mi býti příjemnějším pobyt s Dmitrijem v saloně jeho matky nežli s ním samotným.

XLI.

Přátelství s Nechljúdovem.

Zvláště v tomto čase viselo přátelství mé s Dmitrijem pouze na vlásku. Již bylo tomu příliš dávno, co jsem ho počal posuzovati, než abych v něm nedostatků nenašel; ale v prvním mládí milujeme jedině vášnivě a proto jenom lidi dokonalé. Jakmile však pomalu počne mizeti mlha vášně, anebo jí bezděky počínají pronikati jasné paprsky úsudku, a my zříme předmět své vášně v pravém světle, s přednostmi i s nedostatky, pouze nedostatky jakožto něco neočekávaného ostře a zvětšeně padají nám do očí, náklonnost k novému a naděje, že to není nemožné, nalézti dokonalost v druhém člověku, ne jenom že nás ochlazují, ale odpuzují nás i od bývalého předmětu vášně, a my nelitujíce odhodíme ho a ženeme se v před, hledajíce nového dokonalého člověka. Nestalo-li se něco podobného se mnou ohledně Dmitrije, jsem povinen pouze jeho tvrdošijné, pedantické, více rozvážné nežli srdečné náklonnosti, již bych se byl velmi rozpakoval zraditi. Mimo to nás spojovala podivná naše zásada otevřenosti. Kdybychom se byli rozešli, obával

jsme se, že jeden druhému ostaví všechny svěřené, pro nás zahanbující, mravní tajemství. Ostatně, pravidlo, že budeme na vzájem upřímnými, již dávno, jakož nám bylo zřejmo, se nezachovávalo a často nás tísnilo a způsobovalo mezi námi zvláštní poměr.

Skoro pokaždé, když jsem v této zimě přijel k Dmitrijovi, zastal jsem u něho druha z university, studenta Bezobědova, s nímž společně pracoval. Bezobědov byl maličký, od neštovic zdobaný, suchý človíček, s malýma, pihovitýma rukama a ohromnými, nečesanými zrzavými vlasy, vždy roztrhaný, špinavý, nevzdělaný, který se i špatně učil. Dmitrijův poměr k němu tak jako k Ljubovi Sergějevně mně byl nepochopitelným Jediná příčina, proč ze všech soudruhů mohl vybrati jeho a s ním se scházeti, mohla býti pouze ta, že ve vší universitě nebylo na pohled horšího studenta. Ale nejspíše, že bylo právě proto Dmitrijovi příjemno, napříč všem míti se přátelsky k němu. Ve všech jeho vztazích k tomuto studentu se značil hrdý jeho pocit: „Hle, toť je mně stejné, nechť jste kdokoliv, v mých očích jste všichni stejni, i jeho miluji, tedy i on jest hodným "

Divil jsem se, že mu nebylo za těžko neustále se přemáhati, a že nešťastný Bezobědov snesl své choulostivé postavení. Toto přátelství se mně pranic nelíbilo.

Jednou večer jsem přijel k Dmitriji očekávaje, že strávíme pospolu večer u jeho matky, že budeme rozmlouvati, naslouchati, bude-li Váreňka zpívati anebo čísti; Bezobědov ale byl u něho. Dmitrij mně ostře odpověděl, že nemůže jíti dolů, že vidím, že má návštěvu.

„A jaká tam zábava?" doložil, „toť přece mnohem lépe poseděti a požvatlati tady." Ačkoliv mne nevábila myšlénka proseděti dvě hodiny s Bezobědovým, neodhodlal jsem se sám odejíti do vítací síně a rozmrzen podivnůstkami svého přítele, sedl jsem si na křeslo a mlčky jsem se počal houpati. Zlobil jsem se tuze na Dmitrije i na Bezobědova, že mne připravili o potěšení býti dole; čekal jsem, brzo-li již Bezobědov odejde, a hněval se na něho i na Dmitrije, mlčky naslouchaje jejich rozmluvě. „Velice příjemný host?

Seď si s ním!“ pomyslil jsem si, když lokaj přinesl čaj, a Dmitrij byl nucen pětkrát Bezobědova žádati, by si vzal sklenici, poněvadž nesmělý host při první a druhé sklenici to považoval za svou povinnost, odříci a promluviti: „jen pijte sám“. Dmitrij se zřejmě namáhal, aby hosta zaujal rozmluvou, do níž mne několikráte marně hleděl vtáhnouti. Zamračeně jsem mlčel.

„Což naplat, je to takový člověk, že nikdo nesmí se domnívati, že se nudím,“ v mysli jsem vykládal Dmitrijovi zamlkle a stejnoměrně se houpaje ve křesle. Více a více jsem s jakýmsi potěšením v sobě podněcoval tichou nenávist k příteli. „Hlupec,“ myslil jsem si o něm, — „mohl by příjemně zažiti večer s milými svými, ne, sedí s tímto hovadem, čas ujde, a bude již pozdě jíti ještě dolů,“ a pohlížel jsem přes pokraj svého křesla na svého přítele. I jeho ruka a držení těla, šíje a zvláště vaz a kolena mi připadaly tak protivné a ošklivé, že bych mu byl vyvedl s největší radostí v tomto okamžiku nějakou i velkou nepříjemnost.

Konečně Bezobědov vstal, ale Dmitrij nemohl ihned propustiti tak příjemného hosta; nabídl mu, aby u něho ostal přes noc, s čímž na štěstí Bezobědov nesouhlasil a odešel.

Doprovodiv ho, vrátil se Dmitrij a lehce, samolibě se usmíval a mnul si ruce, — nejspíše proto, že osvědčil rozhodnost, a i proto snad, že konečně přece se zprostil nudy, — počal choditi po komnatě, zřídka na mne se dívaje. Byl mně ještě protivnějším. „Jak může choditi a usmívati se?“ myslil jsem si.

„Proč se zlobíš?“ řekl pojednou, a stanul naproti mně.

„Pranic se nezlobím,“ odpověděl jsem, jak obyčejně se odpovídá v podobných případech, „a jen to mne mrzí, že se přetvařuješ i přede mnou i před Bezobědovým a sám před sebou.“

„Jaký to nesmysl! Já se nikdy před nikým nepřetvařuju.“

„Nezapomínám našeho pravidla upřímnosti, mluvím s tebou přímo. — Jsem o tom přesvědčen,“ řekl jsem, „že

je ti tento Bezobědov právě tak odporným, jako mně, protože je hloupý a Bůh sám ví, co ještě, ale tobě to působí radost, vynášeti se před ním.“

„Ne, a ne, vždyť jest Bezobědov roztomilý člověk . . .“

„A já pravím, že ano, řeknu ti též, že i přátelství tvé k Ljubovi Sergějevně na tom spočívá, že tě považuje za boha.

„Pravím ti ale, že ne.“

„A já povídám, že ano, vímť to dle sebe,“ odpověděl jsem se zápalem utajené zlosti a chtěje ho odzbrojiti svou upřímností, „pravil jsem a opakuji ti, že se mně vždy zdá, že miluji takové lidi, kteří mi povídají příjemné věci, ale když to důkladně uvážím, vidím, že to není opravdová náklonnost.“

„Nikoliv,“ pokračoval Dmitrij zlostným pohybem šíje rovnaje si nákrčník, „miluju-li, nemohou ani chvála, ani hana změniti můj cit.“

„To není pravda; vždyť jsem se ti přiznal, že když mne papa nazval ničemou, po nějaký čas jsem ho nenáviděl a přál si jeho smrt, taktéž i ty . . .“

„Mluv za sebe. Velice mi je líto, jsi-li takový . . .“

„Naopak,“ a vyskočiv s křesla, díval jsem se mu do očí se zoufalou odhodlaností; „to není hezké, co povídáš, či's mně snad nepovídal o bratrovi, — nevytýkám ti to, bylo by to nečestné, — nepovídal's mi . . . a já ti řeknu, jak tě nyní chápu . . .“

A já se snažil ještě citlivěji ho zasáhnouti, nežli on mne, jal jsem se mu dokazovati, že nikoho nemiluje, a opakoval jsem mu vše, co, jak se mi zdálo, jsem měl právo mu vyčítati. Byl jsem velice spokojen, že jsem mu řekl vše, docela zapomínaje na to, že jediný možný účel těchto výčitek záležel v tom, aby se přiznal ke svým vadám, z kterých jsem ho usvědčoval, čehož v okamžiku tomto, když byl rozhořčen, nedalo se dosíci V mírné náladě, kdy se mohl poznati, byl bych k němu nikdy tak nemluvil.

Spor již přecházel v hádku, když pojednou Dmitrij se zamlčel a odešel do druhé komnaty. Následoval jsem ho a mluvil dále, on mi však neodpovídal. Věděl jsem, že k jeho

vadám dle zápisek patřila též popudlivost, a on se nyní přemáhal. Všechny jeho zápisky jsem proklínal.

Hleďme, kam nás přivedlo naše pravidlo: že jeden druhému vše poví, co jsme cítili, a že nikdy s jinou osobou nebudeme mluviti o sobě. Někdy jsme se dali upřímností tak uchvátiti, že to došlo až k nestoudným přiznáním, a že jsme vydávali k své hanbě domněnky a předpokládání za přání a za cit, jako na př. to, co jsem mu právě řekl; a přiznání ta nejenom že nesesilovala pouta, jež nás spojovala, ale umrtvovala samotný cit a rozdvojovala nás; a nyní mu samolibost nedovolovala, aby činil nejnepatrnější přiznání, a my v rozčilení sporu jsme použili těch zbraní, jež jsme vydali jeden druhému dobrovolně, a kteréž zraňovaly nesmírně bolestně.

XLII.

Macecha.

Ač papa chtěl se ženou teprve po novém roce přijet do Moskvy, přijel na podzim v říjnu, kdy byly ještě výtečné hony. Papa pravil, že změnil svoje předsevzetí, protože jeho spor bude se řešiti v senátě; ale Mimi vypravovala, že se Avdoťa Vasilevna na venkově tak nudila, tak často o Moskvě mluvila, a tak se tvářila churavou, že se papa odhodlal její přání vyplniti. — „Protože ho nikdy nemilovala a jenom všem hučela o své lásce do uší, přejíc si, aby se bohatě provdala," připojila Mimi, zádumčivě vzdychajíc, jako by řekla: „tak by jiní lidé s ním nezacházeli, kdyby je byl dovedl oceniti."

„Jiní lidé" byli k Avdotě Vasilevně nespravedlivi; její láska k otci, vášnivá, oddaná láska, obětavá zračila se v každém slově, pohledu a pohybu. Ale taková láska jí ani dost málo nevadila, zároveň s přáním, aby se od svého zbožňovaného muže neodlučovala, přáti si krásný čepeček od madame Annety, klobouk s neobyčejným, bledě modrým pštrosím

pérem a šaty z tmavomodrého sametu benátského, jež by dovedně obnažily krásnou, bílou hruď a ruce, jež posud nikdo neviděl mimo muže a panské. Rozumí se samo sebou, že Kátěnka byla na straně matčině, mezi námi a macechou utvořil se hned ode dne jejího příjezdu jakýsi podivný, žertovný poměr. Jakmile sestoupla s kočáru, ihned Vláďa s vážnou tváří a zamženým pohledem, šoupaje nohama a houpaje se, přiblížil se k její ruce a řekl, jako by někoho představoval:

„Mám čest vítati milou matinku a její ručku políbiti.“

„Ale milý synáčku!“ pravila Avdoťa Vasilevna, usmívajíc se svým krásným, jednotvárným úsměvem.

„A nezapomeňte na druhého synáčka,“ řekl jsem, blíže se k její ruce a hledě napodobiti výraz tváře a hlasu Vláďova.

Kdybychom byli my a macecha přesvědčeni o vzájemné náklonnosti, tento výraz by mohl znamenati pohrdání ku projevům známek lásky; kdybychon již byli proti sobě zaujati, mohlo by to značiti ironii, anebo pohrdání přetvářkou, anebo přání, ukryti před přítomným otcem náš skutečný poměr, a ještě mnoho jiných citů a myšlének; ale v tomto případě výraz tento, který Avdotě Vasilevně přišel velmi vhod, pranic neznamenal a pouze skrýval nedostatek veškerých styků. Později často i v jiných rodinách jsem pozoroval, když členové jejich předvídají, že pravé poměry nebudou zcela dobré, podobné žertovné, strojené vztahy; a takovýto poměr ustálil se mimovolně mezi námi a Avdoťou Vasilevnou. Skoro nikdy jsme nevycházeli z něho, měli jsme se k ní vždy líčeně zdvořile, hovořili francouzsky, šoupali jsme nohama a nazývali ji chère maman, načež odpovídala podobnými žertíky a krásným, jednotvárným úsměvem. Jediná plačtivá Ljubočka, se svýma husýma nohama a bezelstnými řečmi milovala macechu a velice naivně a někdy neobratně snažila se sblížiti ji s veškerou naší rodinou; za to ale i jediná osoba na světě, ku které mimo svou vášnivou lásku k otci, cítila aspoň krůpěj náklonnosti, byla Ljubočka. Avdoťa Vasilevna projevovala jí i jakýsi nadšený obdiv a nesmělou úctu, což mně bylo velice divno.

Avdoťa Vasilevna v první době velmi ráda nazývala sebe macechou, narážejíc na to, jak vždy děti a domácí špatně a nespravedlivě hledí na macechu a jak proto těžké bývá její postavení. Ale předvídajíc všecku nepříjemnost tohoto postavení, nečinila pranic, aby se mu vyhnula: toho pochváliti, onoho obdařiti, nebýti bručivou, což jí bylo velmi lehké, bylať svou povahou skromna a velmi dobra. Ale nejenom, že to neučinila, naopak, předvídajíc všecku nepříjemnost svého postavení, připravovala se k obraně aniž byla napadena a předpokládajíc, že všichni domácí všemi prostředky jí chtějí způsobiti nepříjemnosti a ústrky, viděla ve všem zúmyslnost a domnívala se, že to pro ni nejdůstojnější, mlčky trpěti a rozumí se samo sebou, že svou netečností si nedobyla lásky, ale že se jí dostávalo nepřízně. Pak byla tak daleka onoho, v našem domě zvláště silně vyvinutého způsobu pochopování a rozumění si, o kterém jsem již vypravoval, a zvyky její se tak různily od oněch, jaké v domě našem se zakořenily, že již to proti ní zaujímalo. V našem přesném, čistém domě žila věčně, jako by byla právě přijela; vstávala a šla spat tu záhy, tu pozdě, někdy přišla, někdy nepřišla k obědu, někdy večeřela, někdy nevečeřela. Skoro vždy, nebylo-li hostů, chodila poloobličena, a neostýchala se nám a i služebným okazovati se v bílé sukni s přehozenou šálou, s holýma rukama. S počátku se mi líbila tato prostota, ale potom velmi rychle, právě pro tuto prostotu jsem ztratil zbytek vážnosti, kterou jsem k ní choval. Ještě divněji nám připadalo to, že v ní byly dvě zcela různé ženy, před hostmi a bez nich: Jedna, byli-li hosti, byla mladá, zdravá a chladná kráska, nádherně oblečená, ne hloupá, ne chytrá, ale veselá; druhá mimo hosty byla již nemladá, unavená, trudnomyslná, nevkusná a nudící se, ačkoliv milující žena. Často jsem na ni hleděl, když usmívajíc se a od zimy ruměnná, šťastna seznáním své krásy, z návštěv se vracela, a odloživši klobouk dívala se do zrcadla, anebo šustíc nádherným, plesovým, vystřiženým šatem, stydíc a zároveň se pyšníc před služebnými, ke svému povozu se ubírala, anebo doma, když pořádaly se malé večery, ve vy-

sokých, hedvábných šatech s jakýmisi jemnými krajkami okolo jemné šíje, na všechny strany jednotvárný, ale krásný úsměv vysílala, pak jsem si při pohledu na ni myslil: co by řekli ti, kteří jsou nad ní u vytržení, kdyby ji viděli takovou, jako já jsem ji viděl, když večer, kdy zůstala doma, a očekávajíc po půlnoci svého muže z klubu, v jakési kukli, s neučesanými vlasy, jako stín přecházela po slabě osvětlených komnatách. Tu přistoupila k pianu a zahrála, mračíc se nedočkavě, jediný valčík, jejž uměla, tu vzala do ruky nějaký román a pročetši z prostředka několik řádek, odhodila knihu, tu aby nemusila buditi služebné, šla sama k byfetu, vyndala z něho okurku a studenou telecí, jež snědla stojíc u okénka byfetu, a znova, unavena, nepokojně a bez cíle vlekla se z jedné komnaty do druhé. Ale nejvíce nás od ní odcizoval nedostatek pochopování, který se obrazil zvláště v její blahosklonné pozornosti, když se s ní rozmlouvalo o věcech, kterým nerozuměla. Nebyla tím vinna, že měla nepěkný zvyk, lehounce se usmívati pouze rtoma, kloniti hlavu, když se jí vypravovaly věci, které ji málo zajímaly (a mimo ni samu a jejího muže ji nic nezajímalo), ale tento úsměv a klonění hlavy, když se často opakovaly, byly nesmíně protivny. Její veselost, jako by se posmívala sobě, nám a všemu světu, byla též neobratna, a nikdo ji nesdílel; její citlivost byla příliš dělána. A hlavní bylo to, že se neostýchala neustále a každému vypravovati o své lásce k otci. Ačkoliv ani dost málo nelhala, když vyprávěla, že všecek její život sestává v lásce k manželu, a ač vším svým žitím to dokazovala, bylo takové neostýchavé, neustálé tvrzení o její lásce dle našeho názoru protivné a my se styděli za ni, když to vypravovala před cizími, ještě více, nežli když chybovala ve francině.

Milovala svého muže více nežli vše ostatní na světě, a muž ji miloval, zvláště první čas, když viděl, že se líbí nejen jemu. Jediný cíl jejího života byl získati si lásku svého muže; ale zdálo se, jako by dělala schválně vše, co mu mohlo být jen nepříjemno, a vše dělala jen proto, aby mu dokázala všecku sílu své lásky a nezištné obětivosti.

Měla ráda krásné šaty, otec rád ve společnostech vidíval, že je krasavicí, která vzbuzovala obdiv a pochvalu; svou vášeň ku krásným šatům obětovala otci, a více a více si navykala seděti doma v šedé bluze. Papa, který považoval vždy svobodu a rovnost za nevyhnutelnou podmínku rodinného života, doufal, že miláček jeho Ljubočka a dobrá, mladá žena upřímně a opravdově se shodnou; ale Avdoťa Vasilevna se obětovala a považovala za nutno pravé paní domu, jak Ljubočku nazývala, prokazovati nemístnou úctu, což se bolestně dotýkalo otce. On v této zimě mnoho hrál, a mnoho prohrával, a jako vždy, nechtěje hru míchati v rodinný život, tajil svoje herní záležitosti přede všemi domácími. Avdoťa Vasilevna se obětovala a někdy churava, a ku konci zimy také těhotná, považovala to za svou povinnost, v šedé bluze, s hlavou neučesanou, třeba ve čtyry nebo v pět hodin ráno kolébajíc se otci jíti naproti, když někdy unavený, po prohře, stydě se, po osmé peněžité pokutě se vracel z klubu. Roztržitě se ho ptala, byl-li ve hře šťastným, a s přívětivou pozorností, usmívajíc se, lehce kolébala hlavou a poslouchala, jak jí vypravoval, co dělal v klubě, a jak ji po sté již prosil, aby na něj nečekala. Ale ač ani prohra, ani výhra, na níž, jak papa hrál, záviselo jeho jmění, dost málo jí nezajímaly, přece jen zase první ho vítala každou noc, když se vracel z klubu. K tomuto vítání ji ostatně mimo její vášeň a obětavost poháněla ještě i utajovaná žárlivost, jíž trpěla co nejvíce. Nikdo ve světě by ji byl nepřesvědčil, že papa vrací se pozdě z klubu, a ne od milenky. Namáhala se, aby vyčtla z tváře otcovy jeho zamilované pletky; a neuhodnuvši ničeho, s jakousi rozkoší hoře vzdychala a oddávala se rozjímání o svém neštěstí.

Následkem toho a jiných neustálých obětí bylo již pozorovati v chování papa k jeho ženě za posledních zimních měsíců, v nichž mnoho prohrával a nebyl pro to v dobrém rozmaru, jakýsi pocit tiché nenávisti, utajeného to odvrácení se od předmětu družby, které se jeví v bezděčné náklonnosti způsobovati mu vše možné malicherné duševní útrapy.

XLIII.

Noví soudruhové.

Nepozorovaně uplynula zima a již opět počínalo táti, a v universitě byl již přibit rozvrh zkoušek, když jsem se pojednou upamatoval, že mám odpovídati z osmnácti předmětů, které jsem poslouchal, a z kterých jsem neslyšel, nezapisoval a nepřipravil se ani na jediný. Podivno, že tak jasná otázka: jak odbývati zkoušku? ani jednou mi nepřipadla. Ale po vši zimu jsem se potácel v takové mlze způsobené radostí nad tím, že jsem velkým a že jsem „comme il faut“, že když mi i napadlo: jak odbudu zkoušku? porovnával jsem se se svými soudruhy a myslil si: „oni se podrobí zkoušce a většina z nich není ještě „comme il faut“, zajisté vynikám nad ně touto předností a musím obstáti.“ Přicházel jsem do přednášek pouze proto, že jsem již tak přivykl, a že mne posílal otec z domu. Při tom jsem měl mnoho známých, a bývalo mi často v universitě velmi veselo. Hluk, hovor, chechtot v síních jsem měl velmi rád, po čas přednášky, sedě v poslední lavici, při jednotvárném zvuku hlasu professorova jsem rád o něčem přemýšlel, pozoroval soudruhy, také jsem někdy s někým velmi rád sběhl k Maternovi vypit trochu vodky a něco zajísti. a ježto jsem věděl, že by mne za to mohli později professoři připražiti, bázlivě jsem zavrznul dveřmi, vešel jsem do síně; velmi rád jsem byl při tom, když jeden ročník za druhým s chechtotem se hemžil po chodbě. To vše bylo velmi veselé.

Když všichni již pravidelněji se jali do přednášek choditi a professor fysiky dokončil své přednášky, rozloučiv se do zkoušek, počali studenti sbírati sešitky a společně se připravovati, pomyslil jsem si též, že je čas připravovati se. Operov, s kterým jsme se dosud pozdravovali, ale chovali se k sobě co nejchladněji, jak jsem již jednou pravil, nenabídl mi pouze sešitků, ale vyzval mne též, abych se připravoval zároveň s ním a s druhými studenty. Já mu poděl-

koval a svolil jsem, doufaje, že touto ctí zahladím svou někdejší rozmluvu s ním, ale žádal jsem pouze, aby se sešli všichni pokaždé u mne, že mám pěkný byt.

Odvětili mi, že se budou připravovati střídavě, jednou u toho, podruhé u jiného, a tam, kde to bude nejblíže. Poprvé se sešli u Zuchina. Byl to malý pokojík za přehradou, ve velkém domě na Trubném bulevardu. První určený den jsem se opozdil a přišel, kdy již čtli. Malý pokojík byl všecek zakouřen, ani ne tak tabákem, ale žebry z něho, jež kouřil Zuchin. Na stole stála velká láhev vodky, sklenička, chléb, sůl a kost od skopoviny.

Nepovstav, Zuchin pobídl mne, abych vypil skleničku vodky a odložil svrchník.

„Snad nejste na podobné uhostění zvyklým," dodal. Všichni měli bavlněné, špinavé košile a náhrudníky. Přemáhaje se, abych své opovržení k nim nedal na jevo, svlekl jsem svrchník a lehl jsem si kamarádsky na pohovku. Zuchin málokdy nahlížeje do sešitku, vykládal, ostatní ho zastavovali, tázajíce se, a on objasňoval stručně, jasně a věcně. Počal jsem naslouchati, a mnohému neporozuměv, protože jsem nevěděl, co předcházelo, otázal jsem se.

„E, bačuško, vy nemůžete se účastniti, dokud toto nebudete umět," řekl Zuchin, „dám vám sešitky, do zítřka si to projděte; jak pak vám mám vysvětlovati."

Velice jsem se hanbil za svou nevědomost, a cítě zároveň, že Zuchinova poznámka byla spravedliva, přestal jsem poslouchati a jal se prohlížeti nové své společníky. Dle roztřídění lidí na „comme il faut" a na ne „comme il faut", náleželi patrně k druhému řádu a proto nejenom že vzbuzovali ve mně pocit opovržení, ale jaksi i osobní nenávisti, kterou jsem k nim pociťoval proto, že nejsouce „comme il faut", nejenom na mne hleděli jako na sobě rovného, ale také dobrosrdečně mi přicházeli vstříc. Pocit tento ve mně vzbuzovaly jejich nohy a špinavé ruce s okousanými nehty, a jeden dlouhý nehet na malíku Operova, i růžové košile, i náhrudníky, i nadávky, jimiž dobrácky vzájemně se oslovovali, i špinavý pokoj, i zvyk Zuchinův neustále posmrkovati,

při čemž jednu nosní dírku prstem přidržel, a hlavně jejich způsob mluvení, že užívali a kladli důraz na některá slova. Na příklad: říkali hlupec místo durak, slovno místo vlastně, velkolepě místo překrásně atd., co se mně zdálo býti vzato z knih a protivně ohyzdno. Ale ještě více tuto mou komilfotovou nenávist vzbuzoval špatný přízvuk, jejž kladli na některá ruská a zvláště cizí slova: říkali mášina místo mašína, působnost místo působnost, umýslně místo úmyslně, místo Šekspír říkali Šékspir atd.

Nehledě však na tento zevnějšek, který mne tehdy nepřekonatelně odpuzoval, a tuše v těchto lidech něco pěkného a závidě veselé soudružnosti, která je spojovala, cítil jsem k nim jakousi náklonnost a přál jsem si sblížiti se s nimi, jakkoliv mi to bylo nesnadno. Mírného a čestného Operova jsem již znal; nyní se mně nesmírně zalíbil smělý, neobyčejně důvtipný Zuchin, jenž zřejmě byl prvním v tomto kroužku. Byl malý, zavalitý, černovlasý, smědý s trochu pohrdavou a vždy lesklou tváří, ale s výrazem rozumným, živým a nezávislým. Tento výraz mu obzvláště dodávalo nevysoké, ale vypouklé nad černýma očima čelo, tvrdé, krátké vlasy a hustý, černý plnovous, jenž se zdál vždy býti nepěstěným. Dle všeho nemyslil na sebe (co se mi při lidech vždy zvláště líbilo), ale patrno bylo, že jeho rozum nikdy nezůstával bez práce. Měl jeden z oněch výrazných obličejů, které za několik hodin, co jste je viděli poprvé, pojednou se úplně změní ve vašich očích. Totéž se přihodilo na konec večera v mých očích s obličejem Zuchinovým. Pojednou se objevily na jeho tváři nové vrásky, oči byly hlubší, úsměv byl jiný a všecek obličej změnil se tak, že bych ho stěží byl poznal.

Když přestali se učiti, Zuchin, ostatní studující a já, abych osvědčil své přání, že se chci spřáteliti, vypili jsme po sklénce vodky a v láhvi skoro nic nezůstalo. Zuchin se ptal, kdo má čtvrták, aby ještě poslal pro vodku jakousi stařenu, jež mu posluhovala. Nabídl jsem se, ale Zuchin, jako by mne neslyšel, obrátil se na Operova, a Operov, vyňav korálkový míšek, dal mu žádaný peníz.

„Jen se mi nenapij . . .," řekl Operov, který sám ničeho nepil.

„Neboj se," odpověděl Zuchin, vyssávaje morek ze skopové kosti (pamatuji se, že jsem si tehdy myslil: ‚proto jest tak důvtipný, že jí mnoho morku,). „Neboj se," pokračoval Zuchin, lehce se usmívaje; a úsměv jeho byl takový, že jste si ho bezděčně všimli a byli mu vděčni za tento úsměv. „A kdybych i pil, nebude zle; nyní, bratře, uvidíme, kdo koho přemůže, či on mne anebo já jeho. Už je to odbyto, bratře," dodal, a chlubně se plácl na čelo: „Ale Semenov, aby nepropadl, nějak si moc vyhodil z kopýtka."

Skutečně, týž Semenov se šedivými vlasy, který při prvé zkoušce mi způsobil radost tím, že na pohled byl horší než já, a jenž byl druhým v přijímací zkoušce, chodil první studijní měsíc pravidelně do přednášek, počal se však spouštěti ještě než se opakovalo, a ku konci běhu se vůbec neukázal v universitě.

„Kde jest?" ptal se kdosi.

„Ztratil jsem ho už i já docela s očí," pokračoval Zuchin, „posledně jsme spolu dorazili Lissabon. Dopadlo to velikolepě. Potom se říká, že se cosi přihodilo . . . To je nějaká hlavička. Jak ohnivý je ten člověk! Jaký má důvtip! Škoda, zapadne-li. A je na dobro ztracen; není to hoch toho druhu, aby se svými vášněmi vydržel na universitě."

Pohovořivše ještě nemnoho, počali se všichni rozcházeti, a smluvili se, že i v příštích dnech se sejdou u Zuchina, protože jeho byt byl všem ostatním nejblíže. Když všichni vyšli na ulici, byl jsem poněkud v rozpacích, že všichni šli pěšky, a já jediný že mám povoz, i navrhl jsem ostýchavě Operovu, že ho dovezu. Zuchin vyšel zároveň s námi a vypůjčiv si od Operova rubl, šel kamsi na celou noc na návštěvu. Cestou mi Operov vypravoval mnoho o povaze a životě Zuchinově; a když jsem přijel domů, dlouho jsem nespal, přemýšleje o těchto nových lidech, jež jsem poznal. Neusnul jsem dlouho, potáceje se s jedné strany mezi úctou k nim, k níž mne vedly jejich vědomosti, pro-

stota, poctivost a poesie mládí i odvážlivost — s druhé strany mezi nepořádným jejich zevnějškem, který mne odpuzoval. Ač jsem si toho vřele přál, bylo mně tehdy opravdu nemožno sblížiti se s nimi. Naše pochopování naprosto se různilo. Bylo mnoho podrobností, kteréž tvořily všecku rozkoš a veškerý smysl života mého, jichž oni nijak nechápali, a naopak. Ale hlavní příčinou, proč jsem se s nimi sblížiti nemohl, bylo moje dvacetirublové sukno na kabátě, proletka a holandská košile. Tato okolnost byla pro mne zvlášť důležitou: zdálo se mi, že je bezděky urážím známkami svého blahobytu. Cítil jsem se před nimi vinným a tu se snižuje, a opět se vzpíraje nezaslouženému ponižování se a přecházeje k samolibosti, nijak jsem nebyl s to vejíti s nimi v rovné, upřímné styky. Hrubá, nikoliv bezvadná stránka v povaze Zuchinově tak přehlušovala mne tehdy onou mocnou poesií odvážlivosti, již jsem v něm tušil, že ani dost málo neúčinkovala na mne nepříjemně.

Po čtrnácte dní jsem skoro večer co večer chodil k Zuchinovi opakovat. Pracoval jsem velmi málo, protože jsem, jak jsem již pravil, zůstal pozadu za soudruhy a nemaje dosti síly, abych se sám učil, a je dohonil, jen jsem se tvářil, jako bych poslouchal a rozuměl tomu, co vykládají. Zdá se mně, že i druhové pronikli moji přetvářku, a často jsem pozoroval, že vynechali místa, jež uměli, aniž by se mne byli optali.

Každým dnem jsem více a více omlouval nepořádnost tohoto kroužku, vpravuje se do jejich způsobu života a nalézaje v něm mnoho poetického. Pouze čestné slovo, jež jsem dal Dmitrijovi, že nikam s nimi nepojedu kutit, mi nedovolovalo sdíleti jejich zábavy.

Kdysi jsem se chtěl před nimi pochlubiti svojí znalostí v literatuře, zvláště francouzské, a zapředl jsem rozhovor o tomto předmětě. K mému podivení se ukázalo, že, ač vyslovovali cizí názvy rusky, četli mnohem více nežli já, znali a oceňovali anglické a také španělské spisovatele, Le Sage-a a jiné, o nichž jsem ani neslyšel. Puškin a Žu-

kovský byli jim literaturou (a ne jako mně knihami v žluté vazbě, jež jsem četl a učil se z nich jako malý hoch). Zavrhovali stejně Dumasa, Sue-a a Févala a soudili, zvláště Zuchin, o literatuře lépe a jasněji nežli já, což jsem nemohl nepřiznati. Ani v hudbě jsem nijak nevynikal nad ně. K většímu ještě mému překvapení hrál Operov na housle, jiný studující, který se učil s námi, hrál na violoncello a na piano, oba hráli v universitním orchestru, znali důkladně hudbu a dobrou hudbu dovedli oceniti. Slovem, nechť jsem se chtěl před nimi pochlubiti čímkoliv, mimo výslovnost francouzského a německého jazyka znali vše lépe než já a ani dost málo si na tom nezakládali. Mohl jsem se pochlubiti dle svých poměrů znalostí světa, ale neměl jsem jí jako Vláďa; — co tedy byla ona vysokomyslnost, s jakou jsem na ně pohlížel? Byla to má známost s knížetem Iványem Ivánovičem? Výslovnost francouzského jazyka? moje proletka? holandská košile? nehty? Není-li to vše hloupost? — počalo mi někdy temně hučeti v hlavě, neboť jsem se nalézal pod dojmem závisti k druhům a dobrosrdečné jich mladé veselosti, již jsem zřel před sebou. Všichni si tykali. Prostota jejich chování přecházela až v hrubost, ale i pod tím hrubým zevnějškem se zračil strach, aby se druh druha ani dost málo nedotekl. Podlec, prase, kterýchžto slov užívali v lichotivém smyslu, zarážela pouze mne a zavdávala mi podnět, abych se jim uvnitř vysmál, ale tato slova jich neurážela a nevadila jim, býti sobě nejupřímnějšími přátely! V chování k sobě byli tak opatrni a choulostivi, jak pouze bývají velmi chudí a mladí lidé. A hlavně se mně zdálo být něco širokého, bujného, v povaze Zuchinově a jeho historkách v Lissaboně. Tušil jsem, že tyto kuteže musily být něco zcela jiného nežli komedie s horkým rumem a šampaňským, jíž jsem byl přítomen u barona Z.

XLIV.

Zuchin a Semenov.

Nevím, ku kterému stavu přináležel Zuchin, vímť ale, že byl z s—ého gymnasia, neměl nijakého jmění a, jak myslím, nebyl šlechticem. Bylo mu tenkráte osmnácte let, ačkoliv se zdál mnohem starším. Byl neobyčejně důvtipný a zvláště chápavý: mohl lehčeji najednou pochopiti celý mnohosložitý předmět, určiti všechny jeho části a důsledky nežli pomocí nauky oceniti zákony, z nichž vývody ony plynuly. Věděl, že jest nadaný, byl na to hrdým a následkem této hrdosti choval se stejně prostě a dobrosrdečně ke všem. V životě asi mnoho zakusil. Jeho ohnivá, vnímavá povaha měla na sobě již stopy i lásky i přátelství, i prakse životní i peněžní. Byť i v malé míře, byť i v nižších vrstvách společnosti, nebylo však věci, k níž by, zakusiv ji, nebyl choval jakési pohrdání, jakousi lhostejnost a nevšímavost, což pocházelo z přílišné lehkosti, s níž se mu dostávalo všeho. Jakoby se byl pouze proto hnal ohnivě do všeho nového, aby došel cíle, pohrdal tím, čeho dostihl, a jeho schopná povaha dostihla vždy i cíle, i práva k pohrdání. Ve vědě bylo totéž: málo se učil, nezapisoval, a znal mathematiku výtečně a nechlubil se, řekl-li, že překoná professora. Nacházel mnoho nesmyslů v tom, co přednášeli, ale s vlastním, jeho povaze bezděčným praktickým šibalstvím ihned se do toho vpravil, co požadoval professor, a všichni professoři ho měli rádi. Ve stycích s představenými byl přímým, ale představení si ho vážili. Ne jenom že nemiloval a nevážil si vědy, ale opovrhoval i těmi, kteří se vážně zajímaly tím, čeho tak lehce se mu dostávalo. Věda, jak on ji chápal, nezaujala ani desetinu jeho vloh; život v jeho studentském postavení nepodával nic takového, čemu by se mohl oddati zcela, a ohnivá, činná, jak říkal, povaha jeho žádala života, a on vrhl se do světa, jak to možno bylo jeho prostředkům, a oddal se mu s ohněm

a přáním, aby se v něm nořil, co síly jeho stačí. Před zkouškami se nyní uskutečnilo, co Operov předpovídal. Na čtrnáct dní zmizel, tak že jsme se poslední dobou připravovali u jiného studenta. Ale k první zkoušce bledý, zmořený, s chvějícíma rukama, objevil se v sále a se skvělým úspěchem pokročil do druhého ročníku.

Na počátku běhu čítala veselá četa, jejíž hlavou byl Zuchin, osm osob. Mezi nimi byli s prvu též Ikonin a Semenov, ale první se od společnosti odloučil, nemoha snésti bujné hýření, jemuž se oddávali na začátku roku; druhý odstoupil proto, že i toho mu bylo ještě málo. První dobu hleděli všichni z našeho ročníku jaksi s úžasem na ně a jeden druhému vypravoval jejich kousky.

Hlavními hrdinami takovýchto podniků byl Zuchin a na konci roku Semenov. Poslední dobou hleděli všichni na Semenova až i s hrůzou, a přišel-li do přednášky, co se stávalo dosti zřídka, tu nastalo v posluchačstvu pohnutí.

Semenov před samými zkouškami skončil své hýření nejenergičtějším a nejpůvodnějším způsobem, čehož jsem byl svědkem pro svou známost se Zuchinem. Bylo to takto. Kdysi večer, sotva že jsme se sešli u Zuchina a Operov, nakloniv se nad sešitky a postaviv vedle sebe mimo lojovou svíčku ve svícnu ještě lojovou svíčku v láhvi, počal čísti svým slabým hláskem ve svých drobně psaných sešitcích fysiky, ana tu do pokoje vkročila hospodyně a oznámila Zuchinovi, že k němu kdosi přišel se zprávou od soudu ...

XLV.

Já propadl.

Konečně nadešla první zkouška z differenciálů a z integrálů, a já byl pořáde v jakési zvláštní mlze a ještě jsem si nedovedl jasně pomysliti na to, co mne očekávalo. Večer, když jsem přijel ze společnosti Zuchina a ostatních soudruhů, zmocňovala se mne myšlénka, že musím něco změniti ve

svých názorech, že cosi není dobře a jak by mělo býti, ale ráno se slunečním svitem byl jsem opět „comme il faut“, byl jsem tím velice spokojen, a nepřál jsem si na sobě nijakých změn.

V takovéto duševní náladě jsem přijel na první zkoušku. Sedl jsem si do lavice na onu stranu, kde seděli kníže, hrabata a baroni, hovořil jsem s nimi francouzsky a (co jest zvláštní) ani mne nenapadlo, že ihned budu muset odpovídati z předmětu, jejž naprosto neznám. Chladnokrevně jsem se díval na ty, kteří šli skládat zkoušku, a také jsem si dovolil některým se posmívati.

„Nu což, Grape?“ řekl jsem Iliňkovi, když se od stolu vracel, „měl jste strach?“

„Uvidíme, jak vy,“ řekl Iliňka, který od oné doby, co vstoupil na universitu, docela se vymanil z mého vlivu, neusmíval se, když jsem s ním mluvil, a zle byl zaujat proti mně.

Usmál jsem se pohrdlivě odpovědi Ilinkově, ač pochybnost, kterou vyslovil, mne na okamžik zarazila. Ale znova zastřela mlha tento pocit, a já byl opět roztržitým a lhostejným, tak že ihned po zkoušce (jako by to byla pro mne ta nejjednodušší věc), jsem si řekl, že půjdeme s baronem Z. k Maternovi něco sníst. Když mne zároveň s Ikoniným vyvolali, poopravil jsem záhyby své uniformy a zcela chladnokrevně jsem přikročil ke zkušebnímu stolu.

Lehká husí kůže mně strachem přešla po zádech, až když mladý professor, co mne zkoušel při přijímací zkoušce, přímo do tváře mi pohlédl, a já se dotknul psacího papíru, na němž byly napsány otázky. Ačkoliv vzal Ikonin lístek rovněž tak váhavě, klátě vším tělem, jak za předešlých zkoušek to dělal, přece něco odpovídal, ovšem velmi špatně, já pak učinil to, co on na prvních zkouškách a ještě hůře, protože jsem si vzal ještě druhý lístek a ani na druhý jsem nic neodpovídal. Professor lítostně se mi podíval do tváře a řekl tichým, ale pevným hlasem:

„Vy nepostoupíte do druhého ročníku, pane Irtěněve. Lépe, když ani se nedostavíte ke zkouškám. Musíme fakultu očistiti. A vy též, pane Ikonine,“ připojil.

Ikonin prosil, aby směl ještě jednou opakovati zkoušku, jako o almužnu, ale professor mu odpověděl, že nedohoní za dva dny, co neudělal za celý rok, a že neprojde nijak. Ikonin opět prosil žalostně, poníženě, ale professor znova odřekl.

„Můžete jíti, pánové," řekl týmž nehlučným, ale pevným hlasem.

Až teď jsem se odhodlal odejíti od stolu a styděl jsem se za to, že svou mlčelivou přítomností jaksi sdílím ponižující prosby Ikoninovy. Nepamatuji se, jak jsem prošel sálem okolo studentů, co jsem na jejich otázky odpověděl, jak jsem vyšel na chodbu a jak jsem se dostal domů! Byl jsem uražen, ponížen a skutečně nešťasten.

Tři dni jsem nevyšel z pokoje, nikoho jsem neviděl, nalezl jsem jako v dětství útěchu v slzách a plakal jsem mnoho. Hledal jsem pistole, jimiž bych se mohl zastřeliti, kdyby se mi již velmi toho zachtělo. Myslil jsem, že Iliňka Grap mi naplije do tváře, až mne potká, a učině tak, že učiní dobře; že Operov se raduje z mého neštěstí a každému o něm vypravuje; že Kolpikov měl úplnou pravdu, když mne urazil u Jara; že hloupé moje řeči s kněžnou Kornakovou nemohly skončiti jinak, atd. atd. Nejtěžší, nejtrapnější okamžiky v životě pro samolibost se mně draly jedna za druhou do hlavy; hleděl jsem někoho ze svého neštěstí obviniti; myslil jsem, že někdo to vše schválně učinil, vymyslil jsem proti sobě celé pikle, reptal jsem na professory, na druhy, na Vláďu, na otce proto, že mne dal na universitu, reptal jsem na Prozřetelnost, že připustila bych se dočkal takové hanby. Konečně cítě dokonalou zkázu svou v očích všech, kdož mne znali, prosil jsem otce, že se dám k husarům anebo že půjdu na Kavkaz. Papa byl se mnou nespokojen, ale když viděl strašný můj zármutek, těšil mne řka, že ačkoliv jest to ošklivé, může se vše ještě napraviti, přejdu-li na jinou fakultu. Vláďa, který též v mé nehodě nic hrozného neviděl, pravil, že aspoň na druhé fakultě před novými druhy nebudu v rozpacích.

Naše dámy docela nechápaly a nechtěly anebo nemohly pochopiti, co to je zkouška, co to je neprojíti, a litovaly mne pouze proto, že viděly můj zármutek.

Dmitrij ke mně jezdil každodenně a byl po všecku dobu neobyčejně něžným a mírným; ale právě proto se mně zdálo, že ochladl ke mně. Bylo to pro mne vždy bolestné a urážlivé, když ke mně nahoru přišel, mlčky si blízko přisedl ke mně, poněkud s oním výrazem, s kterým si sedá lékař na postel těžce nemocného Sofie Ivánovna a Váreňka mně po něm poslaly knihy, kterých jsem si dříve přál, a žádaly, abych k nim přišel; ale právě v této pozornosti jsem viděl tvrdé, urážlivé pro mne snížení se k člověku, který již příliš hluboko klesl. Po třech dnech jsem se poněkud upokojil, ale až do odjezdu na venek jsem nevycházel nikam z domu, a neustále na svoji nehodu mysle, zahálčivě jsem přecházel z jedné komnaty do druhé a snažil jsem se vyhnouti se všem domácím.

Přemýšlel jsem, přemýšlel a konečně jednou pozdě večer, sedě sám dole a naslouchaje valčíku Avdóti Vasilevny, vyskočil jsem, běžel nahoru, vzal sešit nadepsaný „Pravidla života“, otevřel jej, a nadešel mi okamžik pokání a vnitřního pohnutí. Zaplakal jsem; nebyly to však už slzy zoufalství. Když jsem se zotavil, odhodlal jsem se, že znova napíšu pravidla života, a byl jsem pevně přesvědčen, že neučiním nikdy nic špatného, že ani okamžik nestrávím v zahálce a že se nikdy neprohřeším proti svým zásadám.

Jak dlouho toto vnitřní pohnutí trvalo, v čem spočívalo a jaké nové zásady položilo mému duševnímu vývoji, povím v příští, šťastnější polovici svého mládí.

Spisy ruských autorů

vydané

Nakladatelstvím J. Otty v Praze,

Karlovo náměstí čís 34 n.

Čechov, Souboj. Román. Za 60 kr., skvost. váz. 1 zl. 50 kr.

Danilevskij, Devátá vlna. Román. Za 70 kr, váz. 1 zl. 20 kr.

Danilevskij, Na svobodě. Román. Za 1 zl., váz. 1 zl. 50 kr.

Grigorovič, Rybáři. Román. Za 1 zl. 80 kr., skv. váz. 2 zl. 70 kr.

Krestovská, Syn. Novella. Za 60 kr., skv. váz. 1 zl. 50 kr.

Kolcov, Básně. Za 90 kr, skv. váz. 1 zl. 40 kr.

Lermontov, Hrdina naší doby. Román. Za 30 kr.

Lermontov, Básně. I. 1 zl. 20 kr., váz. 1 zl. 70 kr. II. Za 80 kr., váz. 1 zl. 30 kr.

Michajlov, Cizí hříchy. Román. 1 zl., váz. 1 zl. 20 kr.

Potapenko, Slovo a skutek. Román. Za 1 zl. 20 kr., skv. váz. 2 zl. 10 kr.

Potapenko, Šestero. Povídka. Za 30 kr., skv. váz. 1 zl. 20 kr.

Puškin, Evžén Oněgin. Veršovaný román. Za 1 zl. 50 kr., skvost. váz. 2 zl.

Puškin, Některé básně rozpravné. Za 60 kr. skv. váz. 1 zl. 10 kr.

Puškin, Výbor menších básní. Za 40 kr., skv. váz. 90 kr.

Upozorňujeme na vysoce zajímavou knihu Jar. Hrubého **Listy z ruské vesnice,** kteráž je výborným příspěvkem k poznání národního života ruského. Obsah: Na ves. Co přineslo jaro mužíkům. Fedot artělšík. Mír. Dáček Nikita. Na panském poli. Babí carstvo. Konokrad Oféňa. Za 1 zl. 60 kr.

Veškera tato díla jsou na skladě v každém knihkupectví.

ANGLICKÁ KNIHOVNA ❋

I. MARK TWAIN:

NÁPADNÍK Z AMERIKY. - -

Román. Přeložil J. J. Benešovský-Veselý. Brožov. 3 K, skvostně váz. K 4·80.

II. R. D. BLACKMORE:

LORNA DOONEOVA. - - -

Romance z Exmooru. Dle čtyřicátého čtvrtého vydání originalu přeložil P. Horyna. Brožov. K 4·80, skv. váz. K 6·60.

III. J. M. BARRIE:

MALÝ FARÁŘ. - - - - -

Román. Přeložil J. Bartoš. Za 4 K., skv. váz. K 5·80.

IV. MARK TWAIN:

DOBRODRUŽSTVÍ TOMA SAWYERA - - - - - - -

Román. Přeložil K. Kolman. Za K 2·40, skv. váz. K 4·20.

DESKY na každý svazek »Anglické knihovny« provedené dle orig. návrhů Vikt. Olívy, jsou po K. 1·20, poštou K. 1·25.

Nakladatelství J. Otty v Praze,

Karlovo náměstí 34 n.

Illustrované

vydání slavného románu

hrab. Lva Nikol. Tolstého

VZKŘÍŠENÍ

Se 33 illustracemi **L. O. Pasternaka.**
Zvláštní vydání na ručním papíře!

Cena brož. 3 zl. (6 kor.).

Vydání **neillustrované** 1 zl. 80 kr. (3 K. 60 h.), váz. 2 zl. 10 kr. (4 K. 20 h.), vydání velínové skv. váz. 2 zl. 80 kr. (5 K. 60 h.).

Dodatky k románu, obsahující partie ruskou censurou škrtnuté, za **30** kr. (60 hal.).

Na skladě v každém knihkupectví.

Nakladatelství J. Otty v Praze,

Karlovo náměstí č. 34 n.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
891.73 T58JK12 C001 v.3
Spisy hrabelŒte Lva NikolajevicIŒe Tolst
3 0112 093397898